

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

České dějiny

Disertační práce

Mgr. Tereza Dufková

Korunní země v politické koncepci Václava IV.

The Lands of Bohemian Crown in the political conception of

Wenceslaus IV. Bohemia

Vedoucí práce prof. PhDr. Lenka Bobková, CSc.

2024

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5. dubna 2024

Mgr. Tereza Dufková, v. r.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. PhDr. Lence Bobkové, CSc. za trpělivost a neobyčejnou ochotu při vedení mé práce. Dík patří také Ing. Mgr. Michalu Vokurkovi, Ph.D. za tvorbu mapových podkladů a také Mgr. Stanislavu Ulmanovi za jazykovou korekturu práce. Děkuji též všem svým přátelům a kolegům, kteří mi po dobu psaní práce poskytovali cenné rady a zpětnou vazbu. Za bezmeznou podporu děkuji svému partnerovi Jiřímu, mým rodičům a celé rodině, bez kterých by tato práce rovněž nikdy nevznikla.

Abstrakt

Předkládaná disertační práce se zaměřuje na jeden z dílčích aspektů vlády českého krále Václava IV., a to na jeho panování nad tzv. vedlejšími zeměmi České koruny. Tato perspektiva doposud stála stranou zájmu historiků. Práce si klade za cíl zhodnotit, jak se král dokázal vyrovnat s rozsáhlým dědictvím po svých předcích, jaké vládní strategie k tomu mohl využít a jaké problémy musel v korunních zemích řešit. Takto zvolená perspektiva umožnila přinést ucelený pohled na jeden z dílčích segmentů Václavovy vlády, což může v budoucnu významně přispět k jejímu celkovému zhodnocení. Z analýzy vyplynulo několik obecných kategorií (mocenská politika, majetkové a lenní záležitost, finanční politika, hospodaření a obchod, církevní politika, královská správa a panovnická reprezentace), které doložily široký záběr panovníkových povinností a vladařských možností. Na základě provedeného výzkumu je patrné, že Václavova politika a výkon vlády ve vedlejších zemích byly v souladu s politikou jeho předchůdců a král svým způsobem vlády v podstatě nevybočoval ze zažitých zvyklostí, což narušuje tradiční obraz jeho panování v českých zemích. Součástí práce je také katalog písemností, které král vydal pro jednotlivé korunní země, kde se podařilo nashromáždit celkem 611 položek. Jedná se o jeden z prvních pokusů o vytvoření soupisu královských listin a listů k vedlejšími zemím v delším časovém horizontu.

Klíčová slova

Václav IV., Lucemburkové, 14. století, 15. století, Česká koruna, vedlejší země České koruny, korunní země, panovnická reprezentace, konflikty, koexistence, kooperace, církevní politika, hospodářská politika, finanční politika, vláda středověkého panovníka, adventus regis, holdovací cesta

Abstract

The PhD. thesis focuses on one of the partial aspects of the reign of the Bohemian king Wenceslaus IV, namely his rule over the so-called Crown lands of the Bohemian Crown. This perspective has so far remained outside the interest of historians. This thesis aims to assess how the king was able to cope with the extensive inheritance from his ancestors, what governmental strategies he could use to do so, and what problems he had to solve in the crown lands. This perspective has made it possible to provide a comprehensive view of one of the sub-segments of Wenceslaus' reign, which may contribute significantly to its overall evaluation in the future. Several general categories emerged from the analysis (power politics, property and fief affairs, financial policy, economy and trade, ecclesiastical policy, royal administration, and monarchical representation), demonstrating the wide range of the monarch's duties and monarchical possibilities. Based on the research conducted, it is evident that Wenceslaus' policies and exercise of government in the crown lands were in line with those of his predecessors, and the king's manner of rule did not substantially deviate from established practices, which contradicts the traditional image of his reign in the Bohemian lands. The thesis also includes a catalogue of the charters issued by the king for the individual crown lands, where a total of 611 items have been collected. This is one of the first attempts to create an inventory of royal documents and letters to crown lands in a longer time frame.

Key words

Wenceslaus IV, the Luxembourgs, 14th century, 15th century, Bohemian Crown, lands of the Bohemian Crown, crown lands, monarchical representation, conflicts, coexistence, cooperation, ecclesiastical policy, economic policy, financial policy, rule of a medieval monarch, *adventus regis*, homage journey

Obsah

Úvod	8
Pramenná základna	13
Česká Koruna pohledem tří „národních“ historiografií	20
I. Koruna království českého jako politicko-teritoriální unie pozdního středověku	
I.1 Státoprávní uspořádání České koruny	36
<i>Obecné mechanismy .....</i>	<i>36</i>
<i>Podoba korunních zemí, jejich charakter a svébytnost. ....</i>	<i>41</i>
II.2 Politicko-teritoriální proměny České koruny za vlády Václava IV.	48
<i>Ohrožení západní hranice Českého království .....</i>	<i>48</i>
<i>Osudy vzdálené „kolébky“ lucemburského rodu .....</i>	<i>55</i>
<i>Braniborsko a rodinné vztahy jako destabilizační prvek Koruny? .....</i>	<i>58</i>
II. Vláda Václava IV. v korunních zemích	
II.1 Královská vláda a správa korunních zemích	71
II. 2 Konflikty	85
<i>Zemská šlechta z korunních zemích proti králi? .....</i>	<i>86</i>
<i>Konflikty duchovních a církevních institucí ve vedlejších zemích .....</i>	<i>101</i>
<i>Rozbouřená města a pokusy Václava IV. o hledání řešení .....</i>	<i>110</i>
II. 3 Koexistence a kooperace.	137
<i>Lenní institut a udělování lén jako politický nástroj .....</i>	<i>137</i>
<i>Hospodaření a fiskální politika českého krále .....</i>	<i>141</i>
Hospodářský potenciál vedlejších zemí	141
Privilegia a milosti královským městům	143
Fiskální politika a královské příjmy z imediátních zemí	151
<i>Zbožný král aneb církevní politika Václava IV. v korunních zemích. ....</i>	<i>163</i>

II. 4 Reprezentace.	177
<i>Správní sídla a rezidence v korunních zemích</i>	177
<i>Holdovací cesta Václav IV. do vedlejších zemí v roce 1381</i>	185
<i>Královská návštěva ve Vratislavi roku 1404</i>	195
<i>Návštěva Václava IV. v Horní Lužici a Slezsku roku 1408.</i>	200
<i>Zpřítomnění nepřítomného? Otisk vlády ve veřejném prostoru a paměti.</i>	211
Závěr	217
Seznam zkratek	233
Seznam použitých pramenů a literatury	235
Prameny	235
Literatura.....	241
Seznam obrázků	265
Seznam příloh	266

Úvod

„*Právní dějiny zemí Koruny české*“, tak nazval právní historik Jan Kapras na počátku 20. století své třísvazkové monumentální dílo, ve kterém zachytil státoprávní vývoj České koruny jako celku i jejích jednotlivých částí. Byl ale na dlouhou dobu víceméně jediný. Zájem o země, které v minulosti tvořily spolu s Čechami a Moravou státní celek nazývaný Česká koruna, se oživil až v 90. letech minulého století a trvalo ještě několik let, než se objevilo více studií zaměřených na tzv. vedlejší země Českého království. Jedno z center, které se touto problematikou začalo systematicky zabývat, vzniklo na Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Zde se hlavní nositelkou úsilí o návrat tématu České koruny a jejích částí do historického bádání stala Lenka Bobková. Ona a její kolegové pak položili základy systematického výzkumu České koruny jako právní instituce a teritoriální unie, zejména (ale nejenom) v období vlády prvních Lucemburků, kdy se Koruna zformovala. Široká paleta témat, která lze v rámci tohoto celostního pohledu na české dějiny zkoumat, tak může přispět k lepšímu pochopení středoevropského regionu a integrační snahy v něm již od středověku.

Předkládaná disertační práce si proto klade za smělý cíl pokračovat v započatém výzkumu a zaměřit se na dobu největšího územního rozmachu České koruny, tedy na období vlády krále Václava IV., jež je z mnoha důvodů problematické. Česká starší historiografie totiž v podstatě rezignovala na pokusy nezaujatě zhodnotit tohoto panovníka a spokojila se s obecnými konstatováními o špatné Václavově vládě, tedy s narativem, který byl systematicky utvářen v podstatě od královy smrti v roce 1419 a jehož reálný základ byl zkoumán většinou jen z hlediska dílčích problémů. V posledních letech se badatelé snaží od tohoto pohledu ustoupit a spíše se zaměřit na některé aspekty panovníkovy vlády v delším časovém horizontu, jež mohou pomoci lépe pochopit mocenskou strukturu dané doby.¹

Problematika České koruny a zkoumání jejích vedlejších zemí tak zcela přirozeně zapadá do načrtnutého badatelského rámce. Hlavní výzkumné otázky se tak koncertují kolem úvah o tom, jak se Václav IV. dokázal vyrovnat s rozsáhlým dědictvím svých předků, jaké vládní strategie k tomu mohl využít a jaké problémy musel v korunních

---

¹ Relevanci studia panovníckého dvora, které se může stát víceméně základem pro posouzení každého panovníka, akcentoval již Petr MORAW, *Über den Hof Kaiser Karls IV.*, in: Deutscher Königshof, Hoftag und Reichstag im späteren Mittelalter, ed. Týž, Stuttgart 2002, s. 77–104, zde s. 90.

zemích řešit. Práce si klade za cíl tyto oblasti králových zásahů kategorizovat a tím zodpovědět základní otázku, co ve své podstatě znamenalo těmto zemím vládnout. V neposlední řadě tak dojde k prověření celého konceptu České koruny, kterou svými státoprávními nařízeními dotvořil Karel IV., ale jejíž funkčnost či životaschopnost se naplno projevila až za vlády císařových synů. Takto zvolená perspektiva umožní přinést ucelený pohled na jeden z dílčích segmentů Václavovy vlády, což může v budoucnu významně přispět k jejímu celkovému zhodnocení.

Na tomto místě je nutné krátce rozebrat odbornou terminologii a některé základní pojmy, se kterými v práci operuji. Začneme tedy samotným názvem této práce – *korunními zeměmi* jsou myšleny jednotlivé země, které byly nově připojeny k České koruně v průběhu 14. století, tedy nikoliv historické či dědičné země, tj. Čechy a Morava. Jedná se o částečné zjednodušení, které však bylo nezbytné učinit. Synonymem pro *korunní země* je v tomto pojetí i termín *vedlejší země* (překlad německého *Nebenländer*), který je však také poměrně problematický, zejména ve vztahu k moravskému markrabství, ale třeba i vůči slezským leníkům, kteří byli potomky urozených Piastovců a výraz „vedlejší“ se v této souvislosti zdá trochu nedůstojný. V historiografii však pojem *vedlejší země* natolik zdomácněl, že je s ním v práci operováno, s vědomím toho, že není zcela přesný a bezpříznakový. Mezi tyto nově získané korunní země se na počátku vlády Václava IV. řadila Horní Lužice, Dolní Lužice, braniborské markrabství, část Horní Falce, slezská knížectví a rodové lucemburské hrabství (od roku 1354 lucemburské vévodství), spolu s říšskou zástavou Cheb a drobnými, solitérními državami v různých částech říše. Geografické vymezení všech těchto zemí zobrazuje přiložená mapová příloha (viz Příloha III. Mapy). V názvu práce pak byl dále použit pojem *politická koncepce*, který chápu jako způsob vlády Václava IV. v jednotlivých korunních zemích. Definovat vládu středověkého panovníka není snadné, ale v disertační práci se pokusím přispět k jeho objasnění, byť jen z jednoho zorného úhlu.

Terminologické obtíže mohou nastat i při obecných popisech některých vedlejších zemí, například při použití zastřešujícího pojmu *Slezsko*. V dobových pramenech se pojem *Silesia* sice vyskytuje, ale je chápán poněkud úžeji a pouze jako jedna část tohoto teritoria, kam patřilo například Vratislavsko či Svidnicko-Javorsko, tedy území dnes označované jako Dolní Slezsko. Pro druhou část země, později označovanou jako Horní Slezsko, se už na sklonku 14. století vžilo označení Opolsko a jednotlivá knížata se titulovala většinou jako *duces opolenes* anebo *duces polonie*, čímž poukazovala na svůj

urozený původ. Přesnější se proto zdá v tomto ohledu využívat názvy jednotlivých knížectví, což má i oporu v pramenech. Pro zjednodušení lze pojem Slezska využít, ale vždy s vědomím, že je to termín ne zcela přesný. Literatura též kolísá v titulatuře držitelů jednotlivých částí Slezska, které označuje jako knížata či vévody. Přiklonila jsem se k označení knížata a knížectví.²

Podobně je to také s pojmenováním Horní a Dolní Lužice, jež se v dobové terminologii poprvé objevují až po polovině 15. století, a to konkrétně v kancelářích Ladislava Pohrobka a Matyáše Korvína (pod označením *Lusatia Inferior*, *Lusatia Superior*). V lucemburské době se hojně využívalo označení markrabství lužické či Lužice (*Lausitz* nebo *Mark Lausitz*), což se však vztahovalo pouze na Dolní Lužici. Pro Horní Lužici se dlouho užíval pojem *mark Budissinensis* a *terra Goerlitz*, čili marka budyšínská a země zhořelecká. V práci operuji s dobovými termíny, ale při popisu zemí jako celku využívám pro větší názornost i novější pojmy Horní a Dolní Lužice, byť s vědomím jisté nepřesnosti.³

Důležitým pojmem je dále *imediátní država*, což je označení pro jeden ze způsobů držby v rámci České koruny, v tomto případě pro země bezprostředně či přímo podřízené králi (z lat. *immediatus*). Tento způsob majetkoprávní držby umožňoval českému králi aktivně zasahovat do záležitostí daného regionu či země a podílet se i na její správě. Protikladem *imediátních* držav byly *državy lenní*, ve kterých král přenechával většinu pravomocí a správy svým vznešeným leníkům, kterým zemi udělil v léno a do jejich vnitřních záležitostí nezasahoval.⁴ Problematickým termínem je také označení *Šestiměstí*, kterým se tradičně popisuje svaz významných hornolužických měst, tj. Budyšina, Zhořelce, Kamence, Löbau, Lubáně, a v té době ještě české Žitavy, který byl vyhlášen v roce 1346. Zastřešující termín se prosadil až později v raném novověku, kdy začal být svaz chápán jako stavovské a politické uskupení, což převzala i moderní německá historiografie. V práci je pro zjednodušení termín *Šestiměstí* využíván i pro starší dobu, znovu s vědomím, že nemá oporu v dobových pramenech.⁵

---

² Srov. například Zdeněk JIRÁSEK a kol., *Slezsko v dějinách českého státu* 1–2, Praha 2012, zde díl 1, s. 10–11; Lenka BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský: otec slavného syna*, Praha 2018, s. 303.

³ Srov. Woldemar LIPPERT, *Über die Anwendung des Namens Lausitz auf die Oberlausitz im 14. Jahrhundert*, Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Altertumskunde 15, 1894, s. 41–62; nověji například Lenka BOBKOVÁ – Luděk BŘEZINA – Jan ZDICHYNEC, *Horní a Dolní Lužice*, Praha 2008 (= Stručná historie států) s. 10.

⁴ Viz podrobněji níže, část I.1 Státová právní uspořádání České koruny.

⁵ Srov. Herman SEELIGER, *Der Bund der Sechsstädte in der Oberlausitz während der Zeit von 1346–1437*, Neues Lausitzisches Magazin (dále jen NLM) 72, 1896, s. 1–98; Karl CZOK, *Zur*

Struktura předkládané disertace se v průběhu doby výrazně měnila, protože prvotně zvolená koncepce, jež kalkulovala s analýzou vybraných korunních zemí podle pečlivě zvolených kategorií, se nakonec ukázala jako neúnosná. Práce byla nakonec rozdělena do dvou tematických částí z nichž každá sledovala odlišnou výzkumnou linii a v podstatě i jinou skupinu korunních zemí.

Českou korunu jako celek sleduje první oddíl, který podrobně rozebírá její základní státoprávní mechanismy a pokouší se charakterizovat všechny nově připojené země. Následně jsou pak nastíněny konkrétní politicko-teritoriální proměny Koruny v době vlády Václava IV. i v kontextu rodinných vztahů Lucemburků, které se do jejího uspořádání výrazně promítly. Při obecných úvahách o České koruně jsem se inspirovala řadou teoretických prací, jež se ji snažily obecněji definovat. Na prahu nového tisíciletí například začal být akcentován pojem *konglomerátní stát*, což je však poněkud problematické označení, zejména proto, že o státu v pravém slova smyslu ve středověku mluvit nelze. Mnohem výstižnější se zdá být poslední dobou užívaný termín unie, případně *politicko-teritoriální unie* či *dynastická unie*. Česká koruna a v ní spojené země totiž představovaly poměrně volný spolek značně svébytných zemí, které společně sice koexistovaly, ale které dohromady spojovala pouze osoba panovníka a nedošlo k jejich pevnější společensko-politické integraci.⁶

Druhý tematický oddíl práce sleduje samotnou vládu Václava IV. ve vedlejších zemích a je rozčleněn do několika provázaných. První z nich nastiňuje obecné obrysy vlády a správy daných zemích, zejména skrze osoby královských hejtmanů. Další část se pak týká konfliktů či sporů, které panovník musel v zemích řešit, a to jednak s představiteli zemské šlechty, s církevními osobami či institucemi, ale také s městskými elitami. Hlavní perspektivou nazírání na tyto spory je to, z jaké pozice do nich český král vstupoval. Další kapitolou je pak nastínění každodenní panovnické agendy, jež je postavena do kontrastu s popsánymi konflikty. Pozornost byla věnována například lennímu institutu, hospodaření, a také fiskální či církevní politice českého krále.

Entwicklung der Oberlausitzer Sechsstädte vom ausgehenden 13. Jahrhundert bis zur Gründung ihres Städtebundes 1346, in: Beiträge zum spätmittelalterlichen Städtewesen, ed. Bernhard Diestelkamp, Köln 1982, s. 103–116.

⁶ Výběrově: Hans PATZE (ed.), *Der deutsche Territorialstaat im 14. Jahrhundert* 1–2, Sigmaringen 1970–1971 (= Vorträge und Forschungen 13, 14); Harald GUSTAFFSON, *The Conglomerate State. A perspective of State formation in Early Modern Europe*, Scandinavian Journal of History 23, 3–4/1998, s. 189–213; Ernst KANTOROWICZ, *Dvě těla krále*, Praha 2014; viz nejnověji Lenka BOBKOVÁ, *Corona regni Bohemiae: eine politisch-territoriale Union in der Mitte Europas in der Epoche der Luxemburger auf dem böhmischen Thron*, Blätter für deutsche Landesgeschichte 157, 2021, s. 1–59.

Při promýšlení těchto kapitol mi byl vodítkem zejména sociologický model konfliktu a kooperace, který je velmi dobře aplikovatelný na středověkou společnost, potažmo samotnou dobu vlády Václava IV., jež je tradičně nazývána skrze neúspěchy a královny přešlapy.⁷ Model konfliktu a kooperace nám totiž umožní postihnout jednak krizové jevy, které bezpochyby tvořily podstatnou část Václavovy vlády, ale také běžnou vládní agendu a každodennost, jež se možná příliš nelišila od praxe králových předchůdců. Toto nazírání pak může doložit koexistenci a udržování vžitého statusu mezi panovníkem a jednotlivými vrstvami společnosti v korunních zemích. Adekvátnost využití tohoto modelu pro středověk dokládají i některé práce kolegů medievistů, kteří zvolili podobnou perspektivu a jejichž práce jsou v mnoha ohledech inspirativní.⁸

Poslední část druhého oddílu se pak týká reprezentace královského majestátu. Nejprve jsou představena panovnická sídla v korunních zemích a posléze je prostřednictvím několika královských návštěv prezentována a zhodnocena váha osobní přítomnosti panovníka. Pro obecné úvahy týkající se reprezentace královského majestátu byly využity práce zaměřující se na panovnický habitus či vládní styl.⁹ V této kapitole jsem se též pokusila zpřítomnit nepřítomného panovníka a hledala jsem otisky či stopy jeho vlády v hmotné kultuře korunních zemích a historické paměti.¹⁰

Naznačená struktura práce sama o sobě odráží i využití metody. Při psaní tematických kapitol byla použita klasická metoda analýzy, ale také komparace, a to zejména v případě srovnávání některých obecně zachytitelných jevů s českým

---

⁷ Viz František ZNEBEJÁNEK, *Mezi konfliktem a kooperací. Jednotná teorie konfliktu a kooperace*, Praha 2013, Úvod, s. 9–18. Autor mluví dokonce o zvláštní jednotě mezi oběma fenomény, který jeden bez druhého nemůže existovat. Srov. TÝŽ, *Sociologie konfliktu*, Praha 2015.

⁸ Srov. Robert ŠIMŮNEK, *Šlechta a města pozdního středověku: konfrontace či koexistence?*, in: *Středověké mesto ako miesto stretnutí a komunikácie*, edd. Ján Lukačka — Martin Štefánik a kol., Bratislava 2010, s. 225–237; TÝŽ, *Šlechta a města v pozdním středověku: kontakty, konfrontace a geografický horizont (na příkladu Strakonice a Volyně)*, *Historická geografie* 33, 2005, s. 197–247; Jan BOUKAL, *Vztahy města Cheb a české šlechty v pozdním středověku: konflikty, kooperace, komunikace*, *Historie – Otázky – Problémy* 12/2, 2020, s. 61–68; TÝŽ, *Vztahy města Cheb a české šlechty v pozdním středověku*, disertační práce obhájená na FF UK, Praha 2022. Ani jedna z těchto prací však příliš nesleduje panovnickou perspektivu, ale spíše úhel pohledu zemské šlechty a měst.

⁹ Srov. Pierre BOURDIEU, *Teorie jednání*, Praha 1998, zejména s. 13–16; Christine RAINLE, *Herrschaft durch Performanz? Zum Einsatz und zur Beurteilung performativer Akte im Verhältnis zwischen Fürsten und Untertanen im Spätmittelalter*, *Historisches Jahrbuch* 126, 2006, s. 25–64; Robert ANTONÍN, *Ideální panovník českého středověku: kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*, Praha 2013; též Martin BAUCH – Julia BURKHARDT – Tomáš GAUDEK – Václav ŽŮREK (edd.), *Heilige, Helden, Wüteriche: Herrschaftsstile der Luxemburger (1308–1437)*, Köln 2017, zejména s. 9–11.

¹⁰ Metodologickou inspirací mi k této problematice byla zejména práce Mariuse Winzeler, viz TÝŽ, *Vizuální přítomnost nepřítomného. Místa, památky a symbolické stopy královské reprezentace*, in: *Královská Horní Lužice*, s. 582–533. Od autora si vypůjčuji i trefný pojem „*zpřítomnění nepřítomného panovníka*“.

prostředním, anebo v případě hodnocení některých činů panovníka v delší časové perspektivě, tedy s přihlédnutím k novějším pramenům při absenci těch starších. Bylo též nutné učinit poměrně rozsáhlou prosopografii osob v těsné blízkosti panovníka, v tomto případě zejména zemských fojtů a hejtmanů, kterých se ve václavské době v úřadu vystřídal téměř tři desítky.

Velmi podstatnou část této práce pak tvoří katalog panovnických písemností, vydaných mezi lety 1378–1419, umístěný v příloze práce (viz Příloha I. Katalog písemností). Do katalogu je přímo odkazováno z hlavního textu, s cílem odlehčit poznámkový aparát. Příslušné citace fondů, edicí či registářů listin se pak nacházejí u jednotlivých abstraktů. Práci doprovází také mapová příloha, jež je vzhledem k tématu nutností, a která nastiňuje trochu jiné možnosti kartografického zobrazování historických území České koruny (viz Příloha II. Mapy). V rámci celé práce bylo též nutné přistoupit k jednotnému úzu psaní místních a osobních jmen, protože se dnes historické korunní země nachází na území tří různých států. Zvláštní obezřetnost byla nutná zejména u míst, kterých se týkal posun německo-polské hranice na Odře a Nise po druhé světové válce a tedy i změna názvu. Po zralé úvaze byl pro označení těchto lokalit užit starší německý ekvivalent, který se nejvíce blíží středověké podobě daných jmen. Současné polské pojmenování je uvedeno v závorce při prvním výskytu příslušného toponyma, souhrnně pak v příložené konkordanci (viz Příloha 3. Konkordance vybraných geografických názvů). Exonyma jsou použita pouze u velkých a významných měst i s ohledem na historiografickou tradici, například Vratislav, Budyšín, Zhořelec, Svídnice, Žitava apod. Křestní jména osob jsou ve většině případů počeštěna, je-li jméno v českém prostředí známé. Predikáty, domicily či přídomky jsou znovu s ohledem na existující tradici ve většině případů počeštěny (př. *Jan z Bibrštejna*, *Jan z Polence*), u méně významných osob jsou pak ponechány v němčině (př. *páni z Cottbusu*). Předložka *von* je u všech osob nahrazena českým *z/ze*.

Pramenná základna

Postihnout prameny pro problematiku České koruny a jejích vedlejších zemí v době vlády Václava IV. je velmi složitý úkol. Už jenom pouhé shromáždění tematicky velmi různorodých a roztržitých střípků pramenů z geograficky různorodých míst mi zabralo několik dlouhých let. S jejich sběrem a hledáním jsem začala již za svého magisterského studia, kdy jsem se zabývala Dolní Lužicí. Pro potřeby disertační práce však bylo nutné pramennou základnu výrazně doplnit a rozšířit. Na prvním místě šlo

o pragmatické písemnosti, tedy listiny a listy vydané králem Václavem či jeho úředníky v letech 1378–1419. Z povahy tématu bylo nutné se zaměřit na studium nevydaných písemností v nejrůznějších archivech, protože pro dobu Václava IV. není stále zpracován kompletní soupis těchto pramenů, typu edice Regest Imperi. V mnoha případech bylo i samo o sobě účelnější analyzovat originální písemnosti, s ohledem na jejich vnitřní či vnější znaky, ale zejména pro velkou vágnost abstraktů v některých registářích, které pro interpretaci nedostačovaly. Při sběru listin jsem se zaměřila zejména na hledání originálních písemností, bez systematického shromažďování aktového materiálu, který byl zahrnut pouze výběrově. Drtivá většina listů a listin se nacházela v německých a polských archivech s různým stupněm digitalizace či databázového prohledávání jednotlivých fondů.

Zdaleka nejvíce archiválií se pro václavskou dobu dochovalo v polském archivu ve Vratislavi, zejména ve fondech jednotlivých měst.¹¹ Pro záležitosti Horní Lužice pak byly nejužitečnější písemnosti z archivů bývalých měst Šestiměstí, zejména archiv v Budyšíne,¹² Zhořelci¹³ a Kamenci.¹⁴ Bylo nezbytné také analyzovat písemnosti z rozsáhlého Zemského archivu v Postupimi, které zahrnují prameny k Dolní Lužici a braniborskému markrabství.¹⁵ Listiny k církevním dějinám bylo možné shromáždit na základě sbírek arcidiecézního archivu ve Vratislavi¹⁶ anebo z poměrně nevytěženého archivu budyšínské kapituly.¹⁷ Využita byla též sbírka pergamenových listin kláštera

---

¹¹ Archiwum Państwowe we Wrocławiu (dále jen AP Wrocław). V archivu zatím nepřístupili k žádné digitalizaci, a tudíž bylo jedinou možností vyjet bádát přímo do Vratislavi. Při shromažďování písemností mi též posloužila soukromá fototéka prof. Ivana Hlaváčka, který si nechal v 70. letech 20. století pořídit fotokopie některých listin z václavské doby z AP Wrocław, ovšem velmi výběrově, a navíc se jednalo o reprodukce z mikrofilmů, tudíž kvalita nebyla nijak vysoká. S laskavým svolením pana profesora jsem mohla do fototéky nahlédnout a využít reprodukce ve svém bádání. Pro základní orientaci v polských archivech je užitečný vyhledávací web. Dostupné z: <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/> [citováno 2024-03-03].

¹² Archivverbund Bautzen, Stadtarchiv (dále jen SA Bautzen), fond Urkunden – listiny jsou dostupné online. Dostupné z: <https://www.monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/fond> [citováno 2024-03-03].

¹³ Ratsarchiv Görlitz (dále jen RA Görlitz), fond lose Urkunden – archiv v současné době nemá k dispozici žádnou databázi fondů, ani digitalizované listiny.

¹⁴ Stadtarchiv Kamenz (dále jen SA Kamenz), fond A. 1.2. Urkunden – listiny jsou dostupné online přes vyhledávací databázi. Dostupné z: <http://stadtarchiv-kamenz.iserver-online2.de/dosuche.FAU?sid=1CA6530B24&dm=2&rpos=1&qpos=1> [citováno 2024-03-03].

¹⁵ Brandenburgisches Landeshauptarchiv, Potsdam (dále jen BLHA Potsdam). Archiv disponuje solidní fulltextovou databází, která umožňuje snadnou orientaci v poměrně složité struktuře fondů. V posledních letech též archiv zpřístupnil velké množství digitalizovaných středověkých listin. Dostupné z: <http://blha-recherche.brandenburg.de/volltextsuche.aspx> [citováno 2024-03-03].

¹⁶ Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu – není digitalizovaný.

¹⁷ Diözesanarchiv des Bistums Dresden-Meißen, Bautzen, Domstiftsarchiv (dále den DStA Bautzen) – není digitalizovaný.

v St. Mariensternu.¹⁸ Drobné nálezy pak byly učiněny i v zemském archivu Sachsen-Anhalt.¹⁹ Z českých archivů bylo nejnosnější zkoumat archiválie z Národního archivu České republiky, a to konkrétně z fondu Archiv České koruny²⁰ anebo v menší míře z fondu České gubernium.²¹ Pro písemnosti týkající se moravských Lucemburků pak byla využita sbírka v Moravském zemském archivu v Brně, fond A1, Stavovské listiny.²² V budoucnu by stálo za to ještě prozkoumat nevydané prameny uložené v archivech v Lucembursku či Belgii anebo v bavorském Ambergu, na což při psaní této práce nedošlo a bylo pracováno pouze s příslušnými edicemi těchto pramenů, pokud existují.

Osud některých výše popsaných zahraničních archivů a fondů byl sám o sobě velmi dramatický. To se týkalo zejména archiválií nacházejících na území historických Lužic, kde došlo za druhé světové války k velkým ztrátám, jednak vlivem válečných událostí, ale hlavně díky posunu zemské hranice po květnu 1945. Spousta archiválií tak proto skončila na území nově vzniklého Polska, přičemž trvalo několik desítek let, než se podařilo prameny shromáždit pod jednu zastřešující instituci. Velká část pramenné základny se v době těchto přesunů pak ztratila nadobro. Vzhledem k těmto rozsáhlým ztrátám archivního materiálu je proto velmi přínosné zkoumat starší plnotextové edice či registáře listů a listin, které zachytily desítky dnes již neexistujících písemností. Tyto práce většinou nesplňují podmínky kritických moderních edic pramenů, takže je nutné k nim přistupovat obezřetně, ale na druhou stranu velmi rozšiřují možnou pramennou základnu.

Pokud půjdeme chronologicky od nejstarších registářů či plnotextových edic, tak je nutné zmínit obsáhlé dílo Františka Martina Pelcla, který do svých dvou dílů *Lebengesichte Königs Wenceslaus* vložil ediční soubor 253 písemností, které tvoří cenný souhrn diplomatického materiálu k vládě Václava IV. a lze zde naleznout i listiny týkající

---

¹⁸ Archiv Kloster St. Marienstern (dále jen KLA Marienstern), Urkunden – pro základní orientaci dobře poslouží webový portál kláštera, kde se nachází drobná databáze všech listin i s krátkými abstrakty. Dostupné z: <https://archiv-marienstern.jimdofree.com/urkunden/> [citováno 2024-03-03].

¹⁹ Landesarchiv Sachsen-Anhalt (dále jen LA Sachsen-Anhalt) – archiv disponuje fulltextovou databází fondů a postupně digitalizují jednotlivé listiny. Dostupné z: <http://recherche.landesarhiv.sachsen-anhalt.de/query/suchinfo.aspx> [citováno 2024-03-03].

²⁰ NA Praha, Archiv České koruny (dále jen AČK). Dostupné z: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/fond> [citováno 2024-03-10].

²¹ NA Praha, České gubernium – guberniální listiny (dále jen ČGL). Dostupné z: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/fond> [citováno 2024-03-10].

²² Přehled všech zkoumaných fondů v rámci jednotlivých archivů viz Seznam použitých pramenů a literatury.

se korunních zemí.²³ Pelclový práce byly často citovaným zdrojem pro další obsáhlé dílo z konce 18. století, a to pro registář Johanna G. Zobela, *Verzeichnis Oberlausitzischer Urkunden*, který ve 20 sešitech shromáždil pragmatické písemnosti týkající se Horní Lužice. Přínos registáře je nesporný, ovšem autor s ohledem na dobu, kdy práce vznikla, příliš necitoval zdroje pro jednotlivé písemnosti. To je problém zejména u těch položek, které se nacházejí pouze v jeho registáři a nelze je jinde ověřit, což je případ cca 55 královských pořízení. Zobel se sice snažil pomocí symbolů hvězdičky či křížku odlišovat použité originály, opisy apod., ale příliš se na to spolehnout nedá a lze jenom hádat, odkud písemnost pocházela. Rovněž se zdá, že v některých případech autor regestoval i kronikářské záznamy a je těžké rozhodnout, zda se skutečně jednalo o listinu či list.²⁴ Podobně je na tom i další registář, tentokrát Johana G. Worbse z roku 1832, který se pokusil postihnout příslušné listiny k dějinám Dolní Lužice. Práce rovněž neodpovídá pravidlům moderní kritické edice a obsahuje i poměrně velké množství datačních chyb a obsahových nepřesností.²⁵

Do 30. let 19. století pak spadá monumentální ediční dílo německého historika Johanna Fridricha Riedla, *Codex diplomaticus Brandenburgensis*, kde jsou většinou v plném znění otištěny listiny pro Braniborsko a Dolní Lužici, z nichž mnohé dnes již neexistují. Jedná se o první ze série systematických kodexů listin, které byly během 19. století vydávány. Orientace v díle je trochu složitá, protože díly jsou většinou řazeny geograficky, ale někdy i tematicky. Naštěstí je edice opatřena jmenným i místním rejstříkem, což výrazně ulehčuje práci. Z mého pohledu se jedná o fascinující dílo, které si zachovalo svou platnost a význam dodnes.²⁶ Z podobného ranku je také rozsáhlý *Codex diplomaticus Silesiae*, kde jsou editovány jednak listy či listiny, ale i další typy pramenů, což znovu činí hledání panovnických listin poněkud složitějším. Jednotlivé díly jsou řazeny většinou podle příslušných slezských knížectví, tedy geograficky, ale některé části se drží i tematického členění (např. díl věnovaný mincovnictví, městskému právu,

---

²³ František Martin PELCL, *Lebensgeschichte des römischen und böhmischen Königs Wenceslaus 1–2*, Praha 1788–1790. V práci bylo použito celkem 14 Pelclových editovaných písemností.

²⁴ *Verzeichnis Oberlausitzischer Urkunden 1–2*, ed. Johann Georg ZOBEL, Görlitz 1799–1824. Regestář obsahuje celkem 20 sešitů, přičemž pro tuto práci bylo pracováno s dílem 1 a sešity 3–4.

²⁵ *Inventarium diplomaticum Lusatiae inferioris: Verzeichniss der über die Nieder-Lausitz aufgefundenen Urkunden*, ed. Johann Gottlob WORBS, Lübben 1834.

²⁶ *Codex diplomaticus Brandenburgensis. Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Quellenschriften für die Geschichte der Mark Brandenburg und ihrer Regenten* (dále jen RCDB), ed. Adolf Friedrich RIEDEL, Berlin 1838–1869. Dílo je rozděleno na čtyři hlavní části (A–D) a má více než 30 dílů. V práci byly využity zejména části a díly A/9, A/24, A/28, B/3 a B/6.

klášterům apod.).²⁷ Zůstaneme-li ve slezském prostoru, tak další edicí je dvoudílné dílo *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens*, které postihuje majetkové a lenní záležitosti jednotlivých slezských knížectví a knížat. Tento typ písemností podlehl opravdu výrazným archivním ztrátám, což činí edici velmi cennou.²⁸

Pro lužické dějiny je potom nosné využít několika svazkové dílo *Codex Diplomaticus Lusatiae Superioris* editora Richarda Jechta²⁹ anebo saský kodex *Codex diplomaticus Saxoniae Regiae*, kde jsou například shromážděny písemnosti z městských archivů v Kamenci a Löbau.³⁰ Symbolickou řadu velkých kodexů pak uzavírá systematické dílo Françoise-Xaviera Wurth-Paqueta, jež ve svých *Table chronologique* zachytil rozsáhlou pramennou základnu týkající se lucemburského vévodství, většinou v registrové formě. To je největší úskalí celého korpusu, protože abstrakty jsou velmi krátké a jednotlivé písemnosti by si zasloužily hlubší reflexi, i s případným dohledáním originálu, což je jedna z možných budoucích badatelských výzev. Existuje sice novější ediční a registrový korpus lucemburských pramenů zpracovaný Camilie Wampach mezi lety 1935–1955, který však došel pouze do konce 13. století.³¹

---

²⁷ Kodex má celkem 36 svazků, přičemž v práci byly použity svazky 4, 6, 8, 10, 11, 12, 24 a 28. Srov. *Codex diplomaticus Silesiae* (dále jen CDS) 4, *Urkunden Schlesischer Dörfer, zur Geschichte der ländlichen Verhältnisse und der Flureintheilung insbesondere*, edd. August MEITZEN, Breslau 1863; 6, *Registrum St. Wenceslai. Urkunden vorzüglich zur Geschichte Oberschlesiens nach einem Copialbuch Herzog Johans von Oppeln und Ratibor in auszügen mitgetheilt*, edd. Willhelm WATTENBACH – Colmar GRÜNHAGEN, Breslau 1865; 8, *Urkunden der Stadt Brieg, urkundliche und chronikalische Nachrichten über die Stadt Brieg, die dortigen Klöster, die Stadt- und Stiftsgüter bis zum Jahre 1550*, ed. Colmar GRÜNHAGEN, Breslau 1867; 10, *Urkunden des Klosters Kamenz*, ed. Paul PFOTENHAUER, Breslau 1881; 11, *Breslauer Stadtbuch enthaltend die Rathslinie von 1287 ab und Urkunden zur Verfassungsgeschichte der Stadt*, edd. Hermann MARKGRAF – Otto FRENZEL, Breslau 1882; 12, *Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter 1. Urkundenbuch und Münztafeln*, edd. Ferdinand FRIEDENSBURG Breslau 1887; 24, *Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Die Kreise Grünberg und Freystadt*, ed. Konrad WUTKE, Breslau 1908; 28, *Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Kreis und Stadt Glogau*, ed. TÝŽ, Breslau 1915.

²⁸ *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter 1–2*, ed. Colmar GRÜNHAGEN – Hermann MARKGRAF, Leipzig 1881–1883.

²⁹ V práci byl využit pouze *Codex Diplomaticus Lusatiae Superioris* (dále jen CDLS) 3. *Die ältesten Görlitzer Ratsrechnungen bis 1419*, ed. Richard JECHT, Görlitz 1905–1910. Skeny celé šestidílné edice jsou přístupné online. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v> [citováno 2024-03-03].

³⁰ V práci byly využity následující svazky: *Codex Diplomaticus Saxoniae Regiae* (dále jen CDSR) 1/B1. *Urkunden den Markgrafen von Meissen und Landgrafen von Thüringen*, ed. Huert ERMISCH, Leipzig 1899; 1/B 3, ed. TÝŽ, Leipzig 1909; 2/2. *Urkundenbuch des Hochstifts Meissen*, ed. Ernst Gotthelf GERSDORF, Leipzig 1865; 2/5. *Urkundenbuch der Städte Dresden und Pirna*, ed. Karl Ferdinand von POSERN-KLETT, Leipzig 1875; 2/7. *Urkundenbuch der Städte Kamenz und Löbau*, ed. Herman KNOTHE, Leipzig 1883. Skeny celé edice jsou přístupné online. Dostupné z: <https://codex.isgv.de/codex.php> [citováno 2024-03-03].

³¹ *Table chronologique des chartes et diplômes relatifs à l'histoire de l'ancien pays de Luxembourg. Règne de Wenceslas II, roi des Romains et de Bohême, 8 déc. 1383–16 août 1419*, edd. François-Xavier WURTH-PAQUET, Luxembourg 1870 (= Publications de la section historique de l'institut grand-ducal 25).

Ediční počiny 20. století z hlediska korunních zemí a václavské doby pak reprezentují zejména tři velká díla. Jedním z nich je registář německého historika Johanna Prochna, který shromáždil listinný materiál k hornolužickému Žitavsku. Dílo už víceméně odpovídá pravidlům moderní kritické edice a obsahuje podrobný poznámkový aparát, včetně odkazů na použité zdroje či již existující ediční nebo registarová zpracování. I pro tento registář platí, že velká většina písemností v něm popsanych, je dnes ztracena, což ho činí nesmírně cenným.³² Dále je nutné vyzdvihnout práce německého historika Rudolfa Lehmana, který shromáždil pragmatické písemnosti k Dolní Lužici a jeho edice a registáře lze považovat za nesmírně kvalitní. Užitečný byl zejména jeho *Urkundeninventar zur Geschichte der Niederlausitz* z roku 1968³³ ve kterém systematicky shromáždil písemnosti do roku 1400, a i další tematické edice či registáře, týkající se jednotlivých dolnolužických měst nebo klášterů.³⁴ Na sklonku 20. století pak vydal někdejší ředitel vratislavského archivu Roman Stelmach několik sešitů sumarizujících středověké listiny uložené v AP Wrocław, a to do roku 1400.³⁵ Později bylo toto dílo rozšířeno a vydáno pod názvem *Katalog średniowiecznych dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym we Wrocławiu*, kam bylo zahrnuto neuvěřitelných 17 214 zápisů mapujících roky 993–1500.³⁶ Práce R. Stelmacha byly nedocenitelné zejména na počátku mého bádání, kdy bylo potřeba se v pramenné základně velmi rozsáhlého archivu zorientovat. Pro hlubší zkoumání však kratičké abstrakty katalogu většinou nedostačovaly a v některých případech byly i nepřesné, což se ale dá vzhledem k rozsáhlosti práce pochopit. Při sběru písemností byly využity i další, méně rozsáhlé a známé edice a registáře, jejichž plný výčet se nachází v Seznamu pramenů a literatury na konci této práce.

---

³² *Regesten zur Geschichte der Stadt und Landes Zittau 1234–1437*, ed. Joachim PROCHNO, NLM 113, 1937, s. 1–421 – vydáno v totožném znění knižně, viz *Zittauer Urkundenbuch 1. Regesten zur Geschichte der Stadt und des Landes Zittau 1234–1437*, ed. TÝŽ, Görlitz 1938. V práci bylo pracováno s edicí otištěnou v NLM.

³³ *Urkundeninventar zur Geschichte der Niederlausitz bis 1400*, ed. Rudolf LEHMANN, Köln 1968.

³⁴ V práci byly využity následující edice a registáře: *Die Urkunden des Gubener Stadtarchivs in Regestenform*, ed. Rudolf LEHMANN, Niederlausitzer Mitteilungen 18, 1927, s. 1–160; *Urkundenbuch des Klosters Dobrilugk und seiner Besitzungen*, Leipzig 1941; *Die Urkunden des Luckauer Stadtarchivs in Regesten* (dále jen UB Luckau), Berlin 1958. Pro úplnost srov. též *Quellen zur Geschichte der Niederlausitz 1–3*, ed. TÝŽ, Köln 1972–1979.

³⁵ Dílo má celkem 9 svazků – v práci byly využity svazky 5, 6, 7 a 9, viz *Katalog dokumentów przechowywanych w archiwach państwowych Dolnego Śląska 5, 1366–1379*, ed. Roman STELMACH, Wrocław 1991; 6, 1380–1391, Wrocław 1996; 7, 1392 Wrocław 1995; 9, *Archiwa księżęce i drobne akcesje, część 1 (1401–1500)*, Wrocław 1998.

³⁶ *Katalog średniowiecznych dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym we Wrocławiu*, ed. Roman STELMACH, Wrocław/Racibórz 2011.

Vedle pragmatických písemností bylo možné zkoumat také některé prameny správní povahy, kterých je však výrazně méně. Zde nevýrazněji obohatily bádání městské účty, konkrétně radniční účty města Zhořelce, jež se dochovaly téměř po celé období vlády Václava IV.³⁷ Tento typ pramene umožňuje jednak postihnout výdaje města a s tím spojenou každodennost, ale lze ho použít také ke zkoumání panovnické reprezentace či ceremoniálu, komunikačních sítích apod. V práci byla využívána zdařilá edice Richarda Jechta, jež vyšla jako třetí díl lužického kodexu.³⁸ Jako nosné se stalo také využití tzv. *Landbuchu*, tedy pozemkové knihy svídnicko-javorského knížectví, která se dochovala pro podstatnou část 14. a 15. století. Jednalo se o knihy vedené svídnickou kanceláří, kde byly evidovány veškeré přesuny svobodného majetku, například prodeje, donace, zástavy, věna, evidence nájmu apod. Do knihy se zapisovaly transakce formou krátkých registů, ale v některých případech zde nalezneme i plnotextové přepisy listiny, například zemského fojta či českého krále, kteří za lenní politiku zodpovídali, což je velmi cenné. Tento unikátní pramen nedávno z velké části editoval polský historik Tomasz Jurek.³⁹

Třetí a zároveň poslední skupinou jsou pak narativní prameny, kterých však bohužel také nemáme k dispozici mnoho. Je všeobecně známo, že Václav IV. nepěstoval dvorské kronikářství a bohužel ani ze samotných korunních zemí se toho v tomto ohledu příliš nedochovalo. Velmi často bývá akcentováno dílo opata Ludolfa ze slezské Zaháně, který ve svých spisech opakovaně přisuzoval králi Václavovi rysy tyrana. Toto dílo je pro námi zkoumané téma pro přílišnou subjektivitu autora a absurdnost některých obvinění v podstatě nepoužitelné. Nemyslím si, že by obraz Václava IV. v popisech opata byl odrazem společenské reality, a že byl takto panovník v rámci České koruny vnímán. Byly zde ovšem bezpochyby některé impulzivní činy, které k negativnímu obrazu přispěly, a které zřejmě podnítily zaháňského opata k takto radikálnímu odsudku krále Václava.⁴⁰ V tomto ohledu bylo též nutné se vyrovnat s dikcí raně novověkých hornolužických městských kronik, a to zejména s barvitými popisy královy kontroverzní návštěvy

---

³⁷ Originál je dnes uložen v univerzitní knihovně ve Vratislavi, viz Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu (dále jen BU Wrocław), Akc. 1948/588. Účty nejsou pro václavskou dobu dochovány pro roky 1396, 1397, 1402, 1403, 1411, 1412 a 1417.

³⁸ Viz *CDLS* 3 (plná citace výše).

³⁹ Originál viz AP Wrocław, Rep. 39, sign. 35–39, edice viz *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego* 1, 1366–1376, ed. Tomasz JUREK, Poznań 2004; 2, 1385–1395, Poznań 2000; 3, 1396–1407, Poznań 2007.

⁴⁰ Originál uložen in: BU Wrocław, Cod. IV Q 211; edice viz *Scriptores Rerum Silesicarum* (dále jen SRS) 1. *Catalogus abbatum Saganensium*, ed. Gustav Adolf STENZEL, Breslau 1835, s. 173–426, zejména pak s. 212–217.

v Budyšině v roce 1408, během které nechal popravít několik osob na budyšinském náměstí. Jistě zde došlo s postupem doby k jistému zkreslení či zveličení dané události, nicméně i zde měl negativní postoj vůči českému králi reálný základ podobně jako některé činy popisované zaháňským opatem.⁴¹

V práci bylo dále využito soudobé narativní dílo polského kronikáře Jana (Janka) z Czarnkowa (†1387), který ve své kronice zachytil návštěvu Václava IV. ve Vratislavi v roce 1381. Jankovo dílo nebylo zatím v souvislosti s českými dějinami příliš reflektováno, možná pro svou přílišnou tendenčnost, protože kronikář psal na objednávku polského krále Vladislava Jagella. Kronika však příhodně mapuje léta 1370–1384, tedy období počátku vlády Václava IV., a i z těchto důvodů ji nelze opomenout.⁴² Jan z Czarnkowa byl podle všeho hlavním inspiračním zdrojem neméně slavného polského kronikáře Jana Długosze (†1480), jehož relace o Václavu IV. byly kvůli absenci jiného srovnávacího pramene použity pro komparaci.⁴³ V některých ohledech se dalo opřít také o *Staré letopisy české*, které rozšířily pohled zejména na boje o državy v Horní Falcí po roce 1400, jež nebývají příliš reflektovány.⁴⁴

Česká Koruna pohledem tří „národních“ historiografií

Podobně jako bylo těžké se vypořádat s velmi rozsáhlou pramennou základnou k tématice vedlejších zemí v době vlády Václava IV., platí totéž i o pokusu postihnout bádání o dané problematice v sekundární literatuře. Zcela záměrně z tohoto přehledu vynechávám dosavadní bádání ke králi Václavovi a jeho době, které jsem nedávno shrnula ve svých studentských pracích, na něž pouze odkazuji.⁴⁵ V případě zvoleného

⁴¹ Srov. SA Bautzen, 68002 – Handschriftensammlung, sign. U III 200/5 (kronika budyšinského purkmistra Christiana Gottlieba Platzeho z roku 1696); tamtéž, Chronik der Stadt Bautzen 1401–1500; sign. U III 165, Chronik der Stadt Bautzen 1400–1599 (sepsáno 1714); tamtéž sign. U III 188/2, Chronik der Stadt Bautzen 1126–1582 (sepsáno 1750–1830); z téže doby rovněž analý Karla Fridricha Techella tamtéž, sign. U III 327, Budissiner Annalen I.

⁴² Kronika se dochovala jako součást tzv. *Velké kroniky* (*Chronica longa seu magna Polonorum seu Lechitarum*) a to v celkem v devíti rukopisech. V práci byl použit zejména *Rękopis Stanisława Augusta*, jenž vznikl kolem roku 1450, a který je uložen in: Biblioteka Narodowa, Warszawa, sign. III 3001 (dále jen *Chronika Longa*). Dalším významným rukopisem je též *Kodeks Sedziwoje z Cechly*, dalšího polského historiografa, který byl informátorem kronikáře Długosze (= Biblioteka Książąt Czartoryskich, Kraków, sign. 1310). Existují i dvě ediční zpracování, viz latinská edice *Kronika Jana z Czarnkowa*, ed. August BIELOWSKY, Lwów 1872, s. 601–758 (= Monumenta Poloniae historica 2), zde s. 695–697; polská edice *Kronika Jana z Czarnkowa (1370–1384)*, ed. Józef ŻERBIŁŁO, Warszawa 1905, s. 95–98. V práci byla využita latinská edice kroniky z roku 1872.

⁴³ *Ioannis Dlugossi annales seu cronicae incliti regni Poloniae 10, 1370–1405*, edd. Stanisław GAWEDA – Danuta TURKOWSKA – Zbigniew PERZANOWSKI, Warszawa 1985.

⁴⁴ *Staré letopisy české rukopisu křižovnického*, edd. Miloslav KAŇÁK – František ŠIMEK, Praha 1959.

⁴⁵ Viz Tereza DUFKOVÁ, *Cesta krále Václava IV. do Francie roku 1398. Politické, kulturní a geografické aspekty*, bakalářská práce obhájená na FF UK, Praha 2016, s. 9–12 a 13–23; TÁŽ, *Korunní země vzdálená*

tématu je navíc potřeba opustit zažitou perspektivu a podívat se na Václavovu vládu z jiného úhlu, tedy z perspektivy korunních zemí, což se nutně odráží i v tomto historiografickém přehledu.

Historické území Koruny království českého, která právně zanikla až roku 1918, se dnes rozprostírá na území tří států, tj. České republiky, Spolkové republiky Německo a Polské republiky, a je proto nutné se vyrovnat s velmi odlišnými pohledy všech tří „národních“ historiografií, protože právě nacionalistické myšlenky velmi často historické práce ovlivňovaly. V českém bádání je z podstaty věci nejakcentovanější perspektiva královská, protože panovník tvořil jediný spojovací článek jinak velmi nehomogenní a roztržité teritoriální unie. Naopak němečtí a polští badatelé více akcentují témata týkající se samotného vnitřního fungování jednotlivých korunních zemí. Obě tyto perspektivy by se měly ideálně protnout, protože pomohou pomoci vytvořit velmi komplexní a plastický pohled na Českou korunu v celé její šíři ve středověku či raném novověku. Téma je pak samo o sobě relevantní v souvislosti s častými diskusemi o integraci středoevropského regionu, které se rozvíjejí již několik desetiletí. Cesta k alespoň částečnému uznání celkového konceptu České koruny jako jedné roviny výzkumu českých dějin však nebyla snadná. Následující historiografický přehled nemá ani v nejmenším ambici stát se vyčerpávajícím přehledem bádání o České koruně a vedlejších zemích, ale spíše se stručně zamyslet nad přístupy k tématu a také na to, jak se odlišné perspektivy národních historiografií povedlo (jestli vůbec) v novém tisíciletí propojit. Pro všechny tři sledované proudy výzkumu byl rozhodujícím okamžikem pád komunistického režimu v roce 1989, který umožnil rozvinout racionální dialog o dějinách České koruny bez ideologických či jiných politických stereotypů.

Na začátek je nutné zmínit, že téma Koruny a jejích jednotlivých zemí nepatřilo mezi badatelsky oblíbená témata ani jedné z dotčených zemí a dlouho stálo spíše na okraji zájmu. Nejstarší české historiografické práce týkající se středověkých dějin sice problematiku tu a tam reflektují, ale v pracích převládá obligátní bohocentrismus, který s nástupem národního obrození v 19. století ještě zesílil. Pokud už se jednotlivé korunní země v pracích zmiňují, pak většinou pouze v případě jejich připojení ke Koruně anebo pak při jejich ztrátě, bez snahy je pojímat jakkoliv komplexně či upozorňovat na

---

a neznámá. Dolní Lužice v politice Václava IV., diplomová práce obhájená na FF UK, Praha 2018, s. 8–10 a zejména s. 29–38.

jejich důležitost.⁴⁶ Přední český historiograf František Palacký se pak svými *Dějínách národu českého w Čechách a w Morawě* programově zaměřil pouze na historické české země a jeho pohled následně převzala většina badatelů. Našli se však i tací, kteří se o celostní perspektivu pokoušeli. Za všechny jmenujme například právního historika Jana Kaprase, mimo jiné Lužického Srba, který vyložil své *Právní dějiny* jako dějiny Koruny české, tedy zahrnul do svého přehledu jak Čechy a Moravu, tak i Slezsko, obě Lužice, Braniborsko, a i další země.⁴⁷ Po roce 1918 se pak historiografie nově vzniknuvšího Československa věnovala zcela jiným tématům. Byl to snad pouze J. Kapras, který se snažil využít povědomí o historii České koruny ke zdůvodnění teritoriálních požadavků na získání Lužic, Těšínska a Kladska.⁴⁸ Do stejné doby spadají také *Dějiny Slezska do roku 1848*, o něž se na pouhých 47 stranách pokusil Miroslav Broft.⁴⁹

Meziválečný a poválečný vývoj v tomto naznačeném směru bádání pokračoval, což automaticky převzala i marxistická historiografie, která zavrhovala i pouhé studium regionů (tedy například i historického Slezska), což mohlo být vnímáno jako projev nepatřičného patriotismu či dokonce separatismu. Přesto se však už za normalizace začaly objevovat dílčí případové studie, jež se zamýšlely nad státoprávními mechanismy Koruny a které překračovaly hranice historických českých zemí. To byl případ Františka Kavky, který rozvedl některé drobnější úvahy na téma České koruny, jež se v jeho pojetí stávala pojmem pro abstraktní stát, který je nadřazený panovníkovi i jeho dynastii.⁵⁰ Podobně uvažoval i Jiří Spěváček, který však tuto perspektivu nedokázal (anebo nemohl?) příliš dobře ve svých rozsáhlých monografiích k jednotlivým Lucemburkům aplikovat a korunním zemím zvláštní pozornost nevěnoval.⁵¹ Zcela novým směrem se vydala Lenka Bobková, která pod vedením F. Kavky ve své diplomové práci z roku 1970 shrnula dějiny české Horní Falce, kterou připojil k České koruně Karel IV. v roce 1353. Své poznatky

---

⁴⁶ Srov. zejména Lenka BOBKOVÁ – Jan ZDICHYNEC, *Korunní země (Slezsko a Lužice) v raném novověku*, in: Marie Šedivá Koldinská – Ivo Cerman a kol., *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013 (= České dějiny 6), s. 413–452.

⁴⁷ Jan KAPRAS, *Právní dějiny země Koruny české* 1–3, Praha 1913–1920.

⁴⁸ Srov. například Jan KAPRAS, *O českém státě za války a po válce*, Praha 1925. K osobě Jana Kaprase a jeho vlivu za první republiky nejnověji Judita VAŇKOVÁ, *Publicistika Jana Kaprase v prvorepublikovém diskurzu o česko-německých vztazích (1918–1938)*, bakalářská práce obhájena na FF MUNI, Brno 2017.

⁴⁹ Miroslav BROFT, *Dějiny Slezska do roku 1848*, Vlastivědný sborník slezský část 2, Opava 1926, s. 67–114.

⁵⁰ František KAVKA, *Böhmen, Mähren, Schlesien*, in: Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen, 1978, s. 189–195; Lenka BOBKOVÁ, *František Kavka, historik a učitel*, in: Lesk a bída královského majestátu ve středověku, ed. Táž – Mlada HOLÁ, Praha 2005, s. 9–11.

⁵¹ Např. Jiří SPĚVÁČEK, *Bohemocentrismus i univěrsalizmus Karola IV.*, Slaski kwartalnik historyczny Sobótka (dále jen Sobótka) 36/1, 1981, s. 117–125; TÝŽ, *Význam státoprávních rozhodnutí a konfirmací Karla IV. z roku 1348*, Časopis národního muzea 157, 1988, s. 21–31.

poté autorka vtělila do dvou studií týkajících se karlovske doby, které do dnes tvoří základy bádání nejenom o této korunní zemi.⁵² Dalším z dílčích zkoumaných témat bylo oblíbená otázka lužicko-srbského obyvatelstva a jeho vztahu k českému prostředí, což zkoumal především Zdeněk Boháč.⁵³ Zajímavý pohled na státoprávní uspořádání Moravy vzhledem k pražskému centru přinesl i Josef Válka, který vyzdvihl důležitost lenního svazku, jímž byly jednotlivé vedlejší země ke králi vázány.⁵⁴ Českou zemskou hranici překročil ve svém bádání i Ivan Hlaváček, který vydal několik drobnějších studií týkajících se Slezska.⁵⁵ Všechny tyto zajímavé pokusy o novou perspektivu na české středověké dějiny však byly ve výrazné menšině, což se změnilo až po listopadové revoluci.⁵⁶

Německé a polské bádání před rokem 1989 se vyvíjelo trochu jiným směrem než to české, z logiky věci se zaměřovalo zejména na postihnutí vývoje domácích území v rámci svazku České koruny, konkrétně na dějiny obou Lužic a rozdrobeného Slezska. Do obou historiografií se velmi silně promítly nacionálně-ideologické spory o výklad dějin, zejména těch slezských, které prostupovaly celé 19. a v podstatě i 20. století. Nejprve však začněme přehledem méně politicky zabarveného dějepisectví, a to historiografií Lužic, jež byla do roku 1989 v podstatě pouze německá. V souvislosti s posunem zemské hranice po druhé světové válce se sice část historických Lužic připojila k Polsku, ovšem tato skutečnost se v polském bádání ve větší míře neprojevila.⁵⁷ Z nejstarších německých prací týkajících se obou Lužic zmiňme zejména díla Christiana

---

⁵² Lenka (BOBKOVÁ) VLČKOVÁ, *České državy v Horní Falcí za vlády Karla IV.*, diplomová práce obhájena na FF UK, Praha 1970 (vedoucí práce František Kavka); TÁŽ, *Soupis českých držav v Horní Falcí a ve Francích za vlády Karla IV.*, Sborník archivních prací 30, 1980, s. 169–228; TÁŽ, *České panství v Horní Falcí za vlády Karla IV.*, in: Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem, řada historická, Praha 1982, s. 5–25.

⁵³ Zdeněk BOHÁČ, *Die Matrikel der Zöglinge des „Wendischen Seminars“ in Prag 1728–1922*, Lětopis B 13/2, 1966, s. 166–228.

⁵⁴ Srov. Josef VÁLKA, *Karlova integrace Moravy do českého státu*, Jižní Morava 16, 1980, s. 43–53; TÝŽ, *Stavovství a krize českého státu ve druhé polovině 15. století*, Fontes rerum bohemicarum 6, 1984, 68–98.

⁵⁵ Ivan HLAVÁČEK, *Prolegomena do historie kancelarii i dyplomatyki czeskiego królewskiego urzędu starościńskiego we Wrocławiu w czasach przedhusyckich*, Sobótka 36/1, 1981, s. 103–116; TÝŽ, *Poznámky k problému „husitství a Slezsko“*, Husitský Tábor 4, 1981, s. 119–126.

⁵⁶ K normalizační historiografii týkající se pojmu Corona regni viz podrobně Lenka BOBKOVÁ, *Die Corona Regni Bohemiae und die Integration Mitteleuropas im politischen Konzept Karls IV.*, in: Kaiser Karl IV. Die böhmischen Länder und Europa/ Emperor Charles IV: Lands of the Bohemian Crown and Europe, edd. Daniela Břízová – Jiří Kuthan – Jana Peroutková – Stefan Scholz, Praha 2017, 88–102, zejména pak s. 88–89.

⁵⁷ Podobně jako v českém prostředí akcentovali polští badatelé převážně problematiku Lužických Srbů, například Jadwiga PEŁCZYNA, *Problem lużycki na Śląsku w pol. XIX w.*, Sobótka 1, 1946, s. 80–84; Jan SOLTA, *Zarys dziejów Serbołuzyčan*, Wrocław 1984.

Hoffmana, Samuela Grossera či Johanna Benedicta Carpzova⁵⁸, která vznikla už na počátku 18. století, a jež sledují perspektivu fungování daných zemí a jejich vnitřní problémy. V rukopise pak zůstalo rozsáhlého dílo osvícence Jakoba Gottlieba Klosseho, jenž sepsal dějiny hornolužického fojství.⁵⁹ Do historického bádání samozřejmě citelně zasáhly politické změny roku 1815, kdy byly obě Lužice rozděleny mezi Sasko a Prusko. V roce 1847 ještě vznikly společné *Gesammt Geschichte* Theodora Schelze,⁶⁰ ale záhy se historiografie obou Lužic v podstatě přetrhla. Další stěžejní práce, tentokrát z pera Johanna Augusta Ernsta Köhlera, se již soustředila výhradně na hornolužické dějiny.⁶¹ Z hlediska českých dějin je pak nepostradatelným příspěvkem dílko *Herzog Johann von Görlitz*, od historika Richarda Gelbeho, který jako první popsal a zhodnotil životní osudy vévody Jana Zhořeleckého, nejmladšího syna Karla IV.⁶²

Bezpochyby nejvýznamnějším hornolužickým historiografem byl pak Hermann Knothe, který je právem považován za „hornolužického Palackého“. Vedle prací na saském kodexu listin (CDSR, viz výše) se Knothe zaměřil na výzkum církevních, hospodářských ale i právních dějin. Stěžejním dílem se pak stal jeho lexikon *Geschichte des Oberlausitzer Adels*, který je dodnes využíván ke studiu dějin šlechty v regionu.⁶³ Knothemu pak zdatně sekundoval o něco mladší Richard Jecht, mimo jiného zhořelecký archivář, který podobně jako jeho kolega intenzivně pracoval na edicích pramenů k hornolužickým dějinám. Velká část jeho bádání se pak týkala zejména Zhořelce

---

⁵⁸ Samuel GROSSER, *Lausitzische Merckwürdigkeiten* 1–4, Leipzig–Budissin 1714; Christian Gottfried HOFFMAN, *Scriptores rerum Lusaticarum antiqui et recentiores*, Lipsiae – Budissae 1719; Johann Benedict CARPZOV, *Neueröffneter Ehren-Tempel Merckwürdiger Antiquaeten des Marggraffthums Ober-Lausitz* 1, Leipzig – Budissin 1719.

⁵⁹ Rukopis s názvem *M. Jacob Gottlieb Kloss, Geschichte der Landvoigte in OberLausitz* viz BU Wrocław, Akc. 1948/351, 360, 361 a 362. Lucemburského období se týká sign. 351, mapující léta 1346–1504.

⁶⁰ Theodor SCHELTZ, *Gesammt-Geschichte der Ober- und Nieder-Lausitz, nach alten Chroniken und Urkunden* 1–2, Halle/Görlitz 1847–1882.

⁶¹ Johann August Ernst KÖHLER, *Die Geschichte der Oberlausitz von den ältesten Zeiten bis zum Jahre 1815*, Görlitz 1865.

⁶² Richard GELBE, *Herzog Johann von Görlitz*, NLM 59, 1882, s. 1–201.

⁶³ Výběrově viz Hermann KNOTHE, *Urkundliche Geschichte des Jungfrauenklosters Marienstern*, Dresden 1871; TÝŽ, *Urkundliche Grundlagen zu einer Rechtsgeschichte der Oberlausitz von den ältesten Zeiten bis Mitte des 16. Jahrhunderts*, NLM 53, 1877, s. 158–421; TÝŽ, *Geschichte des Oberlausitzer Adels und seiner Güter vom XIII. bis gegen Ende des XIV. Jahrhunderts* 1–2, Leipzig 1876; TÝŽ, *Geschichte des Tuchmacherhandwerks in der Oberlausitz bis Anfang des siebzehnten Jahrhunderts*, NLM 58, 1882, s. 241–380; TÝŽ, *Geschichte der Oberlausitz unter dem Landvogte Hinko Hlawatsch von der Duba, 1410–1420*, NLM 66, 1890, s. 74–113. Srov. též Matthias HERRMANN – Danny WEBER (edd.), *Oberlausitz. Beiträge zur Landesgeschichte. Wissenschaftliches Symposium zum 100. Todestag von Hermann Knothe*, Görlitz – Zittau 2004 (= Kamenzer Beiträge 5), s. 121–128.

a Zhořelecka, ale svoji platnost si zachovaly také obecnější práce, týkající se například husitského období v Horní Lužici, a i mnoho dalších drobných studií.⁶⁴

Rozsáhlé Knotheho i Jechtovo dílo, jež v podstatě pokrylo bádání od poloviny 19. století do poloviny 20. století, nebylo v Německu překonáno a svůj význam si udrželo dodnes. Zřejmě díky silné tradici zmíněného badatelského dua se ani socialistické NDR nepodařilo režimem zakazované regionální dějiny vymýtit. Těmto tématům se začal věnovat kroužek utvořený kolem Karlheinz Blaschkeho, který se ve svých drobných studiích věnoval četným tématům z lužicko-saských dějin.⁶⁵ Další výraznou osobou byl i Martin Reuther, který například editoval v uvolněných 60. letech 20. století *Festschrift* k oslavě 25. výročí založení saského zemského archivu v Budyšině, kam přispěli v podstatě všichni tehdejší znalci hornolužických dějin, včetně K. Blaschkeho.⁶⁶ Badatelským tématem byly i nadále lužicko-srbské dějiny, přičemž nové *Geschichte der Sorben* se dočkaly zpracování v průběhu 70. let.⁶⁷

Podstatně menší pozornost byla a je v dějepisectví věnována Dolní Lužici. V 19. století zde v podstatě chyběla institucionální opora, a dokonce i samotné intelektuální elity. Kromě výše zmíněných prací, jež pojímaly dějiny obou Lužic společně, se o nový dílčí souhrn pokusil pouze Johann Wilhelm Neumann, který se ale primárně zabýval dolnolužickým zemským fojsttvím, a nikoliv zemí jako celkem.⁶⁸ Po zbytek 19. století a na počátku 20. století vycházely pouze drobné studie v lokálních

---

⁶⁴ Výběrově Richard JECHT, *Fürstliche Besuche in Görlitz*, Görlitz 1893; TÝŽ, *Bewegung der Görlitzer Handwerker gegen den Rat bis 1396*, NLM 84, 1908, s. 110–127; TÝŽ, *Geschichtliches zum Schönhof in Görlitz*, NLM 84, 1908, s. 134–144; TÝŽ, *Der Oberlausitzer Hussitenkrieg und das Land der Sechsstädte unter Kaiser Sigmund 1–2*, Görlitz 1911–1916; TÝŽ, *Geschichte der Stadt Görlitz I/1, Allgemeine Geschichte der Stadt Görlitz im Mittelalter*, Görlitz 1922–1926; I/2, *Topographie der Stadt Görlitz*, Görlitz 1927–1934.

⁶⁵ Například Karlheinz BLASCHKE, *(Ober-) Sachsen und die Lausitzen*, in: *Geschichte der deutschen Länder "Territorien-Ploetz"* 1, ed. Georg Wilhelm Sante, Freiburg 1964, s.473–498; TÝŽ, *Städte und Stadtherren im meißnisch-lausitzischen Raum während des 14. Jahrhunderts*, in: *Stadt und Stadtherren im 14. Jahrhundert*, ed. Wilhelm Rausch, Linz 1972, s. 55–78.

⁶⁶ Srov. Martin REUTHER (edd.), *Oberlausitzer Forschungen. Beiträge zur Landesgeschichte. Festschrift aus Anlaß des 25jährigen Bestehens des Sächsischen Landesarchivs Bautzen (1933–1958)*, Leipzig 1961 a zde Reutherovy články *Richard Jecht. Archivar und Historiker. Verzeichnis der Veröffentlichungen Richard Jechts*, s. 23–50 a *Verfassung und Verwaltung in der Oberlausitz bis zum Beginn des Sechsstädtebundes 1346*, s. 81–107 a s. 323–327; článek K. Blaschkeho tamtéž *Zur Siedlungs- und Bevölkerungsgeschichte der Oberlausitz*, s. 60–80 a 321–322. Srov. též Reutherovu starší přehledovou studii *Die Oberlausitz als Geschichtsraum. Wesen und Eigenart*, *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 93, 1957, s. 102–128.

⁶⁷ Jan ŠOLTA – Hartmut ZWAHR, *Geschichte der Sorben 2. Von 1789 bis 1917*, Bautzen 1974; Jan BRAKAČK – Frido MĚTŠK, *Geschichte der Sorben. Gesamtdarstellung 1. Von den Anfängen bis 1789*, Bautzen 1977.

⁶⁸ Johann Wilhelm NEUMANN, *Versuch einer Geschichte der Niederlausitzischen Landvögte 1–2*, Lübben 1832–1833; TÝŽ, *Geschichte der Land-Stände des Markgrafthums Niederlausitz und deren Verfassung* Lübben 1843.

periodicích.⁶⁹ Situace se zlepšila až s příchodem lübbenského archiváře Rudolfa Lehmana, jehož práce jsou dodnes nepřekonané. Jedná se zejména o jeho systematické soupisy dolnolužických pramenů (viz výše), ale také o první souhrnnou monografii Dolní Lužici, nazvanou *Geschichte der Niederlausitz*, jež poprvé vyšla už v roce 1937 a znovu potom roku 1967 s dílčími doplňky a přepracováními. Autor bohužel v rezignoval na poznámkový aparát, což je ale pro německé prostředí typické. Dolnolužické dějiny pojednávají historii od raných dob až po dobu moderní, čímž kniha sklouzává k jisté povrchnosti, zejména co se týče příslušných pasáží ke středověku. Jedná se však o jedinou ucelenou monografii, která tvoří dodnes základ bádání o Dolní Lužici a nelze ji proto z přehledu vynechat.⁷⁰ Lehmann se věnoval i další dílčím tématům, například dolnolužickému fojtství, jednotlivým panstvím nebo dějinám klášterů. Bohužel se po jeho odchodu z vědy nenašel nikdo, kdo by v započatém výzkumu ve stejném měřítku pokračoval, což se příliš nezměnilo ani po roce 1989.⁷¹

Nejkomplikovanějším úkolem je pak dozajista postihnout německo-polskou historiografii týkající se dějin Slezska, protože zde se do celkového vývoje velmi razantně promítlo ideologicko-nacionalistické soupeření obou národů. Zásadním problémem zde byl spor o to, zda slezské území bylo „původně“ polské či německé. Pro období 19. století a pro část století 20. byla ve vztahu k dějinám Slezska výraznější německá historiografie. To lze vysvětlit tím, že se země po roce 1741 stala součástí Pruska a následně pak částí sjednoceného Německa. Zejména v Dolním Slezsku pak převažovalo i německé obyvatelstvo a rovněž univerzita ve Vratislavi byla německá. Systematicky zhodnotit všechny historiografické práce se pokusil už na konci 18. století Samuel Benjamin Klose, který mimo jiného sepsal vyčerpávající dějiny Vratislavi, s postihnutím velmi široké pramenné základny.⁷² Už roku 1803 byla založena *Schlesische Gesellschaft für vaterländische Kultur*, která mimo jiné založila úspěšnou ediční řadu *Scriptores rerum*

---

⁶⁹ Výběrově Johann Gottlob WORBS, *Geschichte von Cottbus*, NLM 1, Görlitz 1822, s. 1–22; Gustav KÖHLER, *Ueber den Namen Ober und Nieder Lausitz*, NLM 20, 1842, s. 49–52; Woldemar LIPPERT, *Nebenlandvögte der Niederlausitz im 15. Jahrhundert*, NLM 86, 1910, s. 189–201.

⁷⁰ Kniha vyšla ve dvou vydáních viz Rudolf LEHMANN, *Geschichte des Markgraftums Niederlausitz: der schicksalsweg einer ostdeutschen Landschaft und ihrer Menschen*, Dresden 1937; TÝŽ, *Geschichte der Niederlausitz*, Berlin 1963.

⁷¹ Srov. Rudolf LEHMANN, *Die ältere Geschichte des Cisterzienserklosters Dobrilugk in der Lausitz*, Koenig/Guben/Kirchhain 1917 (= Niederlausitzer Mitteilungen 13); TÝŽ, *Die Herrschaften in der Niederlausitz. Untersuchungen zur Entstehung und Geschichte* (= Mitteldeutsche Forschungen, Band 40), Köln–Graz 1966; TÝŽ, *Die Landvögte in der Niederlausitz*, in: Festschrift für Friedrich von Zahn 1, Zur Geschichte und Volkskunde Mitteldeutschlands, Köln/Graz 1968, s. 429–447.

⁷² Samuel Benjamin KLOSE, *Von Breslau. Dokumentierte Geschichte und Beschreibung in Briefen* 1–5, Breslau 1781–1784. Velká část Kloseho díla zůstala v rukopisech (uloženo in: AP Wrocław nebo BU Wrocław).

Silesiacarum.⁷³ Z významných badatelů 19. století jmenujme za všechny Colmara Grünhagena, kterého lze díky širokému editorskému i autorskému záběru přirovnat ke Knothemu či Jechtovi v případě hornolužického dějepisectví. Grünhagenovy práce odrážely pruské a také protestantské nazírání dějin a není proto s podivem, že se například dostal do sporu s Františkem Palackým o výklad husitství.⁷⁴ I na počátku 20. století bylo Slezsko chápáno stále jako bašta expanze německé kultury na východ, čemuž měla sloužit i nově zřízená *Schlesische Schule der Ostforschung* vzniklá kolem Friedrich-Wilhelms Universität ve Vratislavi. V tomto kontextu vznikla v roce 1938 německá syntéza *Geschichte Schlesiens* pod vedením Hermanna Aubina, výrazné osobnosti výše zmíněné univerzity, ve snaze přinést alternativu k polskému bádání o Slezsku, jež reprezentovala syntéza vydaná v Krakově pár let dříve (viz níže).⁷⁵ Zlom pak nastal po konci druhé světové války, kdy byla posunuta zemská hranice Polska a došlo k výrazné výměně obyvatelstva. Někteří vysídlení Slezané pak stáli u zrodu významných badatelských center v Německu, zaměřených na středo-východní evropské dějiny, kam spadaly i dějiny Slezska. Oproti předcházejícím obdobím se však bádání výrazně umenšilo, byť se tématům ze slezských dějin dodnes věnuje řada německých historiků.⁷⁶

Polské silesiakální bádání před rokem 1945 bylo oproti tomu německému ve výrazné menšině. Slezsko se tak dlouho vyskytovalo pouze jako součást syntéz k polským dějinám, což se změnilo až ve 30. letech 20. století zásluhou předních polských medievistů v čele s Janem Dabrowskim či Władysławem Semkowiczem, kteří vydali trojdílnou *Historii Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*.⁷⁷ Po druhé světové válce se z pochopitelných důvodů vydalo polské dějepisectví směrem uměle aktualizované historiografie, což často vedlo k poměrně násilnému upravování slezských

---

⁷³ V práci byly využity svazek *Scriptores rerum silesiacarum oder Sammlung schlesischer Geschichtschreiber namens der Schlesischen Gesellschaft für Vaterländische Cultur*, ed. Adolf STENZEL, Breslau 1935.

⁷⁴ Pro tuto práci byla stěžejní studie Colmar GRÜNHAGEN, *König Wenzel und der Pfaffenkrieg zu Breslau*, Archiv für österreichische Geschichte 37, 1867, s. 231–270; TÝŽ, *Geschichte Schlesiens* 1–4, Gotha 1884–1886. Pro širší kontext srov. Andreas RÜTHER, *Borussische Geschichtsforschung zu Schlesien: Colmar Grünhagen (1828–1911) – Werdegang, Schuleinflüsse und Wirkungskreise*, in: Gelehrte – Schulen – Netzwerke. Geschichtsforscher in Schlesien im langen 19. Jahrhundert, edd. Joachim Bahleke – Roland Gehrke, Wien/Köln/Weimar 2019, s. 217–256.

⁷⁵ Hermann AUBIN, *Geschichte Schlesiens*, Breslau 1938.

⁷⁶ Z významných německých periodik vzniknuvších po roce 1945 zmiňme tematické *Zeitschrift für Ostmitteleuropa Forschung* anebo *Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau*.

⁷⁷ *Historja Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400* 1–3, Kraków 1933–1939. Jednotlivé svazky editovali Stanisław Kutrzeba (díl 1), Tadeusz Silnicki (díl 2) a Władysław Semkowicz (díl 3). Knihy se dočkaly reprintu v roce 2013.

dějin.⁷⁸ To ostatně dokládá i založení specializovaného časopisu *Sobótka*,⁷⁹ přičemž není náhodou, že hned v prvním čísle se dvě studie týkaly právě německého bádání o Slezsku, proti kterému se snažili autoři striktně vymezit. Tato perspektiva v podstatě přetrvala až do pádu komunismu. Marxistický režim však sám o sobě nebránil výzkumu regionálních slezských dějin, což byl zásadní rozdíl oproti situaci v Československu. Jen na okraj zmiňme, že v polských Katovicích a Opolí existovaly specializované Slezské ústavy, kde se téma pěstovalo a kde se za normalizace vydávaly syntetické i dílčí práce ke slezským dějinám.⁸⁰ Z polských medievistů zmiňme zejména manželské duo Karola a Ewu Maleczyńské, kteří ve Vratislavi dokázali po roce 1945 vybudovat solidní historické pracoviště, přestože se jednalo o dobu značně rozbouřenou. Společně pak vydali roku 1955 také syntetické *Dzieje Śląska*, které jsou využívány dodnes.⁸¹ Významným badatelem byl také Kazimierz Popiołek, který vydal mimo jiného dvě velké syntézy slezských dějin a též se zabýval husitstvím.⁸²

Zlomem v bádání o České koruně pak byl pro všechny tři národní historiografie v mnoha směrech rok 1989, který znamenal pád komunistických režimů a s tím související otevření hranic, což umožnilo započít debaty o možné mezinárodní spolupráci, jež byla v případě výzkumu České koruny nezbytná. Už v roce 1991 publikoval německý historik Joachim Bahlcke historiografický přehled o dosavadním bádání o České koruně, respektive nastínil základní problémy, které se s tímto tématem pojí.⁸³ J. Bahlcke se pak stal hlavním průkopníkem tohoto badatelského směru

---

⁷⁸ Srov. Martin NODL – Piotr WECOWSKI, *Marxismus a medievistika? Společné osudy?*, Praha 2020.

⁷⁹ Do roku 1956 byl časopis nazýván *Sobótka, pismo Wrocławskiego Towarzystwa Miłośników Historii*, od roku 1957, kdy začal vycházet čtvrtletně, jako *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka*.

⁸⁰ Pro širší kontext srov. Wiesław LESIUK, *Śląsk w polskich syntezach historycznych*, in: Slezsko v dějinách českého státu. Sborník příspěvků z vědecké konference, pořádané pod záštitou prezidenta České republiky Václava Havla u příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě, ed. Měčislav Borák, Opava 1998, s. 36–45, zejména s. 42–43.

⁸¹ Viz Ewa MALECZYŃSKA – Karol MALECZYŃSKI, *Dzieje Śląska*, Warszawa 1955. Další výběrová bibliografie viz Karol MALECZYŃSKI, *Polska a Czechy w sredniowieczu: próba rewizji pojec*, Sobótka 2, 1947, s. 1–46; TÝŽ a kol., *Dzieje Wrocławia do roku 1807*, Warszawa 1958; TÝŽ (ed), *Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii: Studia z dziejów polskich i czechosłowackich*, Wrocław 1960; TÝŽ, *Śląsk między Polską, Czechami i Niemcami w X wieku*, Sborník prací Filozofické Fakulty brněnské Univerzity 8, 1961, s. 18–28. Též Ewa MALECZYŃSKA, *Udział Śląska w zmaganiach polsko-niemieckich pierwszej połowy 15 w*, Sobótka 1, 1946, s. 24–43; TÁŽ, *Ruch husycki w Czechach i w Polsce*, Warszawa 1959. Pro širší kontext Przemysław WISZEWSKI, *Jak Czescy husyci stali się aktualnym problemem historii socjalistycznej Polski? Ewa Maleczyńska i obecność husytów na Śląsku*, in: *Marxismus a medievistika?* edd. M. Nodl – P. Wecowski, s. 193–204.

⁸² Viz Kazimierz POPIOŁEK, *Historia Śląska od Pradziejów do 1945*, Katowice 1972; TÝŽ, *Polskie Dzieje Śląska*, Opole 1986. K dějinám husitství viz starší práce TÝŽ, *Śląsk i Polska w okresie wojen husyckich*, Katowice 1937; TÝŽ, *Tragedia Śląska w czasie rewolucji husyckiej (1419–1435)*, Warszawa 1947.

⁸³ Joachim BAHLCHE, *Die Böhmsche Krone als Forschungsfeld. Ansätze und Aufgaben in der deutschen Frühneuzeit-Historiographie*, Folia Historica Bohemica 15, 1991, s. 21–40; TÝŽ, *Die böhmische Krone zwischen staatsrechtlicher Integrität, monarchischer Union und ständischem Föderalismus. Politische*

v Německu. V Čechách se touto osobou stala Lenka Bobková, která v roce 1993 vydala komplexní monografii vycházející z jejího dlouholetého výzkumu. *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně* pak vytvořila odrazový můstek pro systematické zkoumání České koruny a vedlejších zemí jako jednoho ze způsobů nazírání dějin středověku.⁸⁴ Velmi záhy se začala vést mezi badateli i debata o tolik problematickém Slezsku. To vyústilo například ve společnou česko-polskou konferenci v Opavě uspořádanou v roce 1998, z níž vzešla publikace *Slezsko v dějinách českého státu*, jež zcela poprvé zahrnuje slezský prostor do obecných českých dějin a načrtla budoucí možnosti bádání.⁸⁵

Na sklonku 20. století v Čechách začala vycházet ediční řada *Velké dějiny zemí Koruny české*, která si vzala za cíl sepsat komplexní dějiny české státnosti, bez ideologického či nacionalistického zabarvení. Už jen samotný název naznačoval, že se mělo zcela poprvé jednat o pokus o celostní dějiny České koruny a českého státu. Do dnešní doby vzniklo již celkem 17 dílů, přičemž některým z nich se povedlo držet státoprávní linii lépe a některým hůře. Celkem šest dílů se pak týká dějin středověku. Pro tuto práci byly nejvíce využity části 4a a 4b, jež přinášejí velmi plastický pohled na Českou korunu, zejména za vlády prvních Lucemburků.⁸⁶ Příslušné díly končí bohužel rokem 1402, tedy dobou, kdy začal v Betlémské kapli kázat Jan Hus. Tento rok je však z hlediska dějin české státnosti mnohem méně výrazným mezníkem, než například rok 1400, kdy došlo k detronizaci Václava IV. Tato maličkost však dokazuje, že na prahu nového tisíciletí ještě zdaleka nemělo státoprávní hledisko nazírání českých dějin rozhodující roli v bádání a dějepisectví bylo stále sevřeno velkou řadou stereotypů a nacionálních myšlenek, byť edice *Velké dějiny* jednoznačně vykročila správným směrem. Podobné tendence spatřujeme i v Německu, kde v roce 2001 vznikla pod vedením J. Bahlckeho kniha *Geschichte der Oberlausitz*, tedy vůbec první dějiny Horní Lužice. Publikace má však velké rezervy a zejména pasáže týkající se lucemburské doby by si bývaly zasloužily hlubší pozornost.⁸⁷ V roce 2002 pak také polští kolegové

Entwicklungslinien im böhmischen Länderverband vom 15. bis zum 17. Jahrhundert, in: Föderationsmodelle und Unionsstrukturen. Über Staatenverbindungen in der frühen Neuzeit, ed. Thomas Fröschl, Wien 1994, s. 83–103.

⁸⁴ Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, Ústí nad Labem 1993.

⁸⁵ M. BORÁK (ed.), *Slezsko v dějinách českého státu*. Srov. též starší přehled Jaroslav BAKALA a kol. (edd.), *Slezsko v dějinách českého státu. Stav a úkoly výzkumu*, Opava 1991.

⁸⁶ Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české 4a, 1310–1402*, Praha 2003; Lenka BOBKOVÁ–Milena BÁRTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české 4b, 1310–1402*, Praha 2003.

⁸⁷ Joachim BAHLCKE a kol., *Geschichte der Oberlausitz. Herrschaft, Gesellschaft und Kultur vom Mittelalter bis zum Ende des 20. Jh.*, Leipzig 2002.

přistoupili k revizi staršího bádání a vydali syntetizující *Historia Śląska*⁸⁸ a o něco později také publikaci *Dolny Śląsk. Monografia historyczna*.⁸⁹ Je více než příznačné, že všechny tři národní historiografie dospěly v podstatě ve stejnou chvíli k potřebě revidovat dosavadní výklady státoprávních dějin, což jenom dokazuje, jak moc je historické bádání ve střední Evropě propojené.

Za zlom v nazírání celostních dějin České koruny ve středověku lze oprávněně považovat vznik badatelské skupiny kolem L. Bobkové, která na půdě Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze uspořádala v roce 2002 historicky první kolokvium týkající se vedlejších zemí a České koruny. Výsledky úvah pak byly vtěleny do publikace *Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku*, jež se stala prvním dílem úspěšné a dosud vycházející ediční řady *Korunní země v dějinách českého státu*.⁹⁰ Na tomto sborníku je dobře vidět, že mezinárodní spolupráce nebyla na prahu 21. století ještě věcí samozřejmou, protože se v publikaci vyskytují výhradně české studie. To se však změnilo hned u druhého dílu *Korunních zemí*, kde se po boku českých badatelů objevili i badatelé němečtí a polští, což se stalo v pozdější letech pravidlem.⁹¹ V ediční řadě postupně vyšly další tematické publikace, jež se zabývaly například reprezentací a rezidencemi v České koruně, církevními dějinami, písemnou kulturou či obecnými úvahami o dějinách historických regionů.⁹² Samostatně pak začal být zkoumán také vývoj středověké Moravy.⁹³

---

⁸⁸ Marek CZAPLIŃSKI a kol., *Historia Śląska*, Wrocław 2002.

⁸⁹ Wojciech WRZEZIŃSKI a kol., *Dolny Śląsk. Monografia historyczna*, Wrocław 2006.

⁹⁰ Lenka BOBKOVÁ (ed.), *Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku*, Praha 2003 (= Korunní země v dějinách českého státu).

⁹¹ Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ (edd.), *Společné a rozdílné. Česká koruna v životě jejích obyvatel ve 14. a 16. století*, Praha 2005 (= Korunní země v dějinách českého státu 2).

⁹² Sborníky z jednotlivých kolokvií viz Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ (edd.), *Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14.–17. století*, Praha 2007 (= Korunní země v dějinách českého státu 3); TYTÉŽ (edd.), *Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.–17. století*, Praha 2009 (= Korunní země v dějinách českého státu 4); Lenka BOBKOVÁ – Jan ZDICHYNEC (edd.), *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmischen Krone im 14.–18. Jahrhundert*, Praha 2011 (= Korunní země v dějinách českého státu 5); Lenka BOBKOVÁ – Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ (edd.), *Terra – Ducatus – Marchionatus – Regio: die Bildung und Entwicklung der Regionen im Rahmen der Krone des Königreichs Böhmen*, Praha 2013 (= Korunní země v dějinách českého státu 6). Mimo ediční řadu, avšak tematicky blízké, byly i další publikace, viz například Mateusz KAPUSTKA a kol. (edd.), *Slezsko. Perla v České koruně. Historie, kultura, umění*, Praha 2007; Helena DÁŇOVÁ – Jan KLÍPA – Lenka STOLÁROVÁ, *Slezsko – země Koruny české. Historie a kultura 1300–1740, díl A–B*, Praha 2008; Lenka BOBKOVÁ a kol., *Česká koruna na rozcestí: K dějinám Horní a Dolní Lužice a Dolního Slezska na přelomu středověku a raného novověku, (1437–1526)*, Praha 2010 nebo též Lenka BOBKOVÁ – Ivana KORBELÁŘOVÁ – Martin ČAPSKÝ, *Hejtmanská správa ve vedlejších zemích Koruny české*, Opava 2010; rovněž František ŠMAHEL – Lenka BOBKOVÁ, *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012.

⁹³ Například Josef MEZNÍK, *Lucemburská Morava, 1310–1436*, Praha 1999; Libor JAN (ed.), *Dějiny Moravy a Matice moravská. Problémy a perspektivy*, Brno 2000; Václav ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě*

Záhy pak začaly intenzivní práce na shrnutí slezských dějin, a to zejména na univerzitě v Opavě, kde se podobně jako v Praze utvořila pracovní skupina kolem Zdeňka Jiráska a Rudolfa Žáčka. Prvním syntetizující práce pak byla vydána v ediční řadě *Stručná historie států* v roce 2005, ovšem jednalo se z povahy samotné edice spíše o populárně-naučné dílko bez poznámkového aparátu.⁹⁴ V roce 2012 se pak podařilo vydat monumentální dvousvazkovou monografii *Slezsko v dějinách české státu*, jež shrnula dějinný vývoj tohoto regionu od pravěku až do roku 1763, kdy došlo k jeho odtržení od českých zemí.⁹⁵ Někteří autoři této kolektivní monografie participovali i na výše zmíněné ediční řadě *Korunních zemí*. Za všechny zmiňme Martina Čapského, který mimo jiného zpracoval biografii knížete Přemka I. Opavského a též se zabýval komunikací slezských středověkých měst.⁹⁶ Výrazné bylo a je silesiákální bádání také na Masarykově univerzitě v Brně, kde se tématem zabýval například Přemysl Bar, jenž zkoumal hlavně starší přemyslovské období.⁹⁷

Po roce 2012, kdy proběhla poslední mezinárodní konference z cyklu *Korunní země*, začal společný výzkum z různých důvodů trochu stagnovat, byť se toto téma stalo přirozenou součástí bádání ve všech třech státech. V Čechách se bádání i nadále koncentruje kolem L. Bobkové a jejích bývalých či současných studentů, kteří zpracovali spoustu dílčích průřezových témat týkajících se České koruny. Dolnolužickým dějinám se intenzivně věnoval například Luděk Březina,⁹⁸ církevním dějinám potom výhradně Jan Zdichynec.⁹⁹ Oba zmínění autoři se na danou problematiku dívali v delším časovém

---

Jošt, Brno 2002; Jirí MITÁČEK (ed.), *Vládcové Moravy. Kniha statí ze stejnojmenného cyklu přednášek*, Brno 2007; TÝŽ a kolektiv, *Středověká Morava*, Brno 2015; Martin WIHODA, *Vladislav Jindřich*, Brno 2019.

⁹⁴ Rudolf ŽÁČEK, *Slezsko*, Praha 2005 (= *Stručná historie států*).

⁹⁵ Z. JIRÁSEK a kol., *Slezsko v dějinách českého státu* 1–2.

⁹⁶ Výběrově Martin ČAPSKÝ, *Vévoda Přemek Opavský (1366–1433) ve službách posledních Lucemburků*, Opava 2005; TÝŽ, *Zrození země. Komunikující společenství pozdně středověkého Slezska*, Praha 2009; TÝŽ, *Město pod vládou kazatelů. Charizmatičtí náboženští vůdci ve střetu s městskou radou v pozdně středověkých českých korunních zemích*, Praha 2015; TÝŽ, *K postavení Vratislavi v českých korunních zemích v pozdním středověku*, Český časopis historický 115, 2017, s. 346–383; TÝŽ, *Splendor Silesiae: Rituals, Ceremonies, and Festivities at the Silesian Courts*, in: *Festivities, ceremonies, and rituals in the lands of the Bohemian crown in the late Middle Ages*, edd. František Šmahel – Martin Nodl – Václav Žůrek, Leiden 2022, s. 171–217.

⁹⁷ Například Přemysl BAR, *Královská koruna a vratislavský vévoda Jindřich IV. Probus. Od polemiky k novým perspektivám v bádání*, Časopis Matice moravské 125, 2006, s. 487–507; TÝŽ, *Vratislavský vévoda Jindřich IV. Probus a poslední Přemyslovci*, Český časopis historický 106/4, 2008, s. 753–787; TÝŽ, *Lenní listiny z let 1271–1348 a integrace slezských vévodství do svazku zemí Koruny české*, in: *Slezsko – Země Koruny české*, díl A, s. 81–91.

⁹⁸ Srov. zejména Luděk BŘEZINA, *Mezi králem a stavy: dolnolužické zemské fojství na prahu novověku (1490–1620)*, Praha 2016. Kniha vyšla také v němčině, viz TÝŽ, *Der Landvogt der Niederlausitz zwischen Königsmacht und Ständen (1490–1620) – ein Diener zweier Herren?*, Berlin 2017.

⁹⁹ Srov. například Jan ZDICHYNEC, *Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*, nevydaná disertační práce obhájená na FF UK, Praha 2006; TÝŽ, *Mišenské biskupství*

horizontu, tedy i se zaměřením na raný novověk. Dějinám správy a panovnické kanceláři v korunních zemích se pak ve svém bádání věnuje Mlada Holá¹⁰⁰ či Tomáš Velička.¹⁰¹ Výše popsaný kolektiv autorů se pak podílel na vzniku vůbec první moderní monografie o Janu Zhořeleckém (2016).¹⁰² Svého zhodnocení se záhy dočkala také Horní Lužice, jež byla doposud českému publiku známa pouze z krátké přehledové práce vydané v rámci Dějin států.¹⁰³ Již osvědčený autorský kolektiv tak zcela poprvé vyložil dějiny *Královské Horní Lužice* v dlouhém časovém horizontu perspektivou českého krále, se zaměřením na mechanismy vlády, komunikaci a reprezentaci.¹⁰⁴ Zatím posledním vydaným svazkem ediční řady *Korunní země* je pak kolektivní monografie *Spolu i vedle sebe*, která se na Českou korunu podívala poprvé z opačného spektra, tedy pohledem stavů, a to především zemské šlechty.¹⁰⁵ V současné době probíhají dokončovací práce na jubilejním desátém svazku původně konferenčních sborníků, který shrne výsledky zasedání panelu *Země Koruny české ve 14.–17. století: dosavadní bádání, budoucí výzvy a evropské kontexty 12. sjezdu českých historiků*, který se konal v Ústí nad Labem (2022).¹⁰⁶

Stejně jako je vůdčí osobou českého bádání o České koruně u nás L. Bobková, platí to v Německu pro J. Bahlckeho, který kolem sebe taktéž vytvořil silný badatelský okruh. Z dalších autorů jmenujme například Mariuse Winzeler, který se podílel jako

---

v *pozdním středověku*, in: Česká koruna na rozcestí, edd. L. Bobková a kol., s. 192–211; nejnověji například TÝŽ, *Sources, Forms and Functions of Monastic Historiography of the Early Modern Age in the Czech Lands (2014–2016)*, in: (Trans)missions – Monasteries as sites of cultural transfers, ed. Monika Brenišinová, Oxford 2022, s. 129–130.

¹⁰⁰ Výběrově Mlada HOLÁ, *Vratislavská hejtmanská kancelář za vlády Jana Lucemburského a Karla IV.*, nevydaná disertační práce obhájená na FF UK, Praha 2011; TÁŽ, *Holdovací cesty českých panovníků do Vratislavi: v pozdním středověku a raném novověku (1437–1617)*, Praha 2012; TÁŽ, *Návštěvy slezských knížat v rezidenci Jana Zhořeleckého*, in: *Historie – Otázky – Problémy* 7/1, 2015, s. 23–31; TÁŽ, *Slezská knížata jako reprezentanti českého krále v Horní Lužici v pozdním středověku*, in: *Panovnická reprezentace v písemné kultuře ve středověku: sborník prací k životnímu jubileu profesora Ivana Hlaváčka*, edd. Marie Bláhová – Mlada Holá – Klára Woitschová, Praha 2021, s. 375–385.

¹⁰¹ Viz například Tomáš VELIČKA, *Nejstarší kopiář města Svidnice*, Slezský sborník historický 112/2, 2014, s. 251–274; TÝŽ, *Lantkrabata z Leuchtenberka v politice lucemburských králů a jejich lenní knihy s ohledem na majetky na Chebsku a Loketsku*, Sborník muzea Karlovarského kraje 22, 2014, s. 185–212; TÝŽ, *Zeměpanské konfirmační listiny pro slezská města do počátku 15. století*, *Roczniki historyczne* 82, 2016, s. 7–62.

¹⁰² Lenka BOBKOVÁ – Tomáš VELIČKA a kol., *Jan Zhořelecký. Třetí syn Karla IV.*, Praha 2016 (= *Korunní země v dějinách českého státu* 7); německý překlad viz TÍŽ, *Johann von Görlitz: der dritte Sohn Karls IV.*, Görlitz 2019.

¹⁰³ Lenka BOBKOVÁ – Luděk BŘEZINA – Jan ZDICHYNEC, *Horní a Dolní Lužice*, Praha 2008.

¹⁰⁴ Lenka BOBKOVÁ – Mlada HOLÁ – Tomáš VELIČKA – Marius WINZELER – Jan ZDICHYNEC, *Královská Horní Lužice: panovnická reprezentace – mechanismy vlády – komunikace*, Praha 2021 (= *Korunní země v dějinách českého státu* 8).

¹⁰⁵ Lenka BOBKOVÁ – Martin ČAPSKÝ, *Spolu i vedle sebe. České stavy a stavy zemí České koruny na prahu raného novověku*, Praha 2022 (= *Korunní země v dějinách českého státu* 9).

¹⁰⁶ Lenka BOBKOVÁ – Tomáš VELIČKA (edd.), *Doznívající středověk, klíč k podobě České koruny raného novověku*, Praha – Ústí nad Labem, v tisku (= *Korunní země v dějinách českého státu* 10).

spoluautor i na české *Královské Lužici*, a jenž se věnuje zejména hornolužickým církevním dějinám¹⁰⁷, anebo dále Kai Wenzel, který zkoumá především umělecko-historická témata.¹⁰⁸ Nutné je zmínit také Klause Neitmanna, dlouholetého ředitele Braniborského zemského archivu v Postupimi, jehož úvahy na téma České koruny se týkaly především Dolní Lužice a Braniborska,¹⁰⁹ nebo Uwe Trespa, který se věnuje dějinám lužické šlechty.¹¹⁰ V Polsku se badatelé v posledních letech věnují velké řadě dílčích silesiakálních témat, tradičně církevním dějinám anebo vnitřnímu fungování jednotlivých slezských knížectví či měst. Velká pozornost je věnována logicky metropoli Vratislavi, jejíž třídlíné dějiny vyšly hned počátku 21. století.¹¹¹ Z dalších významných autorů jmenujme například Bogusława Czechowicze, jenž se vedle vratislavských dějin věnuje i obecným úvahám o České koruně.¹¹² V letech 2013–2015 vzniklo též pětisvazkové dílo zabývající se dějinami slezského regionu od raných dob po současnost s názvem *Cuius Regio? Ideological and Territorial Cohesion of the Historical Region of Silesia (c. 1000–2000)*, přičemž středověk pojímá díl první, na kterém se podíleli

---

¹⁰⁷ Výběrově srov. Marius WINZELER, *Die Oberlausitz im Mittelalter: Skizze einer Kunstlandschaft zwischen Sachsen, Böhmen und Schlesien*, Denkmalpflege in Sachsen: Mitteilungen des Landesamtes für Denkmalpflege Sachsen 2000, s. 118–131; TÝŽ, *Görlitz als Residenzstadt des Herzogs Johann von Luxemburg (1377–1396) – eine Spurensuche*, in: *Rezidence a správní sídla*, edd. L. Bobková – J. Konvičná, s. 415–433; TÝŽ, *Zentrum und Peripherie. Das Kloster St. Marienstern als Wallfahrtsort und seine Verbindungen nach Prag im 14. Jahrhundert*, in: *Náboženský život*, edd. L. Bobková – J. Konvičná, s. 242–255; TÝŽ (edd.), *Für Krone, Salz und Kelch: Wege von Prag nach Zittau*, Görlitz 2011; TÝŽ, *Die Evangelische Stadtkirche St. Peter und Paul Görlitz*, Wettin/Löbejün 2019; TÝŽ, *Das Kloster St. Marienstern: leuchtender Stern im Kamenzer Land*, Panschwitz/Kuckau 2022.

¹⁰⁸ Srov. Kai WENZEL, *Das Bild des abwesenden Königs. Landesherrliche Porträts in den Städten der Oberlausitz*, in: *Rezidence a správní sídla*, edd. L. Bobková – J. Konvičná, s. 61–90; TÝŽ a kol., *Der Dom St. Petri zu Bautzen*, Bautzen 2016; TÝŽ, *Zwischen Böhmen und Sachsen. Architektur und Kunst der Oberlausitzer Stände (ca. 1500–1600)*, in: *Spolu i vedle sebe*, edd. L. Bobková – M. Čapský, s. 177–199; TÝŽ, *500 Jahre Taucherfriedhof Bautzen*, Halle 2023.

¹⁰⁹ Výběrově Klaus NEITMANN, *Der Hochmeister des Deutschen Ordens in Preußen – ein Residenzherrscher unterwegs*, Köln 1990; TÝŽ (ed.), *Im Schatten mächtiger Nachbarn: Politik, Wirtschaft und Kultur der Niederlausitz zwischen Böhmen, Sachsen und Brandenburg-Preußen*, Potsdam 2006; TÝŽ, *Von der "Residenz" des fürstlichen Stellvertreters zum "hauptstädtischen" Regierungssitz. Der Aufstieg der Stadt Lübben zum politischen Mittelpunkt des Markgraftums Niederlausitz (14.–17. Jahrhundert)*, in: *Rezidence a správní sídla*, edd. L. Bobková – J. Konvičná, s. 461–478; TÝŽ, *Die spätmittelalterlichen Privilegien der böhmischen Könige für die niederlausitzischen Stände und die Herausbildung der ständischen Verfassung des Markgraftums Niederlausitz (1370–1508)*, in: *Spolu i vedle sebe*, edd. L. Bobková – M. Čapský, s. 144–176.

¹¹⁰ Srov. například Heinz-Dieter HEIMANN – Klaus NEITMANN – Uwe TRESP, *Die Nieder- und Oberlausitz - Konturen einer Integrationslandschaft 1, Mittelalter*, Berlin 2013 a zde autorův článek *Der Lausitzer Adel und die Böhmisches Krone unter Karl IV.*, s. 220–241.

¹¹¹ V práci byl využit zejména první díl, viz Cezary BUŠKO – Mateusz GOLIŃSKI – Michał KACZMAREK – Leszek ZIĄTKOWSKI, *Historia Wrocławia 1. Od pradziejów do końca czasów habsburskich*, Wrocław 2001.

¹¹² Srov. například Bogusław CZECHOWICZ, *Dvě centra v Koruně. Čechy a Slezsko na cestách integrace a rozkolu v kontextu ideologie, politiky a umění (1348–1458)*, České Budějovice 2011; TÝŽ, *Sources and Ways of Wrocław's Promotion in the Structures of the Bohemian Crown in the Luxembourg Era: Polemic Recapitulation*, *Město a dějiny* 10/2, 2021, s. 6–36.

přední polští medievisté jako je Lucyna Harz, Przemysław Wiszewski, Wojciech Mrozowicz a další.¹¹³ Z jednotlivých studií byl pro tuto práci nejinspirativnější příspěvek ke slezským hospodářsko-ekonomickým dějinám Grzegorze Myśliwskiego, jenž se těmto poněkud opomíjeným tématům věnuje již delší dobu.¹¹⁴ Z přispěvatelů zmiňme ještě medievistku Ewu Wólkiewicz, která se zabývá jednak církevními dějinami, ale také dějinami správy.¹¹⁵ V nedávné době se také dočkal své první monografie kníže Bolek II. Svidnicko-Javorský, přední dvořan Karla IV., jehož osudy zpracoval Marcin Klemenski.¹¹⁶

Z výše naznačeného přehledu bádání je patrné, že se v současné době věnuje tématům České koruny a korunním zemím poměrně velké množství badatelů, ovšem výzkum je v posledních letech poněkud izolovaný. Od poslední společné mezinárodní konference ke korunním zemím uplynulo již více než 10 let a nezdá se, že by byla příliš velká vůle se pustit do společných projektů, které by si toto velmi složité, ale stěžejní téma zasloužilo. Grantové agentury v současné době preferují právě tento typ mezinárodní spolupráce, například formou bilaterálních projektů. Je to tak trochu i jeden z důvodů vzniku této disertační práce, tedy pokus podnítit další debaty o celostním vývoji České koruny a také snaha poukázat na některá zajímavá témata, která by stála za to více

---

¹¹³ Lucyna HARZ – Przemysław WISZEWSKI – Rościsław ŻERELIK, *Cuius regio? Ideological and Territorial Cohesion of the Historical Region of Silesia (c. 1000-2000)*. 1, *The Long Formation of the Region Silesia (c. 1000–1526)*, Wrocław 2013; 2, *The Strengthening of Silesian Regionalism (1526–1740)*, Wrocław 2014; 3, *Silesia under the Authority of the Hohenzollerns (1741–1918)*, Wrocław 2015; 4, *Region divided. Times of nation-states (1918–1945)*, Wrocław 2014; 5, *Permanent change. The new region(s) of Silesia (1945–2015)*, Wrocław 2015.

¹¹⁴ V rámci prvního svazku *Cuius regio* srov. Grzegorz Myśliwski, *Did Silesia constitute an economic region between the 13th and the 15th century? Survey of region-integrating and region-disintegrating factors*, s. 93–128. Z dalších viz TÝŽ, *Wrocław w przestrzeni gospodarczej Europy (XIII–XV wiek): centrum czy peryferie?*, Wrocław 2009; TÝŽ, *Czy Śląsk stanowił region ekonomiczny w XIII–XV w.? Czynniki spajające i dezintegrujące terytorium regionalne pod względem gospodarczym*, *Sobótka* 67/4, 2012, s. 79–102; Grzegorz MYŚLIWSKI – Balázs NAGY, *Mining, Finances, and Commerce in Medieval Central Europe*, in: *The Oxford handbook of medieval central Europe*, edd. Nada B. Zecevic – Daniel Ziemann, New York 2022.

¹¹⁵ V rámci prvního svazku *Cuius regio* srov. Marcin PAUK – Ewa WÓLKIEWICZ, *The administrative structure of Silesia as a determinant of legal and constitutional cohesion (12th–15th century)*, s. 65–92. Dále například Ewa WÓLKIEWICZ, *Capitaneus Slesie. Królewscy namiestnicy księstwa wrocławskiego i Śląska w XIV i XV wieku*, in: *Monarchia w średniowieczu. Władza nad ludźmi, władza nad terytorium*. Studia ofiarowane Profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi. edd. Jerzy Pysiak – Marcin Rafał Pauk – Aneta Pieniądz-Skrzypczak, Warszawa 2002; TÁŽ, *Kapituła kolegiacka Św. Mikołaja w Otmuchowie. Dzieje — organizacja — skład osobowy (1386–1477)*, Opole 2004; TÁŽ a kol., *Habitus facit hominem. Społeczne funkcje ubioru w średniowieczu i w epoce nowożytnie*, Warszawa 2017. Autorka se podílela také na společných kolokviích ke korunním zemím konaných v Praze, viz TÁŽ, *Rezydencja biskupów wrocławskich w Nysie*, in: *Rezydencje a správní sídla v zemích České koruny*, edd. L. Bobková – J. Konvičná, s. 301–318.

¹¹⁶ Marcin A. KLEMENSKI, *Bolko II Mały (ok. 1309/12–1368) książę świdnicko-jaworski i margrabia łużycki*, Kraków 2023.

a v delším časovém horizontu rozpracovat. Všechny tyto celostní úvahy totiž mohou významně přispět k lepšímu pochopení středoevropského prostoru (nejenom) ve středověku a mohou ukázat přímé vazby a kulturní blízkost daných regionů, byť se dnes nachází na území tří států.

I. Koruna království českého jako politicko-teritoriální unie pozdního středověku

I.1 Státoprávní uspořádání České koruny

Obecné mechanismy

Na konci roku 1378 získal sedmnáctiletý Václav IV. vládu a správu nad rozlehlou Českou korunou, což byl velmi těžký úkol. Tato politicko-teritoriální unie byla dotvořena Karlem IV. a jeho několika státoprávními listinami ze 7. dubna 1348,¹¹⁷ které znamenaly připojení tzv. *vedlejších zemí* k nově ustanovené Koruně, což se dá označit za vyvrcholení jeho teritoriální politiky. Navázal tak na dílo svého otce, krále Jana Lucemburského, který v podstatě rozšířil državy českého krále a sám v listinách termínu *corona regni* již využil. Zcela poprvé se toto slovní spojení objevilo v jeho listině z května 1329,¹¹⁸ v níž přivtělil neboli inkorporoval (lat. *incorporare*) zemi a město Zhořelec v Horní Lužici trvale ke Koruně českého království (*cives Gorliczenses corone et mense regni nostri Bohemie stabiliter effigi*). Pojem Koruna však nebyl v Janově době ještě tak vyhraněný a byl používán nesystematicky. Ve státoprávním smyslu, tedy v rovině chápání Koruny jako právní a trvalé instituce, ho využíval až Karel IV. a následně jeho synové. A bylo to právě v době vlády Václava IV., kdy dosáhla Česká koruna své největší rozlohy a kdy se v reálu měla prověřit funkčnost celého konceptu.¹¹⁹

---

¹¹⁷ Viz NA AČK, sign. 295–311. Podrobně viz Lenka BOBKOVÁ, *7. 4. 1348. Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.*, Praha 2006 (= Dny, které tvořily české dějiny 12).

¹¹⁸ Viz RA Görlitz, lose Urkunden, sign. 20/14.

¹¹⁹ K ustavení České koruny a pojmosloví, srov. *Ottův slovník naučný* 6, ed. Jan OTTO, Praha 1893, například s. 209 a 487; Robert FLIEDER, *Corona regni Bohemiae*, Sborník věd právních a státních 9, 1909, Praha 119–149; J. KAPRAS, *Právní dějiny* 1, zejména s. 114–116; Joachim PROCHNO, *Terra Bohemiae, Regnum Bohemiae, Corona Bohemiae*, in: *Corona Regni. Studien über die Krone als Symbol des Staates im späten Mittelalter*, ed. Manfred Hellmann, Weimar 1961, s. 198–224; Jiří SPĚVÁČEK, *K otázce obsahu a interpretace základních státoprávních pojmů doby Karlovy*, in: *Historie čelem k budoucnosti*, Praha 1982, s. 225–243; systematicky pak Lenka BOBKOVÁ, *Poměr korunních zemí k Českému království dle ustanovení Karla IV.*, *Právněhistorické studie* 34, 1997, s. 17–38; TÁŽ, *Koruna království českého*, in: F. Šmahel – L. Bobková (eds.), *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 124–140; TÁŽ, *Země Koruny české. Budování a rozvoj*, in: *Císař Karel IV. 1318–2016. První česko-bavorská zemská výstava*, edd. Jiří Fajt – Markus Hörsch, Praha/Nürnberg, 2016, s. 123–136; TÁŽ, *Die Länder der Böhmischen Krone zu Zeiten Karls IV.*, in: *Karl IV. – Ein Kaiser in Brandenburg*, Katalog zur Ausstellung, Haus der Brandenburgisch-Preußisch Geschichte, Verlag für Berlin-Brandenburg, Berlin 2016, s. 22–27; TÁŽ, *Corona Regni Bohemiae, oder die Integration Mitteleuropas nach Vorstellungen Karls IV.*, *Historischer Verein für das Fürstentum Lichtenstein, Jahrbuch* Bd. 118, Vaduz 2019, s. 133–146; TÁŽ, *Corona regni Bohemiae – eine politisch-territoriale*; TÁŽ, *Corona Regni Bohemiae. The Integration of Central Europe as Conceived by the Luxembourgs and their Successors*, in: *Unions and Divisions: New Forms of Rule in Medieval and Renaissance Europe*, ed. Paul Srodecki – Norbert Kersken – Rimvydas Petrauskas, London/New York 2023, s. 295–310.

System vlády a správy České koruny se v první řadě odvíjel od majetkoprávních vazeb k českému králi. Državy byly buď přímým majetkem panovníka, tzv. *immediální državy*, anebo byly královskými lény, které panovník propůjčoval urozeným leníkům, většinou knížatům či jiným šlechticům, kteří fakticky v zemi vládli a spravovali ji, bez větších zásahů zeměpána. V přímých državách, o jejichž správě rozhodoval sám panovník, většinou krále zastupoval jím delegovaný úředník, který se z počátku označoval jako *capitaneus* (hejtman, Hauptmann), později i jako fojt (Vogt). Ve 14. a po velkou část 15. století byli hejtmané jedinými králem jmenovanými úředníky v přímých državách České koruny.¹²⁰ V této době také nevznikl žádný centrální úřad, který by se pokusil spravovat země jako celek. Generální sněm, tedy později v raném novověku fungující instituce slučující všechny stavy z korunních zemí, za Lucemburků ještě neexistoval a vyvinul se až mnohem později. Jediným spojovacím článkem této unie politicko-správně uzavřených zemí byl tedy český král.

Samotný koncept Koruny království českého byl založen na myšlence teritoriální či transdynastické unie, která nebyla fixována na konkrétní osobu panovníka a ani na vládnoucí dynastii. A nešlo o vnímání království pouze v ryze územním slova smyslu, ale spíše ve smyslu věčně trvající instituce neboli státu. Jednou z nejdůležitějších povinností panovníka bylo Českou korunu chránit a rozmnožovat její majetky, které zároveň neměly být žádným způsobem zcizovány. Tuto právní formuli vtělil Karel IV. i do svého nerealizovaného zákoníku *Maiestas Carolina*.¹²¹ Císař se při svých úvahách o České koruně jistě inspiroval praxí z okolních evropských monarchií. Jenom k samotnému zmapování možných inspiračních zdrojů by však bylo zapotřebí obsáhlé analýzy, což by vydalo na samostatnou disertační práci. Ono označení *corona* k nám zřejmě proniklo z francouzského prostředí, kde se výraz používal ve smyslu teritoriální vlády už ve 12. století a kde bývá zdůrazňována právě majetková stránka celé věci. Koruně mají být její obyvatelé oddaní, věrní a mají ji za všech okolností bránit.¹²² Ovšem obdobně inspirativní byla i mnohonárodnostní Koruna uherská. V územní a teritoriální rovině je

---

¹²⁰ Podrobně k úřadu viz níže část II. 1 Královská vláda a správa.

¹²¹ Příslušné pasáže viz *Archiv český* 3, ed. František PALACKÝ, Praha 1844, s. 89–91. Novější edice *Maiestas Carolina. Der Kodifikationsentwurf Karls IV. für das Königreich Böhmen von 1355*, ed. Bernd-Ulrich HERGEMÖLLER, München 1995, s. 58–60.

¹²² Srov. Jozef KARPAT, *K dějinám pojmu corona regni v Francúzsku a Anglicku*, in: *Miscellanea historico-juridica*, Sborník k oslavě šedesátin Dr. Kaprase, ed. Václav Vaněček, Praha 1940, s. 91–141, zejména závěry na s. 138–139; z novějších prací viz Yves SASSIER, *La Corona regni: émergence d'une persona ficta dans la France du XIIe siècle* Sassier, in: *La puissance royale. Image et pouvoir de l'Antiquité au Moyen Âge*, edd. Emmanuelle Sntinelli – Christian-Georges Schwentzel, Rennes 2012, s. 99–110.

s pojmem od počátku pracováno i u nás, dvě drobné zmínky najdeme už ve 12. století ve dvou listinách pro malostranský špitál johanitů. Znovu byl pak termín používán v panovnické kanceláři Jana Lucemburského. Pod pojmem *koruna* byla zahrnuta jak mocenská sféra jejího představitele, tedy českého krále, tak teritoriální rozsah jeho panství, zvýraznění té státoprávní roviny pojmu pak postupně prosadil Karel IV.¹²³

Asi nejbližší „naší“ České koruně byla dle mého soudu praxe v Uherském království, kde se s pojmem *koruna* setkáváme ještě o něco dříve než u nás nebo v Polsku,¹²⁴ kde byl termín běžně používán v listinách uherské panovnické kanceláře ve 14. století. Velmi často byla koruna používána s přívlastky *nostra* anebo *regia*, až postupně se prosadilo tradiční označení jako *corona regni*. Jozef Karpat soudil, že uherské prostředí bylo ve vnímání Koruny opravdu průkopníkem a mohlo být inspirací právě pro české země, kde se model státní instituce prosadil ve druhé polovině 14. století a mohl navázat na uherský vývoj.¹²⁵ Společné rysy lze překvapivě najít také v rozlehlé Aragonii, kde byl pojem nejprve používán teritoriálně, ale později i samostatně jako *Corona Aragoniae*, přičemž se v dochovaných pramenech hovoří o nezczitelnosti těchto majetků. Velmi podobně vyznívají i lenní listiny, kde pojem *corona* stojí vedle panovníka jako abstraktní vyjádření trvalého závazku vůči této instituci, a podobně se mluví i o odumřelém lénu, které má připadnout zpět králi a Koruně. Podobnost lze vysvětlit vlivem francouzského prostředí, odkud se zřejmě myšlenka koruny do obou zemí rozšířila.¹²⁶ Jistě by se dalo najít mnoho dalších komparačních příkladů, to však není předmětem této práce. Konstatujme tedy, že Karel IV. nepřenesl z ciziny (ať už z Francie, Uher či odjinud) pouze jeden konkrétní státoprávní koncept, který by univerzálně aplikoval, ale spíše praxi z jiných zemí spojil dohromady a své vize přizpůsobil právnímu a kulturnímu prostředí českých zemí. Zcela logicky proto nenajdeme žádnou evropskou

---

¹²³ Jedná se stále o živé téma a není proto možné jednoznačně stanovit inspirační zdroje celého konceptu této teritoriální unie. Nastíněné chápání a pojetí České Koruny vyplynulo též z častých debat v semináři Lenky Bobkové na Ústavu českých dějin FF UK.

¹²⁴ K Polské koruně například Martin NODL, *Uprázdňený polský trůn a jeho cizí dědicové: legitimizace vlády Ludvíka z Anjou a Vladislava Jagella*, in: Jedno slunce na nebi, jeden vládce na zemi. Legitimita moci ve světě 14. století, edd. Ondřej Beránek – Pavlína Cermanová – Jakub Hrubý, Praha 2017, s. 172–195. Srov. též Jan Jan DAŹBROWSKI, *Korona Królestwa Polskiego w XIV wieku. Studium z dziejów rozwoju polskiej monarchii stanowej*, Wrocław 1956.

¹²⁵ Srov. Jozef KARPAT, *Corona regni Hungariae v dobe árpádovskej*, Bratislava 1937, zejména s. 75–79.

¹²⁶ Srov. Juan Manuel del ESTAL, *Antigüedad del concepto y denominación „Corona de Aragón“*, *Medievalia* 10, 1992, s. 133–168; Jesus LALINDE ABADÍA, *El significado de Corona de Aragón (contrarréplica)*, *Medievalia* 11, 1994, s. 33–40; Tereza VLKOVÁ, *Termín "koruna" v označení Aragonského a Českého království ve středověku*, bakalářská práce obhájená na FF UK, Praha 2015; Flocel SABATÉ, *L'invisibilità del re e la visibilità della dinastia nella corona d'Aragona*, in: *Il Principe Invisibile: la rappresentazione e la riflessione sul potere tra Medioevo e Rinascimento*, ed. Lucia Bartolini, Turnhout 2015, s. 27–64; TÝŽ (ed.), *The Crown of Aragon. A singular mediterranean Empire*, Leiden 2017.

Korunu, která by byla zcela totožná s Korunou království českého, což platí i o samotném užívání pojmu koruny, který každá země vnímala trochu odlišně.

Podíváme-li se zpět do naší České koruny, tak v roce 1392, tedy v době, kdy dosáhla největší teritoriální rozlohy, k ní náležely vedle Čech a Moravy také Horní Lužice, Dolní Lužice, slezská knížectví, z nichž Vratislavsko a Svídnicko-Javorsko držel král přímo, dále lucemburské vévodství, braniborské markrabství (do 1415/1417), a zbytek českých lén v Horní Falcí, spolu s rozptýlenými državami ve Vogtlandu, Míšeňsku a Durynsku. Jak již bylo naznačeno, správa korunních zemí, založena na středověkých principech, byla velmi problematická. Z těchto důvodů byli čeští panovníci, počínaje dobou vlády Václava IV., nuceni z různých důvodů jednotlivé vedlejší země zastavovat či prodávat. Dá se ale říci, že Česká koruna fungovala jako instituce kontinuálně a beze změny až do roku 1635, kdy došlo k postoupení obou Lužic Sasku, potažmo do 18. století, kdy byla ztracena většina slezského území. Nikdy však nedošlo k jejímu formálnímu zrušení, a tak *de iure* Koruna království českého existovala až do rozpadu Rakousko-uherské monarchie v roce 1918.

Stěžejním dokumentem pro zkoumání České koruny je pak testament Karla IV. z let 1376 a 1377, kde byly do detailu stanoveny obrysy budoucí politiky, které vyplývaly z císařových představ o středověkém monarchovi a pilířích jeho vlády. Vedle vymezení teritoriálních celků a rozdělení korunních zemí mezi císařovy syny, se dokument zaměřil i na podrobný popis obecných pravidel primogenitury, práv moravských Lucemburků a také královských dcer.¹²⁷ Z hlediska této práce je nejdůležitější teritoriálně-politická rovina daného dokumentu, který se možná císař rozhodl vypracovat po vzoru svého bratra Jana Jindřicha.¹²⁸ Dle znění nástupnického řádu se měl nejstarší syn Václav IV. ujmout vlády v Českém království a celé České koruně (*das kunigreich und die cronen czu Beheim*) a dále mu mělo přímo příslušet Vratislavsko, Hlohovsko, Franknštejnsko, Stínavsko, Zhořelecko a Budyšínsko (*Bresslaw, Glogaw, Frankenstein die Steynaw und den Gor, Budissin das land und alle andere frusrtentume, lande, herschefte*) a rovněž hornolužické město Lubáň (*die stad Luban*). V nástupnickém řádu se vyskytuje i dědický

---

¹²⁷ Otištěno in: Ludvig SCHLESINGER, *Eine Erbteilungs und Erbfolgeordnungskunde Karls. IV.*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 31, Praha 1892–1893, s. 1–13 (verze 1376); Fritze QUICKE, *Un testament inédit de l'Empereur Charles IV. (18 octobre 1377)*, Revue Belge de philologie et d'histoire 6, 1927, s. 256–277 (verze 1377).

¹²⁸ Markrabě Jan Jindřich zemřel 12. listopadu 1375, přičemž jeho testament (v pořadí třetí a jediný dochovaný) vznikl roku 1371. Otištěno in: CDM 10, ed. Vincenz BRANDL, Brno 1879, s. 137–142, č. 118, s. 146–147, č. 121 a s. 148–155, č. 123. Srov. J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 199; L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny 4a*, s. 431–432.

nárok na Svídnicko-Javorsko (*die furstentumme, herschefte, lande und lute czu der Sweidniz und czu den Jawr*). Zdůrazněn je i lenní svazek moravských a českých vládců příslušných teritorií (*Behemische und Merherische fursten, die herezogen und die herezogtume czu Troppaw, die im der cronen czu Beheim hulden*). Václav měl pak převzít přímou vládu i v Dolní Lužici (*lande czu Lusicz*), a to konkrétně v západní části země mezi řekami Labem a Sprévou. Poslední částí dědictví byly rozptýlené lenní državy v Bavorsku, Francích, Švábsku, na Rýně (*an der Reyn*), ve Vogtlandu, Durynsku a také Míšeňsku. K tomu král ještě získal již dříve císařem zakoupené panství Strehla a Mühlberg a také právo na výkup hornofalckých zástav Sulzbach, Donaustauf (*Stawfen*) a Adelburg.

Mladšímu Zikmundovi přiřkl císařův testament braniborské markrabství (*die gancze marke czu Brandembourg*) se vším příslušenstvím, a také lenní statky Drossen, Ruppín a Spremberg jež měl držet s mladším bratrem Janem. Ten získal naopak druhou část Dolní Lužice mezi Sprévou a Odrou (*das andern teiles des landen czu Lusicz, das er zwischen der Sprehe und der Oder lehen*) a také část Braniborska, tzv. Marku za Odrou (*das teil des marken czu Brandenburg das czwischen der Oder*), později označovanou jako Nová marka. Zcela nejdůležitějším územím pro Jana však bylo císařem nově vytvořené zhořelecké vévodství i s městem Zhořelcem (*das herezogtum czu Gorlicz, diselbe stat Gorlitz, mit dem lande doselbist*). K tomu ještě získal v léno město Spremberg se vším příslušenstvím. Bylo stanoveno, že nově zřízené území mělo zaniknout ve chvíli, kdy by Jan Zhořelecký nastoupil po bezdětné smrti obou starších bratří na český trůn anebo v případě jeho vlastního úmrtí. Z tohoto pohledu se zdá, že se jednalo pouze o provizorium a nový teritoriální celek by si musel vydobýt svou existenci za předpokladu, že by se zde podařilo založit další pobočnou lucemburskou linii. K tomu, jak je známo, nedošlo díky předčasné smrti vévody Jana roku 1396.¹²⁹

Karel IV. ve svém testamentu pojistil i ostatní části České koruny. Moravské markrabství (*margrafen czu Merhern*) získala lucemburská sekundogenitura, tj. markrabí Jošt, Prokop a Jan Soběslav, potomci císařova bratra Jana Jindřicha. Karel jim rovněž potvrdil nástupnická práva v případě, že by jeho čtyři synové neměli žádné potomky. Konečně rodové lucemburské vévodství zůstalo v rukou císařova mladšího bratra, vévody Václava Lucemburského, jemuž zemi Karel předal již v roce 1354.¹³⁰ Na konci roku 1377

---

¹²⁹ K tomuto nejpodrobněji L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny 4a*, s. 433–435.

¹³⁰ Veškeré citace testamentu převzaty z edice F. Quickeho (s. 265–277).

se císař rozhodl přepracovat původní verzi nástupnického řádu zřejmě z důvodu narození syna Jindřicha (*Heinrichen, unserm jüngsten sone*). V textu, jež císař vydal v braniborském Tangermünde, však není explicitně určeno území, kterým měl Jindřich disponovat. Jsou mu pouze přiznány nástupnické nároky v případě absence mužského potomka jeho bratrů. Jak je známo, poslední císařův potomek zemřel několik týdnů po svém narození a nebylo proto potřeba jeho nástupnictví dále řešit.¹³¹

Největší podíl zodpovědnosti tedy zcela logicky spočinul na bedrech nejstaršího Václava IV., který měl coby zeměpán celé České koruny zajistit její fungování a pevné základy. Karel však velké území přerozdělil i svým mladším synům, za což bývá občas kritizován. To je ovšem nespravedlivé, protože se všemi dostupnými prostředky snažil zajistit nejstaršímu synovi rozhodující postavení jako nejvyššímu představiteli České koruny. Pokud v jejím rámci totiž měli Lucemburkové vydělený podíl, byli stále leníky českého krále, tj. podléhali jeho svrchovanosti. To samé platilo i v případě Moravy. Rozkol mezi Lucemburky si Karel IV. snad nepřipouštěl, nebo ho naopak tušil a snažil se mu popsány opatřeními čelit. V době smrti císaře Karla IV. byla však Česká koruna na samém počátku své existence a teprve čas měl ukázat, jak bude tento koncept teritoriální unie fungovat či nefungovat.

Podoba korunních zemí, jejich charakter a svébytnost.

Z hlediska zeměpanských vazeb byla nejpevněji s Českou korunou spojena Horní Lužice, která do svazku patřila již za Přemyslovců (do roku 1253) a po delší pauze znova od roku 1319/1329 (postupně získáno Budyšínsko a Zhořelecko).¹³² Samotná geografická poloha země v těsné blízkosti české hranice umožňovala její kulturní i obchodní směřování směrem do Čech a k pražskému centru, ale stejně tak i k sousednímu Míšeňsku. Horní Lužice jako taková by se dala charakterizovat jako poměrně kompaktní území, s velmi rozvinutou sídelní a městskou sítí, kde největší vliv postupně získala pětice nejvýznamnějších zeměpanských měst, později nazývaných Šestiměstím, tj. Budyšín, Zhořelec, Löbau, Lubáň, Kamenec, k nimž ekonomicky inklinovala Žitava, byť ležela

---

¹³¹ Jedná se v podstatě o stručnější verzi nástupnického řádu z roku 1376. Vedle zahrnutí Karlova syna Jindřicha jsou zde pouze přesněji vymezeny hranice držav Václava IV. a Zikmund Lucemburského – jinak se oba dokumenty neliší. Viz L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny 4a*, s. 433.

¹³² Inkorporační listina viz NA, AČK, sign. 299; konfirmace z roku 1355 viz *RBM 6/1*, ed. Bedřich MENDL, Praha 1928, s. 82–83, č. 143. Karel IV. zde navíc samostatně přivtělil město Kamenec ke Koruně a včlenil jej do Budyšínska. Srov. L. BOBKOVÁ a kol., *Horní a Dolní Lužice*, s. 31–42 a 50–59; TÁŽ a kolektiv, *Královská Horní Lužice*, s. 20–70. Srov. též R. JECHT a kol., *Geschichte der Oberlausitz*, s. 55–97.

v hranicích Českého království.¹³³ Správním centrem země byl od nepaměti Budyšín, kde sídlil za lucemburské vlády i zemský fojt, nejvyšší a jediný královský úředník v zemi. Též zde zasedal zemský soud a reprezentantem zeměpanské moci se stal hrad Ortenburg stojící v těsné blízkosti města, od něž ho dělil příkop překlenutý mostem. S postupem doby nabývalo na významu město Zhořelec, což umocnil sám Karel IV. ve chvíli ustavení zhořeleckého vévodství, kdy de facto vytvořil druhé správní centrum země.

Další korunní země se nacházely v roztržitém slezském prostoru, kam česká knížata a králové napínali svůj mocenský hledáček od nepaměti. Největší rozdrobenosti dosáhla jednotlivá slezská knížectví na počátku 14. století, a ne náhodou sem ve 20. letech expandoval Jan Lucemburský, jemuž se nedařilo ovládnout celé Polsko. V rozmezí let 1327–1329 se mu však podařilo připoutat většinu knížectví lenním slibem a v roce 1335 dosáhl výrazného úspěchu tím, že připojil k majetkům českého krále i bohaté Vratislavsko. Jednalo se o první ze dvou slezských knížectví, jež se stalo bezprostřední državou.¹³⁴ Druhým v pořadí pak o mnoho let později bylo Svidnicko-Javorsko, od roku 1346 pod nadvládou mocného Bolka II. Svidnického (†1368), který se kvůli své bezdětnosti rozhodl zemi odkázat potomkům Karla IV. a své neteře Anny Svidnické, třetí manželce Karla IV. Z manželství se narodily dvě děti, Eliška a Václav IV., který se nakonec dědictví skutečně ujal. Stalo se tak definitivně v roce 1392, kdy zemřela Bolkova manželka Anežka Habsburská, již kníže určil před svou smrtí za doživotní držitelku země.¹³⁵ V obou imediátních knížectvích pak za vlády Václava IV. působil zemský

---

¹³³ Žitava se k Horní Lužici počítala až od roku 1420, do té doby to bylo české královské město. K Šestiměstí výběrově H. SEELIGER, *Der Bund der Sechsstädte in der Oberlausitz*, s. 103–116; K. CZOK, *Zur Entwicklung der Oberlausitzer Sechsstädte*, s. 103–116; Lenka BOBKOVÁ, *Karl IV. und der Sechsstädtenbund*, in: 650 Jahre Sechsstädtenbund der Oberlausitz, ed. Marthias Hermann, Kamenz 1997, s. 31–48; Günter RAUTENSTRAUCH, *Der Sechsstädtebund der Oberlausitz und der Bund der Wetterauer Reichsstädte im politischen System Karls IV.*, NLM Neue Folge 2, 1999, s. 66–85; Zdeněk BERAN, *Landfrýdní hnutí v zemích České koruny, Snahy o zajištění veřejného pořádku a bezpečnosti ve středověké společnosti*, Hradec Králové – České Budějovice 2014, k Šestiměstí s. 37.

¹³⁴ Vedle velikonoční listiny z roku 1348 (viz NA, AČK, sign. 299), jež byla inkorporací i pro ostatní slezská lenní knížectví a Horní Lužici, byla Vratislavsku příslušnost ke Koruně potvrzována znovu roku 1355 (citace viz výše, pozn. 132). K dějinám Vratislavska do roku 1378 srov. Martin ČAPSKÝ – Dalibor PRIX, *Slezsko v pozdním středověku (do roku 1490)*, in: Slezsko 1, edd. Z. Jirásek a kol., zejména s. 272–284; Mlada HOLÁ, *Bezprostřední majetky a zástavy českých králů ve Slezsku v letech 1331–1378 a jejich správa*, in: Slezsko – Země koruny české, díl A, ed. H. Daňová a kol., s. 129–143; TÁŽ, *Vztahy českých králů a vratislavských biskupů v letech 1327–1378*, in: Náboženský život, ed. L. Bobková – J. Konvičná, s. 77–83; TÁŽ, *Vratislavská hejtmanská kancelář za vlády Jana Lucemburského a Karla IV.*; Tomáš VELÍČKA, *Boj o Vratislavsko 1290–1341*, diplomová práce obhájená na FF UK, Praha 2010 (i s odkazy na další literaturu); L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 303–329.

¹³⁵ Dědické dohody z roku 1353, viz listiny knížete Bolka uložené in: NA Praha, AČK, sign. 395 a 396 a Karlova confirmace viz *LBUS* 1, s. 500–501, č. 13; doplňující dohody z roku 1368 viz *LBUS* 1, 497–498, č. 12. K Svidnicku-Javorsku srov. Jan ZELENKA, *Zápas o Svidnicko-Javorsko za vlády Lucemburků*, diplomová práce obhájená na FF UK, Praha 2006; nejnověji M. A. KLEMENSKI, *Bolko II Mały* (zde i rozsáhlý přehled další literatury).

hejtman, obdoba fojtského úřadu v obou Lužicích, který byl jediným zeměpanským úředníkem v zemi. Z pramenů není patrná jakákoliv snaha o spojení obou úřadů a o centralizaci správy, právě naopak. Svého královského hejtmána mělo i vratislavské knížectví, kde úřad opakovaně držela i městská rada Vratislavi, bohatého města, jež plnilo úlohu správního centra země. Všechna ostatní slezská knížectví byla k České koruně připoutána „pouze“ jako královská léna, tudíž do jejich vnitřní správy a fungování Václav IV. nezasahoval.

Nejkřehčím poutem byla s Korunou spojena bezpochyby Dolní Lužice a také braniborské markrabství, tedy nejpozději získané země, v nichž císař nestihl téměř vůbec zasáhnout do správních poměrů, což se později ukázalo jako velký problém. O Dolní Lužici císař intenzivně usiloval od počátku 60. let 14. století, přičemž inkorporovat se mu v zemi podařilo až roku 1370.¹³⁶ Pokud jsme výše charakterizovali jižněji položenou Horní Lužici jako hustě osídlenou zemi s bohatými městy, tak v lužickém markrabství to bylo právě naopak. Jednalo se o ryze zemědělskou oblast s rozsáhlými šlechtickými dominiemi, což velmi znesnadňovalo pokusy o centrální správu. I z toho důvodu se do roku 1419 neprosadilo jedno konkrétní správní centrum země. O správu této korunní země, jak již bylo naznačeno výše, se do roku 1396 dělil český král s bratrem Janem Zhořeleckým, do roku 1411 ji pak celou spravoval markrabě Jošt. Václav IV. tedy Dolní Lužici držel přímo pouze v letech 1411–1419, což se nutně promítlo do počtu jím vydaných dokumentů, kterých je výrazně méně než v případě slezských knížectví a Horní Lužice. Můžeme říci, že stejně jako Horní Lužice spíše tíhla k českému prostředí (kulturně, hospodářsky i politicky), tak Dolní Lužice naopak patřila do okruhu vlivu braniborského markrabství, což bylo dáno nejenom geograficky, ale i historicky, kdy země patřila do správy braniborských Askánců. To se nezměnilo ani za vlády Lucemburků.¹³⁷

O samotné Braniborsko projevoval Karel IV. enormní zájem téměř od počátku své samostatné vlády. Jednalo se jednak o hospodářsko-ekonomickou rovinu

---

¹³⁶ Dva exempláře latinsky psané inkorporační listiny viz NA Praha, AČK, sign. 1047 a 1048. Před časem vyjádřila jistě pochybnosti k dataci inkorporační listiny německá historička Ulrike Hohensee, která soudí, že byla listina vydána až v letech 1373–1374 a byla datována zpětně. Srov. TÁŽ, *Die Inkorporationsurkunde Karls IV. für die Niederlausitz – Echtheitsfragen*, in: *Akkulturation und Selbstbehauptung. Studien zur Entwicklungsgeschichte der Lande zwischen Elbe/Saale und Oder im späten Mittelalter*, Berlin 2001, s. 257–286. S danou hypotézou se většina českých a německých badatelů neztotožňuje, včetně autorky této práce.

¹³⁷ K Dolní Lužici zejména R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, passim. Luděk BŘEZINA, *Mezi králem a stavy*, zejména úvodní pasáže ke středověku; T. DUFKOVÁ, *Korunní země vzdálená a neznámá*; TÁŽ, *Václav IV. a Dolní Lužice v písemnostech postupimského archivu*, in: *Historie – Otázky – Problémy* 2019, s. 183–206.

a potencionální teritoriální rozšíření Koruny směrem na sever Evropy, což už samo o sobě stačilo. Tím nejpádňším důvodem však byla zřejmě vidina dalšího kurfiřtského hlasu, který by císař připojením země pro svou dynastii získal. Karel musel ovšem pro tento svůj mocenský plán vynaložit nemalé úsilí, a hlavně finanční prostředky. Zápas o ovládnutí Braniborska trvalo několik let a byl završen připojením země ke Koruně na podzim 1373,¹³⁸ respektive definitivně v červnu roku 1374.¹³⁹ Je ale zajímavé, že tyto stěžejní listiny o připojení markrabství k zemím českého krále byly vydána pouze v němčině, nikoliv v latině, a klíčové slůvko přivtělení (*incorporare*) v dokumentech tudíž nenajdeme, což do značné míry dobře ilustruje Karlův opatrný postoj k zemi, jejíž právní status vůči České koruně zůstal nevyjasněn. Stejně jako Dolní Lužice, i Braniborsko bylo zejména zemědělskou oblastí, s četnými lesy a vodními toky, což nahrávalo rozvoji obilnářství, zelinářství, lesnictví, rybníkářství apod. Zprvu zde převládala šlechtická dominia, nicméně s rozvojem měst ve 13. století se dostala do popředí nově zakládaná braniborská města (např. Brandenburg, Köln – dnes součást Berlína, Stendal, Salzwedel, Frankfurt nad Odrou, Prenzlau, aj.). V zemi nebylo pouze jedno zeměpanské sídlo, což ztěžovalo pokusy o centrální správu. Císař Karel IV. si v 70. letech proto zvolil za sídelní město Tangermünde, které již dříve využívali Askánci a kde nechal vybudovat honosný hrad. Samotná správa země braniborské marky nebyla vůbec jednoduchá a císař Karel nestihl příliš do její podoby zasáhnout. Lucemburkové tak stáli v roce 1378 před řadou problémů, které si tato vedlejší země nesla z dřívější doby. Od dob správy Wittelsbachů byla marka ve vnitřním rozkladu a pozorujeme v ní časté a ostré spory mezi domácí šlechtou a městy, což pokračovalo i za Václavovy vlády, respektive v době správy Zikmunda Lucemburského a posléze Jošta Moravského.¹⁴⁰

V souvislosti s koupí Braniborska musel Karel IV. v roce 1373 obětovat značnou část svých dříve nabytých držav, zejména se jednalo o české državy v Horní Falci, které se od dob Františka Martina Pelcla nazývaly také *Novými Čechami (Neuböhmen)*. Území mezi Českým lesem a Norimberkem bylo k České koruně přivtěleno v roce 1355, kdy Karel završil své dlouholeté územní snahy v této oblasti. Ty započaly sňatkem

---

¹³⁸ Viz NA Praha, AČK, sign. 1100 a 1101.

¹³⁹ Listina se dochovala v mnoha exemplářích, což svědčí o jejím vysokém významu. Viz alespoň NA Praha, AČK, sign. 1159 a 1160.

¹⁴⁰ K Braniborsku srov. Johannes SCHULTZE, *Die Mark Brandenburg*, Berlin 1961; Lenka BOBKOVÁ, *Markrabství braniborské v rukou Lucemburků*, in: *Společné a rozdílné*, ed. L. Bobková – J. Konvičná, s. 159–190; Tomáš STRAKA, *Císař Karel IV. a dobytí Braniborska 1371–1373*, diplomová práce obhájená na FF UK, Praha 2014; TÝŽ, *Získání Braniborska Karlem IV. – koupě, nebo dobytí?* *Historie–Otázky–Problémy* 7/1, 2015, s. 130–147.

s mladičkou Annou Falckou v březnu 1349, která do manželství přinesla naději na získání některých hornofalckých majetků, a završeny byly inkorporační listinou Karla IV. z 5. dubna 1355.¹⁴¹ Karel IV. tříšť získaných panství stmelil do správně uzavřené země s centrem v Sulzbachu. Jeho motivací k naznačenému usílí byla zejména blízkost k české hranici, ale také napojení na obchodní cestu vedoucí do Norimberka, označované často jako Zlatá cesta. Kraj byl též proslulým nalezištěm železné rudy, která se zpracovávala kolem Ambergu a Sulzbachu, a poté byla používána na výrobu zbroje ve slavných dílnách v Sulzbachu a Norimberku. Ne nadarmo se Novým Čechách říkalo „Porúří pozdního středověku“. Vedle již zmíněných hospodářských měst lze zmínit i významná sídla a hrady, kromě Sulzbachu například Parkstein, Floss či reprezentativní Lauf, které Lucemburkové hojně využívali při svých diplomatických cestách do říše.¹⁴²

V souvislosti s Horní Falcí je potřeba zmínit ještě Chebsko, které by ve výčtu korunních zemí nemělo chybět.¹⁴³ Toto říšské území se do rukou českého krále dostalo už v době Přemysla Otakara II. a Václava II., nicméně pouze na krátkou dobu. Na trvalo byla formou říšské zástavy země postoupena až Janu Lucemburskému. Slíbil mu ji Ludvík IV. Bavor za podporu při volbě římským králem (1314) a roku 1322 ji Janovi definitivně předal za vojenskou pomoc v boji proti Fridrichu Habsburskému.¹⁴⁴ Zástavní forma držby většinou znamenala pouze dočasné spojení, limitované právem zpětného výkupu vlastníka. V tomto případě však země zůstala s Čechami spojena trvale. Karel IV. se zemí počítal také ve své koncepci České koruny a již 1. března 1348, tedy ještě před

---

¹⁴¹ Inkorporační listina viz NA Praha, AČK, sign. 473.

¹⁴² Srov. viz výše, pozn. 52 a též Viktor LOMMER, *Die böhmischen Lehen in der Oberpfalz*, Amberg 1906–1909; Wilhelm SCHNEIDER, *Neuböhmen: Die Anfänge eines modernen Staates in einem mittelalterlichen Territorium*, Erlangen 1949; Lenka BOBKOVÁ, *České državy v Horní Falcí za Václava IV.*, in: Setkání na hranici, Ústí nad Labem 1998, s. 11–18; TÁŽ, *Velké dějiny 4a*, s. 284–289; Rober R. LUFT – Ludwig EIBER (edd.), *Bayern und Böhmen: Kontakt, Konflikt, Kultur*, München 2007, zde studie Lenky Bobkové, *Bayern und die Oberpfalz in der Politik Karls IV.*, s. 35–58; Waldemar NOWEY, *700 Jahre Kaiser Karl IV: "Neuböhmen" und "Goldene Straße" in der grenzüberschreitenden Bildungsregion "Euregio Egrensis"*, Mering 2017.

¹⁴³ Srov. výběrově Heinrich GRADL, *Geschichte Egerlandes bis 1437*, Praha 1893; Karl SIEGL, *Die Geschichte der Egerer Burgpflege*, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 50, 1912, s. 546–594; Karel HALLA – Dittmar WOLKER (edd.), *Po stopách šlechtického rodu Notthafftů – Notthafftů v Čechách a v Bavorsku, katalog ke stejnojmenné výstavě v Krajském muzeu Cheb a v Muzeu Chebska v Marktredwitz*, Cheb 2006; František KUBŮ, *Chebský městský stát: počátky a vrcholné období do počátku 16. století*, České Budějovice 2006; TÝŽ, *Chebsko za vlády Štaufů: Egerland unter der Herrschaft der Staufer*, Cheb 2013; Tomáš VELIČKA *Markrabata z Vohburku, české země a Chebsko ve 12. století*, *Studia mediaevalia Bohemica* 7/1, 2015, s. 37–54; Jan HASIL, *Chebsko v raném středověku*, Praha 2018; J. BOUKAL, *Vztahy města Cheb* (disertace); Tomáš KLÍR, *Knihy chebské zemské berně z let 1438 a 1456*, Ústí nad Labem 2023.

¹⁴⁴ Zástava byla vyčíslena na 20 tisíc hřiven stříbra. Viz *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (dále jen RBM) 3, ed. Josef EMLER, Praha 1890, s. 321–323, č. 801, 808–809. V roce 1355 pak byla zástavní částka země navýšena z 20 na 40 tisíc hřiven stříbra. Srov. *Ottův slovník naučný* 12, edd. Jan OTTO, Praha 1897, s. 113.

vydáním stěžejních velikonočních státoprávních listin, vydal pro město Cheb privilegium o nezczitelnosti města a také slíbil, že ho nikdy neodtrhne od České koruny. V listině byla použita rovněž použita obligátní formulka *corona nostri regni Boemie*.¹⁴⁵ Je zajímavé, že se země neobjevila v jinak velmi propracovaném císařově nástupnickém řádu ze 70. let 14. století. Trochu problematický je i samotný pojem Chebsko, který v různých dobách znamenal něco jiného, zejména co do rozlohy. Velmi zjednodušeně řečeno lze konstatovat, že v lucemburské době bylo pod tímto termínem rozuměno území v centrální části kolem města Cheb, jež měli v majetcích povětšinou chebští měšťané. Zbylé území si rozdělili jednak norimberští purkrabí (na západě) a také cisterciácký klášter Waldsassen, nad nímž měl český král i patronát.¹⁴⁶

Na západ od Chebska se nacházela nejvzdálenější korunní země, tj. lucemburské vévodství. Někdejší rodové državy svěřil Karel IV. do rukou svého nejmladšího bratra Václava Lucemburského, který od roku 1354 disponoval i vévodským titulem.¹⁴⁷ Na začátek je potřeba říci, že území dnešního Lucemburska dosahuje přibližně 1/3 původního středověkého vévodství. Pokud bychom měli tuto vzdálenou korunní zemi nějak charakterizovat, tak se jednalo o poměrně bohatou zemi s rozvinutými řemesly a obchodem. Z velké části se ale znovu jednalo o zemědělskou lokalitu. V okolí Arden převládá lesnatý a kopcovitý terén, který vybízel k rozvoji pastvinářství a lesnictví, na jihu země, v oblasti tzv. Gutlandu, se nacházely velmi úrodné půdy. Z Lotrinska a Trevírska sem zasahovala proslulá vinařská oblast, zejména v údolí řeky Mosely. Typickým rysem Lucemburska byla poměrně velká koncentrace hradů a pevností na malých plochách. Svědčí to o převaze nobility v zemi, kterou ke králi poutal povětšinou lenní slib. Vzhledem k absenci panovníka, který byl zastupován svými správci a hejtmany, byli tito páni mnohdy velmi emancipovaní a značně suverénní. Mezi významnou šlechtu se řadila např. hrabata ze Salmu, páni z Maderscheidu, Borscheidu, Mörsu apod. Vévodství mělo též velmi rozvinutou městskou síť, ovšem města byla a jsou malá. Českému králi přímo podléhala města Lucemburk, Arlon, Dudelagne, Yvoix (dnes Carignan), Bastogne, Marville, Danvillers, Montmédy, Virton, Chiny, Durbuy, Marche,

---

¹⁴⁵ Viz Státní okresní archiv Cheb (dále jen SOKA Cheb), Archiv města Cheb, sign. 50; otištěno in: *Codex Iuris municipalis* (dále jen *CIM*) 2, ed. Jaromír ČELAKOVSKÝ, Praha 1895, s. 390–393, č. 256. Srov. též F. KUBŮ, *Chebský městský stát*, s. 51–54.

¹⁴⁶ Dějiny kláštera z hlediska panovnické moci nedávno zpracoval Vojtěch HRDLÍČKA, *Vývoj valdsaského kláštera od jeho založení do r. 1420 ve vztahu k českým panovníkům a cisterciáckému řádu*, diplomová práce obhájena na FF UK, Praha 2016.

¹⁴⁷ Listiny otištěna v plném znění in: *Monumenta Germaniae Historica, Constitutines* 11/1, ed. Wolfgang D. FRITZ, Weimar 1978–1992, s. 62–65, č. 96.

Fels (dnes Larochette), Bittburg, Diekirch, Macheren, Thionville, Orchimont, Echternach.¹⁴⁸ Prim mezi všemi hrál starobylý Lucemburk, který se tyčil na skále nad řekou Alzettou. Zde se nacházel i původní rodový hrad Lucemburků. Města měla velmi dobře rozvinutý obchod, který však nepřesahoval hranice země. Co se týče církevní správy, tak velká část vévodství podléhala trevírskému arcibiskupství, menší část pak biskupství lutyšskému, metskému, verdunskému, a též remešské a kolínské arcidiecézi. Tato diferenciací církevní správy mnohdy vedla k řevnivosti. Mezi významné kláštery patřily například benediktinské Prüm, Esternach a Münster, rovněž klášter v Clairfontaine, St. Flemin aj.¹⁴⁹

Poslední korunní zemí, která v našem výčtu chybí, je Morava. Historicky byla země rozdělena na jednotlivé úděly spravované Přemyslovci, po jejich vymření disponoval lenními právy na Moravu český král, který ji uděloval svým nejstarším synům. Karel IV. pak svými státoprávními ustanoveními z dubna 1348 jednoznačně stanovil lenní podřízení země českému králi a Koruně (*feuda regnum et corona regni Bohemiae*) a její rozdělení do tří politicko-správních celků, tj. na markrabství moravské, olomoucké biskupství a opavské vévodství.¹⁵⁰ Moravské markrabství roku 1349 udělil v léno svému bratru Jindřichovi, který zde vytvořil lucemburskou sekundogenituru, naopak Opavsko i nadále držela boční linie Přemyslovců. Pro námi zkoumané období je samozřejmě nejdůležitější vývoj v moravském markrabství. Jan Jindřich zde navázal na snahy svého bratra a během pár let vytvořil z markrabství prosperující zemi, výrazně zvětšil majetky a k tomu posiloval autoritu panovníka. Jeho postoje a kladný vztah k bratrovi mohly vyplývat z jeho slabosti, ale stejně tak z jeho oddanosti či z prostých racionálních úvah. Je ale jisté, že Čechy a moravské markrabství byly za jejich vlády zvláštní oázou míru, což bylo do značné míry raritou. To se ukázalo již za vlády Janových synů, kteří si zemi

---

¹⁴⁸ Vyjmenovaná města se dnes nachází na území třech států, tj. Belgie, Francie a Lucemburska.

¹⁴⁹ Srov. V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 256–257; L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny 4b*, s. 310–313; Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Lucembursko mezi Francií a Římskou říší: cesta Václava I. k moci (1334–1354)*, in: Integroční a partikulární rysy, ed. L. Bobková, s. 293–353; TÁŽ, *Václav Český, vévoda lucemburský a brabantský, mezi Francií a Římskou říší. Východiska, metody, bibliografie*, in: Historická dílna 1: sborník příspěvků přednesených v roce 2006, Plzeň 2006 s. 23–43; TÁŽ, *Wenceslas de Boheme: un prince au carrefour de l'Europe*, Paříž 2013; Eduard HULICIUS, *Lucembursko*, Praha 2008 (= Stručná historie států); Lenka BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský: otec slavného syna*, Praha 2018, zejména kapitoly k Lucemburským dějinám a historiografii. Problematický právní status Lucemburska nedávno rozebral Michal STEHLÍK, *Začlenění Lucemburska mezi země Koruny*, *Právněhistorické studie* 44/1, 2014, s. 33–66. V současné době též vzniká na Ústavu světových dějin FF UK disertační práce Zuzany Bolerazkové týkající se Elišky Zhořelecké (téma: *Eliška Zhořelecká Vnučka Karla IV. a sňatková politika Lucemburků*). Autorka se osudy lucemburské princezny zabývala už ve své diplomové práci, viz TÁŽ, *Poslední lucemburská princezna. Životní osudy Elišky Zhořelecké v letech 1390–1425*, Praha 2016.

¹⁵⁰ Listina dochována in: NA Praha, AČK, sign. 301.

rozdělili, respektive nerozdělili. Nejstarší Jošt si totiž od počátku uzurpoval moc na úkor bratrů Prokopa, který měl být Joštovým společníkem, a Jana Soběslava a netajil se svými politickými ambicemi (viz podrobněji níže). Jsou dostatečně známy bratrské mocenské boje, které v průběhu let velmi poškozovaly samotnou zemi, a do kterých několikrát zasáhl i sám Václav IV. Po smrti Jana Soběslava a Prokopa se pak roku 1405 stal jediným dědicem celého markrabství právě Jošt. Jeho bezdětnou smrtí v únoru 1411 připadla země dle ustanovení Karla IV. z roku 1348 jako odumřelé léno zpět českému králi.¹⁵¹

Z výše nastíněného plyne, že Česká koruna tvořila rozsáhlý teritoriální útvar, jehož správa a vláda nad ním byla velmi složitá. Pevné jádro tvořila jednoznačně Horní Lužice, Vratislavsko, posléze i Svídnicko-Javorsko (od roku 1392), tedy imediátní državy, kde měl český král silnou pozici. Byly zde ale i části Koruny, kde byla situace už od doby Karla IV. trochu problematičtější a v průběhu let 1378–1419 došlo v tomto ohledu k několika územním změnám či dokonce ztrátám. Nutně k tomu přispěly velké rozpory uvnitř lucemburského rodu a neschopnost jejích členů vystupovat v mocenské politice jednotně, což bylo v případě vlády a správy takto rozlehlé říše nutné. Vedle ztráty mnoha lén v již tak okleštěné Horní Falci, je nejmarkantnější změnou postoupení Braniborska rodině Zollernů v letech 1415/1417. Dalším příkladem „ztráty“ je ale také převod správy Dolní Lužice (spolu s Braniborskem) na moravského markraběte Jošta, který tím mezi lety 1397 až 1411 opanoval velkou část vedlejších zemí, včetně zastaveného Lucemburska. Zhodnocení těchto územních ztrát a změn v rámci České koruny, a jejich přímou souvislost se vztahy uvnitř lucemburské dynastie, se pokusím podrobněji nastínit v následující kapitole.

II.2 Politicko-teritoriální proměny České koruny za vlády Václava IV.

Ohrožení západní hranice Českého království

Nejkřehčí hranicí České koruny byla dozajista její západní hranice k čemuž na konci své vlády přispěl i Karel IV., když vlivem finanční tísně zastavil většinu pracně nabytých držav v Horní Falci, jež měly prapůvodně tvořit nárazník právě proti výbojům mocných sousedů z říše či Míšeňska. Ohrožení západního cípu Koruny se naplno

---

¹⁵¹ Ne všichni badatelé uznávají lenní příslušnost Moravy k České koruně a spíše inklinují k tradičnímu pojetí samostatné Moravy, založené na stavovském principu, což je však pro období do roku 1419 přinejmenším sporné. Srov. J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 204–205; J. MITÁČEK, *Vládcové Moravy*, s. 45; též Martin WIHODA, *Přemyslovská Morava v dějinách českého státu*, in: *Dějiny Moravy a Matice moravská*, ed. L. Jan, s. 93–107; Josef SVOBODA, *Úřad moravského zemského hejtmána za posledních Lucemburků (1411–1423)*, *Medievalia historica Bohemica* 25/1, 2022, s. 37–74.

projevilo právě v době vlády Václava IV.¹⁵² Z dříve rozsáhlých Nových Čech získal mladý král už pouhé torzo, byť se zde stále nacházelo více než 60 lokalit, které k České koruně příslušely, ať už přímo, anebo formou zástavy či léna. Hlavním správním centrem držav se už v 70. letech stalo město Auerbach, kam z císařem zastaveného Sulzbachu přesídlil i zemský hejtman. V době Václava IV. tento úřad zastávali přední královi dvořané, nejprve domácí šlechtic Jan z Leuchtenberka (do roku 1384), později Hynek Pluh z Rabštejna (do roku 1389) a také Václav Bořivoj ze Svinař (mezi lety 1389–1402). Poslední jmenovaný hejtman zastupoval panovníka v nejkritičtějším období, které nastalo po srpnu roku 1400, kdy byl Václav IV. sesazen z říšského trůnu. Jak již bylo naznačeno, hornofalcké državy byly spojnicí s říší, ale také předmostím do českých zemí. Toho si byli moc dobře vědomi mocní sousedé, zejména bavorští Wittelsbachové, ale také míšeňští Wettini. Nový římský král Ruprecht III. Falcký, řečený Klem, správně vycítil nestabilitu česko-bavorské hranice a byly to právě Nové Čechy, které se staly terčem jeho plánovaného vojenského útoku. Je zajímavé, že tyto události stojí trochu na okraji zájmu historiků, byť nepřímou zapříčinily i vpád markraběte Viléma Míšeňského (†1407) do českých zemí, a hlavně obležení Prahy v červenci 1401, což výrazně ohrozilo integritu Česko koruny.¹⁵³ Z výše popsaných důvodů je potřeba se u těchto událostí blíže zastavit.

Novému římskému králi se poměrně rychle podařilo ovládnout některé hornofalcké državy. Vedením války pověřil syna Ludvíka III. Falckého, zvaného Bradatý (†1436), a tomu se již 23. září 1400 podařilo obsadit město Auerbach, které od počátku vlády Václava IV. plnilo funkci správního centra královské Horní Falce. Od konce 90. let měl město v zástavě hornofalcký hejtman a králův dvořan Bořivoj ze Svinař.¹⁵⁴ Ten se pokusil město vojensky bránit, ale jeho vojsko, čítající 400 rytířů, na falckou přesilu nestačilo.¹⁵⁵ Záhy se podařilo polnímu hejtmanovi Heinrichu Nothafovi, leníkovi krále

---

¹⁵² Je nutné říci, že vývoj Horní Falce ve Václavské době je až na drobné výjimky málo zpracován. To nabízí do budoucna možnost rozsáhlého badatelského výzkumu, zejména na základě pramenů uložených v bavorském archivu v Ambergu.

¹⁵³ Vilém Míšeňský se nedávno v českém prostředí dočkal komplexnějšího zpracování, viz Lenka NEMRAVOVÁ, *Míšeňský markrabě Vilém I. s Lucemburky i proti nim*, diplomová práce obhájená na FF UK (nevydaná), Praha 2017. Tištěná biografie markraběte však stále chybí. Srov. alespoň Eckhart LEISERING, *Die Wettiner und ihre Herrschaftsgebiete 1349–1382. Landesherrschaft zwischen Vormundschaft, gemeinschaftlicher Herrschaft und Teilung*, Halle/Saale 2006; konferenční sborník viz *Wilhelm der Einäugige. Markgraf von Meissen (1346–1407)*, Dresden 2009 (= Saxonica. Schriften des Vereins für sächsische Landesgeschichte 11).

¹⁵⁴ K Bořivojovi výběrově Ivan HLAVÁČEK, *Bořivoj von Svinaře*, Fränkische Lebensbilder. Neue Folge der Lebensbilder aus Franken 1/6, 1967, s. 77–91; též Vladimír RŮŽEK, *Družina Bořivoje ze Svinař ve službách Václava IV.*, *Minulost Západočeského kraje* 35, 1989, s. 57–90.

¹⁵⁵ Od konce roku 1389 se Bořivoj objevuje jako „Pfleger zu Auerbach“, viz *Regesta sive rerum Boicarum autographa ad annum usque 1300*, díl 1–13, edd. Karl Heinrich VON LAND – Josef WINDEMANN – Maxmilian von FREYBERG – Georg Thomas RUDHART, München 1822–1922, zde díl 10, s. 256.

Václava, obsadit na Ruprechtův příkaz i pohraniční léna Pleistein, Vohenstraus i Weiden. Útokem na tyto državy byla do konfliktu vtažena i rodina významných Leuchtenberků, kterým patřil výše zmíněný Pleistein.¹⁵⁶ K tomu významně ubývalo královských spojenců. Podporu králi Ruprechtovi vyjádřil norimberský purkrabí Fridrich IV., též říšská města Frankfurt nad Mohanem a Norimberk. Falckrabě mohl též počítat s podporou bamberského, würzburgského a lutyšského biskupa. Máme též zprávy o tom, že do Ruprechtova tábora se přidali i Jan z Leuchtenberka a opat kláštera ve Waldsassenu. Na straně Václava IV. zřejmě setrval vévoda Arnošt Bavorský, bratranec krále Ruprechta z mnichovské větve. Král pověřil na jaře 1401 vedením války markraběte Prokopa a ten se vypravil s armádou do Horní Falce na pomoc hejtmanovi Bořivojovi ze Svinař. České vojsko však narazilo na silnou armádu vedenou bamberským biskupem Albrechtem a bylo falckou přesilou odraženo.¹⁵⁷

Po neúspěšném českém útoku přistoupil Václav IV. k vyjednávání. Príměří bylo uzavřeno 20. června 1401 v Ambergu a zástupci obou králů se pak sešli 1. července ve Wäldmünchenu. Český král podle všeho pověřil vyjednáváním markraběte Prokopa. Bavorská strana žádala úplnou Václavovu rezignaci na říšskou korunu a uznání Ruprechta právoplatným králem, dále vydání říšských insignií, přijetí českých zemí v léno a též vydání kupní listiny na Braniborsko. Mělo se jednat také o sňatku Elišky Zhořelecké s Ruprechtovým synem Ludvíkem a Eliščino věno mělo být pojištěno na zboží v Lucembursku. Česká strana naopak žádala, aby Ruprecht zůstal římským králem a Václav IV. si ponechal titul římského krále. Tento návrh samozřejmě neprošel, stejně jako nebyl uskutečněn sňatek Elišky a Ludvíka III. Falckého. K pokrytí válečných výdajů musel český král zastavit některé zbylé hornofalcké majetky.¹⁵⁸ Mezitím král Ruprecht podnikl neúspěšné korunovační tažení do Říma, což byla jistá naděje pro Václava IV. Všechny snahy ale pohřbil Zikmund Lucemburský, který nechal krále v březnu 1402

V zástavě měl město od roku 1399 (viz NA Praha, AČK, č. 1342). K dobytí města viz I. HLAVÁČEK, *Bořivoj von Svinaře*, s. 88, který udává počet 400 jezdců na obranu Auerbachu; též Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice 1 (1400–1426). Od války Václava IV. s Ruprechtem Falckým k počátkům husitské ofenzivy 1*, Domažlice 2001, s. 80.

¹⁵⁶ K Leuchtenberkům například T. VELIČKA, *Lantkrabata z Leuchtenberka*, s. 185–212; J. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice 1*, s. 56–65 (kapitola k Leuchtenberkům).

¹⁵⁷ Viz Karl A. K. HÖFLER, *Ruprecht von der Pfalz genannt Clem römischer König. 1400–1410*, Freiburg in Brandeburg 1861, s. 206; J. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice 1*, s. 80–81.

¹⁵⁸ Došlo například k zástavě Parksteinu, Weidenu, Hohenbergu, Bärnau, Peignitz, aj.

zajmout a uvěznit. Zcela logicky tak nemohl do hornofalckých záležitostí více zasáhnout.¹⁵⁹

Další vývoj je trochu nejasný, zprávy máme až ze srpna roku 1405, kdy Ruprechtovo vojsko zpusťořilo hrad a měřto Bärnau a donutilo k útěku hejtmana Bořivoje ze Svinař. Tento moment můžeme považovat za definitivní rozpad Nových Čech. Bärnau se mělo stát novým opěrným bodem hornofalckých držav Wittelsbachů a centrem země, jako tomu bývalo před rokem 1355. Další ránou pro Václava IV. byla též zrada bývalého hejtmana Jana z Leuchtenberka. Názory, kdy dořlo k přeběhnutí lankraběte do falckého tábora, se různí. Mohlo se tak stát nejdřívě po červencových jednáních ve Waldmünchenu v roce 1401. Odklon Leuchtenberků znamenal pro krále velké problémy, jelikož rodina byla již od dob Karla IV. strážcem česko-falcké hranice a jejich lojalita byla klíčová. Stárnoucí Jan se však stále více dostával do hlubokých finančních problémů a byl nucen državy po roce 1404 zastavovat a postupně prodávat. Jako klíčové se zdají úmluvy z dubna 1406, kdy Jan z Leuchtenberka prodal Ludvíku Falckému některá česká léna, konkrétně strategický Weiden, Parkstein, Stierberg a Betzenstein za 11 900 uherských zlatých a 1 300 rýnských zlatých. Lankrabě tak zřejmě učinil bez souhlasu krále Václava IV.¹⁶⁰

Král Ruprecht III. se pak znovu přihlásil o slovo v roce 1406, kdy se jeho vojsko dostalo až do Čech. Informují nás o tom *Staré letopisy*, byť bez časového upřesnění.¹⁶¹ V reakci na vpád falckého vojska začal král Václav IV. připravovat vojenskou výpravu, s cílem nejenom ubránit Čechy, ale zaútočit i na hornofalcké državy pod falckou nadvládou. Velením byl pověřen arcibiskup Zbyněk Zajíc z Házmburka a probořt chotěřovského kláštera Sulko. Máme zprávy o tom, že české vojsko čítalo kolem 7000 peřích, 3000 jezdců a 540 vozů, a bylo složeno zejména z arcibiskupových poddaných, oddíly snad dodala i města Plzeň a Stříbro. České vojsko vedené arcibiskupem Zbynkem se střetlo s falckými oddíly u vesnice Hradec nedaleko Chotěřova a na hlavu ho porazilo. Během této vojenské akce ještě arcibiskup zasáhl v Tachově, kde pacifikoval tamního hejtmana Jana ze Švamberka, který vedl odbojné akce proti králi Václavovi. Ruprecht Falcký si byl dozajista vědom strategického významu Tachova, který byl opevněným

---

¹⁵⁹ K době Václavově zajiť viz alespoň Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. 1361–1419: k předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986, s. 337–350.

¹⁶⁰ Viz V. LOMER, *Die böhmischen Lehen*, s. 41; J. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice* 1, s. 63.

¹⁶¹ *Staré letopisy české rkp. křiřovnického*, s. 37.

městem a ležel přímo u česko-falckých hranic, a tak lze vyslovit hypotézu, že falckrabě uzavřel s odbojným hejtmanem dohodu. Přímo to však doložit nelze.¹⁶²

Po porážce falcké strany se české oddíly vydaly do Nových Čech. Arcibiskup vedl vojsko přes tzv. Vranečský rybník na česko-falcké hranici u vesnice Pfrentsch, který se nacházel na pozemcích propůjčených lantkrabím z Leuchtenberka a jehož severní a západní břeh tvořil česko-falckou hranici až do poloviny 19. století, kdy došlo k jeho zrušení. Od Pfrentschese vojsko vydalo směrem k Vohenstraussu, kde zřejmě došlo k plenění, jak nám nepřímo dokládá listina vévody Štěpána III. Bavorského z roku 1412. Armáda potom zamířila k Pfreimdu, rezidenci lantkrabích z Leuchtenberka. V této době byl už někdejší hejtman znovu v táboře českého krále.¹⁶³ Poslední zpráva o českém vojsku v Horní Falci pochází z blízkosti Nittenau, ale zdá se, že při tomto tažení nebylo dosaženo žádných strategických úspěchů. Od prosince 1406 pak začaly probíhat dohody o příměří, které znamenaly konec větších střetů na česko-falcké hranici. Vojsko arcibiskupa Zbyňka Zajíce se z Falce záhy stáhlo. V květnu 1407 si Ruprecht Falcký ještě stěžoval na přetrvávající české vpády, nicméně nevíme nic bližšího a drobné šarvátky registrujeme až do roku 1412. V roce 1416 pak panovník velkou část zbývajících lenních držav v české Horní Falci zastavil a ty zbylé postoupil do správy bratru Zikmundovi.¹⁶⁴ Můžeme tak závěrem konstatovat, že pokus o vytvoření kompaktního českého území na severu Bavorska nevyšel a systém vlády nad zahraničními lény, jak jej zavedl Karel IV., se definitivně po roce 1400 zhroutil. Na tomto území však ani v budoucnu nevznikl jiný podobný a celistvý útvar, majetkové vztahy se spíše ještě dále tříštily a komplikovaly.

Poměrně dramatické období zažilo po roce 1400 taky k Horní Falci přiléhající Chebsko. Český král měl totiž zemi už od dob Ludvíka Bavora v zástavě a *de iure* stále díky právu zpětného výkupu náležela římskému králi, což byla značná komplikace. Vývoji a postavení Chebska v době vlády Václava IV. nebývá většinou věnována pozornost, byť je toto období klíčové, i vzhledem k následnému vývoji v době husitských bouří a strategickému významu Chebska. Král Václav již roku 1376 potvrdil Chebu všechna práva a privilegia, která ještě rozšířil v roce 1379.¹⁶⁵ Díky svému státoprávnímu postavení (říšská zástava) plnilo město Cheb funkci mocenského centra, kde se často

---

¹⁶² *Tamtéž*, s. 38. Srov. též J. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice* 1, s. 103–104.

¹⁶³ Viz listina lantkraběte Jana I. z 20. listopadu 1406, in: NA Praha, AČK, č. 1404.

¹⁶⁴ V. LOMER, *Die böhmischen Lehen*, s. 39; L. BOBKOVÁ, *České državy v Horní Falci za Václava IV.*, s. 16; J. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice* 1, s. 105. Viz též Příloha I. Katalog písemností, č. 560a.

¹⁶⁵ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 2.

odehrávala i významná politická jednání. Tak například roku 1389 svolal Václav IV. do města říšský sněm, kde se měla mimo jiného probírat otázka vzájemných střetů říšských měst a šlechty. Panovník zde 5. května vyhlásil všeobecný mír, který měl platit šest let. U příležitosti královy návštěvy v Chebu a za přítomnosti mnoha velmožů z říše se zde tři dny před vyhlášením onoho míru (2. května) konala svatba Václava IV. s mladičkou Žofií Bavorskou. Pro zajímavost lze ještě uvést, že z prostředí chebského městského patriciátu pocházel i jeden z králových nejbližších služebníků, podkomoří Zikmund Huler.¹⁶⁶

Jak bylo naznačeno výše, Ruprecht Falcký ihned po Václavově detronizaci v roce 1400 začal podnikat vojenské výpady na oslabenou hornofalckou hranici, což do značné míry ovlivnilo i přilehlé Chebsko. Při jednáních královských delegací, která se uskutečnila v létě 1401 ve Wäldmünchenu, bylo město Cheb navrženo jako jeden z věnných statků pro Elišku Zhořeleckou, která si měla vzít Ruprechtova syna. Pro přílišné nároky falcké strany k sňatku a ani k převodu země nedošlo. Chebští však neoponechali nic náhodě a z pramenů je patrné, že od října 1400 město zpřísnilo bezpečnostní opatření a několik stovek obyvatel bylo přestěhováno do bezpečnější vnitřní části města. Dokonce mělo dojít k vypálení několika dřevěných domů na předměstí, aby se předešlo nepřátelskému obsazení. Zdá se tedy, že město Cheb a tamní radní zachovali loajalitu králi Václavovi, nicméně to neplatilo o některých jednotlivcích, kteří od konce roku 1401 hojně vzdávali hold novému římskému králi. V téže době to byl ostatně i Jan z Leuchtenberka, který se na čas přidal na Ruprechtovu stranu. V době zajetí krále snad žádné vojenské akce v Chebsku neprobíhaly. Situace se zdramatizovala v roce 1405, a proto Václav IV. odeslal 27. července do Chebu list s informacemi o formujícím se nepřátelském vojsku u města. Žádal proto tamní radní, aby v případě potřeby požádali o pomoc loketského hejtmána Albrechta z Kolovrat, jenž jim bezodkladně poskytne ozbrojence. Falckému vojsku se však průnik nepodařil, jak již bylo naznačeno výše a Chebsko zůstalo bez úhony.¹⁶⁷

Drobné šarvátky na česko-hornofalckém pomezí zřejmě pokračovaly až do roku 1412, kdy byl vyhlášen zemský mír. Václav IV. se společně s Loketskými a Chebskými na tři roky zavázal dodržovat mír s falckrabími Ludvíkem a Janem, dále s míšeňskými markrabaty Fridrichem, Vilémem a jejich synovcem Fridrichem mladším, také s hrabaty

---

¹⁶⁶ Srov. H. GRADL, *Geschichte Egerlandes*, s. 253–293; J. SVĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 194–196; J. BOUKAL, *Vztahy města Cheb*, s. 34.

¹⁶⁷ H. GRADL, *Geschichte Egerlandes*, s. 297–298.

ze Schwarzburgu, s Albrechtem z Leisseneku, s opatem waldsasského kláštera, s lantkrabětou Matyldou z Leuchtenberka a s chebskými šlechtici Hanušem Parspergerem a Hynkem ze Zedwitz. Všichni výše jmenovaní se zavázali, že budou v krajích dohlížet na dodržování míru a trestat zemské škůdce a všechny narušitele právních pořádků. Ke spojenectví přistoupili také loketský hejtman Albrecht z Kolovrat, královský pfligar v Chebu Hanuš Forster, a loketští i chebští radní. K hájení míru král zřídil jedenáctičlennou radu, jež měla být poměrově zastoupena všemi stranami, a která se měla scházet co dva měsíce v Chebu. Vedle pravomocí správního charakteru měla rada právo pověřit k vojenskému tažení v případě narušení míru. Z Loketska a Chebska se mělo jednat o 60 jezdců, z ostatních panství pak o dalších 120 vojáků. Trvání tohoto landfrýdu mělo pokračovat i po uplynutí deklarovaných tří let. Pouze v případě, že by někdo z výše zmíněných dohodu půl roku před vypršením platnosti vypověděl (osobně v Chebu), měla pozbýt platnosti.¹⁶⁸ Zdá se, že tento zemský mír byl poměrně účinný, protože se poměry na západní hranici České koruny uklidnily, alespoň tedy prameny nedokazují opak. Dva roky před svou smrtí, tj. roku 1417, pak Václav IV. požádal Zikmunda Lucemburského, aby zemi z pozice římského krále vzal v ochranu, což jeho bratr obratem učinil a potvrdil Chebským i jejich práva a privilegia.¹⁶⁹ V době husitských válek pak hrálo Chebsko i nadále důležitou roli a bylo jednou z hlavních opor panovnické moci v České koruně.¹⁷⁰

Je zajímavé, že na rozdíl od Horní Falce si Chebsko udrželo i v těchto turbulentních dobách svou stabilitu, což podle mého názoru nelze spolehlivě vysvětlit. Možná za to mohlo samotné město Cheb, které vykazovalo značnou emancipaci a vnitřní soudržnost. Je také zajímavé, že se Ruprecht Falcký nepokusil zemi po roce 1400 vykoupit, což by šlo ruku v ruce s jeho snahami o ovládnutí česko-hornofalckého pomezí. Jedním z možných vysvětlení je nedostatek finančních prostředků, což byl obecný problém snad všech středověkých vládců. Na druhou stranu zde ale taky mohly sehrát roli již poměrně staré zástavní dohody z počátku 14. století, na které si už skoro nikdo nepamatoval. Z pohledu říšského krále tak mohlo Chebsko působit jako propadlá říšská zástava, o kterou již římský král jednoduše neměl zájem. Do určité doby si podobnou stabilitu v rámci České koruny zachovávalo i lucemburské vévodství, které se stalo

---

¹⁶⁸ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 503a.

¹⁶⁹ Zikmundova listina viz SOkA Cheb, Archiv města Cheb, Karton 1, Fascikl 1 (foto originálu listiny, která je dnes ztracena); editováno in: *CIM* 2, s. 1172–1177, č. 870.

¹⁷⁰ Srov. například sborník František KUBŮ, *Cheb v době husitské*, in: *Soudce smluvený v Chebu. Sborník příspěvků přednesených na sympoziu k 550 výročí*, Cheb 1982, s. 105–129.

poměrně svébytným regionem, možná i z důvodu své vzdálenosti od pražského centra, což se však nakonec ukázalo jako největší destabilizační prvek. Osudy rodových lucemburských držav se bude v krátkosti zabývat následující kapitola.

Osudy vzdálené „kolébky“ lucemburského rodu

Vývoj vzdáleného Lucemburska v letech 1378–1419 stál doposud trochu v pozadí zájmu badatelů, byť se jedná o velmi dynamické a na události bohaté období, jež by si pozornost zasloužilo.¹⁷¹ Zcela nejdůležitější moment nastal pro Václava IV. po smrti jeho stejnojmenného strýce v prosinci roku 1383, neboť vévoda neměl žádné mužské potomky. Dle nástupnického řádu Karla IV. tak země automaticky připadla zpět do rukou českého krále, který měl rozhodnout o jejím dalším osudu. Manželka vévody Václava, Jana Brabantská, pak získala jeho statky v Brabantsku, jež držela až do roku 1404.¹⁷² Král Václav se rozhodl do země osobně zajet v druhé polovině roku 1384 a můžeme říci, že se zdržel poměrně dlouho, celé čtyři měsíce. Podstatnou část svého pobytu strávil v Lucemburku, kde mu představitelé země složili slivy věrnosti. Zajel ale i do oblíbené lucemburské rezidence v Yvoix, Arlonu či Bastogne, dále také do města Metz, o čemž nás krátce informují i soudobé městské kroniky.¹⁷³ Důležitá královská zastávka pak byla také v Orvalu, kde v tamním opatství odpočíval vévoda Václav Lucemburský, jehož ostatkům se jeho synovec poklonil. Zřejmě ještě za králova pobytu v zemi jmenoval svého zemského hejtmana, který ho měl při výkonu vlády zastupovat. Stal se jím významný český šlechtic Půta I. z Častolovic († 1397), který později působil i jako fojt v obou Lužicích.¹⁷⁴

Václav IV. si ponechal přímou vládu v Lucembursku pouze mezi lety 1384–1386 a už roku 1386 se stal místodržitelem země Jan Zhořelecký.¹⁷⁵ O dva roky později pak byla většina země zastavena markraběti Joštovi za 64 000 zlatých florénů s právem zpětného výkupu. Později Jošt získal zemi i do doživotní držby, podobně jako ostatní korunní země, a český král si ponechal pouze významné město Fels (*castrum eciam Fels*,

¹⁷¹ Přehled základní literatury viz výše, pozn. 92.

¹⁷² Jednalo se o dědické dohody uzavřené v roce 1357 s císařem Karlem IV., blíže viz M. STEHLÍK, *Začlenění Lucemburska*, 43.

¹⁷³ Srov. *Histoire de Metz, par des religieux bénédictins de la congrégation de S. Vanne* (...) 1–2, ed. Pierre MARSCHAL, Metz 1769, zde díl 1, s. 595–596; *Les chroniques de la ville de Metz, 900–1552*, edd. Jean-François HUGUENIN – S. LAMORT, Metz 1838, zejména s. 117 (špatná datace k roku 1387).

¹⁷⁴ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 116 a 119, kde Václav IV. už Půtu označuje jako svého hejtmana.

¹⁷⁵ Pověřovací listinu vydal Václav IV. v Bratislavě 15. dubna 1396, viz Příloha I, Katalog písemností, č. 140.

dnes Larochette) v centru vévodství, nedaleko Lucemburku, z něhož mu plynuly i finanční prostředky.¹⁷⁶ Celá 90. léta a i počátek 15. století pak byla ve znamení všemožných mocenských bojů a šarvátek, ať už lokální šlechty s městy, anebo země s mocnými sousedy, zejména s Francií, do kterých však Václav IV. nezasahoval.¹⁷⁷ V zemi se král objevil do své smrti pouze jednou, a to v první polovině roku 1398, kdy odjel na summit s francouzským králem do Remeše. I na této cestě král však neopomněl navštívit hrob svého strýce v Orvalu.¹⁷⁸

Klíčovým momentem pro vévodství byl pak z hlediska České koruny rok 1402, kdy se markrabě Jošt rozhodl zemi zastavit Ludvíku Orleánskému, jenž o strategické území projevoval zájem již delší dobu. Zástavní suma byla stanovena na 64 tisíc zlatých, tedy stejná částka, za kterou byla markraběti země v roce 1388 zastavena, přičemž dalších 135 tisíc měl Ludvík získat v Joštových dlužních úpisech. Markrabě si podržel právo na všechny donace a patronáty, a taktéž právo zpětného výkupu Lucemburska. Nový zeměpán pak mohl jmenovat své úředníky, vydávat listiny nebo stíhat zemské škůdce.¹⁷⁹ Václav IV. potvrdil tuto finanční transakci na konci roku 1403 s tím, že si vedle svého bratrance taktéž nárokoval právo zpětného výkupu země.¹⁸⁰ Lucemburkové si rodové državy chtěli pojistit ještě dynasticky, a to prostřednictvím doposud jediné dědičky rodu, Elišky Zhořelecké, která se za vévodu orleánského měla provdat. Vyjednávání o sňatku probíhala už od jara 1398, kdy se Václav IV. s Ludvíkem setkal při své návštěvě Remeše a Eliščinu věno mělo být pojištěno právě na majetcích Lucemburska. Z tohoto plánu ale nakonec sešlo. A ani Ludvík Orleánský nakonec Lucembursko nezískal, protože byl 23. listopadu 1407 v Paříži zavražděn, což byl výsledek domácích burgundsko-orleánských mocenských bojů.¹⁸¹

Byla to pak opět Eliška Zhořelecká, kterou Lucemburkové využili při svých mocenských snahách. Tentokrát byla zaslíbena Antonínu Brabantskému, jednomu ze synů burgundského vévody Filipa II. a dědici Brabantska. Svatební smlouva byla

---

¹⁷⁶ Spolu s Lucemburskem získal Jošt ještě zástavní právo na alsaské fojtství, viz *CDM* 11, ed. Vincenz BRANDL, Brno 1885, s. 407–409, č. 467

¹⁷⁷ V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 327–330, 349–358, 378.

¹⁷⁸ Srov. Ivan HLAVÁČEK, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376–1419. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatie*, Stuttgart 1970, s. 423; T. DUFKOVÁ, *Cesta krále Václava do Francie*, s. 66.

¹⁷⁹ Srov. V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 537–538.

¹⁸⁰ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 327.

¹⁸¹ Srov. Václav DRŠKA, *Dějiny Burgundska. Nomen Burgundiae ve středověku*, Praha, 2011, s. 239; Z. BOLERAZKÁ, *Poslední Lucemburská princezna*, passim; T. DUFKOVÁ, *Cesta krále Václava do Francie*, s. 48–49 a 64.

uzavřena 20. červenec 1408 v Gentu a Eliščino věno bylo pojištěno na hrabství Chiny, Yvoix, Durbuy a Bastanach v celkové hodnotě 120 tisíc zlatých. Po Joštově smrti mohli oba manželé vznést nároky i na celé Lucembursko. Tyto spojenecké dohody obecně velmi přispěly ke sblížení pražského a pařížského dvora, protože byly mimo jiné namířeny i proti římskému králi Ruprechtovi III.¹⁸² Problém však nastal už v říjnu 1415, kdy vévoda Antonín padl v bitvě u Azincourtu a zanechal po sobě pouze nezletilého syna z prvního manželství. Ochráncem země a vdovy Elišky se pak stal se souhlasem českého krále Zikmund Lucemburský (červenec 1416), protože panovaly obavy z přílišného burgundského mocenského vlivu v zemi, které, jak se brzy ukázalo, byly oprávněné. Václav IV. nechal bratrovi volnou ruku jak v Lucembursku, tak také při správě rozptýlených lén v Bavorsku, Alsasku a Brabantsku, kde měl Zikmund hájit zájmy českého krále.¹⁸³ Vypuknutí husitských bouří však zastínilo veškeré snahy o pacifikaci poměrů, což jenom posílilo mocenské ambice burgundského vévody Filipa III. Tomu Eliška Zhořelecká roku 1441 zemi nakonec odkázala, čímž došlo k zpretrhání pout někdejších rodových lucemburských držav s českým králem.¹⁸⁴ Na příslušnost země ke Koruně se však zřejmě nezapomnělo, což dokládá i dopis Jiřího z Poděbrad papeži Piu II. ze 17. ledna 1460, ve kterém si král stěžoval na to, že mu velmi schází lucemburské vévodství, „*quem Regno et corone Boemie incorporatum perpetuo*“ a které si zcela přisvojil vévoda burgundský. Král Jiří vyjádřil ve svém dopise naději, že se mu podaří zemi znovu získat a ke Koruně připojit. K tomu však již nikdy nedošlo.¹⁸⁵

Na závěr lze shrnout, že Václav po roce 1386 téměř úplně pustil zemi ze zřetele a svěřil ji svým příbuzným, což ale v konečném důsledku zemi oslabilo a umožnilo to teritoriální expanzi mocným sousedům, kterým se nakonec podařilo Lucembursko i později v 15. století získat. V podstatě totožný osud potkal i braniborské markrabství, kde byla situace ještě o něco dynamičtější a složitější, jak bude rozebráno v následující kapitole.

---

¹⁸² Znění dohod známo z listiny vévody Antonína Brabantského, viz NA Praha, AČK, sign. 1416.

¹⁸³ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 560

¹⁸⁴ K sňatku Elišky s Antonínem Brabantským viz V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 635–636, 704; Z. BOLERAZKÁ, *Poslední Lucemburská princezna*, s. 24–40.

¹⁸⁵ Dopis krále Jiřího viz *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae* 2, ed. Augustino THEINER, Řím 1861, s. 128 č. 168. Srov. též M. STEHLÍK, *Začlenění Lucemburska*, s. 55 a 65, pozn. 120.

Braniborsko a rodinné vztahy jako destabilizační prvek Koruny?

Braniborské markrabství bylo vnitřně nehomogenní korunní zemí, která neměla už od doby připojení k České koruně zcela vyjasněný svůj státoprávní status. Ve své poslední vůli císař Karel odkázal markrabství mladšímu Zikmundovi, s cílem svého mladšího syna izolovat od dění v České koruně, protože chtěl pro Václava IV. zajistit co nejhladší průběh převzetí moci. V 80. letech se však Zikmund rozhodl velkou část země zastavit moravské sekundogenituře. Markrabata Jošt s Prokopem svému bratranci za tuto transakci zaplatili 50 tisíc kop grošů pražských, za což jim měl v plánu zapsat Starou marku (Alte Mark) a také zemi Prignitz (Land die Prignitz).¹⁸⁶ Danou zástavu potvrdil i Václav IV., který v listině z 13. července 1385 mimo jiné vyjádřil, že pokud by se on sám stal pánem Braniborska, nechá Joštovi a Prokopovi vyplatit danou zástavní sumu, přičemž do doby splacení je nechá daná zboží užívat.¹⁸⁷ 21. července pak Zikmund potvrdil dohody s nejstarším bratrem, kterému hodlal převést celé Braniborsko za vojenskou pomoc v Uhrách.¹⁸⁸ Proti všem těmto ujednáním se však velmi razantně ohradila braniborská zemská šlechta a k převodu majetků nakonec nedošlo. Příhodnější doba pro zamýšlenou transakci nastala v květnu 1388, kdy Zikmund oznámil zástavu tentokrát již celého Braniborska markrabím Joštovi a Prokopovi. Zástavní suma byla stanovena na astronomických 565 263 zlatých, s dobou výkupu pěti let a k celé transakci připojili svůj souhlas i Václav IV. a nejmladší bratr Jan Zhořelecký, jehož državy v Nové marce zároveň zůstaly nedotčeny. Pokud by daná zástavní suma nebyla v příštích pěti letech splacena, Braniborsko mělo moravským Lucemburkům připadnou trvale.¹⁸⁹

Markrabě Jošt tedy v roce 1388 získal jednak rozlehlé území, ale především jeden z kurfiřtských hlasů, což mu umožnilo vstup do říšské politiky. Tento politický krok Lucemburků hodnotím jako velmi strategický, protože Zikmund Lucemburský jako nově korunovaný uherský král, si mohl titul braniborského markraběte ponechat jen stěží, a jistě by to vyvolalo kontroverze. To ostatně věděl už Karel IV., a proto se po zvolení Václava IV. římským králem roku 1376 rozhodl dát Braniborsko do správy „pouze“

---

¹⁸⁶ Stalo se tak 9. července 1385, originál je uložen in: MZA Brno, A1 Stavovské listiny, sign. 177; edice: CDM 11, s. 331–332, č. 365.

¹⁸⁷ Příloha I. Katalog písemností, č. 127.

¹⁸⁸ Otištěno in: RCDB B/3, s. 92–93, č. 1207.

¹⁸⁹ Dvě Zikmundovy listiny, upravující nové poměry v Braniborsku, viz MZA Brno, A1 Stavovské listiny, sign. 191 a 192. Srov. J. SCHULTZE, *Die Mark Brandenburg*, s. 181–183; V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 220–221; Lenka BOBKOVÁ, *Jošt Moravský markrabětem braniborským*, in: *Ad vitam et honorem: profesoru Jaroslavu Mezníkovi přítel a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, edd. Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda, Brno 2003, s. 313–325, zde s. 314; TÁŽ, *Markrabství braniborské*, s. 178.

mladším synům a český král již nadále titul „*Marggraff zu Brandenburg*“ neužíval.¹⁹⁰ Ani jeden ze synů Karla IV. však zřejmě neodhadl skutečnou sílu markraběte Jošta, který se s nově nabytými majetky a mocenskou pozicí, začal profilovat jako nejsilnější člen rodu, jenž nakonec kolem roku 1400 ovládl velkou část České koruny.

Tento proces dle mého soudu pozvolna začal právě s rokem 1388. Jošt nejprve upozadil vliv svého mladšího bratra Prokopa a na počátku 90. let našel spojence ve svém švagrovi Vilémovi Jednookém, který se mimo jiné oženil s moravskou markraběnkou Alžbětou.¹⁹¹ Míšeňský markrabě dokonce od Jošta získal v září 1393 část Braniborska do zástavy, a to města Briesen, Belitz, Mittenwalde a Trebbin. Neobešlo se to však bez problémů, protože dotčená města odmítala Vilémovi složit slib věrnosti a trvalo další rok, než byl jejich odpor zlomem.¹⁹² To jenom dokládá, jak obtížná správa Braniborska sama o sobě byla. Jošt se záhy postavil do čela opozice české zemské šlechty proti králi, nazývané tradičně jako panská jednota, což je v historiografii dostatečně známo.¹⁹³ Markrabě se v této době dostal také do velkých rozporů s bratrem Prokopem, kterého mimo jiného zbavil nástupnictví v Braniborsku. Učinil tak formou manifestu, který zaslal zástupcům Střední a Staré marky, již měli v případě jeho smrti holdovat králi Zikmundovi, nikoliv jeho bratrovi.¹⁹⁴ Toto jednání velmi rozlítlo Václava IV., který se rozhodl 9. června 1395 na Žebráku nechat přijíždějícího Jošta spolu s jeho doprovodem zatknout a svého druhého bratrance Prokopa ustanovil správcem a vládcem v moravském markrabství. Jednalo se však jen o velmi krátkou epizodu, protože král brzy zjistil, že si nemůže dovolit případné vedení války, a proto Jošta nejpozději na konci června zase propustil. Tento impulzivní čin měl však naprosto opačný efekt, než panovník zamýšlel, a to posílení vlivu markraběte Jošta, kterého v tuto chvíli jednoznačně podporovala většina domácí šlechty.¹⁹⁵

V souvislosti s korunními zeměmi byla pak stěžejní událostí nečekaná smrt vévody Jana Zhořeleckého, který byl 1. března 1396 nalezen mrtev v dolnolužickém

---

¹⁹⁰ Titulu braniborského markraběte užíval Václav IV. výhradně mezi lety 1374–1376, viz například NA Praha, AČK, sign. 1155 nebo sign. 1190.

¹⁹¹ K Vilémovi viz výše, pozn. 153.

¹⁹² V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 353; L. NEMRAVOVÁ, *Míšeňský markrabě Vilém I.*, s. 64–66.

¹⁹³ Srov. výběrově J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 233–240; L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny 4b*, s. 352–356; V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 359–365.

¹⁹⁴ Otištěno in: *RCDB A/9*, č. 113.

¹⁹⁵ Dochovalo se několik listů z říše, které o zjetí Jošta bezprostředně informovaly, viz *CDM 12*, ed. Vincenz BRANDL, Brno 1890, s. 247–250, č. 261–264. Pro širší kontext srov. V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 351–352.

klášteře Neuzelle. Již ve své době vzbuzovala jeho smrt otázky a spekovalo se o vraždě, ovšem pramenně toto tvrzení nelze podložit. Českému králi, kterého v této době ještě stále zaměstnávala doznívající roztržka s českou zemskou šlechtou, tak najednou zpět do klína připadly všechny bratrovy državy, tedy Lucembursko, východní část Dolní Lužice a zejména zhořelecké vévodství, které fakticky přestalo existovat a znovu se spojilo s Budyšínskem. Hlavní město Zhořelec si však i nadále udrželo svůj význam i mocenskou pozici. Poslední částí Janových držav, tedy braniborskou Novou marku, pak získal na základě dědických práv Zikmund Lucemburský. Jak vidno, šokující skon mladého vévody velmi zamíchal rozdanými kartami ve vedlejších zemích. Vévodova správa a vláda v jemu svěřených korunních zemích se dá hodnotit trochu obtížně, vzhledem k jeho krátkému životu. Můžeme ale konstatovat, že všem zemím věnoval odpovídající pozornost, často do nich zajížděl a v hornolužickém Zhořelci si dokonce vybuodoval své reprezentativní sídlo s menším dvorem. V paměti města však moc dobrý dojem nezanechal a hodnocení jeho vlády vyznívají spíše negativně.¹⁹⁶

Co se týče vztahu nejmladšího Lucemburka k Václavovi IV., tak lze konstatovat, že oba muže pojily poměrně vřelé vztahy. Vévoda to dokázal v krizových letech 1393 a 1394, kdy se jednoznačně postavil na Václavovu stranu proti zemské šlechtě a některým členům rodiny. S vojskem z vedlejších zemí se mu podařilo v červnu 1394, tedy zhruba měsíc po králově uvěznění, obsadit Staré i Nové Město pražské, kde byl vítán jako Václavův zástupce a možný následník, a podařilo se mu dosáhnout panovníkova propuštění. Vévoda si získal poměrně velkou a možná trochu překvapivou vojenskou podporu napříč Českou korunou i říší, která je odhadována až na 8 000 kopí.¹⁹⁷ Úspěšná záchranná mise vévody Jana však předznamenala i jisté ochladnutí vztahů, ke kterému po králově návratu ze zajetí došlo. V náznamech lze z pramenů vyčíst, že Václav IV. nebyl spokojený s některými vládními zásahy svého bratra a také ho možná začala znepokojovat Janova horlivost, se kterou dával najevo své možné nástupnické nároky a neskrýval své politické ambice. Postupně se tak bratři začali odcizovat a Jan Zhořelecký začal pragmaticky svou pozornost obracet k markraběti Joštovi, jehož mocenská pozice stoupala. V srpnu 1395 se pak oficiálně spojil s tak řečenou panskou jednotou, ale

---

¹⁹⁶ L. BOBKOVÁ a kol., *Jan Zhořelecký*, s. 109.

¹⁹⁷ Mezi spojenci vévody Jana a českého krále figurovali Ota z Kitlitz, Ota a Václav z Koldic, Jindřich Swirke, Hanuš Keil, salcburský arcibiskup, slezská knížata Svantibor a Bogislav Pomořsko-Štětínští, říšský vikář Ruprecht II. a jistě i mnoho dalších. K celému konfliktu podrobně J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 233–239; V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 359–365; L. BOBKOVÁ a kol., *Jan Zhořelecký*, s. 97–101.

domnívám se, že tak spíše učinil z taktických důvodů než s cílem poškodit svého bratra. Ten to zřejmě cítil podobně, protože 10. srpna Jana pověřil hejtmanstvím v českých zemích a žádal po něm dojednání příměří mezi Joštem a zemskou šlechtou. Z těchto jednání nakonec sešlo a Václav IV. veškerý svůj hněv soustředil na mladšího bratra, kterého zbavil hejtmanského titulu a vyčítal mu nesplnění jeho požadavků. Jan Zhořelecký zřejmě z oprávněné obavy před královým běsněním z Prahy odjel, nejprve do Zhořelce, kde byl přijat značně rozpačitě, a posléze do Dolní Lužice, odkud se však nejmladší Lucemburk již živ nevrátil.¹⁹⁸

Smrt zhořeleckého vévody tedy dle mého soudu nejvíce uškodila právě králi Václavovi, který nečekaně přišel o schopného správce obou Lužic a do jisté míry i o mocenského spojence. Bylo by zajímavé sledovat, jaké pozice by Jan v rodovém žebříčku dosáhl, vzhledem k jeho nesporným schopnostem a politické obratnosti, a jak by se jeho vztah s Václavem IV. vyvíjel dál, to se ale bohužel nikdy nedozvíme. Vévodova smrt na druhou stranu umožnila návrat Zikmunda Lucemburského na politickou scénu v České koruně i v říši, který pozvolna započal už na počátku roku 1396, kdy ho zoufalý Václav IV. pozval do Prahy a žádal ho o sjednání příměří s českou šlechtou, které se stále nedařilo uzavřít.¹⁹⁹ Nejvíce však úmrtí nejmladšího Lucemburka bezpochyby pomohlo markraběti Joštovi, kterému se tím otevřela cesta k rozšíření svých pravomocí a vlivu nad velkou částí korunních zemí, se základnou na rodové Moravě.

V době smrti Jana Zhořeleckého začala být znovu aktuální otázka Braniborska, jehož zástavní lhůta již dávno vypršela, protože země byla zapsána moravským Lucemburkům už od roku 1388. Bylo však jasné, že Václav IV. ani Zikmund Lucemburský nemají v nastalé situaci dostatečné prostředky k vyvázání země z rukou moravských bratranců, resp. Jošta, protože Prokop v této době opravdu neměl reálnou šanci do braniborských záležitostí zasahovat. Vrcholem Joštovy dosavadní politiky se pak stalo udělení celého Braniborska v léno, vyjma Nové marky, kterou si i nadále ponechal Zikmund. Joštovi byla potvrzena i držba kurfiřtského hlasu a úřad arcikancléře. Slavnostní ceremoniál se uskutečnil 3. dubna 1397 v Praze, kde tou dobou probíhal rytířský turnaj, kterého se účastnili přední velmožové z Čech a říše.²⁰⁰ O konkrétním

---

¹⁹⁸ Srov. V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 392–393; L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny 4b*, s. 359; TÁŽ, *Jan Zhořelecký*, s. 103–106.

¹⁹⁹ Viz J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 255–256; L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny 4b*, s. 359–360.

²⁰⁰ O rytířském turnaji např. J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 267.

²⁰⁰ Originál listiny se nedochoval a známe ji pouze ze zmínky v listině Václava IV. pro markraběte Jošta z 23. dubna 1400, viz též Příloha I. Katalog písemností, č. 243a.

průběhu složení holdu sice nic nevíme, ale Jošt si mohl jen těžko přát lepší příležitost k tomuto právnímu aktu. Společně se ziskem Braniborska obdržel moravský markrabě od Václava IV. zřejmě i doživotní správu Dolní Lužice. Lze tak soudit z královské listiny pro dolnolužická města, která král na konci února 1397 žádal o vyslání delegace do Prahy. Jsou zde výslovně zmíněna města Luckau (*Lukow*), Calau (*Kalow*), Golsen (*Golssin*) a i další nejmenovaná města (*andern stete un merkte*).²⁰¹ Slavnostnímu ceremoniálu byla tedy zřejmě přítomná i dolnolužická delegace a mohlo dojít k oficiálnímu předání správy země či složení slibu věrnosti. Jošt zřejmě Dolní Lužici *via facti* spravoval již od počátku února 1397, kdy konfirmoval, že mu Václav IV. přenechal po smrti Jana Zhořeleckého mnohé jeho majetky ve vedlejších zemích a výslovně zde uvádí i Dolní Lužici, se všemi leníky a městy Luckau, Calau, Lübben, Golsen, Guben a Spremberg.²⁰²

Je důležité se zamyslet nad tím, proč markrabě k rozlehlému Braniborsku získal i Dolní Lužici. Bezpochyby to byl výsledek mocensko-politické situace a nejisté pozice Václava IV., který se snažil ústupky směrem k zemské šlechtě situaci stabilizovat. Obdarování markraběte Jošta další korunní zemí (byť pouhým správčovstvím) tak mohlo být jedním takovým ústupkem. Král ale zřejmě hodlal jít ještě dál, a dokonce uvažoval o tom, že svěří Joštovi také správu Horní Lužice, konkrétně Budyšínska, což ostatně i přímo vyplývá z jeho listiny pro Budyšín z února 1397, ve které tamní měšťany žádá o složení slibu věrnosti moravskému markraběti.²⁰³ Proti Joštově převzetí obou Lužic se však velmi silně ohradili někteří příslušníci zemské šlechty z obou Lužic i hornolužických měst. Celý konflikt přerostl v přeshraniční válku, ve které se proti sobě *de facto* utkali stoupenci krále Václava a markrabě Jošta, což byl například dolnolužický fojt Hynek Berka z Dubé či Anselm z Ronova, dříve hofmistr Jana Zhořeleckého. Královskou stranu reprezentoval loajální Ota z Kittlitz či Hynek Pluh z Rabštejna, v té době hornolužický fojt.²⁰⁴ Ani v Braniborsku nebyla situace ideální a panovník vycítil potřebu (anebo byl možná okolnostmi přinucen) znovu konfirmovat úmluvy z dubna 1397, které Joštovy zajišťovaly lenní držbu země, kurfiřtský hlas a úřad arcikomorníka. Václav IV. k tomuto potvrzení přistoupil 23. dubna roku 1400.²⁰⁵

---

²⁰¹ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 239.

²⁰² Originál in: NA Praha, AČK, sign. 1327.

²⁰³ Příloha I. Katalog písemností, č. 238.

²⁰⁴ K tomuto konfliktu podrobněji níže, část II. 2 Konflikty.

²⁰⁵ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 285.

Markrabě Jošt nakonec získal od panovníka opětovnou konfirmaci i na držbu Dolní Lužice, kterou mu král znovu svěřil do správy 14. září 1401. Panovník nejprve informoval, že před časem svěřil moravskému bratranci někdejší državy svého bratra, tedy vedle Dolní Lužice (*lande zu Lusicz*) také Zhořelecko (*Hertzogtume zu Gorlitz*) a Budyšínsko (*Budyssin*). Horní Lužici však král zmiňuje pouze v této souvislosti a nová konfirmace se měla týkat už jenom výhradě Dolní Lužice, se všemi lény a městy Luckau, Calau, Lubin, Golsen, Guben a Spremberg, jejíž správu Václav IV. bratranci potvrdil. Z tohoto králova pořízení je dobře vidět, jak se od roku 1397 výrazně změnila Joštova pozice v Horní Lužici, kde byl jednoznačně odmítnut většinou zemské šlechty, ale v poslední fázi také hornolužickými městy. V roce 1401 tedy nebyla případná markraběcí kandidatura v zemi již na pořadu.²⁰⁶ Těmito úmluvami však definitivně došlo ke „ztrátě“ správy Dolní Lužice, do jejichž poměrů a vnitropolitické situace mohl Václav IV. od té doby reálně zasahovat jen velmi málo, což v mnohem větší míře platilo i o Braniborsku. Nutné je také připočítat odstoupení Pirny míšeňským Wettinům a také ztrátu většiny lén v Horní Falci. Všechny tyto události prvních let 15. století nutně oslabily královu mocenskou pozici, protože tím ztratil kontrolu nad velkou částí České koruny, přičemž o některé její části i definitivně přišel. Václavovo zajetí bratrem Zikmundem na jaře 1403 tak bylo přímým důsledkem jeho vládní krize.

V tomto novém mocenském uspořádání, které odstartovala smrt Jana Zhořeleckého, hledal český král spojence opravdu jenom těžko. Jediný, kdo po celou dobu stál po jeho boku byl markrabě Prokop Moravský.²⁰⁷ Je samozřejmě třeba říci, že se z Prokopovy strany jistě jednalo o pragmatický kalkul s cílem se vymezit proti staršímu Joštovi, se kterým neustále bojoval. Je ale nesporné, že ho s českým králem pojilo zvláště silné pouto, které se nikdy nezlomilo, alespoň ne Prokopovou vinou. Do značné míry jejich vzájemný vztah připomíná dobu vlády Karla IV. a Jana Jindřicha, kdy moravská větev rodu byla oporou královské moci a zachovávala jednoznačnou loajalitu českému králi, coby hlavě celého rodu. Je však škoda, že Václav IV. byl trochu nestálým politickým partnerem, na kterého se markrabě Prokop nemohl stoprocentně spolehnout.

---

²⁰⁶ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 312.

²⁰⁷ Do dnešní doby nevznikla žádná Prokopova biografie. Nedávno se markrabětem zabývala ve své kvalifikační práci Jana Vítová, viz TÁŽ, *Moravský markrabě Prokop Lucemburský*, diplomová práce obhájená na FF MUNI, Brno 2012.

Panovník opakovaně svého mladšího bratrance například pověřoval hejtmanstvím v Čechách v dobách své nepřítomnosti, což se dá označit za projev velké důvěry.²⁰⁸ Snažil se též Prokopovi několikrát dojednat výhodný sňatek, ale markrabě nakonec životní partnerku nenašel. Zcela klíčová se pak zdá aktivita Prokopa Moravského v době obou zajetí Václava IV. V roce 1394 Prokop ihned po králově uvěznění uprchl před českou šlechtou do Horní Lužice a spojil své síly s Janem Zhořeleckým. Oba bratrance se pak s vojskem vydali ku Praze s cílem Václava IV. osvobodit a velmi rychle se jim podařilo obsadit některé královské hrady i Prahu.²⁰⁹ V roce 1402 byla situace ještě dramatičtější, protože moravský markrabě byl sám zajat několik měsíců po svém bratraci, konkrétně 6. června 1402, kdy jeho hrad Bezděz oblehlo vojsko Zikmunda Lucemburského. I přes vystavený ochranný glejt byl ale Prokop zajat a internován spolu s Václavem IV. na Pražském hradě, odkud byli oba vězni převezeni nejprve do jižních Čech a poté došlo k jejich rozdělení, tj. král byl odvezen do Vídně a Prokop do uherského Prešpurku (Bratislava). Na rozdíl od Václava IV. se Prokopovi nepodařilo z vězení uniknout a setrval zde až do dubna 1405.²¹⁰

Co se týče samotných korunních zemí, tak Prokop měl spravovat dle ujednání z roku 1388 spolu s Joštem Braniborsko, kde se však neprosadil a Jošt mu dokonce roku 1395 upřel i nástupnictví ve prospěch Zikmunda Lucemburského. Mladší moravský markrabě byl rovněž spojen se Svídnicko-Javorskem, kde se měl roku 1396 stát královým zástupcem v době nepřítomnosti zemského hejtmana²¹¹ a roku 1402 mu byla nabídnuta i zástava samotného knížectví výměnou za jeho statky v Čechách a na Moravě.²¹²

Byl to ale nakonec zřejmě uvěznění Prokop Moravský, které změnilo postoje nejstaršího dědice moravského markrabství, jež se přidal v konfliktu lucemburské primogenitury na stranu Václava IV. Tento názorový obrat moravského markraběte však nelze hodnotit jako projev náklonnosti k českému králi či tak, že Jošt konečně „*pochopil*,

---

²⁰⁸ Učinil tak několikrát, například v letech 1383, 1392, 1397 a 1398.

²⁰⁹ O Prokopově zapojení zejména V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 360–361; L. BOBKOVÁ a kol., *Jan Zhořelecký*, s. 97–99.

²¹⁰ Zdraví markraběte se nedlouho poté začalo rapidně zhoršovat, což byly zřejmě následky vypětí spojeného s jeho uvězněním. Prokop se tak v létě 1405 stáhl do ústraní do kartuziánského kláštera v Králově Poli v Brně, kde 24. září téhož roku zemřel. Srov. J. VÍTOVÁ, *Moravský markrabě Prokop*, zejména s. 97–99.

²¹¹ Pro odpor domácích elit však Prokop správcovství nezískal a panovník sem dosadil Jana z Chotěmic (viz Příloha I. Katalog písemností, č. 229). Srov. J. ZELENKA, *Vznik a fungování hejtmanské správy*, s. 111–112.

²¹² Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 323. K předání ale nakonec nedošlo vlivem Prokopova uvěznění.

kde je jeho místo“, jak soudí V. Štěpán.²¹³ Z jeho strany se dozajista jedno o pragmatické jednání, protože si byl vědom nejisté pozice Zikmunda Lucemburského, který si válečnými akcemi z let 1402 a 1403 proti sobě popudil značnou část svých poddaných, spolu se zemskou šlechtou a královskými městy. Moravský markrabě tedy správně vyhodnotil, že král Václav IV. bude v tuto chvíli lepším spojencem. Královská strana se mohla spolehnout i na jednoznačnou podporu ze Slezska, kde již 17. června 1402 vzniklo zajímavé uskupení, které bývá označováno jako stavovské, tedy vystupující jako jednotný politický subjekt za hranicemi Poodří. Zajímavé je v tomto kontextu zejména to, že královské zájmy nezastupoval zemský hejtman, ale zástupci vratislavské zemské obce, již uzavřeli dohody s okolními knížaty.²¹⁴ Trochu překvapivě zůstalo zcela stranou Svídnicko-Javorsko, což nelze spolehlivě a jednoznačně vysvětlit. V duchu červencových dohod se pak některá slezská knížata, vratislavský hejtman a další, vydali do Vídně, kde se nabídli jako rukojmí za Václava IV. Králův věznitel Albrecht Habsburský na jejich požadavky přistoupil a na to konto zmírnil ostrahu, což v listopadu 1403 vedlo k panovníkovu útěku, jehož okolnosti jsou dostatečně známy.²¹⁵

Už 12. prosince 1403 uzavřel Václav IV. v Kutné Hoře spojenecké dohody s markrabětem Joštem, kterému vděčil za mnohé. Před svou červnovou cestou do Vratislavi v následujícím roce dokonce jmenoval zastupitelskou vládu, v jejímž čele stanul právě moravský markrabě.²¹⁶ Zdá se tedy, že v této době došlo k úplnému narovnání vzájemných vztahů a Jošt se zařadil mezi královi nejbližší spojence, přičemž nechyběl u žádného důležitějšího jednání. Z mého pohledu se však stále jednalo o pragmatismus, protože markrabě sledoval v první řadě své vlastní zájmy. Pomyslným vrcholem Joštovy kariéry pak byla říšská volba v říjnu 1410, kterou rozhodl právě Václav IV., když dal bratranci svůj hlas na úkor Zikmunda Lucemburského. Spojenectví moravského markraběte s českým králem se mu tedy nakonec opravdu vyplatilo.

Je nutné též krátce zmínit, jak vypadala Joštova vláda v jemu svěřených korunních zemích, tedy v Dolní Lužici a Braniborsku. Vzájemná nevraživost a konkurenční boje šlechty a měst o moc obecně činily zeměpanskou správu skoro nemožnou. Jošt se snažil v dobré vůli jmenovat své hejtmany a fojty z řad domácích velmožů, čímž možná ještě

---

²¹³ V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 536.

²¹⁴ Originál listiny není dochován, edice viz *Scriptores rerum silesiacarum oder Sammlung*, s. 1006–1007, č. 128; též *LBUS* 1, s. 19, č. 9. K tomuto spolku viz i na několika místech níže v části II.

²¹⁵ Např. J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 348–350.

²¹⁶ Viz *CDM* 13, ed. Vincenz BRANDL, Brno 1897, s. 333–334, č. 323.

více podněcoval jejich řevnivost. Zejména v Braniborsku mu bylo vyčítáno, že v zemi nepobýval, hleděl na vlastní prospěch a staral se pouze o peníze, které vysával z tamních obyvatel. V dolnolužické historiografii, pokud se v ní o Joštovi vůbec mluví, je akcentováno zejména územní tříštění země v důsledku zástav či prodejů tamních panství, a také neschopnost vyřešit otázku loupeživých rytířů.²¹⁷ Tyto argumenty ale spíše, než reálný stav věci odrážely výrazné společenské změny, které v této době registrujeme i v ostatních korunních zemích, jak ještě uvidíme. To trochu rehabilituje samotného Václava IV., kterému bývá v souvislosti s jeho vládou vyčítána slabost a neschopnost problémy podobného typu řešit. Ovšem ani nesporně zkušený markrabě Jošt si s nastalou situací v jím spravovaných a držných korunních zemích neporadil a hodnocení jeho současníka, kronikáře Engelbrechta Wusterwitze, vyznívají veskrze negativně.²¹⁸

Smrtí moravského markraběte na počátku roku 1411 se tak trochu opakovala situace z března roku 1396, kdy králi Václavovi a Zikmundovi připadly na základě odúmrtního práva zpět všechny korunní země spravované Janem Zhořeleckým. Obdobně tomu bylo i po úmrtí Jošta, ovšem zde se jednalo o značně rozsáhlejší územní „zisky“, protože panovník znovuzískal držbu celé Dolní Lužici, ale také zcela poprvé moravské markrabství, protože Jošt byl posledním mužským členem lucemburské sekundogenitury. Václav IV. se záhy rozhodl neudělit moravské markrabství v léno, ale naopak si zemi ponechal ve své přímé držbě. Dané období stálo doposud poměrně stranou badatelského zájmu, což v nedávné době napravil Josef Svoboda, který nastínil vývoj moravského zemského hejtmanství v letech 1411–1423. Autor přihlédl i k širším politicko-mocenským souvislostem, které dávají tušit, jak v této době královská správa Moravy vypadala. Panovník si k ruce jmenoval svého hejtmana, čímž navázal na starší tradici, kdy tento úředník běžně zemi řídil. Od dob moravského markraběte Jana Jindřicha byli však tito mužové jmenováni pouze ad hoc, většinou v době delšího pobytu markraběte mimo domov. To se však po lednu 1411 změnilo a hejtman v markrabství trvale sídlil.²¹⁹

Do roku 1419 se na tomto postu vystřídali přední dvořané krále, ale také výrazné moravské elity, konkrétně nejvyšší purkrabí a hofmistr Lacek z Kravař, Erhart ml. z Kunštátu a též Petr Strážnický z Kravař, držící úřad až do roku 1420. Sám panovník ale

---

²¹⁷ K tomuto viz R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 71; L. BOBKOVÁ, *Jošt Moravský*, s. 322–324

²¹⁸ Wolfgang RIBBE, *Die Aufzeichnungen des Engelbert Wusterwitz*, Berlin 1973, s. 123–124; též L. BOBKOVÁ, *Jošt Moravský*, s. 323.

²¹⁹ Stručně již J. MEZNIČEK, *Lucemburská Morava*, s. 404–409; J. SVOBODA, *Úřad moravského zemského hejtmana*, s. 39–50.

do poměrů moravského markrabství zasahoval jen málo, což do značné míry kopírovalo styl jeho vlády i v ostatních korunních zemích. Za dobu své osmileté správy se na Moravu osobně nikdy nevypravil a veškerá jednání přenechával svým hejtmanům, kteří vedle lokálních záležitostí řešili i problémy celozemského charakteru, například obranné landfrýdy. Po Václavově smrti se Zikmund Lucemburský pokusil zemi spravovat sám, ale už roku 1423 ji postoupil svému zeti Albrechtovi, ani ne tak s radostí, ale spíše z nezbytnosti.²²⁰

Odumřelým lénem se pak stalo Braniborsko, které připadlo zpět Zikmundovi, čímž se znovu více zapojil do politiky korunních zemí. Tato doba znamenala jisté smíření obou bratrů, byť se zdá, že se oba mužové spíše jen tolerovali, než, že by vystupovali v jednoznačné názorové shodě. Na tomto místě je nutné nejprve rozebrat braniborskou Novou marku, která se stala první vlaštovkou teritoriální změny. Zemi držel od smrti Jana Zhořeleckého král Zikmund, který ji vyjmul z lenních dohod s markrabětem Joštem z roku 1397. O marku již delší dobu usiloval Řád německých rytířů, a ještě sám zhořelecký vévoda několikrát nabídl velmistrovovi zástavu země, ovšem bez úspěchu. Jednání patrně ztroskotala na přemrštěné ceně, která byla stanovena na 500 tisíc zlatých.²²¹ Správný čas pro prodej pak nastal v červenci roku 1402, tedy v době, kdy byl král Václav IV. Zikmundem internován ve vězení a markrabě Jošt od něho odpadl. Uherský král se zřejmě ve snaze o odvetu nejprve rozhodl převést celé Braniborsko na rakouské vévody, pokud se mu podaří zemi znovu ovládnout.²²² Záhy uskutečnil také prodej Nové marky. Obojí dozajista Zikmund učinil bez souhlasu Václava IV. O Novou marku projevil zájem jak Řád německých rytířů, tak také polský král Vladislav Jagello. Prodejní suma byla stanovena na 63 200 uherských zlatých, což byla výrazně nižší kupní cena než v 90. letech. Zřejmě i proto velmistr Konrád z Jungingen (†1407) na nabídku ihned přistoupil a 25. července 1402 marku odkoupil, což 29. září potvrdil i král Zikmund. Lucemburkové si pak nárokovali doživotní právo zpětného výkupu, ovšem území již nikdy nezískali.²²³

---

²²⁰ Srov. Petr ELBEL, *Ve znamení draka a kříže. Vláda Zikmunda Lucemburského na Moravě (1419–1423)*, in: *Vládcové Moravy*, ed. J. Mitáček, s. 53–82; k dědickým dohodám a svazku Alžběty a Albrechta viz TÝŽ, *Die Heirat zwischen Elisabeth von Luxemburg und Herzog Albrecht V. von Österreich*, in: *Manželství v pozdním středověku: rituály a obyčeje*, edd. Paweł Kras – Martin Nodl, Praha 2014 (= *Colloquia mediaevalia Pragensia* 14), s. 79–152.

²²¹ Blíže viz L. BOBKOVÁ a kol., *Jan Zhořelecký*, s. 93–97.

²²² *RCDB* B/3, s. 87–89, č. 1202.

²²³ Obě listiny týkající se koupě viz *RCDB* B/3, s. 150–151, č. 1266 a s. 155–156, č. 1270. Srov. J. SCHULTZE, *Die Mark Brandenburg*, s. 206–207.

Po smrti Jošta Moravského pak zbytek Braniborska připadl zpět Zikmundovi, ale bez odprodané Nové marky, která zůstala Řádu. Bezúspěšný stav země uherského krále přiměl k tomu, aby správu svěřil schopnému norimberskému purkrabímu Fridrichovi Zollernovi, svému dvořanovi a příbuznému.²²⁴ Stalo se tak už 8. července 1411 a jako uherský král Fridrichovi nad to zapsal 100 tisíc uherských zlatých, které měly být použity právě na správu markrabství.²²⁵ Zikmund dále v rámci svatebních smluv mezi Fridrichovým synem a Barborou, dcerou Rudolfa III. Saského, nabídl dalších 50 tisíc zlatých zapsaných na zboží v Braniborsku jako svatební dar pro novomanžele.²²⁶ Tato ujednání potvrdil v prosinci téhož roku i český král Václav IV.²²⁷ a sám Fridrich Braniborský.²²⁸ Jmenování nového správce však vyvolalo v markrabství poměrně velký odpor a většina zemské šlechty i některá města mu odmítly složit hold. Přispělo k tomu mimo jiné i to, že Fridrich byl v této době zaměstnán říšskými záležitostmi, a proto měl jeho jménem jednat zvolený podhejtman Wend z Ilburga. Ovšem, ani Fridrichův příjezd do markrabství v létě 1412 na této situaci nic nezměnil. K všeobecnému zmatku ještě přispěl vypuknuvší konflikt s magdeburským arcibiskupem, který se podařilo vyřešit až na konci roku 1414.²²⁹

Novou kapitolou pro markrabství pak byly dozajista události v době konání kostnického koncilu, na jehož svolání a úspěchu měl podíl i sám Fridrich Braniborský. Za to se mu již v té době korunovaný římský král Zikmund odvděčil tím, že mu 30. dubna 1415 potvrdil zástavu Braniborska, spolu s kurfiřtským hlasem a úřadem říšského arcikomorníka. Už se tedy nejednalo o klasickou zástavu, jak bylo ujednáno v roce 1411, ale o regulérní dědické dohody, které zajišťovaly Fridrichovi a jeho dědicům držbu celé země. Král dále vyzval Braniborské ke složení holdu novému zeměpánovi. Zdá se, že tentokrát proběhlo Fridrichovo jmenování bez odporu domácích elit. Sám markrabě pak 3. května potvrdil Lucemburkům či jejich potomkům právo zpětného výkupu země za 400 tisíc zlatých a také dědické nároky ve chvíli, kdy by se sám stal římským králem anebo jeho rod vymřel.²³⁰ Nedlouho poté přijali nového pána Braniborska také okolní

---

²²⁴ Fridrichův bratr Jan III. (†1420) měl za manželku Zikmundovu sestru Markétu Lucemburskou (†1410).

²²⁵ Viz *RCDB B/3*, s. 178–180, č. 1295. Srov. Jan VON FLOCKEN, *Friedrich I. von Brandenburg: Krieger und Reichsfürst im Spätmittelalter*, Berlin 2009; pro širší kontext srov. Veronika HEJLOVÁ, *Anna a Markéta, dcery Karla IV. a Alžběty Pomořanské*, bakalářská práce obhájená na FF UK, Praha 2022, zejména s. 47–62.

²²⁶ *RCDB B/3*, s. 184–185, č. 1298.

²²⁷ Obě Václavovy konfirmační listiny viz Příloha I. Katalog písemností, č. 490 a 491.

²²⁸ Fridrichovy listiny viz *RCDB B/3*, s. 188–190, č. 1300 a s. 190–191, č. 1301.

²²⁹ Srov. J. SCHULTZE, *Die Mark Brandenburg*, s. 229–230, i s odkazy na příslušné prameny.

²³⁰ Obě listiny viz *RCDB B/3*, s. 226–229, č. 1340 a s. 229–231, č. 1341.

sousedé, což bylo jistě zásluhou Zikmunda a jeho úspěšné diplomacie.²³¹ Vrcholem těchto dohod pak bylo slavnostní Fridrichovo oblenění, ke kterému došlo 18. dubna 1417 v Kostnici.²³² Rodina někdejších norimberských purkrabí, kteří se stali zakladateli slavného rodu Hohenzollernů, pak držela braniborské markrabství až do moderní doby.

O postoji Václava IV. k celé této záležitosti toho moc nevíme. Král si Fridricha Braniborského pozval v prosinci 1415 na blíže nespécifikovaná jednání do Prahy (*zu vns komen*), což se dozvídáme z jím vydaného ochranného glejtu, který adresoval obyvatelům Čech a celé České koruny (*vnses kunigreichs vnd der Kron zu Beheim*). Co bylo předmětem Fridrichovy návštěvy není zřejmé, ale lze předpokládat, že se oba mužové bavili i o záležitostech Braniborska, jehož převod mohl vyvolat u Václava IV. nespokojenost. Byl to totiž stále on, kdo byl lením pánem České koruny, jejíž součástí Braniborsko dle ustanovení Karla IV. bylo. Zásahy Zikmunda coby římského krále do poměrů v markrabství byly sice možné, ovšem měly se odehrávat výhradně se souhlasem českého krále. Není však jisté, zda tento souhlas Zikmund měl. Panovník se ale zřejmě nakonec s danou situací smířil, zřejmě i vlivem slibu nového braniborského markraběte, který za určitých podmínek uznal Václavovy dědické nároky a právo zpětného výkupu země, jak bylo naznačeno výše.

Se zajímavým dozvukem postoupení Braniborska Zollernům se pak setkáváme na počátku husitských válek, a to v dubnu 1420, kdy se mezi výtkami zemské šlechty vůči Zikmundu Lucemburskému objevilo právě toto markrabství. Čtete zde, že král „*welbne markrabstwie Bramburské, kteréhožto slawné paměti Karel ciesař pán náš milostiwý s předky našimi s velikými náklady a krwe prolitím jest dobyl, nemaje k tomu iżádného práwa ani moci, přeč dal od koruny České Marky staré křižownikóm Pruským jest zastawil.*“²³³ Zcela totožné odsudky se pak objevily také ve 14 bodech kritiky Zikmunda Lucemburského, přijatých na Čáslavském sněmu v červnu 1421. Autoři téměř doslovně převzali dikci dubnové listiny a připojili k tomu vzkazku, že král všechno toto učinil „*bez povolenie panského a obecného.*“²³⁴

Hlavní motivací těchto výtek byla dozajista co největší snaha o odsouzení Zikmunda Lucemburského, tedy přičíst mu na vrub i to, za co tak úplně nemohl, což byl

---

²³¹ Viz například listina Rudolfa Saského z 20. listopadu 1415 otištěno in: *RCDB B/3*, s. 243–244, č. 1356.

²³² Listina viz *RCDB B/3*, s. 255–257, č. 1366. Oblenění je vyobrazeno v kronice kostnického koncilu od Ulricha z Richenthalu (jeden z exemplářů viz NK ČR, Oddělení rukopisů, sign. XVI A 17).

²³³ Otištěno in: *Archiv český* (dále jen AČ) 3, ed. František PALACKÝ, Praha 1844, s. 211.

²³⁴ Viz *Fontes rerum bohemicarum 5. Vavřince z Březové kronika husitská*, ed. Josef EMLER, Praha 1893, s. 327–534, zde s. 490.

případ i odstoupení Braniborska. Neměli bychom však tyto argumenty brát výlučně jako prostředek k vymezení se vůči katolickému králi. Pokud totiž představitelé šlechty hodnotili v dubnu 1420 ztrátu této země negativně, tedy jako zcizení statků České koruny a odklon od tradic nastolených Karlem IV., je možné, že podobné smýšlení někteří zastávali už v letech 1415 a 1417, byť o tom nemáme přímé doklady. Ať už byly důvody k formulování těchto výtek jakékoliv, je fascinující, že česká šlechta použila právě argumenty o zcizení statků Koruny a snažila se ji bránit jako celek. Zajímavá je v tomto ohledu i zmínka o Nové marce, která zde ale chybně figuruje jako Stará marka, od jejíhož zastavení uplynula opravdu dlouhá doba, ale i tak byla zmíněna. Po husitských válkách již námitky ke ztrátě Braniborska v pramenech neregistrujeme, protože zřejmě převážila racionální představa o nereálnosti návratu země do svazku České koruny. To nahrává i samotnému Zikmundovi, který se v roce 1415 rozhodl velmi pragmaticky tento doutnající sud střelného prachu raději odevzdat Zollernům, kteří byli ve výkonu vlády, jak se brzy ukázalo, značně úspěšnější.

*****

Když tedy Zikmund Lucemburský v srpnu 1419 přebíral vládu nad svým rodovým dědictvím, dostal do rukou poměrně proměněnou a umenšenou Korunu království českého, která za vlády jeho bratra prodělala řadu teritoriálních změn a jejíž vnější hranice čelila i nadále tlaku mocných sousedů. Z nastíněné analýzy jasně vyplynulo, jak omezenými mocenskými prostředky Václav IV. v těchto „vedlejších“ državách vlastně disponoval, což se naplno projevilo zejména po roce 1400, kdy ztratil říšskou korunu. Do celé situace se enormně promítly také špatné vztahy uvnitř lucemburské dynastie a neskrývané ambice ostatních členů rodu. Skutečnou vládu tak mohl český král, jak se zdá, rozvinout zejména ve svých bezprostředních državách, čemuž se budou věnovat následující tematické kapitoly.

II. Vláda Václava IV. v korunních zemích

II.1 Královská vláda a správa korunních zemích

Pod pojmem vláda si lze představit velkou řadu věcí a zřejmě neexistuje univerzální zastřešující definice, která by přesvědčivě tento pojem v plné šíři vysvětlila. Pokud hovoříme o vládě středověkých panovníků, většinou máme na mysli soubor nástrojů, jež císař, král, kníže či jiný zeměpán používal k řízení jemu svěřených držav a k uplatňování moci nad svými poddanými.²³⁵ Vláda českých panovníků v korunních zemích, které jsou předmětem zkoumání této práce, se pak odvíjela od způsobu majetkoprávní držby, tedy od toho, zda panovník držel příslušnou zemi přímo anebo formou léna. V předcházející kapitole bylo nastíněno, že královská léna byla většinou svébytnými regiony, do jejichž vnitřních poměrů panovník nezasahoval a veškerou zodpovědnost přenechával svému vazalovi (či správci), což bylo značně problematické a v podstatě to znemožňovalo těmto držávám vládnout. Naopak v přímých državách České koruny se dají obecné mechanismy výkonu vlády doložit daleko lépe, a to i díky pramenné základně, jež je daleko rozsáhlejší než v případě lenních držav.

Václav IV. samozřejmě nevládl korunním zemím sám a měl k ruce stejně jako jeho předchůdci svůj vládní aparát, složený z rádců a svých dvořanů. O negativním vlivu těchto osob na panovníka, o jejich zvláštních praktikách či o pochybách týkajících se jejich původu, toho bylo napsáno mnoho. Od těchto zažitých klišé je však nutné se oprostit, a tak trochu oddémonizovat vládní aparát krále Václava. Pokud tak skutečně učiníme, budeme moci lépe pochopit obecné mechanismy fungování vlády tohoto panovníka. Může se nám to například podařit při pohledu do bezprostředních držav České koruny, kde panovníka zastupovali jím jmenovaní zemští hejtmané či fojti, kteří byli velmi významnou oporou panovnické moci.

Počátky hejtmanského zastupitelství sahají zhruba do 13. století a všechny tyto králem jmenované osoby zastřešoval zdánlivě jednotný termín *advocatus* či *capitaneus*. V českých zemích byla instituce hejtmana využívána spíše ad hoc, zejména ve chvílích, kdy panovník z různých důvodů nemohl správu vykonávat, většinou v době jeho nepřítomnosti. S teritoriální expanzí Lucemburků se však postupně hejtmanství stalo stálým královským úřadem, a to zejména v imediátních korunních zemích, kde tito

---

²³⁵ Srov. například Andreas BÜTTNER, *Königsherrschaft im Mittelalter*, Berlin/Boston 2018, zejména s. 1–16 i s odkazy na další literaturu k tématu.

úředníci přebírali velké množství zeměpánových pravomocí a byli jeho prodlouženou rukou. Je potřeba také na okraj zmínit, že od ustavení České koruny v roce 1348 se jednalo o jediné králem delegované osoby, a proto je nelze ze zamyšlení nad vládou českého krále ve vedlejších zemích jakkoliv vynechat. Vzdálenost zemí od pražského centra by mohla budít dojem, že se nejednalo o příliš významný úřad, ale bylo tomu právě naopak. Od počátku jeho zřízení sem totiž Lucemburkové dosazovali velmi výrazné dvorské osoby, což se nezměnilo ani v době vlády Václava IV.²³⁶

V Horní a Dolní Lužici se později pro označení tohoto královského úředníka vžilo označení zemský fojt. Základy správy byly v obou zemích položeny již v době vlády braniborských Askánců, tedy na konci 13. století. Král Jan Lucemburský se po připojení Budyšínska a Zhořelecka k Českému království pokusil správu poměrně velkého území efektivně zcelit a vytvořil jeden centrální úřad pro celou zemi. Z pramenů není úplně jasné, zda král vytvořil tento úřad zcela nově anebo ho pouze obnovil a navázal na starší praxi. Jako přirozené správní centrum se již dříve prosadil Budyšín a tamní hrad Ortenburg, který se stal symbolem zeměpanské moci. Ovšem v průběhu 14. století rostl i význam Zhořelce, což umocnil i císař Karel ustavením nového zhořeleckého vévodství v 70. letech, čímž v podstatě vytvořil dvojkolejnou správu Horní Lužice, podobně jako tomu bylo již za Askánců. Město si své výsadní postavení v regionu udrželo i po smrti Jana Zhořeleckého v roce 1396, kdy se královská správa znovu zcelila. Co se týče samotného obsazení fojtského úřadu, tak sem čeští králové do roku 1378 dosazovali výhradně členy svého nejužšího dvora, což byla běžná praxe i v ostatních korunních zemích.²³⁷

V sousední Dolní Lužici byla situace trochu komplikovanější. Lucemburkové mohli v markrabství sice navázat na předchozí správní praxi z dob askánské či wettinské éry, ale na rozdíl od Horní Lužice se do doby připojení země k České koruně (1370) neprosadilo žádné výrazné správní centrum. Oblíbeným dolnolužickým městem Karla IV. bylo Luckau, o kterém možná císař uvažoval jako o potencionálním rezidenčním či správním sídle. Dalším kandidátem na centrum mohl být také Guben,

---

²³⁶ V obecné rovině viz J. KAPRAS, *Právní dějiny* 1, s. 207–214; Robert NOVOTNÝ, *Staročeské slovo hejtmán. Sémantická analýza*, *Marginalia historica* 4, 2001, s. 85–102; Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBĚŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2005, s. 55–56; L. BOBKOVÁ – I. KORBELÁŘOVÁ, *Hejtmanská správa*, zejména úvodní zamyšlení, s. 8–10 i s odkazy na další literaturu.

²³⁷ Jednalo se například o Otu z Bergova, Beneše z Choustníka, Těmu (VII.) z Koldic či Beneše Škopek z Dubé. Srov. L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 310–320.

ležící ve východní části země, kterou získal na základě císařova nástupnického řádu do rukou Jan Zhořelecký a odkud úřadoval. Ani jedno z těchto měst se však nakonec jako správní centrum neprosadilo.²³⁸

Ve Slezsku byl hejtmanský úřad ustaven v bezprostředně držných knížectvích, kde však bylo potřeba tuto praxi ukotvit a v podstatě vytvořit nový systém správy. Dřívější vládci země, slezští Piastovci, si totiž většinu pravomocí nechávali výhradně pro sebe a na své úředníky delegovali jen dílčí úkony. V imediátním Vratislavsku se s pojmem *capitaneus* v souvislosti s královskou správou setkáváme už v roce 1327, přičemž na tento post měly být vybírány výhradně domácí osoby. Tuto podmínku však Lucemburkové v průběhu let nedodržovali, naopak bylo běžné, že sem dosazovali libovolné osoby, většinou ze svého nejbližšího dvorského okolí. Funkci přirozeného centra země plnilo od počátku město Vratislav, s jehož poměrně emancipovanou reprezentací to tito úředníci neměli jednoduché. Sami vratislavští radní několikrát stanuli i v hejtmanské funkci, například v letech 1357–1359 a 1360–1369. Většinu času se také snažili hejtmanovy kompetence omezovat.²³⁹

V sousedním Svídnicku-Javorsku se poprvé o královském hejtmanovi v náznamech dozvídáme již z dědických dohod knížete Bolka II. a Karla IV. z roku 1353. Na základě těchto úmluv byla stanovena podmínka, že Bolkova manželka, kněžna Anežka Habsburská, má po jeho smrti právo doživotní držby knížectví a měla si zvolit k ruce svého pomocného úředníka (*Bedirman*), na kterého bude delegovat správní úkony. Dále bylo stanoveno, že tento post měl být obsazen výhradně zemskými šlechtici, kteří mají v knížectví i své rodové majetky.²⁴⁰ Stejně jako ve Vratislavsku se nedá říci, že by se Lucemburkové tímto slibem příliš řídili. Z náznamů víme, že od smrti knížete Bolka II. roku 1368 zřejmě na správě země dočasně participoval vratislavský hejtmán, ale situace

---

²³⁸ Srov. J. W. NEUMANN, *Versuch einer Geschichte der Niederlausitzischen Landvögte*; J. KAPRAS, *Právní dějiny 1*, s. 228; pro mladší období též Luděk BŘEZINA, *Dolnolužický fojt mezi králem a stavy na prahu novověku (1490–1620)*, in: Hejtmanská správa, edd. L. Bobková – I. Korbelářová, s. 151–166; TÝŽ, *Mezi králem a stavy. Dolnolužické zemské fojství na prahu novověku*.

²³⁹ K vratislavskému hejtmanství existuje rozsáhlá literatura, proto jen výběrově: Johannes Anathaius KOPIETZ, *Die böhmische Landeshauptmannschaft in Breslau unter dem König Johann und dem Kaiser Karl IV.*, Breslau 1907; J. KAPRAS, *Právní dějiny 1*, s. 209–211; E. WÓLKIEWICZ, *Capitaneus Slesie*, s. 165–225; Mlada HOLÁ, *Vratislavští hejtmáné: Reprezentanti královského majestátu prvních Lucemburku na českém trůně, 1335–1378*, in: Lesk královského majestátu ve středověku, edd. Lenka Bobková – Mlada HOLÁ, Praha 2005, s. 161–175; TÁŽ, *Vratislavská hejtmanská kancelář*, passim; TÁŽ, *Vznik a fungování hejtmanské správy vratislavského knížectví v letech 1335–1338 ve světle úředních písemností*, in: Hejtmanská správa, edd. L. Bobková – I. Korbelářová, s. 51–76; k 15. století a mladší době například Martin ČAPSKÝ, *Hejtmanský úřad v politických aspiracích pozdně středověké Vratislavi*, in: Hejtmanská správa, edd. L. Bobková – I. Korbelářová, s. 77–102.

²⁴⁰ Viz CDS 28, s. 171–173, č. 6; LBUS 1, s. 497–498, č. 12.

je velmi nepřehledná. Nemáme také žádné indicie k tomu, že by císař Karel uvažoval o jakékoliv centralizaci správy obou knížectví, tedy o spojení obou úřadů v jeden. Za počátek svídnicko-javorského hejtmanství v pravém slova smyslu býval starším bádáním uváděn až rok 1392, tedy doba, kdy český král definitivně zemi získal do své držby, tj. po smrti kněžny Anežky. Z důkladného studia pramenů je však patrné, že hejtman v zemi zastupoval krále již dříve a s termínem „*capitaneo Swidnicensi*“ se v pramenech setkáváme už od roku 1385.²⁴¹ Jako správní centrum země se již v době vlády knížete Bolka prosadila nejlidnatější Svídnice.²⁴²

Co se týče pravomocí zemských hejtmanů, tak ty se samozřejmě mohly v rámci jednotlivých imediátních zemí mírně lišit, s ohledem na vžitě tradice, ale základní kompetence byly většinou stejné. Ve všech případech se jednalo o králem jmenovaného úředníka, jenž na prvním místě zastupoval panovníkovu vůli, dohlížel na výkon jeho nařízení a zodpovídal za pořádek a mír v zemi. Hejtmané byli též nejvyšší soudní instancí, předsedali zemským sněmům, zodpovídali za výběr daní či jiných peněžních dávek a také uváděli v zemská léna. V některých zemích šla poslední zmíněná pravomoc ještě dále a hejtmané samotná léna i udělovali, což známe například z Dolní Lužice nebo Svídnicko-Javorska. Hejtmané také svolávali zemskou hotovost, potvrzovali městské rady a mohli jmenovat i své nižší úředníky. V námi zkoumané době nebyla s výkonem úřadu spojena rezidenční povinnost v dané zemi a běžnou praxí bylo, že hejtmané do korunních zemí jezdili jenom příležitostně a většinu svého času trávili buď na svých rodových državách, anebo na panovnickém dvoře v Praze. Mezi lety 1378–1419 se na postech královských hejtmanů a fojtů v imediátním Vratislavsku, Svídnicko-Javorsku a obou Lužicích vystříдалo celkem 27 osob šlechtického původu a jedno zeměpanské město.

---

²⁴¹ *Landbuch 2*, s. 22, č. 99.

²⁴² Ke Svídnicko-Javorskému hejtmanství srov. Hermann GROTFEND, *Die Landshaupleute der Fürstenthümer Schweidnitz und Jauer*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens 12, 1874, s. 45–63; Gustav CROON, *Die landständische Verfassung von Schweidnitz-Jauer. Zur Geschichte des Ständewesens in Schlesien*, Breslau 1912; též J. KAPRAS, *Právní dějiny 1*, s. 209–211; Dagamara ADAMSKA, *Czeski rycerz na swidnickim dworze – przyczynek do kultury politycznej czeskich starostów w księstwie Swiednicko-jaworskim*, in: Společné a rozdílné, edd. L. Bobková – J. Konvičná, s. 25–36; k hejtmanství krátce též T. JUREK, *Landbuch 3*, předmluva, s. VI – XI; z českých badatelů pouze J. ZELENKA, *Zápas o Svídnicko-Javorsko*, s. 133–150 – autor zde reflektoval z hlediska hejtmanské správy pouze období do roku 1392; TÝŽ, *Vznik a fungování hejtmanské správy ve svídnickém a javorském knížectví za vlády Václava IV.*, in: Hejtmanská správa ve vedlejších zemích České koruny, edd. L. Bobková – I. Korbelařová, s. 103–114.

	Predikát	Jméno	Úřad	Výkon úřadu
z	Častolovic	Půta	dolnolužické fojtství	1377–1380
z	Dobrušky a Opočna	Štěpán	vratislavské hejtmanství	1395–1397
z	Dubé	Jindřich	vratislavské hejtmanství	1389–1395
z	Dubé Berka	Hynek	dolnolužické fojtství	1397–1408
z	Dubé Berka	Hynek Hlaváč	dolnolužické fojtství	1410–1420
			spolufojt v Dolní Lužici	1413–1420
z	Dubé Škopek	Beneš	hornolužické fojtství	1369–1389
z	Házmburka	Mikuláš Zajíc	hornolužické fojtství	1391 ²⁴³
z	Chotěmic	Janek	svídnicko-javorské hejtmanství	1407–1413
			vratislavské hejtmanství	1408–1413
z	Choustníka	Heřman	vratislavské hejtmanství	1383–1389
			hornolužické fojtství	1401–1402
z	Choustníka	Beneš	svídnicko-javorské hejtmanství	1385–1403
			vratislavské hejtmanství	1400–1403
			vratislavské hejtmanství	1404–1408
z	Kittlitz	Ota	dolnolužické fojtství	1390–1394
			hornolužické fojtství	1406–1410
	Kochenmaister	Jan	svídnicko-javorské hejtmanství	1413–1414
z	Koldic	Těma	vratislavské hejtmanství	1369–1383
z	Ilow	Baltazar	dolnolužické fojtství	1394–1395
z	Lažan	Jindřich Lefl	vratislavské hejtmanství	1413–1420
z	Lažan	Heinze/Hynčík	svídnicko-javorské hejtmanství	1417–1420
z	Lichtenburka	Jan Krušina	svídnicko-javorské hejtmanství	1403–1407
z	Lubolic	Ješek	dolnolužické fojtství	1386–1389
z	Melyn	Petr	vratislavské hejtmanství	1380 ²⁴⁴
	Minsterberský	Boleslav	hornolužické fojtství	1404–1406
z	Milheimu	Jan/Hanuš	vratislavské hejtmanství	1398–1400
z	Penzig	Čáslav	hornolužické fojtství	1389–1396
z	Pohořelé	Zikmund	svídnicko-javorské hejtmanství	1414–1417
z	Polence	Jan	dolnolužické fojtství	1413–1438
			spolufojt v Horní Lužici	1413–1420
z	Rabštejna	Hynek Pluh	hornolužické fojtství	1396–1401
z	Ronova	Anselm	hornolužické fojtství	1386–1396
			dolnolužické fojtství	1380–1385
z	Turgova	Jan	dolnolužické fojtství	1408–1412
	Vratislavská městská rada		vratislavské hejtmanství	1403–1404

Tabulka 1. Seznam královských hejtmanů a fojtů v obou Lužicích a slezských imediátních knížectvích zemích za vlády Václava IV. (1378–1419).

²⁴³ Jako budyšínský fojt (*ffoyt czu Budissin*) je zmíněn pouze jedině listině (rok 1392), viz SA Bautzen, Urkunden, sign. 67. Může se jednat o zmatení pojmů či dokonce jiný úřad.

²⁴⁴ Neidentifikován, převzato z přehledu E. WOLKIEWICZ, *Capitaneus Slesie*, s. 177 a 225.

Pokud se nyní zaměříme na strategii obsazování úřadu, tak v prvních letech Václavovy vlády pozorujeme personální setrvačnost z doby předcházející, ať už to byl případ Těmy z Koldic anebo lužických fojtů Beneše Škopa z Dubé²⁴⁵ a Půty z Častolovic,²⁴⁶ předních dvořanů karlovske doby. Po nevyhnutelné generační výměně vsadil Václav IV. znovu na staronové tváře, v obou Lužicích na Anselma z Ronova,²⁴⁷ hofmistra vévody Jana Zhořeleckého, a ve slezských přímých državách na Heřmana a Beneše z Choustníka. Zmínění bratři jsou dobrým příkladem toho, jaká různá personální hlediska hrála při udělování úřadu roli. Starší Heřman získal vratislavské hejtmánství za své nemalé dvorské zásluhy a znamenalo to pro něj jisté završení jeho kariéry. Na druhou stranu byl pro mladšího Beneše úřad svídnicko-javorského hejtmana úplným počátkem jeho královské služby a lze přepokládat, že úřad získal právě na přimluvu svého bratra Heřmana a za jeho zásluhy. I Beneš byl ve své roli velmi úspěšný a v čele správy svídnicko-javorského knížectví strávil bezmála 20 let.²⁴⁸

S postupem doby byli do hejtmánských úřadů jmenováni i lokální šlechtici, ovšem nejednalo se o pravidlo. Nejvíce tento trend pozorujeme v Dolní Lužici, kde s nástupem Ješka z Lubolitz v roce 1386 v podstatě registrujeme ve fojtství pouze příslušníky domácích rodin, ať už to byl Baltazar z Ilowa, Ota z Kittlitz, Jan z Turgova²⁴⁹ nebo Jan z Polence.²⁵⁰ Z této linie vybočuje snad jen Hynek Berka z Dubé, ovšem jen zdánlivě, protože díky rodovým statkům kolem hornolužického Honštejnu měl Hynek poměrně velký přehled o tamních záležitostech, a proto ho nelze označit za zcela cizorodý element.²⁵¹ Podobné tendence panovaly i ve Svídnicku-Javorsku, kde se po dlouhé éře

---

²⁴⁵ Srov. Christian Gottlieb KÄUFFER, *Abriß der oberlausitzischen Geschichte* 1–4, Görlitz 1802–1806, zde díl 1, s. 402–403; Richard JECHT, *Benesch von der Duba. Landvogt der Oberlausitz* 1369–1389, NLM 86, 1910, s. 103–143; nejnověji L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 312–318.

²⁴⁶ K jeho původu Gotthard Josef LAŠEK, *Častolovice nad Orlicí jich dějiny a popsání*, Tábor 1881, s. 2–4; též J. W. NEUMANN, *Niederlausitzischen Land-Vögte, část 2*, s. 23–25; stručně též J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 745 (chybně hejtmana směřuje s jeho stejnojmenným synovcem).

²⁴⁷ Srov. J. W. NEUMANN, *Niederlausitzischen Land-Vögte, část 2*, s. 26–27; útržkovitě L. BOBKOVÁ a kol., *Jan Zhořelecký*, s. 35–36, 52, 67, 75, 88–89, 96; TÁŽ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 321.

²⁴⁸ Větší zhodnocení obou českých šlechticů zatím chybí, útržkovitě viz Jan VESELÝ, *Dějiny hradu a panství Choustníka*, Praha 1870, zejména s. 3–7; Jan RUDA, *Beneš z Choustníka, císařský plnomocník v Miláně roku 1395*, Památky archeologické místopisné 8, 1870, sloupec 202–204; Jan HALADA, *Lexikon české šlechty: Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, Praha 1992, s. 63–64; stručné medailonky též J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 689 a s. 702.

²⁴⁹ K řečeným fojtům zejména J. W. NEUMANN, *Niederlausitzischen Land-Vögte, část 2*, s. 30–40 a 48–51; k Ottovi z Kittlitz též L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Lužice*, s. 325–326.

²⁵⁰ Srov. H. KNOTHE, *Geschichte des Oberlausitzer Adels*, Die v. Polenz, s. 421–422; H. KNOTHE, *Geschichte der Oberlausitz unter dem Landvogte Hinko*, zejména od s. 11 dále; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 71.

²⁵¹ J. W. NEUMANN, *Niederlausitzischen Land-Vögte, část 2*, s. 41–47.

hejtmana Beneše z Choustníka prosadil Jan Krušina z Lichtenburka,²⁵² sice pocházející z českého prostředí, nicméně v době výkonu úřadu již více než znalý tamních poměrů a disponující v zemi četnými majetky. Hejtmanem v pravém slova smyslu se zde pak stal jihočeský šlechtic a králův oblíbenec Jan z Chotěmic, který dlouhá léta zastával různé nižší úřady, přičemž kariéru zakončil jako hejtman obou imediálních slezských knížectví. Při pohledu do jeho itineráře se zdá, že slezský prostor téměř neopouštěl a střídavě úřadoval ze Svídnice anebo Vratislavi.²⁵³

Posledním hejtmanem se ve Svídnicku-Javorsku pak stal Hynčák z Lažan, kterému stejně jako v případě hejtmana Beneše z Choustníka pomohla v zisku úřadu úspěšná kariéra jeho bratra Jindřicha z Lažan v sousedním Vratislavsku. Zde po dlouholetém správcovství Beneše z Choustníka zastávali úřad mužové spojeni s českým prostředím, tj. Jindřich z Dubé a Štěpán z Dobrušky. Jak je známo, Štěpán se stal roku 1397 obětí karlstějnských vražd a jedná se o jednoho ze dvou zemských hejtmanů, kteří zemřeli při výkonu úřadu.²⁵⁴ Druhým pak byl Heřman z Choustníka, který padl v roce 1402 při obléhání Kutné Hory a jehož mladší bratr po něm získal hejtmanství ve Vratislavi. Důležité je zmínit také Hanuše z Milheimu, jehož kořeny snad můžeme hledat mezi patricijskými rodinami ve Vratislavi. V jeho dvorské kariéře mu dozajista pomohl výhodný sňatek s Annou z Házmburka, dcerou významného zemského šlechtice Viléma Zajíce.²⁵⁵

Velkou různorodost co do personálního obsazení úřadu lze z mého pohledu vysledovat také v Horní Lužici. Zde se z domácí šlechty prosadil v podstatě pouze Čáslav z Penzigu, příslušník starobylé hornolužické rodiny s rodovou základnou ve Zhořelecku.²⁵⁶ Jinak sem král dosazoval spíše své dvořany spjaté s českým prostředím, např. Hynka Pluha z Rabštejna či staronového Heřmana z Choustníka. Zajímavou volbou byl i Boleslav Minsterberský, potomek slezských Piastovců, jenž byl synem

---

²⁵² Srov. Jan URBAN, *Lichtenburkové: vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 228–241.

²⁵³ Josef DOBIÁŠ, *Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí 2*, Pelhřimov 1936; Karel CASTELIN, *Janek z Chotěmic a mincovna svídnická*, Numismatické listy 21, 1966, s. 147–156; J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 533 (zkomolený predikát Chotěnice); J. ZELENKA, *Vznik a fungování hejtmanské správy*, s. 113–114.

²⁵⁴ Srov. Marie TOMÁŠOVÁ, *Páni z Dobrušky a z Opočna. Středověká kolonizace Poodřícka*, diplomová práce obhájena na PedF UK, Praha 2003; Jaroslav ŠANDERA, *Páni z Dobrušky a z Opočna. Kolonizátoři, dvořané a válečníci*, Praha 2007, k počátkům rodu zejména s. 11–44.

²⁵⁵ K původu hejtmana viz Gerhard PFEIFFER, *Das Breslauer Patriziat im Mittelalter*, Breslau 1929, zde s. 63–66. Stručný medailonek viz J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 700.

²⁵⁶ Viz H. KNOTHE, *Geschichte des Oberlausitzer Adels*, s. 414–420; L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 321–322.

Mikuláše z Minsterberka a české šlechtičny Anežky z Lichtenburka, takže byl taktéž silně provázán s českým prostředím. Roli v jeho jmenování hrála jistě také skutečnost, že se prokrálovsky angažoval v době zajetí Václava IV. jeho bratrem Zikmundem. Konečně, asi nejvýznamnějším fojtem se stal Hynek Hlaváč Berka z Dubé, který navázal na úspěchy svého stejnojmenného strýce, a spolu se svým dolnolužickým protějškem, neméně schopným Janem z Polence, praktikovali i spolufojtství. O tomto unikátním způsobu správy obou Lužic toho příliš nevíme, ale zdá se, že bylo založeno na osobním přátelství a dohodách obou mužů, rovněž se souhlasem Václava IV. Do důsledku však toto spojené správcovství fungovalo jen v některých oblastech a zejména pro Hornolužické bylo vměšování Jana z Polence do jejich záležitostí trnem v oku.²⁵⁷

Bývalo také běžné, že jedna a tatáž osoba v průběhu doby zastávala více hejtmanských úřadů napříč korunními zeměmi. To byl případ šlechtice Oty z Kittlitz, kterého můžeme směle označit za jednoho z nejloajálnějších dvořanů krále Václava IV. a jenž zastával fojtství v obou Lužicích. Dále to byl například Anselm z Ronova, který dokonce v jednu dobu držel několikero úřadů naráz, anebo také zmínění bratři z Choustníka či Jan z Chotěmic. Platilo to ale i pro některé šlechtické rodiny, jak jsme se mohli přesvědčit v případě rozvětvených Berků z Dubé, kteří se téměř kontinuálně na postech hejtmanů a fojtů pohybovali mezi lety 1369 až 1420, což dokládá jejich výsadní postavení na panovnickém dvoře.

Jak již bylo naznačeno, královské hejtmanství a fojtství neukládalo rezidenční povinnost v dané zemi a z pramenů je skutečně patrné, že úředníci zde trvale nesídlili, což lze na jednu stranu hodnotit jako úskalí celého systému královské správy. Obecně platilo, že hejtmané pobývali v zemích častěji, pokud z regionu pocházeli či zde drželi výraznější majetky. To byl případ svídnicko-javorského a později i vratislavského hejtmana Jana z Chotěmic, který skutečně svěřené državy téměř neopouštěl, což ale pramenilo právě z jeho rodové základny v zemi, kterou mohl při úřadování využít. Podobně na tom byli i někteří dolnolužičtí fojtové, například Jan z Turgova či Jan z Polence. Ti se však museli spolehnout na své osobní majetky výlučně, protože v Dolní Lužici se do roku 1419 nevyprofilovalo žádné správní centrum. Jako sídlo se nakonec

---

²⁵⁷ Hornolužičtí si například opakovaně stěžovali, že, že nemají povinnost vést Polencovy války, protože „*da Polenz unser Vogt nicht ist*“. Srov. H. KNOTHE, *Geschichte der Oberlausitz unter dem Landvogte Hinko*, s. 99–102.

postupně prosadilo město Lübben, kam často zajížděl snad už fojt Jan, ale nesídlil zde trvale.²⁵⁸

Vzájemný vztah Václava IV. a jeho zemských hejtmanů či fojtů se pak dá zrekonstruovat zejména díky panovnickým instrukcím či nařízením, které jejich směrem král vydával, ale kterých se pro lucemburskou dobu příliš velké množství nedochovalo, protože se nejednalo o systematickou panovnickou agendu, což se změnilo až později v raném novověku. Král se na své správce obracel ve chvílích ohrožení zemského míru, při shromažďování vojsk, vedení válečných akcí, při řešení soudních sporů či vynášení rozsudků anebo při vymáhání dluhů. Obligátně pak žádal své úředníky o výkon jeho nařízení a o dohled nad jejich dodržováním. Bohužel většinou nevíme skoro nic o uvádění těchto osob do úřadu či o skládání slibů králi, protože jmenovací listiny se většinou nedochovaly, což platí shodně i pro případné odvolací listiny. Je otázkou, zda byl vůbec tento typ písemností vydáván a zda se spíše nejednalo o pouhé ústní dohody, jež mohly mít stejnou váhu. Když už se z pramenů o jmenování či odvolání dozvídáme, většinou se jednalo o nestandardní situace. Poprvé se o dosazení nového fojta dozvídáme roku 1390 v Horní Lužici, kde král do tohoto úřadu jmenoval Půtu z Častolovic. Proti tomuto rozhodnutí se však rázně postavili Žitavští, které Václav IV. musel umravnit a důrazně je vyzvat, aby byli vůči Půtovi loajální.²⁵⁹ V roce 1400 se naopak dočkal odvolání vratislavský hejtman Hanuš z Milheimu, který zřejmě doplatil na svou poněkud impulzivnější povahu a s ní spojenou neoblíbenost a na spory s městy. O přesných důvodech však prameny mlčí.²⁶⁰

Sesazen byl také další vratislavský hejtman, tentokrát Beneš z Choustníka, a to na základě mandátu Václava IV. ze srpna 1403, který král vydal v době svého zajetí a ve kterém pověřil výkonem správy vratislavské městské radní. Je otázkou, kdo se za tímto ustanovením skutečně skrýval, zda sám král anebo spíše jeho vězňitelé. Starší bádání totiž soudilo, že Beneš z Choustníka krále jednoznačně zradil a přidal se na stranu Zikmunda Lucemburského, a proto ho rozezlený král odvolal.²⁶¹ Novější bádání tuto skutečnost

---

²⁵⁸ Srov. K. NEITMANN a kol., „Ist Zierde des Landes gewest; passim; TÝŽ, *Von der "Residenz" des fürstlichen Stellvertreters zum "hauptstädtischen" Regierungssitz. Der Aufstieg der Stadt Lübben zum politischen Mittelpunkt des Markgraftums Niederlausitz (14. – 17. Jahrhundert)*, in: *Rezidence a správní sídla*, edd. L. Bobková – J. Konvičná, s. 461–478.

²⁵⁹ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 212.

²⁶⁰ Srov. E. WÓLKIEWICZ, *Capitaneus Slesie*, s. 198–199.

²⁶¹ Například CDS 27, s. 28.

velmi relativizuje²⁶² a na základě zkoumání pramenů a širšího kontextu se opravdu zdá, že jsou tyto teze poněkud zkratkovité. Argument, jenž bývá v souvislosti s odklonem hejtmana od krále akcentován, je aliance slezské zemské obce z roku 1402, ke které se Beneš nepřipojil, respektive jeho jméno v dokumentu nefiguruje.²⁶³ Druhým argumentem je pak samotný mandát z 6. srpna 1403, ve kterém král o zradě Beneše z Choustníka přímo hovoří. Václav IV. zdůraznil, že pověřil výkonem úřadu městskou radu proto, že hejtman se za krále po jeho uvěznění nepostavil a nijak mu nepomohl. Jsou zde však i některé skutečnosti, které Benešovu domnělou zradu značně relativizují.

První věc, která budí rozpaky je fakt, že by král mohl z vídeňského vězení vydávat příkazy a mandáty podobného významu, zvláště v době, kdy byl dohled nad ním zpřísněn. Soudím, že mohl rozhodnutí učinit pod tlakem svých vězňitelů, možná se jednalo o politický kalkul i samotné městské rady. Další věc, která mluví proti Benešově zradě, je jeho dosavadní profilace coby králova nejbližšího dvořana a rádce. Do celé situace zcela nejvíce nezapadá výprava Beneše z Choustníka, některých slezských knížat a podkomořího Zikmunda Hulera, do Vídně za vévodou Albrechtem, vězňitelem Václava IV., jež se uskutečnila v říjnu roku 1403, tedy pouhý měsíc po tom, co je Beneš naposledy doložen ve Svídnici. Zmínění mužové se měli nabídnout jako jakási záruka za svého krále a Albrecht měl díky tomu zmírnit vojenský dohled na ním. To umožnilo českému králi 11. listopadu za přispění zmíněných podporovatelů z vězení uprchnout. Lze tedy více méně souhlasit s tvrzením J. Zelenky, který celou kauzu odvolání hejtmana hodnotí jako pouhé nedorozumění.²⁶⁴ Již v průběhu května roku 1404 se Beneš znovu objevil ve Vratislavi, a to ve chvíli, kdy se do knížectví chystal i osvobozený Václav IV. V této době byla situace mezi oběma muži již s jistotou stabilizovaná a Beneš se znovu ujmul úřadu. Celou domnělou zradu vratislavského hejtmana a jeho odvolání z úřadu bych tak shrnula konstatováním, že se jednalo o momentální epizodu, která neměla dlouhého trvání a není potřeba Benešovu loajalitu ke králi příliš zpochybňovat. Jedinou

---

²⁶² Jedná se zejména o rozsáhlé práce Viktora Pohanky, viz *Jindřich Lefl z Lažan. Cesta Husova ochránce do služeb Zikmunda Lucemburského*, diplomová práce obhájená na Filozoficko-přírodovědecké fakultě Slezské Univerzity v Opavě, 2010; TÝŽ, *Cesta Husova ochránce do služeb Zikmunda Lucemburského. Poznámky ke dvorské kariéře Jindřicha Lefla z Lažan*, *Historica Olomoucensia* 41, 2012, s. 119–141; TÝŽ, *Jindřich Lefl z Lažan. Reinterpretace jedné politické kariéry*, *Husitský Tábor* 19, 2015, s. 127–145; TÝŽ, *Jindřich Lefl z Lažan, Husův dobrodinec, nebo Zikmundův služebník?*, in: *Otázky z historie 1. Hus – osobnost napříč staletími*, edd. Renata Mayerová – Jan Krško, Rakovník 2016 s. 65–78.

²⁶³ Citace dokumentu viz výše, pozn. 215.

²⁶⁴ J. ZELENKA, *Vznik a fungování hejtmanské správy*, s. 112.

změnou oproti době před královým uvězněním bylo hejtmanství ve Svídnicku-Javorsku, kam se hejtman již nevrátil.

Naposledy se král vyjádřil k jmenování zemských úředníků v roce 1410, kdy trochu překvapivě odvolal svého věrného dvořana Otu z Kittlitz, kterého měl v úřadu hornolůžického fojta nahradit Hynek Hlaváč Berka z Dubé.²⁶⁵ Toho však z blíže neznámých důvodů odmítli zástupci měst Šestiměstí, které musel panovník vyzvat k tomu, aby jeho úředníka přijali. O přesných okolnostech Otova odvolání prameny mlčí, ale nezdá se, že by k jeho odstoupení došlo díky vzájemným neshodám s králem. Fojt už byl navíc ve velmi pokročilém věku a je možné, že se rozhodl z úřadu odejít zcela z vlastní vůle či na doporučení. Nebylo by to poprvé, protože například Otův předchůdce, Boleslav Minsterberský se rozhodl v roce 1406 na úřad rezignovat rovněž. V jeho případě však nehrál roli ani tak vysoký věk, ale spíše obecná nespokojenost s politickou situací po řadě městských povstáních v zemi, o nichž bude podrobně pojednáno níže. Kromě výše zmíněné drobné tenze s Benešem z Choustníka se panovník tedy dostal do konfrontace (byť nepřímé) pouze s Hynkem Berkou z Dubé na Honštejnu, který se ujal dolnolůžického fojtství v době správcovství markraběte Jošta (roku 1397), jehož byl Hynek velkým straníkem. Tento konflikt, který můžeme hodnotit jako odboj vůči králi, a který bude pro svou důležitost důkladněji rozebrán níže, byl však jediným svého druhu.

Mezi základní kompetence zemských hejtmanů patřilo mimo jiného také jmenování nižších úředníků, kteří jim měli být k ruce. Z pramenů je možné doložit zejména pomocné podhejtmany či podfojty, kteří však nebyli v době vlády Václava IV., jak se zdá, dosazováni pravidelně, ale spíše ad hoc v případě potřeby. Velké nesnáze působí terminologická rozkolísanost, protože tyto osoby jsou v pramenech označeny většinou jako *unterhauptman*, *undirhauptmann*, *hauptman*, *undirvogt* či dokonce jen *vogt*. Velmi často se také stávalo, že tatáž osoba byla nazývána různými termíny zároveň, což činí situaci velmi nepřehlednou. Tito úředníci byli jmenováni například za absentujícího zemského hejtmana, což byla běžná praxe zejména ve Vratislavsku či Svídnicku-Javorsku. Mohli však také působit i na bázi regionální správy, což lze doložit například pro hejtmany v Luckau, Budyšíně, Zhořelci a také ve vratislavském Namyslovsku či v Javorsku nebo Bolkově (Bolków). Je možné doložit také žitavské fojty, a to až do roku 1412, kdy došlo ke spojení hornolůžické správy. Několik let úřad drželo

---

²⁶⁵ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 449.

i město Žitava, a to před naznačenou změnou. Výčet těchto nižších úředníků, který rozhodně není vyčerpávající, znázorňuje Tabulka 2.

	Predikát/Přízvisko	Jméno	Úřad	Zmínky
	Hanemann	Johannes	hejtman pro Javorsko	1388
	Hartung	Niclas	hejtman pro Javorsko	1419–1420
	Hindenof	Michil	hejtman pro Javorsko	1410, 1412
z	Gausku	Oldřich	podhejtman pro Budyšínsko	1401
z	Gersdorfu	Mikuláš	hejtman pro Budyšínsko a Zhořelecko	1404–1406
z	Chotěmic	Jan	podhejtman pro Svídnicko-Javorsko	1396–1403
			hejtman pro Namyslovsko	1409–1413
z	Choustníka	Beneš	hejtman pro Namyslovsko	1400–1403
			hejtman pro Namyslovsko	1404–1408
	Kochenmeister	Mikuláš	hejtman pro Javorsko	1413
	Koschewicz	Johannes	hejtman pro Javorsko	1410
	Kouwerolff	Mathis	hejtman pro Javorsko	1389
z	Lažan	Heinze	podhejtman pro Vratislavsko	1413–1414
			hejtman pro Namyslovsko	1413–1419
z	Lažan	Heinze Rabe	podhejtman pro Svídnicko-Javorsko	1419
	Lawtirbach	Jost	hejtman pro Javorsko	1416
	Lindener	Niclas	hejtman v Bolkově	1415
z	Lubolitz	Ješek	hejtman v Luckau	1386
z	Mülheimu	Hanuš	hejtman pro Budyšínsko	1400–1401
			hejtman pro Namyslovsko	1385/6–1390
z	Opočna	Štěpán	hejtman pro Namyslovsko	1397
z	Rachenau	Glockrian	hejtman pro Zhořelecko	1404–1405
	Rebil	Prokop	hejtman pro Budyšínsko	1401
z	Rechenberku	Nicol	hejtman pro Budyšínsko	1411
z	Reichenbachu	Herman	podhejtman pro Vratislavsko	1397–1398
			hejtman pro Namyslovsko	1397–1398
z	Ronova	Anselm	žitavské fojtství	1395
	Schaff	Gotsche (I.)	podhejtman pro Vratislavsko	1395
	Schindel	Henryk	podhejtman pro Vratislavsko	1411
	Thomas	Petir	podhejtman v Bolkově	1397
z	Vartenberka	Jan Gast	hejtman v Dolní Lužici	1381
	Wittenberg	Jan	podhejtman pro Vratislavsko	1417, 1419
	Weber	Cuncze	hejtman pro Javorsko	1404
	Webruscher	Hanuš	podhejtman v Bolkově	1393
Vratislavská městská rada			hejtman pro Namyslovsko	1403–1404
Žitavská městská rada			fojtství na Žitavsku	1396, 1405–1410

Tabulka 2. Seznam osob doložených v nižších správních úřadech v obou Lužicích a slezských imediátních knížectvích v době vlády Václava IV.

Jak je z tabulky patrné, na tyto pozice byly dosazovány lokální osoby, z nichž některé nelze spolehlivě identifikovat. Najdeme mezi nimi ale i zástupce významných zemských šlechtických rodin, jako byli například svídnicko-javorští Schaffové či Lažanští anebo hornolužičtí Gersdorfové. Pro některé osoby znamenal tento nižší úřad nastartování kariéry, což byl případ Ješka z Lubolitz či Jana z Chotěmic, ale fungovalo to i naopak, protože například Jan z Milheimu byl do Budyšína „odklizen“ na konci své kariéry vratislavského hejtmana. Z pramenů rovněž vyplývá, že namyslovské hejtmanství většinou zastávali aktuální vratislavští hejtmané, snad jen s výjimkou Hermana z Reichenbachu, který je doložen v obou zemích jen jako podhejtman. Některé nižší úředníky podle všeho dosazoval i sám Václav IV., což se stalo například v případě dolnolužického hejtmana Jana „Gasta“ z Vartenberka anebo svídnicko-javorského podhejtmana Janka z Chotěmic, pro nějž se dochovala i královská jmenovací listina.²⁶⁶ V roce 1397 pak například panovník pověřil volbou podhejtmana samotné vratislavské radní pro dobu absence hejtmana Štěpána z Opočna, který měl Václava IV. doprovázet na diplomatické cestě do Remeše. Podhejtmanem se stal již jednou výše zmíněný Herman z Reichenbachu.²⁶⁷ Jak je tedy vidno, obsazování tohoto úřadu neměl zřejmě plně v rukou zemský hejtman, byť to byla jedna z jeho hlavních pravomocí, a panovník si ponechal právo do jmenování zasáhnout.

Hejtmanský úřad byl obsazován i v dalších korunních zemích, například v Chebsku, kde byl úředník označován různými termíny, v lucemburské době nejčastěji jako pfligar.²⁶⁸ Prvním doloženým královským správcem za Václava IV. sídlícím na chebském hradě byl Jan z Leuchtenberka, což příliš nepřekvapí vzhledem k významnému postavení rodiny na hornofalcko-českém pomezí. Úřad zastával od roku 1379 do roku 1384 a pak znovu v letech 1397–1400. Mezi dalšími hejtmany figurovali do roku 1400 výhradně čeští šlechtici, tj. Hynek Pluh z Rabštejna, Zdimír ze Sedlce, který byl též loketským purkrabím, dále Bušek IV. ze Švamberka, na Karlštejně roku 1397 zavražděný Purkardt Strnad z Janovic či Herbort z Kolovrat. V roce 1401 získala pfligarský úřad i chebská městská rada, což bylo běžnou praxí i v jiných korunních zemích (například ve Vratislavi či Žitavě) a roku 1404 na krátko také markrabě Vilém Míšenský. Od roku 1404

---

²⁶⁶ Obě písemnosti viz Příloha I. Katalog písemností, č. 18 a 229.

²⁶⁷ Tamtéž, č. 240.

²⁶⁸ Tato funkce se zřejmě vyvinula z ministeriálního zemského soudce (*iudex provincialis*). Označení úřadu kolísalo mezi slůvky *hauptmann*, *voigt*, *burgravius* apod. Označení *pfligar*, který v doslovném překladu asi znamenal „hradní správce“, pak v 15. století převážilo; v pramenech se setkáme i s počestěnou formou *pfligár* Srov. F. KUBŮ, *Městský stát*, s. 73; J. BOUKAL, *Vztahy města Cheb* (disertace), s. 184.

pak úřad zastával Jan Forster, který byl příslušníkem staré patricijské chebské rodiny, jež mohla majetkově konkurovat většině šlechtických rodů v okolí. Jan zastával pflugarský úřad až do roku 1413. Posledními dvěma hejtmany ve václavské době byli pak Jindřich z Plavna a Václav z Donína. Pflugarové však měli velmi omezené pole působnosti a faktickými vládci země byli příslušníci nejmocnějších šlechtických rodin a chebská městská rada.²⁶⁹

Hejtmanství fungovalo také v české Horní Falci, kde se do roku 1402 na postu vystřídali přední dvořané Václava IV., konkrétně Boreš ml. z Rýzmburka, Jan z Leuchtenberka, Hynek Pluh z Rabštejna a konečně Václav Bořivoj ze Svinař, jež zemi spravoval v netěžších chvílích po Václavově detronizaci. Úředníci často v pramenech figurují jako „*pflugars*“, podobně jako tomu bylo v Chebsku. Hlavním sídlem hornofalcké správy bylo město Auerbach, kam se hejtmanská kancelář přesunula ze Sulzbachu po jeho zástavě v roce 1373. Úředníci měli ve městě dispozici také svůj dům, nazývaný Schlossohof (viz níže), kde úřadovali.²⁷⁰ Nejproblematictější se v tomto ohledu jeví lucemburské vévodství, kde pro zkoumání hejtmanství v podstatě chybí jakékoliv přehledové studie. Ve Václavské se podařilo v úřadu doložit pouze Půtu z Častolovic, a to pro rok 1384, kdy český král zemi osobně navštívil. Zvláštní roli zde sehrávaly také tzv. *senešalové*, jež zřejmě přebírali některé hejtmanské funkce, zejména ty související s bezpečností a ochranou země. To byl v námi zkoumané době případ šlechtice Huarta II. z Autel, jež například dohlížel i na lenní politiku a skládání zeměpanských slibů.²⁷¹ Tuto mezeru v bádání se snad brzy podaří vyplnit, možná i na základě vznikající disertační práce, mapující osudy Elišky Zhořelecké (dědičky Lucemburska), která může objasnit nejenom fungování zemské správy.

V braniborském markrabství o obsazování tohoto úřadu Václav IV. přímo nerozhodoval, ale i zde hejtmanství existovalo, ovšem postrádalo centrální charakter, protože v čele každé jednotlivé marky stál jeden speciální úředník. To se pokusil změnit už Karel IV., který roku 1374 jmenoval dolnolužického šlechtice Jana z Chotěbuzi zemským hejtmánem (*capitaneus totius marchiae*).²⁷² Zikmund Lucemburský s Joštem Moravským však na císařovy snahy nenašli a vrátili se ke starší tradici jmenování

---

²⁶⁹ Srov. Karl SIEGEL, *Die Geschichte der Egerer Burgpflege*, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 50, 1911/1912, s. 546–594; J. BOUKAL, *Vztahy města Cheb* (disertace), s. 188–191.

²⁷⁰ Srov. L. BOBKOVÁ, *České državy v Horní Falci za Václava IV.*, s. 14.

²⁷¹ Srov. Příloha I. Katalog písemností, např. č. 103, 159, 165, 260, 293.

²⁷² Srov. J. KAPRAS, *Právní dějiny* 1, s. 214.

několika hejtmanů. Oba mužové se rovněž snažili na hejtmanský post dosadit příslušníky domácí české šlechty, což se ale často setkalo s odporem. Dobrým příkladem je odmítnutí Půty ml. z Častolovic jako hejtmana Střední marky. Postupně se pak úřad dostal do rukou domácích rodin, což byl trend v celé České koruně (např. rodina Wedelů či Schwarzbugů). Do roku 1419 lze několikrát vysledovat speciální správce Braniborska, což byl případ magdeburského biskupa Dětricha z Portic (1362–1365), samotného císaře Karla IV. (léta 1365–1371) a také Fridricha z Hohenzollernu (1411–1415), který v pramenech bývá označen „*jako oberster Hauptmann der Mark.*“ V době vlády Jošta Moravského ještě registrujeme další zvláštní ochránce země, kteří zastupovali markraběte v celé zemi anebo v jednotlivých částech a měli primárně dohlížet na bezpečnost. Takovým zástupcem byl roku 1395 jmenován například Vilém Míšeňský, roku 1402 měl Střední marku takto chránit Jan Meklenbursko-Stargardský a obdobně i roku 1409 Svatibor Pomořansko-Štětínský.²⁷³ Fungující zemské hejtmanství se podařilo vytvořit až za vlády Hohenzollernů.

Toto krátké zamyšlení nad hejtmanským úřadem nás přivádí zpět k hlavnímu tématu této práce, tedy ke konkrétnímu výkonu vlády Václava IV. v korunních zemích. Bylo naznačeno, že část pravomocí přebírali právě tito úředníci, kteří dohlíželi zejména na výkon a dodržování panovníkových nařízen. Z rozsáhlé analýzy pramenů však vykryštovalo několik oblastí, na kterých lze demonstrovat konkrétní vládní kroky krále Václava a to, co musel jako zeměpán řešit, většinou v součinnosti se svými hejtmany. Vládní úkony by se daly rozdělit do dvou až tří hlavních oblastí, kam vedle běžné agendy, jako bylo potvrzování práv a privilegií, podpora církevních institucí, hospodaření na svěřené doméně či lenní politika, patřily také reprezentace královského majestátu v korunních zemích a rovněž konflikty a způsob jejich řešení. Všem těmto kategoriím vlády se věnují následující podkapitoly.

II. 2 Konflikty

Jedním ze společných jmenovatelů Václavovy vlády a politiky (nejenom) v korunních zemích byly různé spory, jejichž řešením trávil panovník podstatnou část své vlády. Na základě analýzy pramenů se ukázalo jako nejlepší rozdělit dané konflikty podle jednotlivých sociálních skupin, tedy na konflikty šlechty, tradičních městských elit a některých církevních osob či institucí. V rámci každé skupiny lze pak vysledovat

---

²⁷³ Blíže viz J. KAPRAS, *Právní dějiny* 1, s. 214; J. SCHULTZE, *Die Mark Brandenburg* 1, s. 176–236.

jednotlivé podtypy konfliktů, respektive to, jakou konkrétní roli v nich hrál český král. Mohl být jednak ve sporu přímo zainteresován, když došlo například k neuposlechnutí jeho nařízení, vzpouře či urážce královského majestátu. Mohl se pře účastnit i nepřímo a příklonem k jedné zájmové straně si pak vyřizovat účty s někým dalším. Při analýze jednotlivých sporů jsem se inspirovala některými sociologickými modely a teoriemi, jak bylo naznačeno v úvodu této práce, v tomto případě tzv. *sociologii konfliktu*. Zajímat mě proto bude jednak předmět sporu, ale také charakteristika konfliktních stran a jejich vzájemné vztahy, dále prostředky a nástroje panovníka použité v konfliktu, jaké byly interakce mezi jednotlivými stranami a konečně, jaké společenské dopady celá situace měla a jak efektivní byla panovníkova nařízení.²⁷⁴

Zemská šlechta z korunních zemí proti králi?

V souvislosti s králem Václavem IV. bývá často skloňována otázka jeho vzájemných vztahů s českou zemskou šlechtou, ať už s tzv. panskou jednotou anebo s královými oblíbenými „milci“ z řad nižší nobility, kterými se král obklopoval. Řada těchto tezí již byla relativizována moderním bádáním a uvedena na pravou míru. František Šmahel například hodnotí panskou jednotu jako velmi nesourodé uskupení, které nebylo stavovsky vyhraněné ani jednotné, a které bylo založené na pouhé individuální nenávisti konkrétních jedinců k Václavu IV. S generační výměnou po roce 1405 tato opozice v podstatě vymizela.²⁷⁵ Podobně je to i s otázkou nižších šlechty na Václavově dvoře. Podle Roberta Novotného nešlo ani tak o její počet, který byl srovnatelný s počty nižších šlechticů na dvoře Karla IV., ale spíše o to, že Václav IV. nedokázal (a zřejmě ani cíleně nechtěl) na rozdíl od otce nabídnout vyšší nobilitě jiné dvorské uplatnění, např. při významných festivitech či reprezentaci, a tím přesměrovat jejich mocenské ambice jiným směrem, než byla participace na výkonné moci. To byl zřejmě ten hlavní důvod, proč se vyšší šlechta v postavila do opozice vůči králi.²⁷⁶ Jistému přeceňování české šlechtické opozice nahrává i prostý pohled do korunních zemí, kde se žádné podobné uskupení nezformovalo, byť nutno říci, že zde nebyly usazeny tak

---

²⁷⁴ Srov. J. ZNEBEJÁNEK, *Sociologie konfliktu*, zejména s. 11–18; Oliver AUGÉ a kol., *Bereit zum Konflikt: Strategien und Medien der Konflikterzeugung und Konfliktbewältigung im europäischen Mittelalter*, Stuttgart 2008; Martin NODL – Martin WIHODA, *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku*, Brno 2008; Martin NODL, *Praha 15. století. Konfliktní společenství*, Praha 2023.

²⁷⁵ František ŠMAHEL, *Obrysy českého stavovství od konce 14. do počátku 16. století*, Český časopis historický 90, 1992, s. 161–187.

²⁷⁶ Robert NOVOTNÝ, *Ráj milců? Nižší šlechta na dvoře Václava IV.*, in: *Skladba a kultura dvorské společnosti*, edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka, Praha 2008, s. 215–229 (= *Dvory a rezidence ve středověku 2*).

významné a zámožné rody. Pokud už se někteří jednotlivci dostali s panovníkem do konfliktu, nejednalo se v žádném případě o systémové snahy ho připravit o moc, ale spíše šlo o osobní snahy zemských šlechticů se mocensky prosadit.

Prvním příkladem většího konfliktu je spor, do kterého se panovník dostal na konci roku 1382 s pány z Bibrštejna (*Herren von Biberstein*) v Dolní Lužici. Rodina pocházela původně z Míšeňska, nicméně na konci 13. století expandovala do Čech, konkrétně na severočeský Frýdlant, který Bibrštejnové získali v léno od krále Přemysla Otakara II.²⁷⁷ Do Dolní Lužice pak pronikli na počátku 14. století, tedy v době teritoriální expanze krále Jana, a zde v průběhu doby získali významná panství Sorau (Žary), Forst, Tauchritz aj. Bibrštejnové též často figurovali ve svědčených řadách listin Karla IV. a jejich erb se dostal i do slavné znakové galerie na hradě Laufu. To svědčí o tom, že byli významnými členy širšího dvora panovníka.²⁷⁸ Do poměrně ostrého konfliktu s mladým králem Václavem se pak rodina dostala díky panstvím Beeskow a Storkow, jež se nacházela na severním okraji Dolní Lužice a která náležela mezi majetky významné šlechtické rodiny ze Strehle.²⁷⁹ Poslední bezdětný příslušník tohoto rodu, Reinhard ze Strehle, se rozhodl v roce 1377 obě panství odkázat bratřím Oldřichovi a Janovi z Bibrštejna, s přihlédnutím k tomu, že právě mladší Jan měl za manželku Reinhardovu dceru.

K naplnění těchto dohod došlo po Reinhardově smrti na konci roku 1382. Jan a Oldřich se záhy přihlásili o své dědictví a již 13. prosince 1382 přijali od svých nových poddaných hold.²⁸⁰ V tu chvíli se však proti počínání bratří rázně ohradil Václav IV., který byl o dění na panství Bibrštejnů informován zhořeleckými posly.²⁸¹ Předmětem konfliktu se tak stala ani ne tak samotná panství Beeskow a Storkow, která by Bibrštejnům Václav IV. zřejmě bez problémů převedl vzhledem k jejich významné pozici u dvora, ale spíše způsob svévolného jednání obou bratří, který byl v rozporu s přirozenými lenními právy panovníka v Dolní Lužici, v jehož režii mělo celé oblenění být. V tomto konkrétním konfliktu je potřeba jednoznačně vyzdvihnout počínání

---

²⁷⁷ Listina o potvrzení koupě Frýdlantu byla vydána 5. února 1278, originál in: NA Praha, AČK, sign. 20.

²⁷⁸ K Bibrštejnům výběrově Lucie PRANDNEROVÁ, *Hospodářské poměry na panství Bibrštejnů na přelomu 14. a 15. století*, diplomová práce obhájená FF UK, Praha 2003; Tomasz JAWORSKI (ed.), *Bibersteinowie w dziejach pogranicza śląsko-lużyckiego*, Zielona Góra 2006; též T. DUFKOVÁ, *Korunní země vzdálená a neznámá*, s. 70–76.

²⁷⁹ Srov. Kurt ZAHN, *Die Strehle, die ersten Herren von Storkow und Beeskow, um 1200 bis um 1400* (= Beiträge zur Geschichte von Stadt und Amt Storkow 2), Storkow 2002.

²⁸⁰ Regest listiny in: *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der edlen Herren von Bieberstein und ihrer Güter*, edd. Julius HELBIG, Liberec 1911, s. 54, č. 323.

²⁸¹ Viz CDLS 3, s. 93.

Václava IV., který se energicky, aktivně a ve správnou chvíli zapojil, což se příliš často za jeho vlády nedělo. Zdá se, že bratři z Bibrštejna se zprvu krále nezalekli a nehodlali na dané situaci nic měnit či se k ní jakkoliv vyjadřovat. To přimělo panovníka sáhnout k silovým prostředkům a zahájit vojenskou operaci s cílem odbojné šlechtice pacifikovat.

Václavova reakce přišla zřejmě ihned po onom prosincovém holdu, což dokládají zhořelecké radniční účty, kde po celý leden 1384 registrujeme zvýšenou frekvenci posílů směrem ke královskému dvoru do Prahy, ale také do samotné Dolní Lužice, kde byla komunikační síť ještě cíleně posílena (*nuncio versus Lucasicam magnificaret*). Do věci se vložila též hornolužická města, která nepochybně podporou krále sledovala i vlastní zájmy. Již 17. ledna se zástupci Šestiměstí sešli v Löbau, aby projednali vojenskou operaci proti Bibrštejnům (*expedicionem civitatum contra de Bebirstein*).²⁸² K té vyzval explicitně i Jan Zhořelecký, který právě v této době přebíral vládu nad svým dílem korunních zemí a požádal zhořeleckého fojta a svého hofmistra Beneše Berku z Dubé, aby vytáhl se zemskou hotovostí proti Janovi z Bibrštejna, který poškozoval královské državy.²⁸³ Mezitím začali Bibrštejnové ze svého frýdlantského panství podnikat ničivé vojenské výpady a záškodnické akce směrem do Horní Lužice, na což si Zhořelečtí u krále stěžovali na konci ledna 1383. Velitelem těchto operací měl být podle všeho frýdlantský purkrabí Čeněk z Donína. Přítomnost fojta Beneše je ve Zhořelci doložena 7. února, přičemž ke shromažďování vojenských jednotek zde docházelo už od 31. ledna.²⁸⁴

Kolem 14. února odjel Beneš z Dubé do Löbau, kde byly dohodnuty podrobnosti ohledně odvetného tažení na Frýdlant s představiteli zemské šlechty, kteří poskytli i své jednotky.²⁸⁵ O samotném tažení královského vojska na Frýdlant se žádné zprávy nedochovaly, ale protože šarvátky pokračovaly i nadále (v podstatě až do léta 1383), tak tato vojenská operace nemohla být příliš úspěšná. Kolem 4. dubna 1383 snad na nějakou dobu zavládl klid zbraní (*treugarum*), který zprostředkoval kníže Přemek Těšínský (†1410), jeden z předních dvořanů panovníka. Václav IV. pak 22. července informoval zhořelecké radní o tom, že mu bratři mají v úmyslu vrátit neprávem nabytá léna

---

²⁸² CDLS 3, s. 94.

²⁸³ Datace této listiny je trochu sporná, starší bádání jí klade až do roku 1387. R. LEHMANN, *Urkundeninventar*, s. 355, č. 933 klade listinu už do roku 1383, stejně tak L. BOBKOVÁ a kol., *Jan Zhořelecký*, s. 283, č. 3, což se zdá vzhledem k širšímu kontextu konfliktu pravděpodobnější.

²⁸⁴ Viz CDLS, s. 95.

²⁸⁵ *Tamtéž*, s. 96.

v Beeskowě a Strorkowě vrátit, a zároveň král radní požádal o součinnost s fojtem Benešem Berkou, který měl v celé věci jednat jeho jménem.²⁸⁶

Zdá se, že pánové z Bibrštejna se však stále zdráhali zcela na dohody přistoupit a konflikt v žádném případě nekončil. Bohužel, jinak spolehlivý pramen zhořeleckých účtů, nám v tomto období nepomůže, protože zápisy z podzimu roku 1383 a celý rok 1384 v účtech chybí, a i ostatní zdroje jsou skoupé. Jsme schopni doložit až opětovný apel Václava IV. z počátku roku 1384, kdy král požádal města Šestiměstí o další vojenské tažení do Dolní Lužice s cílem osm dní obléhat panství Beeskow a Storkow.²⁸⁷ Do tohoto období zřejmě spadá také Václavova listina pro magdeburského biskupa Albrechta, kterého král žádal, aby přiměl slezského šlechtice Konráda z Nimptsch, spojence a přítele Jana z Bibrštejna, aby se přidal na jeho stranu a nenarušoval zemský mír.²⁸⁸ V této době však nabral konflikt rychlý spád a Bibrštejnové konečně uzavřeli s králem dohody. Jejich vrcholem bylo slavnostní oblenění, které se odehrálo v Praze kolem 18. března a Václav IV. potvrdil Janovi i Oldřichovi držbu panství Beeskow a Storkow se vším příslušenstvím a právy a také s městy Reichenwalde a Bucholz.²⁸⁹ O pár dní později lenní dohody potvrdil i vévoda Jan Zhořelecký.²⁹⁰ Nejsme sice schopni přesně a podrobně doložit, co se dělo v poslední fázi konfliktu, ale je jisté, že Bibrštejnové museli za svůj odpor náležitě zaplatit. Konkrétně se mělo jednat o 6 000 kop grošů, které měli bratři Václavu IV. za neuposlechnutí jeho nařízení vyplatit. Ke splacení celé částky došlo snad už na počátku roku 1386.²⁹¹

Tento konflikt, do kterého se Václav IV. dostal hned na počátku své vlády, se tedy zdá téměř ideálním co do způsobu řešení. Panovník reagoval na konfliktní situaci bezprostředně, použil proti odbojným šlechticům ihned vojenskou sílu a dokázal je sankcemi, v podobě vysokého finančního odškodnění, pacifikovat natolik, že se již Bibrštejnové proti němu nikdy nevzbouřili. Bylo to vlastně právě naopak, protože od té doby se bratři kontinuálně pohybovali na panovnickém dvoře. V roce 1386 byli například jmenováni hejtmany v Braniborsku, což by se těžko stalo ve chvíli, kdy by nebyli vůči

---

²⁸⁶ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 59.

²⁸⁷ L. PRANDNEROVÁ, *Panství Bibrštejnů*, s. 17.

²⁸⁸ Příloha I. Katalog písemností, č. 124.

²⁸⁹ Tamtéž, č. 67.

²⁹⁰ Viz originál in: BLHA Postdam, Rep. 37 Beeskow-Storkow, U 13; též L. BOBKOVÁ a kol., *Jan Zhořelecký*, Katalog, s. 28–29, č. 6.

²⁹¹ Bibrštejnové si zřejmě na splacení částky půjčili od pražských židů, viz *Urkundliche Beiträge*, s. 55, č. 342; R. LEHMANN, *Urkundeninventar*, s. 364, č. 958.

Lucemburkům loajální.²⁹² Lze také polemizovat s tezí o jejich budoucím zapojení do panské jednoty, která se vyskytuje ve starší literatuře, ale která nemá naprosto žádnou oporu v pramenech. Je tedy téměř jisté, že jediný konflikt, který se mezi králem Václavem IV. a dolnolužickými Bibrštejny odehrál, byl ten mezi lety 1383–1384 a z něhož jednoznačně vyšel jako vítěz český král, který projevil vladařský um i pevný postoj při jeho řešení.

Téměř záhy byl panovník vtažen do dalšího konfliktu, který se v literatuře tradičně označuje jako vartenberská válka.²⁹³ V této rozepři Václav IV. nevystupoval ani tak jako přímý účastník, ale spíše ze své pozice zeměpána měl povinnosti problémy podobného typu řešit. Český šlechtic Markvart z Vartenberka totiž začal opakovaně poškozovat majetky některých hornolužických měst a mimo jiného přepadával kupce směřující se zbožím z či do Horní Lužice. Proti jeho počínání se důrazně ohradila města Zhořelec, Löbau či Žitava, kterých se jeho záškodnické akce nejvíce týkaly. O konkrétním průběhu drobné války, která se odehrávala s přestávkami mezi lety 1385 a 1390 by se toho dalo napsat mnoho, ale nás v tuto chvíli budou nejvíce zajímat kroky Václava IV., jež podnikl, aby rozepři vyřešil. Panovník se na danou situaci snažil reagovat tím, že v říjnu roku 1386 vydal nařízení ohledně stíhání zemských škůdců, které bylo jistě mířeno i proti Vartenberkovi. Václav IV. tímto dal ohrožované Žitavě do rukou právo tyto osoby zajmout a postavit je před soud.²⁹⁴

Nebylo to první královské nařízení tohoto typu, už v březnu 1381 reagoval panovník obdobně a do odvolání poskytl městům Šestiměstí právo na využívání tohoto „zrychleného“ soudu.²⁹⁵ Právě ve václavské době se tento způsob soudního řízení začal velmi často užívat a vžilo se pro něj označení Fehmgericht. V praxi to znamenalo, že tento fém mohl škůdce zajmout, bez dalších průtahů soudit, odsoudit a také provést případnou exekuci, a to vše v součinnosti s městskými radami jednotlivých hornolužických měst, které tyto rozsudky bezodkladně přijímaly. Většinou byli před

---

²⁹² R. LEHMANN, *Urkundeninventar*, s. 364, č. 958.

²⁹³ Srov. zejména Rudolf ANDĚL, *Husitství v severních Čechách*, Liberec 1961; Jana BOŇKOVÁ, *Vztahy severočeské šlechty s Horní Lužicí v 2. polovině 14. a v 15. století*, diplomová práce obhájená na FF UK, Praha 2004.

²⁹⁴ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 147. Václav IV. zřejmě vydal listinu podobného znění i pro ostatní města Šestiměstí a žádal je o součinnost viz Tamtéž, č. 150.

²⁹⁵ Tamtéž, č. 22. Srov. též J. B. CARPZOV, *Ehren-Tempel*, část 1, s. 322.

tímto soudem souzení delikventi za hrubé násilí, loupeže či vraždy a také právě v případě porušování zemského míru.²⁹⁶

Na počátku roku 1389 král Václav IV. usoudil, že města mají nesporný podíl na přetrvávajícím konfliktu, a proto je vyzval, aby zaplatila Markvartovi z Vartenberka odškodné ve výši 1 500 kop grošů pražských, a to nejpozději do svátku sv. Kateřiny (tj. do 25. listopadu). Jako důvod byly uvedeny údajné útoky měst proti Markvartovým lidem. Co krále k tomuto výroku skutečně vedlo, to prameny neprozrazují. Jako ručitel zde figuroval Konrád Kaplíř, královský mincmistr v Kutné Hoře.²⁹⁷ Václavovo nařízení se však zcela minulo účinkem a města jeho příkaz v podstatě ignorovala. To zapříčinilo další rozdmýchání konfliktu, který velmi nabral na intenzitě. Do celé situace se záhy vložil i Jan Zhořelecký, který byl pověřen svoláním zemské hotovosti a tažením na Markvartovo sídlo na hradě Žleby. Vojenské výpravy, která se odehrála v lednu roku 1390, se zřejmě účastnili i budyšínské manové a rytíři, čemuž nasvědčuje listina Václava IV. z dubna téhož roku ohledně žoldu, který jim král slíbil vyplatit, pokud by museli táhnout za hranice země. Zřejmě si na králi toto ustanovení vymohli výměnou za vojenskou pomoc proti odbojnému pánovi z Vartenberka.²⁹⁸ Ten byl záhy po vojenském tažení proti jeho hradu Žleby zajat a vězněn až do roku 1392.²⁹⁹

V červnu roku 1390 panovník znovu sáhl po instituci hornolužického Fehmgerichtu a všem radním z měst Šestiměstí povolil, aby společně s tímto soudem mohli vynášet rozsudky nad narušiteli zemského míru. Rozdíl oproti nařízení z roku 1386 byl zřejmě v tom, že se v případě potřeby nemusel sejít celozemský fém (tj. i s účastí do fému jmenovaných šlechticů), ale mohla se angažovat jen jednotlivá města, což by značně urychlilo soudní proces. Zároveň si však Václav IV. vymínil, že při souzení místních obyvatel nesmějí radní jednat bez vědomí královského fojta.³⁰⁰ Král poté ještě zvlášť instruoval své další nespécifikované královské úředníky (*Amtleuten*), aby městské radní

---

²⁹⁶ Soud se scházel většinou ad hoc ve městě Löbau a zasedal v něm jednak hlavní soudce (Richter) a také přísední (Schephen, Fehmsschöppen), mezi kterými měli převahu zástupci měst, doplnění o jednotlivce z řad šlechty. Po roce 1400 se účast šlechty stávala již pravidlem. Kořeny fému lze hledat už v době vlády Karla IV. a někteří němečtí autoři dokonce spojují jeho počátky přímo se vznikem Šestiměstí. Srov. H. SEELIGER, *Der Bund der Sechsstädte*, s. 1–98; J. KAPRAS, *Právní dějiny* 1, s. 276; Gerhard FRANCKE, *Das Oberlausitzer Femgericht*, Dresden 1937; též nejnověji L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 62.

²⁹⁷ Příloha I. Katalog písemností, č. 170.

²⁹⁸ Tamtéž, č. 178.

²⁹⁹ O Vartenberské válce informují i *Staré letopisy české rkp. Křižovnického*, s. 37. Jedná se o relaci čistě bohocentrickou, bez uvedení jediné zmínky o korunních zemích.

³⁰⁰ Příloha I. Katalog písemností, č. 180.

podporovali v jejich krocích proti narušitelům míru.³⁰¹ V teoretické rovině se tedy Fehmgericht i králova nařízení jeví jako poměrně silné mocenské nástroje, jak bylo možné tyto škůdce pacifikovat a odsoudit, nicméně prakticky to příliš dobře nefungovalo a problém záškodnických akcí se nevyřešil. Samotná činnost a existence Fehmgerichtu byla navíc sama o sobě proti mysli hornolužické šlechty. Panovník zřejmě udělal maximum možného, mohl ještě nad to stanovit nějaké peněžní či jiné sankce, které by možná tyto záškodníky od podvratných akcí odradily, k čemuž ale nepřistoupil.

Dalším příkladem ostré rozepře mezi panovníkem a šlechtou obou Lužic byl konflikt z konce 90. let 14. století, který se odehrával na pozadí napětí mezi Lucemburky. Spor trval v podstatě mezi lety 1396 až 1401 a střídavě se přeléval mezi oběma zneprátelenými stranami, tedy stoupenci markraběte Jošta a stoupenci krále Václava. Předmětem tohoto konfliktu nebyla ani tak jedna konkrétní událost či akce, ale spíše stále přetrvávající a rozšiřující se problém zemských škůdců a jejich podvratných akcí, které velmi ohrožovaly bezpečnost České koruny a zejména obou Lužic. Králi se tedy tak trochu jako bumerang vrátili problémy z doby vartenberské války a také to, že se mu je nedařilo účinně vyřešit. A právě tohoto vakua využilo na konci 90. let 14. století hned několik představitelů domácí lužické šlechty.

Na podzim roku 1398, tedy ve chvíli, kdy se Václav IV. vrátil ze své několikaměsíční cesty po říši a Francii, se rozhořel spor kolem dolnolužického hradu Mückenberga (Komorów, dnes součást Gubenu), který vlastnil Jindřich z Waldau. Tento původem míšeňský rytíř svými kořistnickými akcemi začal ohrožovat nejenom Dolní Lužici, ale i sousední Horní Lužici. Vedle podvratných akcí směrem k městům se terčem Jindřichových nájezdů stala zejména příhraniční panství Priebus (Przewóz) a Triebel (Trziebel), jež vlastnil Jan z Hackebornu, o kterém můžeme v této době hovořit jako o loajálním šlechtici Koruny.³⁰² Ten se zcela logicky rozhodl své državy hájit a podnikl odvetnou vojenskou výpravu na Mückenberga. V té chvíli však proti jeho počínání razantně vystoupil dolnolužický fojt Hynek Berka z Dubé na Honštejnu s bývalým fojtem Anselmem z Ronova a také domácí šlechtic Jan z Chotěbuzi. Tito mužové pak

---

³⁰¹ Tamtéž, č. 181. Srov. Johan Benedict CARPZOV, *Analecta Fastorum Zittaiensium oder Historischer Schauplatz der löblichen alten Sechs-Stadt des Marggraffthums Ober-Lausitz Zittau (...)* 1–2, Zittau 1716, zde díl 1, s. 183; S. GROSSER, *Lausitzische Merckwürdigkeiten*, s. 184.

³⁰² Nebylo tomu tak ale vždy. V roce 1392 zdědil nároky na toto původně zaháňské panství Jan Zhořelecký, ale pánové z Hackebornu mu odmítli holdovat. Jejich odpor byl nakonec zlomen až vojensky v polovině roku 1393, kdy rodina uznala příslušnost panství k Horní Lužici. Jisté neshody o zemské příslušnosti panství však panovaly i nadále. Srov. V ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 419–420.

shromáždili na konci října 1398 svá vojska u Sommerfeldu (Lubsko) a Peitzu a pohrozili Janovi vojenským vpádem na Priebus. Ten se však odmítal podvolit, a proto došlo k útoku na jeho panství, kdy bylo vypáleno celé město a bez újmy skončil pouze tamní hrad. Dle dochovaných zpráv poslalo město Zhořelec na pomoc domácím pánům značné posily, mimo jiné i mistra puškaře, se značnou zásobou střelného prachu a olova. Vojsko však bylo stejně rozprášeno a většina hornolužické posádky padla do zajetí. Až tyto události na Priebusu přiměly Václava IV. k tomu, aby se do celé situace vložil.³⁰³

Předtím, než bude zhodnoceno počínání krále v celé této věci, je třeba pro širší kontext zmínit roli fojtů Hynka Berky z Dubé a Anselma z Ronova v celém tomto konfliktu. Hynek byl dosazen na post dolnolužického fojta ihned po tom, co král Václav z jara roku 1397 převedl Joštovi správu Dolní Lužice, a to jako přímý exponent moravského markraběte a z této perspektivy je nutné hodnotit i všechny akce, které Hynek podnikl na konci roku 1398. Úplně stejně na tom byl i druhý šlechtic, Anselm z Ronova, někdejší blízký spolupracovník Jana Zhořeleckého a svého času i dolnolužický fojt. I on se rozhodl ještě za Janova života přejít do tábora Jošta Moravského. Oba muže pak spojoval zejména hrad Ronov (Trzciniec), který do roku 1395 vlastnil právě Anselm a později se přes Jošta dostal formou zástavy do rukou Hynka Berky. Jednalo se o strategický bod nedaleko Žitavy, tedy na hranicích Horní Lužice a Čech. Této výhodné pozice využíval majitel hradu pro své záškodnické akce, které byly mířeny zejména proti přilehlému Žitavsku. Už v listopadu 1396 král Václav IV. toto narušování míru odsoudil a pověřil hornolužického fojta Pluha z Rabštejna, aby společně se zemskou šlechtou a městy vytáhl proti Ronovu. Nakonec však k vojenské výpravě nedošlo díky úspěšným smírným jednáním.³⁰⁴ Bohužel se však jednalo jen o iluzorní klid před bouří, protože už na konci roku 1398 se odehrála výše zmíněná vojenská výprava na Priebus.

Jak již bylo naznačeno, Václav IV. se do konfliktu zapojil až poměrně pozdě. Zřejmě nechtěl ještě více oslabit svou pozici a dostat se znovu do sporu s Joštem, se kterým byl od jara 1397 poměrně za dobře. Z radničních účtů víme o čilé komunikaci mezi Prahou a Zhořelcem v kritickém listopadu 1398, kdy si obyvatelé opakovaně stěžovali u krále na napjatou situaci. Velké znepokojení vyvolávaly zejména ozbrojené jednotky pánů z Chotěbuzi, jež se shromažďovaly u Sommerfeldu, přičemž se mělo

---

³⁰³ K eskalaci konfliktu viz výběrově J. W. NEUMANN, *Niederlausitzischen Land-Vögte*, část 2, s. 43; R. JECHT, *Geschichte der Stadt Görlitz I/1*, s. 124–127; V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 458; L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 73.

³⁰⁴ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 235.

jednat až o 500 jezdců.³⁰⁵ Královo vyčkávání a shovívavost vůči Hynkovi Berkovi z Dubé, Anselmovi z Ronova a také pánům z Chotěbuzi hodnotili Zhořelečtí kriticky. Kolem 23. listopadu se Václav IV. rozhodl konečně vystoupit z pozice pasivního pozorovatele konfliktu a do celé situace se vložit. Zřejmě tak učinil i po poradě s Otou z Kitlitz a fojtem Hynkem Pluhem z Rabštejna, kteří stejně jako obyvatelé Zhořelce panovníka vybízeli k razantnímu zásahu.

Václav IV. záhy vyzval hornolužická města, aby vystoupila proti všem nepřátelům a podpořila pány z Hackebornu.³⁰⁶ To, že král zaujmul takto jednoznačný postoj jistě muselo vyvolat vlnu nevole v táboře markraběte Jošta. Rabštejn poté shromáždil početnou armádu a se zdůrazněním, že jedná z pověření krále Václava IV. a vytáhl směrem na Priebus. Zpráva o vyslaném vojsku se rozšířila velmi rychle a zřejmě způsobila zděšení, protože záhy projoštovská strana ustoupila a z obléhaného Priebusu se stáhla. V tomto případě lze tedy vyzdvihnout počínání krále Václava, který sice zareagoval se zpožděním, ale jeho explicitní vyjádření podpory pánům z Hackebornu na chvíli zabránilo dalšímu vyhrocení konfliktu. Nemalou zásluhu na tom měl i fojt Hynek Pluh z Rabštejna, který se projevil jako dobrý králův spojenec.

Do celé věci se pak vložil Prokop Moravský, kterého král Václav IV. ustanovil správcem země a z jeho pověření markrabě vyzval města Šestiměstí, zejména nejvíce ohrožovanou Žitavu, k vojenskému tažení proti Ronovu. Stalo se tak kolem 23. prosince 1398.³⁰⁷ Zapojení Prokopa do celé této akce z mého pohledu ještě více situaci zkomplikovalo, vzhledem k jeho napjatým vztahům s bratrem Joštem. Není také jasné, zda k tomuto kroku dal svolení sám král, byť se jeho vůlí Prokop zaštiťoval. K markraběti se nepřekvapivě okamžitě přidal Jindřich z Hackebornu, Ota z Kitlitz, ale také například páni z Kamence, tedy další významní představitelé zemské hornolužické šlechty a rovněž dolnolužičtí Bibrštejnové.³⁰⁸ O pár dní dříve také uzavřel fojt Hynek Pluh a zástupci Šestiměstí na přání krále s některými míšeňskými městy obranný spolek na dobu pěti let, jehož cílem bylo potlačení zemských škůdců. K dohodám přistoupil trochu překvapivě i sám míšeňský markrabě Vilém I. Jednooký, většinu času Joštův spojenec.³⁰⁹ Je tedy

---

³⁰⁵ CDLS 3, s. 275–276.

³⁰⁶ Srov. V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 459–460.

³⁰⁷ Viz *Verzeichnis* 1/3–4, s. 148, č. 734

³⁰⁸ *Tamtéž*, č. 732 a č. 733.

³⁰⁹ Viz *UB Zittau*, s. 176, č. 721

třeba zdůraznit, že královská strana byla ve finále velmi početná, s čímž přívrženci moravského markraběte jistě nepočítali.

Samotné obsazení Ronova bylo velmi dramatické. Velkou zásluhu na celé vojenské akci měl velitel zemské hotovosti fojt Hynek Pluh z Rabštejna, kterému se povedlo hrad dobýt kolem 10. – 12. ledna 1399. Zda byl markrabě Prokop osobně přítomen celé operaci na Ronově, bohužel nevíme. Víme však, že ihned po dobytí došlo k rozboření hradu, který již nebyl nikdy v původní podobě obnoven, zřejmě bez vědomí krále.³¹⁰ Václav IV. byl chvíli situací a zničením hradu rozladěn, ale brzy se uklidnil, protože už 6. února ujišťoval žitavské radní, že přijímá jejich omluvu za neuposlechnutí jeho příkazu ohledně Ronova a nebude z celé situace vyvozovat žádné sankce ani důsledky.³¹¹ Na základě zhořeleckých účtů lze doložit, že k uklidnění situace napomohly finanční dary, které Zhořelečtí přivezli králi do Prahy.³¹² Václav tedy nakonec vojenskou akci a následné zboření hradu legitimizoval. Jaká byla reakce samotného Hynka Berky či dalších Joštových straníků na celou situaci nevíme. Zřejmě se ale k žádné další akci neuchýlili, alespoň prameny to přímo nepotvrzují. Sám markrabě se nacházel v nedalekém Berlíně, odkud jednal s dolnolužickým městem Luckau. Joštovo počínání mohlo budít podezření, že chce do kraje přijet a napadnout odtud Horní Lužici jako odplatu za zničení Ronova. Jošt se však z Braniborska do Lužice nevypravil, a proto mohli Zhořelečtí stáhnout své jednotky, které měli stále připravené na panství Jana z Hackebornu v příhraničím Priebusu.

V polovině června 1399 se Prokop Moravský vypravil do Horní Lužice, kde jednal z pověření krále s představiteli hornolužických měst o společném postupu proti škúdcům. Vše ale nakonec překryly letní dohody krále Václava IV. s markrabětem Joštem, resp. s panskou jednotou, které na oko přinesly zastavení konfliktu, ale ke konečnému vyřešení problému zemských škúdců nedošlo, podobně jako v době vartenberské války.³¹³ To, že se stále jednalo o palčivý problém dokládá i vystoupení Jana z Chotěbuzi, straníka Jošta Moravského, který po celý rok 1400 soustavně útočil na Horní Lužici a dostal se až k Budyšínu. Jeho vojsko mělo čítat až 800 koní a údajně způsobilo vypálení celkem 22 vesnic příslušejících k městu. Zapojení fojta Hynka Berky do dalších

---

³¹⁰ K celému dobývání Ronova podrobně H. KNOTHE, *Die Zerstörung der Burg Rohnau*, s. 182–188; V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 460; L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 72.

³¹¹ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 267.

³¹² Zhořelecké radniční účty vypisují částky 40 a 32 grošů, kterými byla vybavena zhořelecká delegace do Prahy. Srov. *CDLS* 3, s. 290–291.

³¹³ V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 461.

odbojných akcích nám prameny přímo neuvádějí, je však možné, že fojt dával k podvratným akcím i nadále svůj tichý souhlas.³¹⁴

Nakonec se však podařilo situaci stabilizovat a v červnu roku 1400 dostal někdejší odbojný rytíř Jindřich z Waldau, který celý konflikt v roce 1398 tak trochu odstartoval, od dolnolužického fojta panství Mückenberg v léno. V dané listině Jindřich otevřeně prohlásil, že se tímto vzdává králi Václavovi a plně se podřizuje jeho moci a vůli.³¹⁵ Posledního vzpurného šlechtice, Jana z Chotěbuzi se podařilo pacifikovat v únoru 1401, kdy i on slíbil spojenectví se zástupci Šestiměstí, konkrétně s městy Budyšínem, Zhořelcem a Žitavou, a i s dalšími městy a celou Horní Lužici. Zajímavé je také zapojení svídnicko-javorského knížectví, které v tomto mírovém ujednání rovněž figuruje. Neméně zajímavá je svědečná řada listiny, v níž se vedle hornolužického fojta Oty z Kittlitz, objevují také Bibrštejnové či jejich frýdlantský purkrabí Kašpar z Donína.³¹⁶

Václav IV. se pokusil situaci dále stabilizovat tím, že v květnu 1401 požádal Hornolužické (*den Mannen und den Einwohnern*), aby byli nápomocni hejtmanovi Janovi z Milheimu a podhejtmanovi Oldřichovi z Gausku v bojích proti zemským škůdcům. Svě poddané žádal o to, aby postupovali jednotně a zapoměli na své vzájemné spory.³¹⁷ V listině nenajdeme žádné konkrétní zmínky o podobě trestu či sankcích, které by se na tyto škůdce vztahovaly, pokud by byla dokázaná jejich vina, což tak dávalo možnost tyto podvratné akce stále organizovat.³¹⁸ Král Václav se k celé situaci už nevyjádřil, což se mu vrátilo hned záhy, konkrétně v letech 1406–1408. Doloženy jsou například výboje synů Jindřicha z Waldau, kteří soustavně útočili na hornolužický Kamenec. Město na to reagovalo podobnou taktikou a napadalo naopak zboží pánů z Waldau, zejména nově získaný Königsbrück. Tyto drobné šarvátky měly neblahé důsledky na hospodářství a ekonomiku obou stran.³¹⁹

Napjatá situace donutila Václava IV. z jara 1408 požádat žitavského fojta a městské rady ve Zhořelci, Žitavě, Lubáni a i dalších městech, aby podpořili hornolužického fojta Otu z Kittlitz a zasáhli spolu s ním proti zemským škůdcům

---

³¹⁴ Srov. J. W. NEUMANN, *Niederlausitzischen Land-Vögte*, část 2, s. 44; J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 295; V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 497.

³¹⁵ Listina byla vydána 15. června 1400, originál viz SA Bautzen, Urkunden, sign. 86.

³¹⁶ Viz Tamtéž, sign. 88.

³¹⁷ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 306.

³¹⁸ Už na počátku roku 1405 se znovu o slovo hlásil Jan z Chotěbuzi, který znovu napadl Horní Lužici, zřejmě za využití tiché podpory fojta Hynka Berky z Dubé – tak soudí R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 71 a též V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 593.

³¹⁹ L. BOBKOVÁ, *Královská Horní Lužice*, s. 73–74.

(*Landebeschädiger*). Není sice jasné, kdo přesně mají tito záškodníci být, ale s velkou pravděpodobností se jednalo o dolnolužické pány z Köckritz, kteří ve stejné době podnikali kořistnické akce, které kontrolovali ze svého sídla na panství Drebkau.³²⁰ Podpora budyšínského fojta však zřejmě byla nedostatečná, a proto 26. března Václav IV. znovu apeloval na hornolužická města, aby byla Otovi nápomocna. Situace se zřejmě nevyřešila, protože na konci srpna 1408, kdy byl panovník přítomen v Žitavě, žádal městskou radu, aby se připojila k tažení Oty z Kittlitz proti narušitelům míru. Ještě v létě 1413 panovník zcela obdobně apeloval na nového fojta Hynka Berku a zástupce Šestiměstí, aby společně zasáhli proti zemským škůdcům a lapkům.³²¹ A abychom nezůstali jenom v Lužicích, tak v roce 1418 prosil Václav IV. vratislavskou městskou radu zcela obdobně o to, aby přísně zasahoval proti vrahům a zemským škůdcům.³²² Tento problém se tedy evidentně nedařilo vyřešit napříč celou Korunou. Otázkou zůstává, či to byla vina, zda samotného krále, který nebyl důsledný ve svých nařízeních anebo to byl obecný problém právního zakotvení, respektive neexistence právního systému v jednotlivých zemích – zřejmě to byla kombinace obojího. Z mého pohledu byla nadějným pokusem ve václavské době nově se vytvářející instituce hornolužického Fehmgerichtu, která značně ulehčovala stíhání těchto škůdců, ale v praxi to příliš nefungovalo a v ostatních korunních se obdobná instituce neprosadila. Dokládá to i skutečnost, že fém po smrti Václava IV. v podstatě zanikl.

V posledních letech své vlády musel panovník ještě zasáhnout do záležitostí svých slezských leníků, konkrétně se jednalo o dědický spor opolských a hlohovsko-zaháňských knížat. Tento konflikt měl několik rovin a proměnných, které je nutné do celkového obrazu zahrnout. Prapůvod tohoto sporu vycházel z absence mužských potomků opolského knížete Vladislava II. (†1402), který si od císaře Karla IV. nechal už roku 1367 potvrdit nástupnictví v ženské linii pro svou starší dceru Kateřinu a také přiřkl doživotní držbu Opolska své manželce Eufemii, přezdívané Ofka.³²³ Vlivem neúspěšné teritoriální politiky v 90. letech 14. století se však kníže roku 1396 knížectví vzdal ve prospěch svých synovců Bernarda, Bolka a Jana Kropidlno, čímž ale odepřel výše zmíněné nároky své dceři. Lze však předpokládat, že k tomuto kroku byl politikou unavený a pokořený kníže

---

³²⁰ K rodině srov. W. T. BRUER, *Deutsche Adelsgenossenschaft: Jahrbuch des Deutschen Adels* 2, 1898, s. 321–330; Diepold VON KOKRITZ, *Geschichte des Geschlechtes von Köckritz von 1209–1512 und der schlesischen Linie bis in die Neuzeit*, Breslau 1895.

³²¹ Příloha I. Katalog písemností, č. 396, 408 a 524. Srov. též *CDLS* 3, s. 568.

³²² Tamtéž, č. 584.

³²³ Karlova obsáhlá listina viz *LBUS* 2, s. 308, č. 13. Kateřina byla dcerou Vladislava II a jeho první manželky Alžběty Wolovské. V roce 1388 si pak vzala knížete Jindřicha VIII. Hlohovského (†1397).

částečně donucen svými příbuznými.³²⁴ Celá situace zůstala ze strany českého krále bez povšimnutí. Dědické nároky však nebyly odepřeny jeho manželce Ofce, která se po Bolkově smrti roku 1401 stala spoluvládkyní knížectví a například figurovala i ve známém knížecím spolku, který vznikl na podporu krále Václava IV. uvězněného jeho bratrem v roce 1402 (viz i níže). Zdá se tedy, že kněžnin vliv nebyl úplně zanedbatelný, což se naplno projevilo v září roku 1416, kdy se o své dědické nároky přihlásila hlohovsko-zaháňská knížata.³²⁵ Mužové se odvolávali na starší práva jejich matky Kateřiny, jež fixovala zmíněná listina Karla IV. z roku 1367 a lze oprávněně přepokládat, že v pozadí celého aktu stála i kněžna Ofka, která chtěla prosadit nároky své nevlastní dcery a vnuků na úkor současných držitelů země. Opolští bratři se ale zcela logicky proti tomuto počínání ohradili, protože Hlohovsko-Zaháňští požadovali v podstatě polovinu knížectví, včetně hlavního města, což pro ně bylo nepřijatelné.³²⁶

Celý spor tak nakonec skončil před králem Václavem, kterého o situaci informovali podle všeho Hlohovští. Panovník zaujal dle mého názoru správné stanovisko a obeslal obě strany s tím, že o celé záležitosti sám rozhodne na zasedání dvorského soudu v Praze. Opolští se však do hlavního města odmítli dostavit a místo toho posílili své vojenské jednotky v knížectví. Je potřeba zmínit, že vztahy panovníka a Opolských nebyly ideální již delší dobu. Napětí přetrvávalo v podstatě už od konce 80. let 14. století díky placení, respektive neplacení, královského dluhu 8 000 kop grošů. Původně se jednalo o odstupné za postoupení Svídnicko-Javorska českým králům, které Karel IV. hodlal vyplatit opolským knížatům, co by dědicům knížectví z matčiny strany. Nakonec jim však císař za onu sumu místo toho zastavil četné majetky ve východních Čechách, spolu s hradem Potštejnem a městy Kostelcem nad Orlicí a Trutnovem. Zboží se však už roku 1389 rozhodl Václav IV. zapsat věnem své nové manželce Žofii a Opolským se zavázal splatit oněch 8 000 kop grošů (v přepočtu 10 000 zlatých) po postupných tisícových splátkách. Obligátně se však splátky zpozdily a do celé věci bylo zřejmě nedobrovolně vtaženo i město Vratislav, jež knížata donutila převzít královy závazky.

---

³²⁴ Viz majetkové listiny in: *LBUS 2*, s. 313–318, č. 23 a s. 318–320, č. 24

³²⁵ Jmenovitě se jednalo o Jana I. Zaháňského (†1439), Jindřicha IX. (†1467), Jindřicha X. Rumpold (†1423) a také Václava Hlohovského († kolem 1431).

³²⁶ Pro širší kontext srov. Władysław DZIEWULSKI, *Terytorialne podziały opolszczyzny w XIII – XV w.*, Sobótka 28/3, 1973, 3, s. 323–348; M. ČAPSKÝ – D. PRÍX, *Slezsko v pozdním středověku*, s. 328–331; nejnověji David RADEK, *Slezská knížata a Vladislav II. Jagellonský. Několik poznámek k tzv. velkému privilegii krále Vladislava II. z roku 1498*, in: *Jagiellonowie i ich świat. Konflikty Jagiellonów*, edd. Bożena Czwojdrak – Jerzy Sperka – Piotr Węcowski, Kraków 2023, s. 177–191; Jerzy HORWAT, *Księstwo Opolskie i jego podziały do 1532 r. Książęta. Miasta. Kościoł. Urzędy. Własność prywatna*, Rzeszów 2002.

Opolští pak začali vymáhat své pohledávky prostřednictvím konfiskování zboží vřatislavských kupců mířících do Krakova. Celá kauza se opakovaně dostávala před různé soudy a na obou stranách byly podnikány drobné vojenské akce.³²⁷

K jistému uklidnění zřejmě došlo v době panovníkova zajetí kolem roku 1402, kdy se obě zneprátelené strany, tedy opolská knížata a město Vřatislav, postavily do jednoho tábora vznikuvší slezské konfederace (viz níže). Mezi lety 1404 a 1405 se pak polský král Vladislav snažil jako zvolený smírce obě zneprátelené strany urovnat a skutečně se povedlo na několik let příměří uzavřít. Rozhodnuto bylo i v otázce královského dluhu, který stále platil a panovník se na základě výroku Vladislava Jagella zavázal ho umořit.³²⁸ Byl to však bohužel jenom iluzorní klid před bouří a Opolští se znovu o své nároky důrazně přihlásili v roce 1409, kdy napadli několik pražských kupců jedoucích do Vřatislavi. Václav IV. byl jistě tímto počínáním knížat rozezlen, a proto proti nim v roce 1410 vyhlásil ozbrojenou výpravu. Nad to nařídil vřatislavským konšelům, aby v případě příjezdu opolských knížat do města došlo k jejich zatčení. Radní tak učinili 6. prosince 1410, kdy byl obležen opolský palác ve městě a došlo k zadržení Jana Kropidlna. Počínání městské rady však pobouřilo vřatislavského biskupa Václava Lehnického, vzhledem k tomu, že kníže Jan byl duchovní osobou. Biskup se proto rozhodl zcela oprávněně vyhlásit interdikt nad celou diecézí a také příslušné radní exkomunikovat. Vzhledem k právě probíhajícímu adventu byl trest církevní klatby trestem nejvyšším a dotkl se jistě všech vřatislavských obyvatel. Celá tato rozepře se pak dostala až před soud kostnického koncilu, kde zájmy opolských knížat zastupoval sám dříve internovaný Jan Kropidlna. K jeho nevoli však tribunál rozhodl ve prospěch města a vřatislavského biskupa, jimž měli Opolští zaplatit všechny soudní náklady, a i další odškodné.³²⁹

Taková tedy byla výchozí situace a vztahy krále s opolskými knížaty. Když se pak v roce 1416 rozhodla hlohovsko-zaháňská knížata přihlásit o své nároky na Opolsko, Václavovi IV. poskytli dobrou záminku k tomu, aby potrestal veškeré záškodnické praktiky knížat a přinutil je se podvolit jeho autoritě. Není ale záhodno zapomínat na to, že prapůvod celého konfliktu vyvstával z nesplacení oné dlužné částky 8 000 kop grošů,

---

³²⁷ Srov. Dagmara ADAMSKA, *Východočeská zboží držaná Piastovci ve vrcholném středověku*, in: *Území východních Čech od středověku po raný novověk: kapitoly k územně správním dějinám regionu*, ed. Ondřej Felcman, Praha 2011, s. 44–55.

³²⁸ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 345 a 356.

³²⁹ Srov. Cézary BUŠKO a kol., *Historia Wrocławia*, s. 169–171; M. ČAPSKÝ – D. PRÍX, *Slezsko v pozdním středověku*, s. 343–344.

na kterou měli Opolští právo. To ale ani v nejmenším neospravedlňuje jejich nepřiměřené jednání a teror, kterému opakovaně vystavovali vratislavské obyvatelstvo a kupce. S hlohovskými knížaty panovník vycházel naopak dlouhodobě dobře, resp. prameny nedokládají opak. V roce 1413 se například kněžna Kateřina stala ručitelkou Václava IV., který ji zapsal zboží v hodnotě 12 000 zlatých.³³⁰ Bylo tedy téměř jisté, v čí prospěch král rozhodne. Na základě nařízení z 1. dubna 1418 panovník nařídil, aby Opolští bezodkladně předali požadované území hlohovským knížatům, přičemž toto rozhodnutí nemělo být nikým zpochybňováno. Václav IV. adresoval toto nařízení všem poddaným a obyvatelům v České koruně (*in der cron zu Behaim*).³³¹ Kvůli nedostatku pramenů nelze doložit jakoukoliv bezprostřední reakci opolských knížat, ale je jisté, že je výrok krále nemohl potěšit. Bylo by samozřejmě nesmírně zajímavé sledovat, jak by se tento ostrý spor vyvíjel dále a lze oprávněně přepokládat, že by celá situace vyústila v další ozbrojený konflikt. Veškerý vývoj však přetrhlo vypuknutí husitských bouří v létě roku 1419 a následná smrt Václava IV., což na nějaký čas obrousilo ostré hrany zneprátelených stran. Nicméně konflikt jako takový zůstal nevyřešen až do konce 15. století.³³²

Závěrem lze konstatovat, že se Václav IV. do konfliktu se zemskou šlechtou a knížaty nedostával příliš často, což je s ohledem na české prostředí třeba zdůraznit. Pokud už se král se šlechtou do sporu dostal, tak se většinou jednalo pouze o individuální jedince, kteří se snažili mocensky prosadit. Rozpory tohoto typu registrujeme zejména v imediátních Lužicích, kde byly tyto společenské vrstvy velmi výrazně zastoupeny. Ve slezském Vratislavsku a Svídnicko-Javorsku žádné podobné rozepře doložené nejsou, což ale vyplývá z povahy samotných knížectví, protože zde nebyly usazeny žádné významnější rody, možná s výjimkou svídnicko-javorské rodiny Schaffů, která však byla vůči králi zcela loajální. Jak se zdá, opravdu nejvíce problémů měl Václav IV. se šlechtou z Dolní Lužice, což je ale znovu dáno povahou země, kde dominovala právě šlechtická držba, na rozdíl od Horní Lužice, kde byly usazeny drobnější rody a význam měla města, která patřila mezi tradiční oporu panovníka. Určujícím faktorem byly také mocenské ambice markraběte Jošta, které se silně promítly do některých těchto sporů.

---

³³⁰ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 511.

³³¹ Tamtéž, č. 585.

³³² K dalšímu vývoji sporu nejnověji D. RADEK, *Slezská knížata a Vladislav II. Jagellonský*, s. 184–186.

Konflikty duchovních a církevních institucí ve vedlejších zemích

Podobně, jako v případě vztahu se šlechtou, bývá Václavu IV. vyčítáno chování k církevním hodnostářům, zejména pod dojmem jeho ostrého sporu s Janem z Jenštějna. I zde už moderní bádání přineslo jisté posuny a panovníkův vztah k duchovním už není prezentován jako permanentní nesoulad či konflikt. Přesto, i v korunních zemích najdeme dva zajímavé příklady, jeden z počátku a druhý z konce Václavovy vlády, kdy se panovník do pře s duchovními dostal. V prvním případě se jednalo o velmi vyhocený a dlouhotrvající spor s vratislavskou kapitulou a biskupem, ve kterém byl panovník osobně zainteresován, a který se dostal až před papeže. V druhém případě pak král zasáhl do mocensko-teritoriálního sporu magdeburského arcibiskupa a obou Lužic. Podobně jako v předchozí kapitole týkající se šlechty bude kladen důraz na konkrétní analýzu kroků, jež Václav IV. při řešení sporů podnikl a bude celkově zhodnocena i účinnost jeho nařízení.

Začneme konfliktem, který se odehrál mezi českým králem a vratislavským biskupem a jeho katedrální kapitulou mezi lety 1380–1384 a jenž se v historiografii označuje jako *pivní válka* nebo též *popská válka*.³³³ Pro širší kontext je nutné se krátce vrátit do doby vlády Karla IV., kde najdeme prapůvod této rozepře. Je všeobecně známo, že se císař pokusil v letech 1348 a 1349 podříditi vratislavské biskupství pražské arcidiecézi, tedy ho vyjmout z hnězdenské arcidiecéze, což se nakonec neuskutečnilo, nejen pro odpor hnězdenského metropolitě a polského krále, ale především papeže. Vzájemné vztahy císaře s biskupem Přeclavem z Pohořelé to však nenarušilo a biskup později působil na Karlově dvoře a dá se říci, že je pojilo vřelé přátelství, které vydrželo až do Přeclavovi smrti v roce 1376.³³⁴

Volba nového biskupa se však záhy ukázala jako velký problém. Kapitula totiž prosazovala svého kandidáta, děkana Dětricha z Klatov, zatímco český král se snažil dosadit Jana ze Středy, svého kancléře, blízkého dvořana a litomyšlského biskupa. Tak jako v mnoha případech se i v obsazení vratislavského biskupského stolce osobně

---

³³³ Termín pivní válka zřejmě pochází z některých pozdně středověkých kronik, naopak trochu hanlivý pojem popska válka je mladšího data – prosadil se jistě až za reformace. Jedním z prvních historiografů, kdo označil tento konflikt jako popska válku, byl luterán C. Grünhagen ve své studii *König Wenzel und der Pfaffenkrieg zu Breslau* o konfliktu hovoří též jako o *Bierstreit* (s. 242), viz TÝŽ, *Geschichte Schlesiens* 1, s. 206. Podobně i J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 141, který označuje válku jako popska. L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny 4b*, s. 302 používá oba termíny rovnocenně. Moderní syntézy k Dějinám Slezska termíny spíše neuvádějí. C. Buško a kol. nazývají konflikt jako *Wojna Pivna* (viz *Historia Wroclawia*, s. 159).

³³⁴ Srov například M. HOLÁ, *Vztahy českých králů a biskupů*, s. 76–91.

angažoval Karel IV.³³⁵ Děkan Dětrich byl sice vratislavskou kapitolou zvolen biskupem, ale nedočkal se potvrzení od papeže. Po delších průtahích byl pak nakonec dosazen králův exponent Jan ze Středy. Kapitula však jeho volbu potvrdila až v roce 1380, tedy po císařově smrti a již za papežského schismatu. Jan ze Středy měl velmi těsné vazby k Vratislavsku, byl mimo jiného kanovníkem v kolegiálním kostele sv. Kříže ve Vratislavi a byl tedy v tomto ohledu výborným kandidátem. Situace se však zkomplikovala na konci roku 1380, kdy stárnoucí biskup zemřel a otázka personálního obsazení se stala na několik dalších let předmětem ostrého sporu, jehož kořeny lze hledat právě v 70. letech a ve snaze českého krále do této volby aktivně zasahovat.

Konflikt měl však mnohem více vrstev než jenom otázku volby nového biskupa. Odrazilo se v něm také dlouhodobé společenské napětí ve Vratislavi a zejména mocensko-hospodářské soupeření biskupské kapituly a města. A byly to právě naznačené vnitřní neshody, které vedly k eskalaci letitých sporů. Proto nelze opomenout ani tuto rovinu a zúžit konflikt pouze na střet mezi králem a vratislavskými preláty. Vše začalo kolem Vánoc roku 1380 na první pohled nevinnou dodávkou několika soudků piva, které nechal katedrální kapitule dovézt do Vratislavi kníže Ruprecht Lehnicko-Břežský z důvodu blížícího se svátku Narození Páně. Za normálních okolností by asi tento dar nezpůsobil tolik pozornosti, nicméně vévodův bratr, Jindřich Lehnický, byl tou dobou děkanem v tamní biskupské kapitule, se kterou mělo město trvalé neshody, zejména hospodářského charakteru. K tomu všemu již rezonovala kandidatura jejich bratra Václava II. Lehnického, někdejšího biskupa v Lebusu (Lubusz), na uprázdněný biskupský stolec, kterého se kapitula snažila prosadit.³³⁶ Ona dodávka oblíbeného svídnického piva však znamenala zásah do obchodních výsad města, a to zejména do mílového práva, které si město bedlivě střežilo. Konšelé totiž nedlouho předtím vydali nařízení, které výslovně zakazovalo jakékoliv dodávky nevratislavského piva kapitule či jiným duchovním. Radní tím samozřejmě chtěli bránit hospodářský monopol města. Povož s pivem byl proto zastaven před Mikulášskou bránou, tedy ještě před vstupem do města, a poté na přímý příkaz vratislavských konšelů byly sudy s pivem místními branci zkonfiskovány. Jednání radních samozřejmě pobouřilo děkana Jindřicha Lehnického

---

³³⁵ K tomu přehledně Gerhard LOSHER, *Königtum und Kirche zur Zeit Karls IV. Ein Beitrag zur Kirchenpolitik im Spätmittelalter*, München 1985.

³³⁶ Všichni výše zmínění byli synové Václava I. Lehnického (†1364), který se rozhodl nedělit již tak velmi malé knížectví mezi své čtyři syny a vše odkázal pouze nejstaršímu Ruprechtovi. Zbylí tři synové (Boleslav, Václav II. a Jindřich) se vydali na církevní dráhu. Jejich úspěšná kariéra znamenala v celozemském prostoru velký úspěch a posílala vliv celého rodu. Obecně k rodině v době vlády Lucemburků srov. M. ČAPSKÝ – D. PRIX, *Slezsko v pozdním středověku*, s. 317–321.

a celou biskupskou kapitolu, a proto se rozhodli 7. ledna roku 1381 nad neposlušným městem vyhlásit interdikt, který znamenal zákaz bohoslužeb a církevních obřadů v celé Vratislavi.³³⁷ Městu nepomohla ani stížnost u hnězdenského arcibiskupa, kterou mu zaslali hned 25. ledna. Kanovníci záhy v oprávněné obavě město opustili a přesuli se do biskupského sídla v Nise, kde zvolili Václava Lehnického vratislavským biskupem.³³⁸

Pokud se do této chvíle můžeme na konflikt dívat jako na vnitřní rozepři mezi vratislavskými duchovními a městem, zejména o hospodářské výsady, tak s uskutečněním volbou nabytý celý konflikt úplně jiného rozměru. Kapitula totiž nevzala v potaz přání českého krále, který se po vzoru svého otce snažil prosadit vlastního kandidáta, a to Ondřeje z Dubé. Činil tak zřejmě na přímluvu vratislavského hejtmana Těmy z Koldic, který měl na pražském dvoře velký vliv. Vzhledem ke vznětlivé povaze Václava IV. je téměř jisté, že ho zprávy ze slezské metropole musely velmi rozladit. Jelikož tento konflikt spadá do doby, kdy praktikoval aktivní politiku, není s podivem, že se záhy rozhodl do Vratislavi osobně zajet a do celé věci zasáhnout, zřejmě i na přímluvu a na naléhání samotných vratislavských radních.³³⁹

Král dorazil do Vratislavi v létě roku 1381, tedy zhruba šest měsíců po vyhlášení interdiktu nad městem, který trochu překvapivě nebyl odvolán ani po jeho příjezdu. Tím byla narušena ceremoniální rovina královy návštěvy, protože nebyl uvítán, jak se slušelo a patřilo, nota bene, když že se jednalo o jeho první oficiální návštěvu ve městě po usednutí na trůn. Zřejmě ještě v den svého příjezdu se snažil král přimět děkana Jindřicha a kapitolu k odvolání interdiktu, ale nepochodil. Proto záhy král sáhl k razantnímu opatření a v noci z 28. na 29. června nechal vojensky obsadit většinu církevních majetků na předměstí a zkonfiskoval je. O všech těchto událostech nás barvitě informuje soudobá polská kronika hnězdenského arcidiákona Jana z Czarnkowa mapující roky 1370–1384. Byť je dílo laděno poněkud tendenčně, protože kronikář psal na objednávku polského krále Vladislava, lze z relace získat zajímavé informace, které nebyly doposud v souvislosti s Václavem IV. v historiografii příliš reflektovány. Z tohoto důvodu bude návštěvě krále ve světle Janovy kroniky věnován samostatný prostor v jedné z pozdějších

---

³³⁷ Viz C. GRÜNHAGEN, *König Wenzel*, s. 265, č. 5 (jedná se o insert v listině z 15. září 1381).

³³⁸ *Tamtéž*, s. 242–243. Též srov. J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 141; M. ČAPSKÝ – D. PRÍX, *Slezsko v pozdním středověku*, s. 313–314; C. BUŠKO a kol., *Historia Wrocławia*, s. 160.

³³⁹ Město Vratislav patřilo k trvalým oporám českého krále již od dob Jana Lucemburského a velmi profitovalo z královských milostí, což platilo i opačně vzhledem k finančním příjmům, které od města plynuly do královské poklady. M. Goliński na to konto trefně podotkl, že „*tak jak bywało to w przeszłości, oparciem dla mieszczan służył monarcha.*“, viz *Historia Wrocławia*, s. 160.

kapitol (viz níže, část II. 4 Repräsentace). Král ihned po zabrání biskupských majetků požádal některá slezská knížata, aby neposkytovala útočiště uprchlým duchovním, kteří postupně z města strachy utíkali (pěšky nebo na koni) a údajně se schovávali i v okolních lesích. Václavův rozkaz zcela nepřekvapivě nerespektoval kníže Ludvík Lehnicko-Břežský, strýc výše zmíněných lehnických knížat, a král proti němu musel zasáhnout vojensky.³⁴⁰ Posádka panovníka i samotný král se ve Vratislavi zdrželi zhruba do poloviny července 1381 a po tu dobu nedošlo k žádnému posunu v jednání.

Král si po návratu do Prahy stěžoval u papežské kurie a žádal Urbana VI., aby do Vratislavi poslal svého legáta, který by se postaral o zrušení interdiktu a nastolení smíru ve městě. Papež tak skutečně učinil a již 13. srpna 1381 pověřil kardinála Pilea, aby věc urovnal.³⁴¹ Další vývoj pak naznačuje, že králův razantní zásah zafungoval, protože rozkolísal názory některých členů katedrální kapituly, kteří se pomalu vraceli do města. Tato skupinka se záhy postavila do opozice vůči biskupu Václavovi Lehnickému a snažila se nastolit mír ve Vratislavi sama. Tou dobou snad dorazil do města také papežský nuncius Tomáš, toho času lucerský biskup, pověřený papežem urovnat spory. Vyslanec poté, co se městská rada zavázala dodržovat všechna církevní ustanovení a právo, konečně zrušil interdikt nad městem. Učinil tak podle všeho i se souhlasem některých přítomných kanovníků a jiných duchovních 15. září 1381.³⁴² Zda byl interdikt zrušen okamžitě však nevíme. O nejistotě a neinformovanosti svědčí i list vratislavského arcidiákona Mikuláše z 27. prosince 1381, který píše nejmenovanému slezskému knížeti o tom, že neví nic bližšího o jmenování biskupa Václava do úřadu a ani o tom, kdo a kdy zrušil interdikt nad městem. Z listu se pouze dozvídáme, že se někteří kanovníci již vrátili do Vratislavi a jistý Habart byl poslán do Říma na jednání s papežem.³⁴³

Nový rok 1382 pak přinesl významný posun v celém konfliktu a konečně se podařilo dosáhnout větších kompromisů. Kardinál Pileus v březnu 1382 ustanovil smírčí komisi, složenou z pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna, olomouckého biskupa Petra Jelita a lucerského biskupa Tomáše. Tito mužové měli nyní převzít odpovědnost za řešení situace v rozhádané Vratislavi. Kardinál tak učinil z důvodu nedokladné záležitosti, kvůli které musel odjet do Říma a nemohl se záležitosti více věnovat.³⁴⁴

---

³⁴⁰ Například J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 141.

³⁴¹ AP Wrocław, Rep. 107, sign. 26.

³⁴² Regest viz C. GRÜNHAGEN, *König Wenzel*, s. 265, č. 8.

³⁴³ Viz CDS 5, s. 318.

³⁴⁴ AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, sign. 670. V listině je inzerována i listina papeže Urbana VI. ze srpna 1381.

Do celé situace se pak na jaře 1382 znovu vložil Václav IV., který mezitím zaujal vůči biskupu Václavovi a katedrální kapitule smířlivější postoj, protože si jistě uvědomoval, že jinak k dohodám nedojde. Dne 7. května 1382 král confirmoval starší listiny Karla IV., Jana Lucemburského a Jindřicha Vratislavského, a potvrdil vratislavskému biskupství všechna práva a privilegia, což lze hodnotit jako vstřícný krok.³⁴⁵ Panovník však tyto milosti nerozdával zadarmo a ve svých dalších listinách požádal kapitolu, aby na své náklady nechala opravit hradby na tzv. Tumském ostrově, kde do roku 1319 sídlil vratislavský kníže, jež ale přesídlil na druhý (levý) břeh Odry, a tak toto území zůstalo výhradně v rukou biskupství. Do Václavových ustanovení byl zahrnut i výše zmíněný a opuštěný hrad, který král nařídil přebudovat na panovnickou rezidenci.³⁴⁶ O pár dní později se král vyjádřil také k otázce dovozu piva, které zažehlo jiskru celého konfliktu. Václav IV. povolil vratislavské kapitule dovážet do města ono svídnické pivo, ovšem výhradně pro své potřeby a zakázal jeho prodej či šenkování jinde ve městě. O své vůli informoval také vratislavského hejtmana Těmu z Koldic a městské radní, kteří měli dohlédnout na plnění jeho vůle a případně potrestat ty, kteří se proti tomuto nařízení protivili.³⁴⁷

Konečně, 27. května 1382 jmenovaní administrátoři vratislavské diecéze a blízcí dvořané krále Jan Hánek Brunův a Mikuláš z Rýzemberka³⁴⁸ uznali se souhlasem celé kapituly Václava IV. jako nejvyššího pána a patrona vratislavské diecéze, a slíbili mu svou věrnost a poslušnost. Král vzal záhy celé biskupství pod svou ochranu do doby vyřešení sedisvakance, tedy do doby ustavení nového biskupa. Kapitula naopak vyjádřila souhlas s možnými investicemi do fortifikace Tumského ostrova a otázku přestavby starého piastovského paláce nechala zcela na králově uvážení.³⁴⁹ Ještě nějakou dobu však trvalo, než došlo k finálnímu potvrzení Václava Lehnického v biskupském úřadu. Jako vratislavský biskup se sice Václav poprvé v pramenech objevil již 4. července 1382, ale konečné ustavení přišlo až na konci července. Mezitím žádal papež Urban VI. krále Václava o souhlas s tímto řešením. Pokud by jmenování nového biskupa mělo „*přinést pohoršení a pobouření v Čechách*“, měl král jmenovat povolanejší osobu. Václav IV.

---

³⁴⁵ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 36.

³⁴⁶ Tamtéž, č. 37. K realizaci této rezidenční přestavby však nikdy nedošlo.

³⁴⁷ Tamtéž, č. 41.

³⁴⁸ Mikuláš byl předním dvořanem Václava IV. a lze mu jednoznačně přičíst největší zásluhy za vyřešení konfliktu, viz J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 141.

³⁴⁹ Otištěno in: *Urkunden zur Geschichte des Bisthums Breslau im Mittelalter*, ed. Gustav Adolf STENZEL, Breslau 1845, s. 343–345, č. 298.

však s žádnými protinávry nepřišel, a proto již nic nebránilo uvedení lehnicko-břežského knížete do biskupského úřadu.³⁵⁰

Neméně důležité bylo i osobní narovnání mezi lehnickými knížaty a Václavem IV., ke kterému došlo o vánočních svátcích roku 1382. Na Štědrý den již řádně jmenovaný biskup Václav Lehnický kvitoval svého jmenovce ze zaplacení staršího dluhu 4 000 hřiven, který měl z části u kapituly sám císař Karel IV. a z části se jednalo o výdaje administrátorů v době sedisvakance. Václav Lehnický se také zavázal danou částku již více neupomínat.³⁵¹ Václav IV. si zřejmě finančně vypomohl u slezských knížat, které požádal o půjčku 1 000 hřiven. Výběrem peněz pověřil Jíru z Roztok, svého purkrabího. Část dluhu mu byla biskupem zřejmě odpuštěna, což byla běžná politická praxe během konfliktů podobného typu.³⁵² Zajímavý je v tomto ohledu také notářský instrument, který nechal sepsat Mikuláš z Rýzmburka 26. prosince 1382, zřejmě s cílem státoprávně zafixovat podřízenost biskupství českému králi jednou pro vždy. Listina obsahuje celkem pět inzerovaných listin biskupa Přeclava z Pohořelé, a to písemnosti z let 1342, 1344, 1345 a dvě listiny z roku 1358, které všechny nezpochybnitelně deklarují příslušnost vratislavské diecéze k České koruně.³⁵³ V lednu 1383 pak biskup Václav Lehnický nejprve konfirmoval listinu vratislavských administrátorů z konce května roku 1382 a posléze slíbil za sebe i své nástupce, že nikdy neuzavře spojenectví proti České koruně a jejímu králi, a zároveň zrušil jakékoliv stávající spolky, jdoucí proti zájmům Koruny.³⁵⁴

Zcela zásadní jsou pak listiny lehnických knížat ze 6. ledna 1383, které znamenaly stabilizaci vztahů s Václavem IV. Biskup Václav spolu s bratry Boleslavem a Ruprechtem a taky jejich strýc Ludvík Lehnicko-Břežský se synem Jindřichem, společně, jménem svých dědiců deklarovali, že knížectví vratislavské, spolu s městy Vratislav, Slezskou Středou a Namyslovem, ale také knížectví svídnicko-javorské i se všemi lény, náležejí do svazku České koruny (*Crone zu Behm*). Opětovně se všichni vzdali jakýchkoliv nároků na tato území, ve prospěch českého krále Václava IV. s výjimkou země a města Němčí, které drželi jako zástavu. Kníže Ludvík pak ještě

---

³⁵⁰ Urbanova listina z 8. července viz *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia* 5, ed. Kamil KROFTA, Praha 1903, s. 63, č. 81. Srov. též J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 141.

³⁵¹ C. GRÜNHAGEN, *König Wenzel*, s. 267–268, č. 17.

³⁵² Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 40.

³⁵³ Viz *UB Bisthums Breslau*, s. 345–356, č. 229.

³⁵⁴ NA Praha, AČK, sign. 1242 a 1243. Podobné znění má i nedatovaná listina se sign. 1246 A, která vznikla zřejmě o něco později, možná jako ověřený opis.

samostatně deklaroval svou věrnost a poslušnost Václavovi, jeho nástupcům i České koruně, a uznal lenní podřízenost českému králi.³⁵⁵ Je možné, že tak učinila i ostatní knížata, ale jejich listiny se nedochovaly. Král Václav jim na oplátku potvrdil všechny jejich majetky a léna. Pramenně můžeme tuto milost doložit pro knížete Ludvíka a Ruprechta Lehnicko–Břežské.³⁵⁶

Výše popsaný konflikt lze tak co do způsobu řešení hodnotit veskrze pozitivně a je to další důkaz aktivní a pragmatické politiky Václava IV. Jako trochu přehnané lze hodnotit královo chování v době jeho několikedenního pobytu ve Vratislavi, kdy došlo k násilnému rabování a drancování biskupských a církevních statků, byť plenění nepřátelského území patřilo ke středověkým zvyklostem a v podstatě se jednalo o promyšlenou demonstraci moci. Král se cítil uražen na svém majestátu, protože plošně platící interdikt znemožnil uskutečnění některých ceremonií a rituálů při jeho přivítání, čímž pohár trpělivosti přetekl. Jeho chování tak nepřekvapilo, protože patřilo k jeho klasickému habitu a také vládnímu stylu.

Co se týče města Vratislavi a tamních obyvatel, tak pro ty znamenalo vyřešení konfliktu obecnou stabilizaci poměrů, protože došlo k obnovení všech důležitých církevních ceremonií a obřadů po dlouhých měsících strádání. Konflikt měl také hospodářské důsledky, protože panovník přiřkl biskupské kapitule právo na dovoz svídnického piva, byť jen k vlastní potřebě, čímž ale byly oslabeni právovárečníci ve Vratislavi, kteří přišli o významný zdroj svých příjmů, což nebývá příliš zdůrazňováno. Dalším negativním důsledkem konfliktu bylo pak to, že s nástupem Václava Lehnického český král v podstatě ztratil možnost prosazovat svého kandidáta na biskupský stolec, kam měla být do budoucna dosazována pouze slezská knížata. I proto bylo důležité, že Václav IV. uzavřel s lehnicko-břežskými knížaty rozsáhlé dohody, které vyjasňovaly vzájemné vztahy a pozici českého krále coby lenního pána a zeměpána České koruny. Biskup Václav pak zastával svůj úřad velmi dlouho, vlastně téměř po celou dobu vlády Václava IV. (zemřel roku 1418). Vzájemný vztah obou mužů nikdy nepřerostl v bližší přátelství a spíše šlo z obou stran o pragmatickou toleranci, byť se oba mužové již nikdy nedostali do žádného konfliktu.³⁵⁷

---

³⁵⁵ NA Praha, AČK, sign. 1245 a 1246.

³⁵⁶ Příloha I. Katalog písemností, č. 53 a 54. Zbylá knížata buď ještě samostatně nevládla (kníže Jindřich) anebo nedržela žádné majetky (bratři Boleslav a Jindřich), a z toho důvodu nebyli zahrnuti do panovníkových lenních listin.

³⁵⁷ Král se například postavil na biskupovu stranu v době jeho majetkových sporů s jeho příbuznými v letech 1409–1414 a dokonce se nabídl jako smírce, pokud by jím jmenovaní zástupci Albrecht z Koldic

Druhý konflikt, který je na tomto místě třeba zmínit, spadá na samotný konec Václavovy vlády a oproti výše popsané pivní válce jde o roztržku typově zcela odlišnou. Král do tohoto konfliktu vstupoval z pozice ochránce České koruny, což patřilo mezi jeho základní zeměpanské povinnosti. Už delší dobu totiž panovalo napětí mezi magdeburským arcibiskupstvím a míšeňským biskupstvím, pod které spadala větší část obou Lužic. Míšeňští, kteří byli magdeburskému metropolitovi podřízeni, v tomto ohledu dlouhodobě usilovali o tzv. exempci, tedy o bezprostřední podřízení papeži. V důsledku by to znamenalo také větší nezávislosti vůči pražskému arcibiskupovi, který do záležitostí biskupství mohl vstupovat ze své funkce *legatus natus* pro míšeňskou, bamberskou a řezenskou diecézi.³⁵⁸ V roce 1399 míšeňskému biskupovi Těmovi z Koldic, který byl mimo jiného jedním z předních dvořanů Václava IV, podařilo tuto exempci u papeže vyjednat.³⁵⁹ To se však samozřejmě nelíbilo magdeburským arcibiskupům, kteří tuto bulu zcela odmítli a později i napadli. Nebylo to příliš výhodné ani pro pražského arcibiskupa, který by jako *legatus natus* také ztrácel část pravomocí, byť v této době se jednalo už spíše o čestnou funkci. Nebezpečné bylo také to, že kolem roku 1400 nepanovaly příliš vřelé vztahy mezi českým králem a míšeňskými markrabími, kteří se tradičně považovali za ochránce míšeňské diecéze. Ona zmíněná exempční bula navíc markrabím přískla poměrně dost pravomocí, například právo obsazovat větší prebendy míšeňské kapituly či obsazovat některé kanonikáty. Vzájemné vztahy krále a Wettinů se sice postupně normalizovaly, ale napětí mezi církevními institucemi přetrvávalo. Po roce 1411 pak tyto tenze přerostly v ozbrojený konflikt, jímž byla nejvíce zasažena Dolní Lužice, při jejíž hranici měl magdeburský arcibiskup většinu svých držav. Vedle míšeňských markrabích byli do konfliktu vztaženi i saští vévodové, jejichž rodové državy se nacházely nedaleko a není náhodou, že právě v této době získali od Václava IV. zástavu významného dolnolužického kláštera Dobrilugk se vším příslušenstvím, což jistě bylo magdeburskému

---

a Albrecht z Landsbergu při vyjednávání neuspěli (viz NA Praha, AČK, sign. 1453). K životu a episkopátu biskupa Václava Lehnického viz stručně Karl KASTNER, *Breslauer Bischöfe*, Breslau 1929, s. 19; Jan KOPIEC, *Wenzel, Herzog von Liegnitz (1348–1419)*, in: *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. Ein biographisches Lexikon 1*, ed. Erwin Gatz, Berlin 2001, s. 112–113.

³⁵⁸ K tomu viz Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Die Prager Erzbischöfe als ständige päpstliche Legaten*, *Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg* 6, 1972, s. 221–256 a podrobněji i níže, kapitola II. 3 Koexistence a kooperace.

³⁵⁹ Otištěno in: *CDSR 2/2*, ed. Ernst Gotthelf GERSDORF, Leipzig 1865, s. 284, č. 751. O obecné důležitosti personálního obsazení míšeňské diecéze vzhledem k českému králi viz Jan ZDICHYNEC, *Míšeňské biskupství v pozdním středověku*, in: *Česká koruna na rozcestí*, L. Bobková a kol., s. 192–211; L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 136–143.

arcibiskupství trnem v oku.³⁶⁰ Dochované prameny jsou velmi skoupé, ale i přesto lze celý konflikt v hrubých obrysech zrekonstruovat.

Na západní hranici lužického markrabství podle všeho zaútočil arcibiskup Günther II. ze Schwarzburgu³⁶¹ někdy na počátku roku 1411. Jeho konkrétní motivy jsou trochu nejasné, zřejmě se však snažil chránit svoje územní nároky v oblasti, proti rozpínajícím se saským vévodům. Václav IV. reagoval na danou situaci poměrně rychle. Už v květnu 1411 žádal město Zhořelec, aby poskytlo pomoc dolnolužickému fojtovi Janovi z Turgova a poslalo do Dolní Lužice na pomoc ozbrojené oddíly s koňmi.³⁶² Boje pokračovaly i nadále a vojsko magdeburského arcibiskupa zničilo dle zpráv také mnohé kostely a vesnice u Wurzenu či Mügeln v Míšeňsku. Další vývoj konfliktu je zcela nejasný. Znovu nás prameny informují až o událostech z dubna 1415, kdy fojtové obou Lužici, Hynek Hlaváč Berka z Dubé a Jan z Polence, uzavřeli strategické dohody s Janem z Chotěbuzi, který byl straníkem magdeburského arcibiskupa Günthera II. Vzájemná smlouva měla být platná po čtyři roky a obě strany se zavázaly chránit mír a spravedlnost proti všem narušitelům a škůdcům. V červenci roku 1415 se pak zneprátelené strany dohodly uzavřít na několik měsíců příměří.³⁶³

Už na jaře roku 1416 se však bojovalo znovu, což dokládá reakce Václava IV. z května 1416, kdy král vyzval celou Horní Lužici, aby poskytla Dolnolužickým vojenskou pomoc proti magdeburskému arcibiskupovi.³⁶⁴ Dolnolužický fojt Jan z Polence se pak přibližně v této době vypravil do Budyšína, kde se sešel s fojtem Hynkem Hlaváčem z Dubé a se zástupci šlechty a měst. Náplní jednání byl zřejmě mimo jiného i zásah proti neústupnému arcibiskupovi. O výsledcích jednání ale nevíme nic bližšího. V červnu 1416 na to konto fojti obou Lužic vybídli zhořeleckého purkmistra a městskou radu, aby se společně sešli v otázce vojenské pomoci Dolní Lužici. Termín setkání byl stanoven na 26. června a za místo bylo vybráno hornolužické Löbau. Dostavil se tam i Jan z Polence, který se ale dlouho nezdržel, protože se záhy vydal vítat do Zhořelce míšeňského markraběte Viléma, který tudy projížděl na své cestě do Krakova, aby ho ujistil o své loajalitě.³⁶⁵ Král Václav IV. nedlouho po rokování v Löbau znovu apeloval na zhořelecké many, rytíře, knechty a všechny obyvatele, a též na celou Dolní

---

³⁶⁰ Zástavní listina z 9. září 1411 viz Příloha I. Katalog písemností, č. 480.

³⁶¹ V rodové hierarchii Günter XXXI.

³⁶² Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 466.

³⁶³ *Inventarium diplomaticum*, s. 223, č. 646; *CDLS 2/2*, s. 422, č. 886.

³⁶⁴ Příloha I. Katalog písemností, č. 557.

³⁶⁵ Srov. J. W. NEUMANN, *Niederlausitzischen Land-Vögte, část 2*, s. 56.

Lužici, aby byli nápomocni jeho fojtům a hejtmanům v otázce obrany země.³⁶⁶ Žádné další prameny se v tomto směru nedochovaly. Zřejmě ale napětí přetrvávalo, což soudí i R. Lehmann, který zdůraznil, že se tento konflikt nepodařilo před rokem 1419 vyřešit.³⁶⁷ Klid v tomto směru nastal až v době episkopátu biskupa Janu Hoffmana (v úřadu mezi lety 1427–1451), který prosadil konečnou exempci Míšně, což přispělo k pacifikaci poměrů a ukončení mocenských ambicí magdeburského arcibiskupa v Dolní Lužici.

Výše popsany konflikt tak rozšířil paletu možných problémů, které panovník musel v korunních zemích řešit. V tomto konkrétním případě se byl poměrně pasivní, což ale trochu vyplývalo z obecného postoje k církevním institucím, do jejichž pravomocí většinou nezasahoval. Král se rozhodl jednat až ve chvíli, kdy zneprátelené strany zaútočily na jeho poddané, v tomto případě na Dolní Lužici, čímž ohrozily integritu České koruny. Rozmíšku se bohužel nepodařilo do smrti krále vyřešit. Závěrem shrňme, že konflikty Václava IV. s církevními osobami či institucemi v korunních zemích byly spíše ojedinělé, s výjimkou pivní války, která je však trochu extrémním a speciálním příkladem konfliktu. Jinak ve své podstatě panovník zaujímal k duchovním z korunních zemí smířlivé postoje, dodržoval nastavený status quo a spíše než o konfliktech lze hovořit o vzájemné toleranci či koexistenci, což ne zcela odpovídá zažitému pohledu na vládu Václava IV.

Rozbouřená města a pokusy Václava IV. o hledání řešení

Poslední sociální skupinou, kterou zbývá v oblasti vzájemných konfliktů rozebrat, jsou zeměpanská města z korunních zemí. Ta tvořila přirozenou oporu panovnické moci, ať už z hlediska vojenského nebo ekonomického, a český král je často na oplátku zahrnoval svými milostmi. Za celou dobu vlády Václava IV. tak došlo v České koruně jenom k několika vyhroceným konfliktům, jež musel panovník řešit a které sice nebyly primárně motivovány jako protikrálovské, ale dosah a význam některých z nich byl dalekosáhlý. Obecně platilo, že pokud už nějaký spor nastal, král do něj většinou vstupoval ze své pozice zeměpána a pozorovatele, ve snaze zneprátelené strany porovnat, většinou na jejich žádost. Je ještě důležité podotknout, že všechny „velké“ konflikty se odehrály spíše v druhé polovině Václavovy vlády.

---

³⁶⁶ Příloha I. Katalog písemností, č. 559.

³⁶⁷ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 71–72.

Přirozenou snahou měst, respektive městských elit, byla snaha získat podíl na rozhodování v zemi, což bylo však v námi zkoumané době velmi složité. Už jsme si ukázali, že při některých konfliktech panovníka se šlechtou se města do řešení celé situace zapojovala a většinou se postavila na stranu krále, tedy proti domácí nobilitě. Vzájemnými vztahy šlechty a měst se zabývá v současné době velká část badatelů, právě konflikt bývá jednou z perspektiv zkoumání těchto společensko-politických interakcí.³⁶⁸ I ve vedlejších zemích pozorujeme některé vážné rozepře, což byl i případ záškodnických válek v obou Lužicích po roce 1397. Příklad pivní války pak dokazuje, že města se mohla dostat do sporu i s církevní mocí, což vyústilo v plošný interdikt nad městem, který byl univerzálním nástrojem biskupa v podobných situacích. Zde se ale do celé věci promítlo také obchodní soupeření, které symbolizovalo ono svídnické pivo, které svévolně lehnicko-břežský kníže poslal do Vratislavi, čímž porušil práva města na obchod s pivem. Tento celý konflikt je tak trochu extrémním příkladem mnohvrstevného konfliktu, který mohl ve větším středověkém městě nastat a zůstává do značné míry raritou. Obecně lze konstatovat, že města se většinou do vážnějších sporů s duchovními nedostávala, alespoň to pro obě Lužice a imediátní slezská knížectví prameny nenaznačují. Drobné konflikty, například majetkového či hospodářského charakteru, se odehrávat mohly, nicméně žádný z nich se ani neblížil situaci v českých zemích, kde se celá situace vyhrotila do konfesně laděných sporů. To z korunních zemí neznáme, protože jejich obyvatelé zůstali reformními myšlenkami v podstatě nedotčeni.

Z výše nastíněného plyne, že mnohem nosnější než se zabývat konflikty měst s jinými sociálními skupinami, je zaměřit se na konflikty mezi jednotlivými městy a také na rozepře uvnitř měst samotných, do kterých významně a často vstupoval i český král. První vrstvou konfliktů jsou spory o užívání obchodních cest anebo o některé komodity, protože právě obchod, řemeslo a obecně hospodářství patřilo mezi stěžejní oblasti městského podnikání. V českém a moravském prostředí to byly zejména spory o směry obchodních cest, kdy živelně vznikaly nepovolené zkratky a odbočky s cílem obejít městská privilegia, například právo nuceného skladu, ze kterého městům plynuly značné příjmy. Díky cílenému objíždění těchto měst a preferování nepovolených tras byla města krácená na svých příjmech, což byl ten hlavní problém. Úplně stejně tomu bylo i v případě

---

³⁶⁸ Pro české prostředí výběrově R. ŠIMŮNEK, *Šlechta a města pozdního středověku*, s. 225–237; TÝŽ, *Šlechta a města v pozdním středověku*, s. 197–247; J. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice*, passim; Jakub NOVÁK, *Města a šlechta na střední Moravě ve 13. až 15. století. Rivalita – spolupráce – koexistence*, disertační práce obhájená na FF Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2020; nejnověji J. BOUKAL, *Vztahy města Cheb* (dizertace), passim.

užívání obchodních cest do Lužic a do Slezska a Václav IV. byl několikrát nucen zasáhnout do vzniklých sporů, kdy si mu střídavě jednotlivá města stěžovala na porušování jejich výlučných práv.³⁶⁹

Nejprve je zapotřebí krátce zmínit, jak konkrétně vypadaly obchodní trasy směřující z Čech do Horní Lužice a do Vratislavi. Do Horní Lužice se z Čech od 10. století jezdilo po tzv. *České cestě*, u nás označované jako *Stará pražská cesta*, která vedla z Prahy přes Českou Lípu, Jiřetín pod Jedlovou, Rumburk, Šluknov, Schirgiswalde do Budyšína, kde poté křížovala jižní větev páteřní *Královské cesty* (lat. *Via Regia*, též *Hohe Straße*). Její obchodní význam však od 13. století postupně klesal a za Lucemburků se již jednoznačně pro obchod prosadila tzv. *Žitavská cesta*, na německé straně též označovaná jako *Gabler Strasse*. Komunikace vedla z hlavního města přes Mladou Boleslav, Bělou pod Bezdězem, Mimoň, Jablonné v Podještědí (něm. Gabel) a do Žitavy. Odtud obchodníci pokračovali buď do Löbau, Budyšína anebo do Zhořelce. Napojením na *Via regia* mohli poté obchodníci snadno pokračovat do Slezska, většinou přes Lubáň, Lvovek (Lwówek Śląski) a následně do Vratislavi.³⁷⁰ Velmi často ale docházelo k porušování zavedených tras, a to zejména ze strany emancipovaných hornolužických měst. Tyto tahanice se snažil řešit už Jan Lucemburský a zejména Karel IV., ale žádné jejich nařízení nebylo příliš účinné. Václav IV. tedy tak trochu zdědil tyto obchodní rozepře po svých předchůdcích a několikrát byl nucen do situace zasáhnout.

Největší spory panovaly mezi městy Zhořelcem a Žitavou, která se v tomto směru dohadovala snad po celou dobu Václavovy vlády. Šlo v principu o vědomé míjení jednoho či druhého města s cílem se vyhnout zaplacení cel a mýtného. Žitavští na jednu stranu při obchodu s Vratislaví používali trasu z Čech vedoucí z Prahy přes Turnov s Liberec, a dále na Frýdlant a Jelení Horu (Jelenia Góra), čímž se úmyslně vyhýbali

---

³⁶⁹ V tomto směru jsou nejlépe probádány obchodní spory o užívání cest v jižních Čechách, srov. František ROUBÍK, *Spory jihočeských měst o směr obchodních cest ve 14.–17. století*, Jihočeský sborník historický 40, 1971, s. 1–18; Veronika VEČEŘOVÁ, *Prachatický solný obchod v pozdním středověku: právo, cesty, konkurence*, Zlatá stezka 25, 2018, s. 13–56; TÁŽ, *Královské město a jeho obchodní privilegia na příkladu Písku*, in: *Ceny, mzdy a peníze*, ed. Martin Musílek, s. 145–161. K důležitému právu skladu viz Jan PROCHÁZKA, *Městské právo skladu a cesty*, Všeohr 8, 1927, s. 129–138 a 157–162; Otto GÖNNENWEIN, *Das Stapel- und Niederlagsrecht*, Weimar 1939; nejnověji Veronika VEČEŘOVÁ, *Sůl nad zlato? Právní a ekonomické postavení města Prachatic v pozdním středověku*, diplomová práce obhájena na FF UK, Praha 2019, s. 44–46.

³⁷⁰ Pro širší kontext srov. Wilhelm FEISTNER, *Zur Geschichte Zittau-Prager Strasse*, Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 18, 1880, s. 146–154; Ivan VÁVRA, *Žitavská cesta*, Historická geografie 12, 1974, s. 27–91; Jaroslav JÍHLAVEC, *Po stopách žitavské cesty*, Historická geografie 18, 1979, s. 383–398; též. M. WINZELER (edd.), *Für Krone, Salz und Kelch, passim*; L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, např. s. 43.

Zhořelci. Naopak, Zhořelečtí cíleně míjeli žitavskou cestu tím, že jezdili do Čech přes Waltersdorf v Lužických horách, což se pro změnu nelíbilo Žitavským. Václav IV. byl nucen do jejich vzájemných sporů zasáhnout celkem dvakrát, a to na počátku a na konci své vlády. Zcela poprvé se k celé situaci vyjádřil v létě roku 1383, kdy žádal žitavské městské radní, aby dali na vědomí jeho vůli o tom, že všichni kupci a formani (*Kauff und Fuhrleute*) s obilím, se sledi a jiným zbožím nemají z Čech do Lužice a i zpět jezdit po obtížných cestách, a nařídil využívání trasy Bělá pod Bezdězem-Žitava, tedy Žitavskou cestu, čímž město nebude ochuzeno o cla.³⁷¹ Václav tímto nařízením reagoval zejména na stížnosti žitavských radních. Jak moc bylo toto královo nařízení dodržováno nevíme, ale, ale zdá se, že na čas tyto tahanice utichly, alespoň prameny nedokládají opak.

Podruhé pak král zasáhl v roce 1413, kdy si u něj Žitavští opakovaně stěžovali na to, že jim Zhořelec zabraňuje v obchodu po frýdlantské trase, po které si zkracovali cestu z Čech do Slezska a Polska. Již Karel IV. totiž povolil Žitavě vozit některé komodity po frýdlantské cestě (roku 1378), nicméně pohyb drtivé většiny zboží na východ měl nadále kontrolovat Zhořelec.³⁷² Žitavští si podobné výsady vymohli výjimky i u Václava IV., což přímo vyplývá z královské listiny z června 1413, ve které panovník žádal zemského fojta Hynka Hlaváče z Dubé, aby dohlédl na dodržování práv Žitavy ohledně vývozu a tranzitu piva. Pivo se dle znění listiny smělo dovážet do Slezska a Polska přes Frýdlant, Greifenberg (Gryfów Śląski)³⁷³ a Lvovek.³⁷⁴ Tyto výjimky a nařízení však byly zhořeleckým trnem v oku a město je samozřejmě nerespektovalo či přímo bojkotovalo a na svoji obranu začalo neúměrně navyšovat cla na jiné obchodní komodity, což se pro změnu nelíbilo Žitavským. Na počátku ledna roku 1414 se z pověření krále sešel hornolužický fojt Hynek Hlaváč s oběma rozhádanými stranami v hornolužickém Löbau, ovšem k žádnému posunu či ke kompromisnímu řešení nedošlo. Dle radničních účtů byl na rokování přítomen i dolnolužický fojt Jan z Polence, protože obchodní spory a navyšování cel se nutně promítaly i do dolnolužického obchodu. O neúspěšných jednáních byl informován také panovník v Praze, kam oba fojtové po sněmu zamířili.³⁷⁵

Václav IV. si dával s dalším řešením problému trochu na čas, což nebylo v jeho vládní praxi neobvyklé, ale v tomto případě to bylo velmi nežádoucí, protože trvalým

---

³⁷¹ Příloha I. Katalog písemností, č. 58.

³⁷² Viz RA Görlitz, lose Urkunden, sign. 105/73.

³⁷³ Město leželo na samotné hranici Horní Lužice a Svidnicko-Javorska.

³⁷⁴ Příloha I. Katalog písemností, č. 523.

³⁷⁵ Dle radničních účtů zde byla přítomna zhořelecká delegace v čele s purkmistrem. Rokování mělo podle všeho trvat dva celé dny, viz *CDLS* 3, s. 669.

napětím mezi městy nejvíce trpěli jejich obyvatelé a zavdávalo to i příležitost záškodnickým akcím na samotných cestách. V tomto mezičase Zhořelečtí střídavě vysílali do Prahy ke králi své delegace a snažili se ho naklonit nejrůznějšími dary. Jednou mu poslali klenoty, lesní roh a zvěř, podruhé zase dodávku sledů a herinků, což vše činili pro „futurum bonum“.³⁷⁶ Podobné úplatky jistě zaslala i žitavská strana, jen to prameny nedokládají. V červnu 1414 se panovník rozhodl jmenovat komisi, složenou z jeho předních rádců, a pověřil ji řešením konfliktu mezi oběma městy. Jednání se chopil pražský arcibiskup Konrád z Vechty, hofmistr Jan z Hradce, podkomoří Hájek z Hodětína a zemský fojt Hynek Hlaváč Berka z Dubé, který byl snad přítomen tou dobou i na pražském dvoře.

Celý spor nakonec vyzněl lépe pro Zhořelecké a bylo vydáno několik normativních nařízení. Zcela klíčový byl výrok výše zmíněné komise vydaný v Praze, ve kterém bylo stanoveno, aby byla od této chvíle pro obchod z Čech do Polska užívána výhradně cesta přes Zhořelec, čímž došlo k zákazu užívání trasy ze Žitavy skrze Frýdlant, Seidenberg (Zawidów), Schönberg (Sulików) a Greiffenberg (Gryfów Śląski).³⁷⁷ Václav IV. rozhodnutí smířčí komise konfirmoval ve své listině z 11. června 1414, ve které nad to Zhořelci potvrdil právo vybírat clo od všech obchodníků, kteří přijedou do města, což platilo i pro kupce, kteří městem jenom projížděli (tzv. *durchzoll*). Pořízení obsahovalo také královský celní sazebník,³⁷⁸ jehož jednotlivé položky zobrazuje následující tabulka:

Druh zboží	Množství	Výše cla	Specifikace
Žitavské sukno	1 vůz	1 groš	obchod do Slezska
Žitavské sukno	1 vůz	1/2 kopy grošů	obchod jinam než do Slezska
Žitavské sukno	1 kus	1 haléř ³⁷⁹	obchod jinam než do Slezska
Žitavské pivo	1 vůz	1 haléř	žitavští obchodníci
Žitavské pivo	1 vůz	1/2 kopy grošů	nežitavští obchodníci
Hovězí dobytek	1 kus	1 haléř	obchod do Polska
Ovce	0–25 kusů	osvobozeno	
Ovce	25–99 kusů	1 haléř	

³⁷⁶ CDLS 3, s. 668 a 671 (*unserm herrem dem konige erunge hechte, heringe 4 tonnen*).

³⁷⁷ Listina postrádá denní datum, ale spadá nepochybně do období prvních deseti dní měsíce června. Originál uložen in: RA Görlitz, lose Urkunden, sign. 204/157. Srov. též H. KNOTHE, *Geschichte der Oberlausitz unter dem Landvogte Hinko*, s. 89–90.

³⁷⁸ Příloha I. Katalog písemností, č. 533.

³⁷⁹ Od roku 1384 platil poměr jeden groš = 14 haléřů. Srov. J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.* s. 548, i s odkazy na další relevantní literaturu.

Ovce	nad 100 kusů	1 groš	
Med	1 sud	1 groš	
Sledí	1 vůz	4 groše	
Jiné ryby	1 vůz	2 groše	
Kůže	0–12 kusů	osvobozeno	
Kůže	100 kusů	3 groše	
Dehet, železo	---	osvobozeno	
Ostatní zboží	6 centýřů ³⁸⁰	1 groš	
Ostatní zboží	vůz	1/2 kopy grošů	

Tabulka 3. Celní sazebník města Zhořelce pro všechny obchodníky (1414).

Na základě králova nařízení tak Zhořelčtí již nemohli libovolně cla Žitavským navyšovat. Ze sazebníku je také patrná ochrana a podpora žitavských obchodníků se sukrem a pivem a také orientace na obchod východním směrem, za který platili projíždějící kupci výrazně nižší clo. Dozvukem těchto sporů bylo pak širší nařízení Václava IV. z října 1414, ve kterém nařídil využívat pouze obvyklé obchodní trasy (*gewognten Strasen*) při cestách z Bavorska, Rakous, Uher, Polska, Dolní Lužice a Míšeňska.³⁸¹

Právní nařízení, která nakonec Václav IV. v průběhu roku 1414 v součinnosti se svými rádci vydal, se zdají jako krok správným směrem a dokazují dobrou orientaci panovníka v daném konfliktu. Brzy se však ukázalo, že pouhé zapovězení frýdlantské cesty do Slezska není dostatečným řešením tohoto širšího konfliktu. Už v lednu 1415 totiž panovník musel znovu napomenout Zhořelecké, aby jejich kupci vozili zboží do Čech výhradně po žitavské cestě, tedy přes Žitavu, Jablonné v Podještědí a Bělou pod Bezdězem (*Weisswasser*).³⁸² Podobně nekalé praktiky používali Zhořelčtí už ve výše citovaném sporu v roce 1383, kdy jezdili do Čech přes Waltersdorf a cíleně se vyhýbali Žitavě, která tak přicházela o finanční příjmy. Králův apel z ledna 1415 však byl naprosto nedostatečný, protože Zhořelčtí si i nadále dělali v tomto ohledu co chtěli. Naposledy panovník v tomto směru intervenoval v březnu 1419, tedy pár měsíců před svou smrtí, kdy si u něj znovu Žitavští stěžovali. Václav IV. v souvislosti s tím nařídil, aby se pro veškerý obchod z Míšeň do Čech a do Prahy používala výhradně tradiční Žitavská cesta,

³⁸⁰ Jeden centýř odpovídal cca 50 kilogramům zboží.

³⁸¹ Příloha I. Katalog písemností, č. 541.

³⁸² Tamtéž, č. 545.

kteřá navazovala na Královskou cestu a po níž se do Čech z Žitavy pokračoval do Jablonného v Podještědí, dále skrze Mimoň a Bělou pod Bezdězem do Prahy. Král se zde mimo jiného vyjádřil i k obchodu se solí a zakázal konání nových trhů v Rumburku a Chrastavě.³⁸³ Konflikt tedy stejně, jako to učinili jeho předchůdci, ponechal k řešení svým nástupcům.

Ruku v ruce s tahanicemi o užívání cest šly i vzájemné spory měst v korunních zemích o jednotlivé hospodářské komodity a o právo na výrobu, dovoz a distribuci. Již bylo naznačeno, že jiskrou vypuknutí pře mezi vratislavskou kapitulou a městem v roce 1381 bylo ono lahodné a velmi populární svídnické pivo, jehož vánoční dodávka kapitule byla v rozporu s tradičními várečnými právy Vratislavi. Václav IV. v konečné fázi svými nařízeními částečně znevýhodnil právovárečné domy ve městě, když dovolil dovoz svídnického piva do města pro potřeby kapituly (viz výše). O pivo se přela také některá hornolužická města. Král byl nucen zasáhnout na počátku roku 1383, kdy si mu žitavská městská rada stěžovala, že Budyšínsťi v celém kraji brzďí jejich obchod s pivem, jednak tedy jeho dovoz, ale také omezovali pouhý tranzit. Václav IV. v návaznosti na jejich stížnost přikázal budyšínským radním, aby dodržovali tradiční práva Žitavy a v žádném případě obchodu s jejich pivem nebránili.³⁸⁴ Žitavská práva však neomezovala pouze hornolužická města, ale také Pražané, kteří se dokonce za Karla IV. dostali s Žitavou do sporu, o čemž nás informuje žitavský kronikář Jan z Gubenu. Ten uvádí, že v roce 1375 bylo město již tři roky s Prahou ve sporu o pivo. Pražané prý vědomě odstavovali náklady žitavského piva a škodili i v jiných oblastech.³⁸⁵ Vývoz žitavského piva podpořil král svým výnosem z listopadu 1385, když určil, že Pražané směli od Žitavských pivo kupovat, dovážet ho do Prahy a také ho ve městě šenkovat. Král výslovně zrušil všechny jiné a protichůdné předpisy pražských měst.³⁸⁶ Žitava později dostala od krále výjimku a směla pivo dále do Slezska či Polska vozit po jinak zakázané frýdlantské cestě, což městu povolil už Karel IV., jak bylo naznačeno výše. Václav toto privilegium Žitavě

---

³⁸³ Příloha I. Katalog písemností, č. 596. Obecně k cestě Zhořelec-Liberec srov. Hermann HALLWICH, *Zur Geschichte der Görlitz-Reichenberger Straße*, Liberec 1871, s. 6; TÝŽ, *Reichenberg und Umgebung: Eine Ortsgeschichte mit specieller Rücksicht auf gewerbliche Entwicklung*, 1–2, Liberec 1872–1874, s. 32–33; nověji Miloslava MELANOVÁ a kol., *Liberec* Praha 2017 (= Dějiny českých měst), s. 21.

³⁸⁴ Příloha I. Katalog písemností, č. 55.

³⁸⁵ Převzato z F. L. HÜBSCH, *Versuch einer Geschichte des böhmischen Handels*, Praha 1849, s. 271. Autor čerpal z kroniky Jana z Gubenu, kde se mi ale tuto informaci nepodařilo ověřit (kronika viz *Jahrbücher des zittauischen Stadtschreibers Johannes von Guben und einiger seiner Amtsnachfolger*, ed. Ernst Friedrich HAUPT, *Scriptores rerum Lusaticarum, Neue Folge* 1, Görlitz 1839, s. 1–261).

³⁸⁶ Příloha I. Katalog písemností, č. 130.

udělil 24. června 1413, nicméně už o rok později byla frýdlantská cesta pro jakýkoliv obchod zapovězena a tato výsada pozbyla platnosti.³⁸⁷

Další obchodní komoditou, která byla již delší dobu předmětem sporů, byl boryt barvířský, nezbytná surovina pro úpravu a barvení sukna.³⁸⁸ Václav IV. byl do rozepře vtažen hned v prvních měsících své vlády. Města se hádala o pravidla dovozu a prodeje borytu už od dob Jana Lucemburského, který v tomto ohledu zvýhodnil Zhořelec.³⁸⁹ Za Karla IV. se Žitavští snažili tento „borytový“ monopol Zhořelce narušit, ale bez úspěchu. V kompromisním řešení z léta 1378 sice získala Žitava právo používat pro obchod s pivem jinak zakázané obchodní cesty přes Frýdlant (viz výše), ale výhradní právo na prodej borytu a také kontrola obchodu směřujícího ze země na východ zůstaly Zhořelci. Žitava směla boryt kupovat jen pro vlastní potřebu a nesměla ho dále distribuovat.³⁹⁰ Už v následujícím roce však nově nastupující král čelil výtkám ze strany Zhořelce, a proto v létě 1379 městské rady hornolužických měst Václav IV. informoval o tom, že shledal dohody s císařem z roku 1378 za neplatné, a jednoznačně určil, že všechen obchod s borytem (*Waid*) měl probíhat z Žitavy do Polska přes Zhořelec a ne jinak, tedy pouze po Královské cestě.³⁹¹

O borytu se pak z některých králových nařízení dozvídáme nepřímo, např. v listině z května 1381, ve které Václav IV. žádal Žitavské, aby dodržovali práva a svobody města Zhořelce, se dozajista jednalo také o obchodování s borytem. Znovu král zopakoval svůj apel na dodržování jejich práv i při své návštěvě Horní Lužice o necelý měsíc později.³⁹² Královy apely však zřejmě vyzněly na prázdno a Žitava jeho nařízení nedodržovala, protože v říjnu roku 1382 byl panovník zvolen jako rozhodčí sporu a žádal obě dotčená města o zachování příměří až do svátku Očišťování Panny Marie, tj. do 2. února následujícího roku (*tag der lichtmesse*, v češtině Hromnice). Na pozadí jistě stál znovu boryt. Obě strany panovník žádal, aby v mezičase přistoupily na jednání se fojtem Benešem z Dubé.³⁹³ Další vývoj prameny nezachytily, ale zřejmě se nějakým způsobem

---

³⁸⁷ Tamtéž, č. 523.

³⁸⁸ K borytu například L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 51 a passim.

³⁸⁹ Viz Janovy listiny z roku 1339, ve kterých potvrdil Zhořelci právo skladu borytu (RA Görlitz, lose Urkunden, sign. 34/23) a Žitavě nařídil nakupovat boryt pouze pro svou potřebu (RA Görlitz, lose Urkunden, sign. 37/25).

³⁹⁰ Originál viz RA Görlitz, lose Urkunden, sign. 105/73. Karel IV. se snažil situaci vyřešit i dříve, viz například dohody fojta Půty s Turgova se Zhořeleckými a Žitavskými (RA Görlitz, lose Urkunden, sign. 56/37) spory ale trvaly i nadále.

³⁹¹ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 11.

³⁹² Obě písemnosti viz Tamtéž, č. 25 a 26.

³⁹³ Tamtéž, č. 49.

podářilo situaci stabilizovat a obě strany urovnat, byť ne definitivně. Pro obchod s borytem bylo pak důležité nařízení krále z roku 1401, díky němuž všichni obchodníci, pobývající ve Zhořelci, měli zajištěnou ochranu na těle i na jejich zboží.³⁹⁴ Naposledy se panovník k borytu přímo vrátil roku 1409, kdy nařídil budyšínským radním, aby dodržovali ujednání ohledně borytu (*weidt*), na jehož nákup prodej si uhájil monopol Zhořelec.³⁹⁵ Jistě by se našly i další hospodářské komodity, o které vznikaly ve vedlejších zemích mezi městy spory, nicméně žádná další pře tohoto charakteru nebyla tak závažná, aby se dostala k řešení až před krále.

Podívejme se nyní na druhý typ konfliktu, který se mohl mezi městy v korunních zemích odehrávat, a to na vnitřní rozepře zejména v městské samosprávě, kdy se proti sobě střídavě stavěly a vymezovaly různé vrstvy městského obyvatelstva. Jednalo se především o městské elity, které reprezentoval na jedné straně patriciát a na druhé straně zástupci cechovních řemeslníků.³⁹⁶ Nejčastěji se obyvatelé dohadovali o to, kdo a v jakém poměru bude zasedat v městské radě a podílet se na městské politice. Václav IV. byl v tomto ohledu z českého prostředí zvyklý na trochu jinou praxi, než která panovala v Lužicích a ve Slezsku. Dohled nad volbou konšelského sboru byl totiž v drtivé většině českých měst v rukou panovníka či jím delegovaného úředníka, většinou podkomořího. Král se však řídil při jmenování nové rady doporučeními starších radních a přinejmenším měl jistou kontrolu nad vnitřní správou města. Pro městské samosprávy pak bylo důležité právo svobodné volby radních, o které města velmi usilovala, ale kterým disponovalo v českém a moravském prostředí pouze Brno, a to ještě v omezené míře.³⁹⁷

V korunních zemích však byla praxe trochu jiná a do značné míry kopírovala vývoj říšských měst, kde se již od 13. století právo svobodné volby prosazovalo a římský král do záležitosti jmenování rady nezasahoval. Tuto praxi pozorujeme na počátku 14. století například i v Berlíně nebo Krakově. Zeměpanská města ležící v imediálních korunních zemích sice měla mít stejný status jako všechna královská města, ale jejich postavení nebylo úplně stejné, byť konečné slovo i co se týče rozdílů v obsazování městských rad patřilo českému králi. Nejlépe jsme v tomto ohledu informováni o dění ve

---

³⁹⁴ Příloha I. Katalog písemností, č. 311.

³⁹⁵ Tamtéž, č. 418.

³⁹⁶ V obecné rovině k městským elitám například Martin MUSÍLEK, *Městské elity ve službách Lucemburků*, in: Lucemburkové. edd. F. Šmahel – L. Bobková, s. 461–463; Martin NODL, *Elity v českých a moravských pozdně středověkých městech jak badatelský a interpretační problém*, in: *Pražské městské elity středověku a raného novověku: jejich proměny, zázemí a kulturní profil*, ed. Týž, Praha 2004, s. 23–49.

³⁹⁷ Srov. Jaroslav MEZNÍK, *Brněnský patriciát a boje o vládu města ve 14. a 15. století*, Brno v minulosti a dnes 4, 1962, s. 247–349, zde s. 259–260; Týž, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990, s. 15.

Vratislavi, Budyšině či ve Zhořelci, tedy v těch nejdůležitějších městech, ale problémy týkající se dosazování a jmenování městských rad se jistě promítaly i do politiky ostatních měst, byť zřejmě ne v takové míře, aby to prameny zachytily. Není nezajímavé, že to bylo právě v době posledních Lucemburků, kdy několik měst získalo ono klíčové privilegium pro svobodnou volbu konšelského sboru. Jako první získal tuto milost od krále hornolužický Budyšín, a to v lednu 1391. Na konci roku 1391, konkrétně 24. prosince, udělil Jan Zhořelecký toto právo také Zhořelci,³⁹⁸ což o rok později konfirmoval i český král.³⁹⁹ Dalším městem v Horní Lužici, které smělo svobodně volit své radní, bylo město Löbau, jež toto privilegium od krále získalo roku 1400.⁴⁰⁰ Ve výčtu pak už chybí pouze Kamenec, který s jistotou ve václavské době tímto právem rovněž disponoval, ale bohužel nevíme odkdy.⁴⁰¹ V severněji položené Dolní Lužici se žádné prameny týkající se tohoto privilegia nedochovaly, což ale není s podivem, protože dolnolužická města nebyla příliš silná. Jedině snad významnější města Guben či Luckau mohla eventuálně těmito milostmi disponovat, ale prameny to nepotvrzují.

Z královských přímých držav ve Slezsku disponovala privilegiem od roku 1409 také Vratislav, de facto však mnohem dříve, jak ještě uvidíme. Ve stejném roce udělil Václav IV. tuto milost i svídnicko-javorskému Lvovku (únor 1409).⁴⁰² Poměrně zajímavá situace panovala v tomto ohledu také ve Svidnici. Přímé privilegium s právem svobodné volby se, pokud je mi známo, nedochovalo, ale v roce 1355 kníže Bolek II. vydal širší nařízení týkající se volby konšelského sboru, které bylo městem interpretováno tak, že v podstatě mohlo o volbě rozhodovat svobodně a zeměpán měl pouze celou záležitost konfirmovat. To značně připomíná případ Brna, kdy se širší privilegium pro městskou radu mohlo vykládat různými způsoby a dávalo městu značnou volnost.⁴⁰³ Nezávislost Svidnice v tomto ohledu dokládají i pozdější prameny z václavské doby. V případě města Javoru, druhého nejvýznamnějšího města knížectví, bohužel narážíme na fatální nedostatek pramenů a o volbě konšelské rady nevíme zhola nic. Udělení práva svobodné volby radních však samo o sobě neznamenal, že by jím město disponovalo na věčné časy

---

³⁹⁸ Viz L. BOBKOVÁ a kol., *Jan Zhořelecký*, s. 293, č. 52.

³⁹⁹ Příloha I, Katalog písemností, č. 196.

⁴⁰⁰ Tamtéž č. 298.

⁴⁰¹ Král vydal konfirmaci roku 1412, zřejmě s ohledem na starší privilegium, o kterém však nic nevíme, viz Příloha I, Katalog písemností, č. 501.

⁴⁰² Tamtéž, č. 428.

⁴⁰³ Bolkova listina viz AP Wrocław, Dokumenty Miasta Świdnicy, sign. 100 (133); regest též T. VELIČKA, *Nejstarší kopiář města Svidnice*, s. 274, č. 73. Srov. Mateusz GOLIŃSKI, *Zmiany w grupie kierowniczej miasta Świdnicy w latach 1351–1522 – analiza faktograficzna*, Sobótka 62, 2007, s. 1–29, zde s. 3–4.

a panovník mohl v případě potřeby toto privilegium radním snadno odebrat anebo svobodnou volbu rady výslovně zakázat, což se i později stalo.

Ruku v ruce s volbou radních pak šla také otázka jejího personálního složení, respektive to, v jakém poměru byly v radě zastoupeny jednotlivé společenské vrstvy. V korunních zemích se dlouhodobě snažili o průnik do rady příslušníci cechovních řemeslníků, kteří se chtěli na samosprávě města podílet spolu se starým městským patriciátem. A právě odtud pramenily největší problémy, které na počátku 15. století eskalovaly až v násilné a krvavé konflikty. Z pražských měst nic takového neznáme, protože zde nebyli cechovní řemeslníci tak autonomními korporacemi, a i samotná volba cechmistra byla v rukou městských radních. Mocenské boje tak měly trochu jiný charakter a nejednalo se o primární boj starého patriciátu a řemeslníků, mimo jiné i proto, že starý pražský patriciát v době Václava IV. již prakticky neexistoval a byl nahrazen novými jedinci a rodinami, ne tolik vyhraněnými proti jiným vrstvám městské společnosti.⁴⁰⁴

V korunních zemích to ale bylo právě naopak, což nejlépe demonstruje příklad slezské Vratislavi, ale i hornolužického Budyšina a Zhořelce. Ne náhodou se právě v těchto třech městech situace vyhrotila zdaleka nejvíce. S postupným hospodářským rozvojem měst stoupal i společenský význam řemeslníků, kteří začali konkurovat tradičním patricijským rodinám, a z pochopitelných důvodů se začali domáhat podílu na městské samosprávě. Pro většinu řemeslných cechů to však byla cesta poměrně trnitá a byl to mnohdy i sám český král, který si zastoupení řemeslníků v radě nepřál. Panovníci totiž obecně dávali přednost městům prosperujícím, nerevoltujícím a ochotným plnit jejich požadavky, a bylo pro ně snazší jednat se stabilními městskými radami, jež byly složené z nejvlivnějších měšťanů. To dokládá například nařízení Jana Lucemburského z roku 1343 týkající se vratislavské rady, kdy ustanovil okruh celkem 32 osob, z nichž měli být noví radní vybráni. Jednalo se však pouze o osoby náležející k městskému patriciátu. Pro odpor vratislavských cechů Karel IV. toto nařízení už roku 1348 zrušil a vrátil se k systému osmičlenné rady, kam teoreticky mohli být přijímáni i řemeslníci. Realitou však bylo, že kontrolu ihned převzaly městské patricijské elity, bez účasti cechů. I na samém počátku vlády Václava IV. byl konšelský sbor ve slezské metropoli výhradně

---

⁴⁰⁴ J. MEZNÍK, *Praha před husitskou revolucí*, s. 82–83.

v rukou patricijských rodin, jako byli například Lembergové, Beyerové, Scharwzové, Neisserové, Dompingové a další.⁴⁰⁵

Poměrně dobře jsme informováni o složení městské rady ve Svídnici, díky dochovanému zlomku městské knihy, ve kterém je zachycen výnos rady z března roku 1389 týkající se konšelské volby.⁴⁰⁶ Městská rada se už od dob knížete Bolka II. skládala ze šesti členů, což se nezměnilo ani v 80. letech 14. století a každý rok mělo docházet k obměně minimálně pěti ze šesti členů rady. V onom zápise z roku 1389 se vedle systému městských úřadů, financí a dalších záležitostí vyskytuje také poměrně zajímavý, ale složitý popis volby samotného konšelského sboru. V první etapě mělo dojít k výběru dvou mistrů v rámci každého svídnického řemeslného cechu a k tomu ještě dalších osmi osob z cechu krčmářů, což byli majitelé nemovitostí s várečným a šenkovním právem. Ve druhé fázi pak rozhodovala tzv. *rada starších*, tedy skupinka bývalých radních, kteří z výše popsané skupiny vybírali. Jedná se o poměrně záhadnou skupinu osob, o jejímž složení, fungování a principech příliš nevíme, protože nikdy nebyla nijak právně fixována. Starší pak zvolili celkem pět zástupců z řad řemeslných cechů a čtyři krčmáře, a k tomu jmenovali ze svých řad další čtyři osoby, jež se ucházely o místo na radnici. Poslední etapa volby pak náležela samotné odstupující radě, která z každé skupinky, tedy z řad starších, krčmářů a řemeslníků měla vybrat dvě z celkem šesti osob. Zbylých sedm osob pak zasedlo jako přisedící. V danou chvíli se jednalo o poměrně dobrý kompromis mezi městskými elitami. Limity těchto nařízení se již brzy ukázaly, zejména proto, že takto nastavené konšelské volby byly značným odklonem od zažité praxe a také nebyly tyto změny odsouhlaseny zeměpanem, respektive v roce 1389 ještě zeměpaní, Anežkou Habsburskou. Obecně však můžeme říci, že vstup řemeslníků do rady nebyl ve Svídnicku na konci 80. let 14. století takový problém, jako v jiných městech České koruny.⁴⁰⁷

O svou pozici na radnici se hlásili také řemeslníci v hornolužických městech. Zdaleka nejlépe se prosadili v Žitavě, kde stabilně již od roku 1367 v radě zasedal jeden soukeník a jeden řezník.⁴⁰⁸ V Budyšině si cechy musely počkat až do roku 1391, kdy

---

⁴⁰⁵ Srov. C. BUŠKO, *Historia Wroclawia*, s. 146; M. ČAPSKÝ – D. PRIX, *Slezsko v pozdním středověku*, s. 346.

⁴⁰⁶ Otištěno in: *Schlesiens neuere Münzgeschichte*, ed. Ferdinand FRIEDENSBURG, Breslau 1899, s. 608–609.

⁴⁰⁷ Srov. Julius Friedrich SCHMIDT, *Geschichte der Stadt Schweidnitz* 1, Schwednitz 1846, s. 120–123.

⁴⁰⁸ Normativní prameny dochované nejsou a o celé záležitosti informuje pouze narativní dílo žitavského kronikáře Jana z Gubenu, viz *Jahrbücher des zittauischen Stadtschreibers Johannes von Guben*, s. 20–22. Na úkor míst v radě byly však řemeslné cechy pod větší kontrolou radních a nesměly bez jejich souhlasu ani vznikat cechy nové (viz *UB Zittau*, s. 172, č. 297).

Václav IV. jednak Budyšínu potvrdil svobodnou volbu radních, ale hlavně upravil poměrné zastoupení v radě. Konšelský sbor měl od nynějška čítat 12 členů, přičemž celkem šest míst bylo určeno zástupcům řemeslníků. Purkmistr měl být volen jako 13 člen na dobu jednoho roku a střídavě buď z řad patriciátu anebo ze zástupců cechů.⁴⁰⁹ Asi nejproblematictější situace byla ve Zhořelci, kde radnici ovládala městská elita, složená ze starobylých právozárečných rodin a obchodníků se sukrem, jež se označovali jako *Braubürger*, a kteří se usilovně bránili jakýmkoliv změnám. Spory sahají hluboko do karlovske doby a sám císař byl ke zhořeleckým řemeslníkům velmi neústupný.⁴¹⁰ Ve václavské době se sice podařilo řemeslníkům dva hlasy na radnici získat, ale i tak zůstávala rada konzervativní a její členové byli vybíráni z velmi úzkého kruhu zhořeleckých starobylých rodin. Ze stručného výčtu je jasné, že se z obsazování městských rad v korunních zemích postupně v některých městech stával velký problém. Panovník byl proto nucen zejména v 90. letech několikrát zasáhnout a pokusit se situaci stabilizovat, byť nebyl příliš úspěšný, což dokládají několikeré násilné převraty na radnicích z počátku 15. století, jejichž iniciátory byli dlouhodobě nespokojení řemeslníci. Začneme ale od začátku.

Už v době před rokem 1378 registrujeme v některých městech korunních zemí jisté napětí mezi řemeslníky a městskými radními, ale pokud je mi známo, tak tyto tenze ve většině případů nepřerostly v násilné převraty, sesazení rady či dokonce popravy a zeměpán je většinou poměrně jednoduše potlačil. Na počátku vlády Václava IV. se však situace začínala měnit a ve městech vládla čím dál tím větší nespokojenost. Jako odrazový můstek použijme případ slezského města Svídnice, kde jisté pnutí ve václavské době registrujeme, ale ne ani tak kvůli samotnému personálnímu obsazení rady, ale spíše kvůli zeměpanským snahám o řízení volby, což se vyhrtilo kolem roku 1391. Tento případ konfliktu však stojí tak trochu na okraji, protože do svídnicko-javorských záležitostí neměl panovník právo ještě v tuto dobu zasahovat, nicméně realita byla jinde a jím jmenovaný hejtman značně do politiky vdovy Anežky Habsburské zasahoval.

---

⁴⁰⁹ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 186.

⁴¹⁰ K tématu existuje široká německá literatura, výběrově Richard JECHT, *Bewegung der Görlitzer Handwerker gegen den Rat bis 1396*, NLM 84, 1908, s. 110–127; Lars BEHRISCH, *Die Görlitzer Ratskür im 15. und 16. Jahrhundert*, NLM Neue Folge 3, 2000, s. 49–64, zde s. 50; Christian SPEER, *Frömmigkeit und Politik. Städtische Eliten in Görlitz zwischen 1300 und 1550*, Berlin 2011; Katja LINDENAU, *Brauen und herrschen. Die Görlitzer Braubürger als städtische Elite in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, Leipzig 2007.

Jak bylo naznačeno výše, město Svídnice od roku 1355 disponovalo de facto právem svobodné volby celkem šesti radních a v roce 1389 byly radními provedeny rozsáhlé změny týkající se samotných voleb. Podle výše popsaného a poměrně složitého klíče proběhla obměna konšelů celkem dvakrát, a to v letech 1389 a 1390 a je zajímavé, že spousta osob se v radě objevila zcela poprvé.⁴¹¹ V tu chvíli se však do celé situace vložila zeměpaní Anežka Habsburská, která začala projevovat snahu do voleb zasahovat, respektive schvalovat nový konšelský sbor, což bylo i její právo. To jistě činila i pod tlakem královského hejtmana, zastupujícího zájmy Václava IV. Kněžna velmi pobouřila městskou radu tím, že jí odebrala práva na držbu svídnického fojtství, na základě jejich nezákonného jednání, a požadovala vyplacení pokuty 500 hřiven stříbra.⁴¹² Údajně měla také skutečně usilovat o prosazení nařízení, že bez jejího souhlasu nesmí být jmenována a zvolena žádná městská rada. Proti tomu se však konšelé velmi vehementně postavili a pohrozili zeměpaní možností ozbrojeného odporu. Anežce tak nezbylo nic jiného než svolat proti odbojným konšelům zemskou hotovost svých leníků a měst.⁴¹³

S vojskem v zádech pak kněžna 23. června 1391 stávající městskou radu skutečně sesadila a jmenovala radu novou, přičemž konšelé souhlasili i s vyplacením výše zmíněné pokuty za svídnické fojtství a rezignovali na jakýkoliv odpor proti Anežčiným nařízením. Tímto ustanovením se volba radních *de facto* vrátila ke znění tzv. *knížecích statut* z roku 1328, podle nichž se konšelé volili před rokem 1389. Statuta určovala, aby nová rada byla jmenována výhradně odstupujícími radními a ti pak měli záhy určit přisedící výběrem z bývalých radních. Největšími pravomocemi pak jednoznačně disponoval purkmistr, v jehož gesci v podstatě celá volba byla. Rada se stala tedy méně propustnou a nemohly do ní tak snadno vstupovat nové elity, zejména z řad řemeslných cechů. Použití vojenské síly kněžnou Anežkou bylo sice krajním řešením, ale i tak lze tento krok vnímat veskrze pozitivně, protože znamenal posílení zeměpanské vlády ve městě, což se velmi hodilo českému králi, který na konci roku 1392 získal zemi do přímé držby.⁴¹⁴ V dalších letech se byla situace poměrně stabilní a byla zřejmě založená na fungujícím konsensu městské

---

⁴¹¹ K původu těchto osob viz podrobně M. GOLIŃSKI, *Zmiany w grupie*, s. 8–9.

⁴¹² Viz originál in: AP Wrocław, Dokumenty miasta Swidnicy, sign. 310; edice viz *Lanbuch 2*, s. 180, č. 927.

⁴¹³ Viz *CDS 27*, s. 26. Autor využil dnes již neexistující prameny s korespondencí kněžny Anežky, které tyto její úmysly svázat radní dokládají.

⁴¹⁴ Viz AP Wrocław, Archiwum miasta Swidnicy, sign. 180, fol. 146. Srov. též M. GOLIŃSKI, *Zmiany w grupie*, s. 9–10; M. ČAPSKÝ – D. PRIX, *Slezsko v pozdním středověku*, s. 545, pozn. 265.

rady. Tento status quo, byť pro bohaté cechovní řemeslníky ne zcela ideální, mohla ostatní zeměpanská města Svídnici jen závidět.

Zdaleka nejvíce nespokojené hlasy zaznívaly ze sousední Vratislavi, kde vzali řemeslníci situaci do svých rukou 27. září 1389 a ustanovili kolektivní společenství, čítající celkem 30 vratislavských cechů, jehož primárním cílem bylo bránit své zájmy ve městě. Z dokumentu se také dozvídáme o záměru vyslat do Prahy pětičlennou delegaci, jež měla Václavu IV. tento cechovní manifest předložit. Jmenovitě se jednalo o vyslance Petra Rafsaffa, Kunce Stenkellera, Petra Jonsdorfa, Petra Grinicka a Petra Bier. Hlavními požadavky řemeslníků bylo ukončení svévole stávající rady a vytvoření cechovního společenství, které mělo hájit zájmy svých členů před městským soudem, i s možností odvolání se ke králi.⁴¹⁵ Jako inspirační zdroj Vratislavským zřejmě posloužila situace ve Svídnici, kde se na první pohled zdála městská rada velmi nezávislá na zeměpánovi, což dokládala statuta městské rady z roku 1389 a také všeobecná vůle k tomu, aby řemeslníci v radě zasedali.

Václav IV. reagoval na tuto situaci na začátku roku 1390 ustavením nových cechovních statut (*Handwerskordnung*), která měla platit pro všechny řemeslníky ve Vratislavi. Většina z celkem 16 bodů se týkala hospodářských záležitostí a fungování cechů samotných, ale k hlavnímu problému, tedy k obsazování městské rady a soudnictví, se král nevyjádřil, čímž nepřímo podpořil vratislavské patricijské rodiny, což ale nebylo neobvyklé.⁴¹⁶ A tak vzali řemeslníci situaci do svých rukou a ve městě vypukly nepokoje, o jejichž průběhu však nemáme podrobnější zprávy a jsme informováni až o výsledku celé ruznice. Panovník na sebe vzal roli smírce a 11. června 1391 vynesl rozhodčí výrok, ve kterém poprvé od doby vlády Karla IV. změnil zvyklosti obsazování konšelské rady. Rada byla rozšířena z původních osmi členů na 11, přičemž čtyři radní měli být dosazeni z řad řemeslných cechů.⁴¹⁷

Tento moment znamenal jednoznačné posílení vratislavských cechovních řemeslníků, kteří konečně získali podíl na městské samosprávě. Napětí ve městě však těmito ustanoveními nezmizelo, k čemuž přispíval i sám panovník a narůstající snaha

---

⁴¹⁵ K tomuto společenství přistoupil cech kožišníků, zlatníků, rybářů, pekařů, ševců, červených a bílých koželuhů, krejčích, sladovníků, nožířů, nitářů, mlynářů, truhlářů, kovářů, sedlářů, řemenářů, taškářů, opaskářů, cejchařů (výrobci povlaků na lůžkoviny), bednařů, hutníků, konvařů, páterníků (výrobci růženců), jehlařů, uzlařů, hřebenařů, rukavičkářů, kabátníků, kupců, dobytkařů a lazebníků. Originál listiny je uložen in: AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, sign. 804; otištěno in: *CDS* 8, s. 84–85, č. 59.

⁴¹⁶ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 175.

⁴¹⁷ Tamtéž, č. 188.

jeho královské komory čerpat finanční prostředky z města a obchodu. Jednalo se například o příjmy plynoucí z přímého prodeje, na něž si král nárokoval právo, anebo o pokuty ze zdržování odvodu komorní daně. Co se týče samotné městské rady, tak z králova mandátu z ledna 1395 vyplývá, že ke jmenování nového sboru mělo docházet vždy v jasně stanovený den. Rada se měla obsadit lidmi správnými a užitečnými (*nuzlichen ynd fuglichen sein*), kteří budou prospěšní králi a všem lidem ve městě, tedy jak chudým, tak bohatým, což lze ale považovat za pouhou obligátní formuli. Pokud by nebyla tato ustanovení respektována, bude rada jmenována buď samotným králem anebo jeho hejtmanem.⁴¹⁸ V podstatě tím tedy Václav IV. povolil konšelům svobodnou volbu rady, byť privilegium samotné získala Vratislav až roku 1409.

Zajímavá situace nastala v roce 1397, kdy došlo ke zvolení nové desetičlenné městské rady, která byla umněšena o jednoho zástupce z řad patriciátu, tedy byla porušena nařízení z roku 1391. Král pověřil podhejtmana Hermanna z Reichenbachu, aby zastoupil nepřítomného vratislavského hejtmana, a tuto novou městskou radu jmenoval a potvrdil. Absenci hejtmana Štěpána z Dobrušky odůvodnil král tím, že hejtman je v tuto chvíli zaneprázdněn a nemůže do Vratislavi osobně přijet.⁴¹⁹ Panovník si zřejmě nevěděl se situací příliš rady, protože už v únoru 1399 celou radu sesadil a jmenoval nový konšelský sbor, čítající opět 11 členů. Největším problémem bylo to, že v radě byli dle tohoto královského nařízení zastoupeni pouze dva řemeslníci, což bylo naprosto v rozporu s dosavadními nařízeními. Své počínání odůvodnil Václav IV. tím, že obdržel mnoho stížností na stávající radu (*grosse Klagen über den Rath vor uns*), a že jejich setrvání v úřadu by bylo ke škodě krále i města Vratislavi (*uns und unserer Stadt Breslau davon grosse Schaden und Nächtrage geschehen möchten*).⁴²⁰ Záhy král ještě vyzval všechny vratislavské cechy k odevzdání cechovní výzbroje spolu s pečetěmi na radnici a zakázal nad to uzavírání veškerých společenství nad rámec jednoho řemeslnického sdružení.⁴²¹ Názorový obrat Václava IV. jistě vratislavské řemeslníky rozeznil, protože tím přišli o všechna pracně vydobytá privilegia související s jejich participací na městské samosprávě, o která bojovali. Záhy nový konšelský sbor nadto cechy zbavil i jednoho ze dvou zbývajících míst v radě.⁴²² Václav IV. si podle všeho nechal za tato svá nařízení

---

⁴¹⁸ Příloha I. Katalog písemností, č. 204

⁴¹⁹ Tamtéž, č. 240.

⁴²⁰ Tamtéž, č. 267.

⁴²¹ Tamtéž, č. 269.

⁴²² Blíže viz CDS 11, s. 24; C. BUŠKO a kol., *Historia Wroclawia*, s. 145–147; Z M. ČAPSKÝ – D. PRIX, *Slezsko v pozdním středověku*, s. 347.

„zaplatit“ novou městskou radou, od které v červnu 1399 přijal 3 000 kop grošů pražských.⁴²³

Královův zásah do městské samosprávy v roce 1399 znamenal mocenský a politický pád řemeslníků, který vrátil cechovní společenství do doby 80. let, kdy neměla v městské radě téměř žádné zastoupení. Byla to až návštěva Václava IV. ve Vratislavi v roce 1404, která přinesla změnu v nastalé situaci, ovšem ne trvalou. O králově pobytu ve městě a jeho vladařských krocích bude podrobněji pojednáno níže. Zde postačí zmínit, že král mimo jiného navrátil vratislavským cechovním řemeslníkům jejich dřívější postavení v konšelské radě a též na městském soudě. Učinil tak jistě pod dojmem nedávných událostí, kdy byl několik měsíců zajat českou zemskou šlechtou, a tak sháněl spojence kde se dalo, samozřejmě i ve slezské metropoli. Proto 16. června 1404 odvolal stávající městskou radu v polovině jejich mandátu a jmenoval nové kolegium, kde měli být zastoupeni čtyři řemeslníci, což mělo platit i pro městský soud. Jeden ze jmenovaných přísežných soudních vykonavatelů měl mít dokonce přímý přístup k městské pokladně.⁴²⁴ Zřejmě ze stejných důvodů, byť k tomu nemáme potřebné prameny, se situace rozvolnila také ve Svídnici, kde po roce 1404 dostaly elity z řad cechovních řemeslníků znovu větší příležitost se do rady dostávat a konšelé v podstatě mohli o složení rady rozhodovat svobodně.⁴²⁵ Kýžený klid však tato králova nařízení nepřinesla a zejména ve Vratislavi se situace vyhrotila do nevídaných rozměrů, když roku 1406 povstali řemeslníci proti městské radě. Vzbouřenci se zřejmě inspirovali v hornolužickém Budyšině a ve Zhořelci, kde vzpoura proběhla o rok dříve.

V Horní Lužici narážela zeměpanská města na zcela totožné problémy jako slezská Vratislav, protože i zde vládu nad městem měly v rukou tradiční patricijské rodiny, disponující právovárečnými a obchodními výsadami, které byly pro cechovní řemeslníky jen obtížně překročitelnou bariérou. Některá právní nařízení z 90. let 14. století sice zástupcům cechů místo v radě zajišťovala, jak jsme se již přesvědčili výše, reálně se ale příliš mnoho nezměnilo a nespokojenost s vládou několika stále se střídajících rodin narůstala. V Budyšině se napětí vyhrotilo natolik, že se nespokojení měšťané rozhodli vzít situaci do vlastních rukou. Stalo se tak 29. května 1405 v ranních hodinách, kdy se skupina vzbouřenců, pod vedením soukenického mistra Petra

---

⁴²³ Příloha I. Katalog písemností, č. 277.

⁴²⁴ Srov. C. BUŠKO a kol., *Historia Wrocławia*, s. 174–175.

⁴²⁵ Např. M. GOLIŃSKI, *Zmiany w krupie kierowniczej*, s. 12.

Preußelwitze, srotila na náměstí a vtrhla na radnici s cílem zajmout tamní radní. Většine konšelů se však podařilo včas utéct tajnou chodbou, a tak byl zajat pouze radní Reinhard Zackelwitz, který byl internován do jedné z městských věží (*Lauenturm*). Vzbouřenci se z radnice poté vydali směrem na královský Ortenburg, zřejmě proto, že tou dobou nebyl v Budyšíně přítomen fojt Boleslav Minsterberský, což dodalo rebelům odvahy. Nepočítali však s odhodlanou obranou fojtova syna Mikuláše, který otce zastupoval, a hrad ubránil. Vysvobozen z obležení byl však až 8. září. Rebelové mezitím ze svého středu ustanovili novou městskou radu, kterou ovšem nikdo neschválil, ani královský fojt a ani Václav IV.⁴²⁶

Reakce panovníka na danou krizi byla poměrně rozpačitá. Je však třeba říci, že Václav IV. měl tou dobou jiné problémy – právě se vrátil z vídeňského zajetí (1403), zaměřovala ho jednání s polským králem, která vyvrcholila ve Vratislavi v létě 1404, a také čelil nekončícímu tlaku Viléma Míšeňského, kterému nakonec podlehl a ztratil staré přemyslovské državy Pirnu a Königstein. Mezitím se ale myšlenka rebelie řemeslníků proti městským radním začala šířit po celé Horní Lužici. Krátce po povstání v Budyšíně jsme informováni o nepokojích ve Zhořelci, které si vynutily pozornost krále. Ten si udržoval o dění přehled prostřednictvím svých posílů, kteří ve velkých počtech proudili do Prahy, ovšem k nějaké akci se nerozhodl.⁴²⁷

Oficiálními důvody zhořeleckých vzbouřených řemeslníků, kteří započali své odbojné akce kolem 10. srpna 1405, byla nespokojenost s rozložením daňového zatížení a snaha řemeslníků o rozšíření privilegií na šenkování piva a vína a na drobný prodej sukna, tj. možnost stříhat neboli „krájet“ díly ze štůček alespoň méně kvalitního sukna. Byly to tedy podobné důvody jako v Budyšíně. Nejradikálnější se zdáli být zhořelečtí soukeníci vedeni jistým Machsfestem. Ovládnout a sesadit městskou radu se jim však nepodařilo, čehož využili konšelé a proti rebelům radikálně zasáhli. Víme například, že byla řetězem zatarasena cesta do dnešní Handwerker Gasse, kde měli sídlo odbojní soukeníci, a která ústila do hlavní Weberstrasse vedoucí na náměstí k radnici. Celá povstalecká čtvrť byla zřejmě obklíčena, vchody do ní byly zazděny a vojáci po celém

---

⁴²⁶ Srov. Richard REYMAN, *Geschichte der Stadt Bautzen*, Bautzen 1902, s. 21–22; Karl CZOK, *Auswirkungen des Bautzener Aufstandes von 1405*, *Lětopis B* 8, 1961, s. 108–126, zde s. 108–111; L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 76–77.

⁴²⁷ Je doložena například králova žádost směrem ke zhořeleckým radním, aby poskytli jeho poslovi Janu Tocheritzovi koně, viz *Verzeichnis* 1/3–4, s. 158, č. 789. Rovněž zhořelecké radniční účty prokazují od konce května do podzimu 1405 vysokou fluktuaci posílů a vyslanců na trase Praha-Zhořelec, viz *CDLS* 3, s. 457–486.

městě dokonce v noci udržovali osvětlení, aby se rebelové nepokusili město ovládnout. Problémem také byl tou dobu probíhající jarmark, tzv. *Kirmessmarkt*, který připadal na neděli po Nanebevzetí Panny Marie. Díky tomu do Zhořelce proudil poměrně vysoký počet venkovského obyvatelstva a radní se obávali (zcela oprávněně), aby nedošlo k šíření odbojných myšlenek i mezi venkovské obyvatelstvo. Proto také významně posílili vojenskou obranu a pozvali do města žoldnéřská vojska.⁴²⁸

Na počátku srpna informoval Václav IV. zhořelecké radní, že udělil markraběti Joštovi plnou moc a pověřil ho vyřešením celého konfliktu, včetně vzpoury v Budyšíně. Král je dále požádal, aby příkazů jeho bratrance poslouchali, jako kdyby byl ve městě přítomen on sám.⁴²⁹ Jednalo se o vůbec první vyjádření panovníka od vypuknutí nepokojů. Zatímco markrabě chystal svou výpravu do Horní Lužice, vyslal Jošt do země nejprve svého hejtmana, který byl kolem 20. srpna v Žitavě. Tam se v téže době vypravil i Machsfest a další poslové zhořeleckých nespokojenců, kteří měli za cíl dopravit stížný list králi Václavovi do Prahy. O obsahu tohoto listu nevíme nic bližšího. Už v Žitavě však byli zastaveni, posléze zajati a s pomocí Joštova hejtmana byli předáni zhořeleckým konšelům. Radní poté s povstalci učinili krátký proces. Dle svědeckví pramenů nechali zavřít městské brány a všichni čtyři mužové byli veřejně setnuti před Reichenbašskou bránou, v blízkosti dnešního městského divadla. Radniční účty nás informují o tom, že kat dostal za tuto exekuci zapláceno jednu kopu grošů.⁴³⁰ Zbytek rebelů se pod dojmem tohoto exemplárního potrestání vzdal, někteří byli vykázáni z města a jiní ze Zhořelce včas uprchli.⁴³¹ Václav IV. žádal v této souvislosti i žitavské měšťany, aby zachovali loajalitu purkmistrovi a městské radě, a aby se žádným způsobem proti vedení nebouřili.⁴³² Nevíme jistě, zda se jednalo o preventivní apel anebo skutečně hrozilo, že se rebelie rozšíří i do Žitavy.

Na počátku září 1405 se do Horní Lužice vydal s vojskem markrabě Jošt, jehož přítomnost je s jistotou doložena 5. září v Žitavě. Odtud pak pokračoval v cestě do Budyšina, kde byl již netrpělivě očekáván. Dne 8. září 1405 posílilo markraběcí vojsko zemskou hotovost budyšínského fojta Boleslava Minsterberského a společně osvobodily

---

⁴²⁸ Pomoc poskytli páni a rytíři z okolních zhořeleckých panství, např. zaháňský hejtman Mikuláš z Kottwitz, bratři Petr a Oldřich z Gusku, Vezenz Heller, Mertin Styger a jiní.

⁴²⁹ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 361.

⁴³⁰ Viz *CDLS* 3, s. 473.

⁴³¹ K celému zhořeleckému povstání srovnej R. JECHT, *Geschichte der Stadt Görlitz* 1, s. 137; V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 593–594.

⁴³² Příloha I. Katalog písemností, č. 359.

obležený Ortenburg. O dalších krocích Jošta ve městě nic nevíme, patrně se mu podařilo s budyšínskými radními uzavřít dohodu, v níž slíbili podřídit se králi Václavovi, nicméně nová a legitimně zvolená rada ustanovena nebyla, což byl nebezpečný precedens. Jošt se poté přesunul kolem 20. září v doprovodu Boleslava Minsterberského, podkomořího Konráda z Vechty a mnoha jiných pánů, do Zhořelce. Markrabě sem mimo jiné svolal shromáždění městské obce a tázal se, zda radní někomu neprávem ublížili. Nikdo se pod dojmem nedávných poprav ve městě neodvážil vznést jakoukoliv stížnost a vše vyznělo v neprospěch povstalců, kteří prý jednali bez souhlasu většiny měšťanů. Vrcholem byla jakási mírová dohoda mezi řemeslníky a městkou radou, kterou potvrdil i markrabě Jošt spolu s fojtem Boleslavem a Konrádem z Vechty.⁴³³ Všechna další jednání však byla přerušena smrtí markraběte Prokopa († 25. září 1405) a Jošt již 26. září Horní Lužici urychleně opustil.

O celé situaci si udržoval přehled i král Václav, který například 15. září žádal Zhořelecké o vyslání dvou radních a dvou měšťanů s plnou mocí do Prahy. Tečkou za zhořeleckými nepokoji byla pak králova listina ze 14. října 1405. Král dal zapravdu městským radním a žádal všechny řemeslné cechy (zejména zhořelecké soukeníky), aby byly poslušni městské radě pod hrozbou ztrát na životě či majetku. Městské radě ponechal král volnou ruku v otázce případných trestů za neuposlechnutí tohoto nařízení.⁴³⁴ Ze zhořeleckých účtů se dozvídáme, že náklady na vydání této písemnosti činily 50 kop grošů.⁴³⁵ O tři dny později, tj. 17. října, se Václav IV. konečně obrátil i na Budyšín a požádal purkmistra, radní a budyšínské měšťany, aby slíbili věrnost Boleslavovi Minsterberskému, stejně tak jako jeho podhejtmanovi (*seinem unterhauptmanne*). Město též vyzval, aby Boleslavovi složili hold (*hulden*).⁴³⁶ K dané situaci se již Václav IV. více nevyjádřil a k záležitostem se vrátil až po dalších třech letech, jak ještě uvidíme.

Další ranou pro krále pak bylo povstání proti městské radě ve Vratislavi, které se odehrálo rok po událostech v Budyšíně. Ozbrojení vratislavští měšťané vtrhli v září 1406 na radnici a donutili stávající konšely k rezignaci. Útok byl mířen zejména na purkmistra Jana Rota a konšely z patricijské rodinu Dompingů. Již 13. září byla zvolena nová městská rada, jež čítala šest příslušníků z řad patriciátu a čtyři řemeslníky. Okolnosti

---

⁴³³ Zlistiněné mírové dohody viz *Verzeichniss* 1/3–4, s. 159, č. 795. Srov. též V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 594–599.

⁴³⁴ Příloha I. Katalog písemností, č. 362 a 364

⁴³⁵ Viz *CDLS* 3, s. 486.

⁴³⁶ Příloha I. Katalog písemností, č. 365.

povstání nejsou úplně jasné, protože ve výsledku panoval v radě stejný poměr sil jako před vzpourou. Nešlo tedy zřejmě primárně o spory mezi řemeslníky a urozenými patricijí, ale spíše o prostý mocenský konflikt mezi různými vrstvami městské společnosti. Do rady se znovu vrátil například konšel Mikuláš z Lemberka, člen významné vratislavské rodiny, který byl v roce 1404 sice z radnice odvolán, ale po tomto povstání zahájil svou strmou kariéru.⁴³⁷ Reakce Václava IV. na daný převrat byla vlastně úplně stejná jako v případě povstání v Budyšině, tedy téměř žádná. Nová městská rada si navíc panovnický souhlas pojistila částkou 8 000 kop grošů, kterou z vratislavské radnice přijal král už v dubnu roku 1407.⁴³⁸

Václav IV. se naopak rozhodl zasáhnout v sousedním knížectví, konkrétně ve Svídnicí. Pověřil svého hejtmana Jana z Chotěmic, aby odvolal stávající městskou radu, což také 24. června 1407 stalo.⁴³⁹ Motivace krále k výměně na radnici mohly být různé, zřejmě se však nejednalo o jednu konkrétní událost, ale spíše o Václavův zájem zjednat trvalé příměří v radě a ve městě samotném. Jakoukoliv spojitost králova rozhodnutí s vratislavským povstáním v roce 1406 nejde vysledovat, byť by se toto vysvětlení nabízelo. Svídničtí radní tak rokem 1407 přišli o své nepsané právo svobodné volby, ale žádné nepokoje či větší povstání to ve městě nevyvolalo. Rozhodující roli měly hrát seznamy kandidátů, sestavené radními a také zemský hejtman, který potvrzení volby z pověření krále prováděl (*ex mandato regio electi sunt*).⁴⁴⁰ Od té doby se tedy ono „*cum consensu capitanei*“ stalo přirozenou součástí každé volby nového konšelského sboru.⁴⁴¹

Na konci léta roku 1408 se pak panovník rozhodl zajet do korunních zemí a zúčtovat s několikaletým zpožděním s hornolužickými vzbouřenci. Co krále k tomuto náhlému rozhodnutí vedlo přesně nevíme. Výsledkem jeho návštěvy byl zejména nechvalně proslulý krvavý soud v Budyšině, kde panovník vynesl 15 exemplárních rozsudků a vzbouřence nechal na náměstí popravít, včetně purkmistra z roku 1405 Fritze Flickera. O samotné cestě a králově pobytu v Horní Lužici a ve Slezsku bude pojednáno samostatně v kapitole níže, zde je nutné pouze zdůraznit, že potrestání povstalců v Budyšině mělo pro město dalekosáhlé důsledky, nejenom exemplární, ale také

---

⁴³⁷ Srov. C. BUŠKO a kol., *Historia Wroclawia*, s. 175

⁴³⁸ Příloha I. Katalog písemností, č. 385.

⁴³⁹ Viz AP Wrocław, Archivum miasta Świdnicy, sign. 180, fol. 188.

⁴⁴⁰ Tamtéž, fol. 194.

⁴⁴¹ Kontinuálně se tento přípis vyskytoval v městské knize města Svídnice až do přelomu roku 1419/1420.

hospodářsko-správní, a dotklo se jak budyšínských řemeslných cechů, tak i samotné městské rady.

Král ve svých normativních nařízeních pro Horní Lužici nejprve zrekapituloval vývoj v onom roce 1405 a poté ustanovil z moci svého majestátu novou městskou radu, ze které byli ovšem zcela vyloučeni zástupci cechovních řemeslníků (doted' mohli v radě zasedat ve dvou). Král šel v sankcích ještě dále a stanovil, že všechny řemeslné cechy musí odted' vznikat pouze a výhradně se svolením městských radních, resp. radní smí po poradě s panovníkem zřídit ve městě čtyři až šest cechů ročně. Cechovní řemeslníci dále dostali zákaz kupovat ve městě nemovitý majetek a nesměli vařit ani šenkovat pivo. Tím král podpořil tradiční právovárečné rodiny (patricijské), které v podstatě získaly na výrobu monopol. Václav IV. ale významně omezil i pravomoci budyšínských konšelů, protože město zbavil jejich práva svobodné volby radních, kterým Budyšín disponoval už od roku 1391. Rada se pak nad to zavázala přísně trestat případné vzpoury. Na závěr král apeloval na všechny budyšínské obyvatele, aby se jeho nařízením neprotivili a byli loajální vůči dosazeným radním. Stanovil také, že pokud se jeho ustanovení nesetkají s žádným odporem, dá radě v některých otázkách do budoucna volnost. Dohled nad dodržováním těchto ustanovení svěřil král fojtovi Otovi z Kittlitz.⁴⁴²

Z Horní Lužice panovník zamířil do Vratislavi. Nejprve zde 10. listopadu přijal ve městě stížnosti místních a vyměnil současný konšelský sbor, kam dosadil dle slov krále „nové tváře“. Spíše se ale jednalo o staronové jedince, kteří si po příjezdu Václava IV. u panovníka stěžovali a kterým král vyhověl.⁴⁴³ Z pramenů sice není známo, že by toto královo nařízení ve městě vyvolalo nepokoje, nicméně rozhodně to náladě ve městě neprospělo. Za několik týdnů král své rozhodnutí změnil a 28. prosince 1408 požádal Vratislavské, aby zapomněli na své vzájemné spory a uznali zcela nový konšelský sbor, jemuž měli přísah věrnost. Král vydal tuto listinu na zpáteční cestě do Čech, konkrétně v Kladsku (Kłodzko). Své počínání pak Václav IV. završil v červenci roku 1409, kdy potvrdil Vratislavi všechna starší práva a privilegia, snížil počet zástupců řemeslníků na radnici na dva a konšelům udělil právo svobodné volby radních.⁴⁴⁴

Dozvukem razantních opatření v Horní Lužici pak bylo také ustanovení královské komise (6. října 1409), jejímž hlavním úkolem bylo prozkoumání příjmů, výdajů a účtů

---

⁴⁴² Příloha I. Katalog písemností, č. 416. Srov. V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 631.

⁴⁴³ Srov. jména konšelských rad in: *CDS 11*, s. 23

⁴⁴⁴ Obě písemnosti viz Příloha I. Katalog písemností, č. 426 a 437.

předchozích městských rad ve všech městech Šestiměstí. Vedle toho měla komise ve městech rozsoudit i aktuální spory a pře na základě plné moci, kterou všem třem členům komise udělil Václav IV. Neuposlechnutí výnosů komise mělo být potrestáno ztrátou na majetku i na hrdle. Jaké byly výsledky a závěry této revizní komise bohužel nevíme, protože prameny o tom mlčí. Změna panovníkova názoru nastala až na jaře roku 1412, kdy se Václav IV. rozhodl Budyšínu jeho práva a svobody vrátit. Své pořízení adresoval všem městům Šestiměstí, tedy i Zhořelci, Žitavě, Lubáni, Kamenci a Löbau, a znovu jim konfirmoval jejich stávající privilegia a svobody. Budyšíňští vedle toho znovu získali klíčové právo svobodné volby radních, které jim král odebral roku 1408. Václav IV. zřejmě daná ujednání zlistinil pro jednotlivá města zvláště, což dokládají dochovaná pořízení pro Zhořelec, Budyšín a Kamenec. Tato králova milost do budoucna města ekonomicky i hospodářsky posílila, což byl asi i hlavní důvod, proč u krále usilovali o obnovu svých výsad.⁴⁴⁵ Do vypuknutí husitských bouří prameny nedokládají žádné další výraznější konflikty ve městě, které by si vynutily královu pozornost. To bohužel neplatilo o slezské Vratislavi, kde se situace v posledních letech Václavovy vlády velmi vyhrotila.

V roce 1413 postihla město morová epidemie a panovník se navzdory právu svobodné volby městské rady, kterým Vratislav disponovala, rozhodl jmenovat novou městskou radu, jejíž někteří členové zemřeli, a i proto požádal Vratislavské o vyslání čtyřčlenné delegace do Prahy. Nejenom, že žádní vyslanci ke králi nedorazili, ale pod taktovkou staronového člena rady, Mikuláše Rempila, byla dosazena nová městská rada v čele s purkmistrem Mikulášem z Lemberka. Rozezlený Václav IV. údajně samozvané konšely sesadil, radním odebral do budoucna právo svobodné volby a nad to přikázal, aby každá další rada byla dosazena výhradně s jeho svolením. Napjatou atmosféru umocňovalo následné chování Rempila a dalších radních, kteří drželi obsah tohoto králova listu nějakou dobu v tajnosti, a to až do vyhlášení nových voleb.⁴⁴⁶ Na samém konci roku pak 1414 Václav IV. žádal absolutní věrnost od všech obyvatel Vratislavi, zejména od zástupců řemeslných cechů a také od všech kupců. Zemský hejtman Jindřich Lefl z Lažan pak s pověřením krále jmenoval 29. prosince 1414 nový konšelský sbor, sesadiv stávající radní v polovině jejich mandátu.⁴⁴⁷ Jistým dozvukem výše popsaných událostí byla královská instrukce hejtmanovi Jindřichovi z Lažan, kterou Václav IV.

---

⁴⁴⁵ Všechny písemnosti týkající se obnovení privilegií a práva svobodné volby, viz Tamtéž, č. 498–501.

⁴⁴⁶ Srov. C. BUŠKO a kol., *Historia Wroclawia*, s. 175–176.

⁴⁴⁷ Václavova listina viz Příloha I. Katalog písemností, č. 542. Srov. též *CDS* 11, s. 24.

vydal 20. listopadu 1415. Král na přání městské rady požádal hejtmana o obeslání některých dřívějších radních, kteří mu byli v letech 1413 a 1414 neposlušní. Konkrétně šlo o Linharta Reicherta, Mikuláše Rempila, Mikuláše Steinkellera, Czacha z Gubenu a Hanuše Schmieda. Hejtman Lefl, který získal tímto listem od krále plnou moc, se měl s výše jmenovanými ve Vratislavi sejít a celou věc projednat. Pokud by bývalí radní odmítli svolit k setkání a slíbit panovníkovi poslušnost, měl je hejtman odkázat ke králi.⁴⁴⁸ Zřejmě se však podařilo najít společný konsensus, alespoň prameny nenaznačují opak. V průběhu roku 1416 pak Václav opakovaně žádal vratislavské radní, aby důsledně dohlíželi na právní pořádek ve městě a na dodržování všech nařízení. Těž odpustil městské radě dřívější neposlušnosti a požádal ji, aby na příště byla v potírání nepokojů důslednější.⁴⁴⁹

V první polovině roku 1417 byla králem jmenována a potvrzena nová městská rada, a zajímavé, že více než polovinu z míst v radě obsadili staronoví mužové, kteří v ní zasedali i v inkriminovaný rok 1414. To lze vysvětlit tím, že rozhodující moc ve městě si i nadále zachovaly stávající patricijské rodiny a nedošlo v tomto směru od konce 90. let 14. století k žádnému významnému posunu. Král k tomu ještě jmenoval jakýsi finanční výbor, složený ze čtyř řemeslníků a čtyř obchodníků, který měl být městské radě k dispozici a řešit finanční politiku města.⁴⁵⁰ Panovník tedy na první pohled prosadil po roce 1413 v otázce městské samosprávy svou, nicméně pokles autority královské moci byl z jednání městských radních zcela zjevný. Platilo to ale i naopak, protože samotný konšelský sbor výše popsanými mocenskými tahanicemi ztrácel na věrohodnosti a byl předmětem ostré kritiky.

Ke špatné náladě ve městě však vedle problému obsazování konšelských rad přispívalo také neúměrné finanční zatížení města, které nemělo z čeho splácet své dluhy, a i další problémy hospodářského charakteru. V neposlední řadě zde byly obavy z loupeživých rytířů a zemských škůdců, kteří byli reálným nebezpečím v celém knížectví, potažmo Koruně. Všechny výše zmíněné proměnné se pak sečetly v létě roku 1418, kdy vypuklo ve Vratislavi velké povstání, jež přesně o rok předběhlo události odehrávající se v Praze a které vyústilo v historicky první defenestraci na území České koruny. Jistou vlašťovkou dramatických událostí byl možná mandát Václav IV. z února

---

⁴⁴⁸ Tamtéž, č. 550.

⁴⁴⁹ Obě písemnosti Tamtéž, č. 553 a 562.

⁴⁵⁰ Tamtéž, č. 574.

1418, ve kterém žádal stávající konšelský sbor, aby obsadil radu lidmi poslušnými a užitečnými králi. Nadto ještě panovník přikázal zdanit každého obyvatele města, a to jedním stříbrným grošem z marky na pokrytí obecního dluhu. Nakonec král deklaroval, že v případě neuposlechnutí či vzpoury tvrdě zasáhne.⁴⁵¹ O pár dní později ještě radní nabádal, aby dodržovali všechna platná právní nařízení a přísně zasahovali proti vrahům, lupičům či lapkům.⁴⁵² Václav IV. tedy evidentně měl jistý přehled o neklidu, který ve Vratislavi panoval, ale všechny jeho prosby, nařízení či apely nemohly nijak zastavit probíhající společensko-politické procesy uvnitř měst.

Samotná červencová rebelie byla v literatuře popsána mnohokrát. Konečnou záminkou se údajně stala nespokojenost s vypsáním nových berní a způsobem jejich výběru. Měšťané se proto sešli v neděli 17. července v kostele sv. Klimenta na Novém Městě ve Vratislavi, kde po bohoslužbě zosnovali plán spiknutí. Následujícího dne, tj. 18. července, se v ranních hodinách rozhodli zaútočit na radnici. Smluveným signálem pro začátek útoku bylo zatroubení na lesní roh. Mezi vzbouřenci měli největší zastoupení zcela logicky cechovní řemeslníci, konkrétně řezníci, soukeníci, nožíři, ševci, zedníci, koláři a další. O život přišlo toho dne minimálně šest osob, zasedajících v městské radě a na soudě, mezi nimiž byl i purkmistr Mikuláš Freidberg. Ten byl spolu s dalšími čtyřmi osobami sťat na pranýři na náměstí, údajně mečem, který městu daroval císař Karel IV. Je zajímavé, že exekuci neunikli ani zástupci řemesel, konkrétně provozovatel vratislavské krčmy a sladovník. Šestou obětí byl pak bývalý radní Jan Megerlin, který byl při pokusu o útěk shozen z radniční věže a na následky tohoto pádu zemřel. Po dobu dalších pěti dní probíhalo rozsáhlé rabování na radnici, nicméně se podařilo ve městě udržet pořádek. Významné škody utrpěla pouze radniční budova. To jenom dokládá dokonalou připravenost celého aktu, jehož strůjci udrželi nad vzbouřeným davem kontrolu. Zdá se, že v pozadí celého spiknutí stály významné patricijské rodiny Dompingů a Neisserů, byť se otevřeně do povstání nezapojily. Postoj ostatních vratislavských měšťanů lze rekonstruovat velmi těžko, zřejmě však s touto rebelií většina z nich sympatizovala.⁴⁵³

---

⁴⁵¹ Příloha I. Katalog písemností, č. 583.

⁴⁵² Tamtéž, č. 584.

⁴⁵³ Srov. CDS 11, s. XXVII – XXXII; C. GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesien* 1, s. 227–229; C. BUŠKO a kol., *Historia Wrocławia*, zejména s. 177; Petr ČORNEJ, *30.7.1419 – První pražská defenestrace: krvavá neděle uprostřed léta*, Praha 2010 (= Dny, které tvořily české dějiny 20), s. 5–10; M. ČAPSKÝ – D. PRIX, *Slezsko v pozdním středověku*, s. 345–347.

Většinu zpráv o tomto povstání známe pouze novějších kronikářských relací, a proto je nutné nahlížet na událost obezřetně. Nelze však zpochybnit, že se jednalo o velmi násilný akt proti vedení města, který zapříčinil smrt několika osob. Z hlediska povahy této práce je klíčové rozebrat to, jaká byla reakce českého krále a jeho rádců na tuto vypjatou situaci a jak se Václav IV. k celé situaci postavil. Jak bylo naznačeno výše, od roku 1413 Václav IV. rozhodoval o podobě městské samosprávy a mezi vzbouřenci jistě musely panovat oprávněné obavy, zda panovník nebude tuto rebelii hodnotit jako vzpuru proti královskému majestátu a tvrdě nezasáhne. Král však, podobně jako v případě budyšínské rebelie z roku 1405, zaujal k vratislavské rebelii neutrální stanovisko a poprvé se k celé situaci vyjádřil až v únoru roku 1419. Zajímavé je zkoumat i jednání vratislavského hejtmana Jindřicha Lefla z Lažan, tedy pravou ruku panovníka, jehož přítomnosti je ve Vratislavi doložena jen pár dní před vypuknutím rebelie, konkrétně 14. července. Zda byl ve městě i v den útoku na radnici, nevíme, spíše se zdá že nikoliv. Obsazení rady a městského soudu dostal na starosti podhejtman Hans Wilperg, který jednal údajně z pověření českého krále, a který do rady 10. srpna 1418 jmenoval nové tváře. Purkmistrem se však stal staronový Jindřich Gürenthel, jenž ve vratislavské radě zasedal už v roce 1380. Díky tomuto povstání získal městský patriciát na radnici znovu významný mandát. Jmenování nových radních podhejtmanem tedy de facto celou rebelii legitimizovalo.⁴⁵⁴

Přímá reakce Václava IV. přišla až v únoru roku 1419. Panovník své porřízení adresoval konšelům, ale také všem kupcům, řemeslníkům a cechům. Nejprve odsoudil zlé jednání povstalců, kteří porušili všechna jeho nařízení, ale i všeobecná práva a svobody ve městě, když svrhli městskou radu i soud. Panovník neopomněl připomenout také znevážení jeho královského majestátu a důstojnosti. Král pak projevil přání, aby ve Vratislavi znovu zavládl mír, řád a pořádek, což bylo to hlavní, o co usiloval. Z toho důvodu se proto rozhodl odpustit povstalcům a v podstatě akceptovat proběhnuvší převrat na vratislavské radnici, pod podmínkou, že se již nic podobného nebude opakovat a budou zachována městská práva a majetková nedotknutelnost. Václav IV. také zdůraznil, že pokud se dozví, že nová rada, jež svou listinnou jmenoval, nebyla zvolena řádně (*nicht wol bestalt wurde*), do situace znovu zasáhne. Je zajímavé, že v celém porřízení není ani slůvkem zmíněn vratislavský hejtman Jindřich Lefl, což trochu překvapuje. Naopak král

---

⁴⁵⁴ Viz P. ČORNEJ, *První pražská defenestrace*, s. 9.

zdůraznil, že jmenováním nové rady pověřil svého podhejtmana Jana Wilperga (*ewer underhauptman*).⁴⁵⁵

Precedens násilného odstranění městské rady, který z červencových událostí 1418 plynul, však nebylo záhodno podceňovat. To si zřejmě uvědomoval i sám Václav IV., který v této situaci znovu zasáhl 2. května 1419 a odebral Vratislavi právo svobodné volby městské rady.⁴⁵⁶ Toto nařízení bylo posledním královým zásahem do vratislavské městské samosprávy vůbec. Záhy byl Václav IV. plně zaměstnán dramatickou změnou politické situace v hlavním městě Českého království, kde došlo k první pražské defenestraci na Novoměstské radnici. V celokorunním měřítku však šlo o defenestraci druhou a možná si dokonce pražští vzbouřenci vzali příklad právě z výše popsané vratislavské rebelie. S neposlušnými měšťany nakonec zúčtoval až po Václavově smrti král Zikmund Lucemburský při své návštěvě Vratislavi v lednu 1420, kam se vydal na plánovaný říšský sněm. Při té příležitosti se král rozhodl vynést rozsudek nad 20 někdejšími povstalci a nechal je ve zrychleném soudním procesu odsoudit a na náměstí popravit. O tomto aktu nás mimo jiné informuje iluminovaná kronika Eberharda Windeckeho (†1440), dvorního Zikmundova kronikáře, jež tuto vratislavskou exekuci zachytila.⁴⁵⁷

Pokud vyjdeme z výše nastíněné analýzy, tak panovník přistupoval k městským radám svých královských měst dvojím způsobem. V Čechách a na Moravě více dohlížel na městskou radu a její jmenování, zatímco v korunních zemích nejprve nechal některým městům v samosprávě volnější ruku, ale v případě potřeby sáhl ke svým zeměpanským právům a do jejich záležitostí zasáhl. Zdá se, že ani jeden vládní způsob nebyl ideální a oba nakonec ve své podstatě vedly k nepokojům a chaosu, jež tak trochu předznamenávaly rozklad tradičních hodnot středověké společnosti. Vratislavské povstání roku 1418 tak symbolicky uzavírá tuto kapitolu o konfliktech v korunních zemích, při jejichž řešení byl panovník často bezradný a nedokázal přispět ke stabilizaci poměrů, byť v mnoha případech dělal maximum možného.

---

⁴⁵⁵ Příloha I. Katalog písemností, č. 595.

⁴⁵⁶ Tamtéž, č. 598.

⁴⁵⁷ Eberhardova kronika, viz Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Cod. 13975, fol. 45. Širší souvislosti Zikmundovy návštěvy ve Vratislavi podal například Petr ČORNEJ, *Velké dějiny zemí Koruny české 5*, Praha 2000, s. 468–474.

II. 3 Koexistence a kooperace.

Je nutné říci, že výše zvolená perspektiva konfliktu, jakožto jedné z obecných rovin vlády Václava IV., se ukázala jako poměrně nosná, i vzhledem k rozsáhlé pramenné základně, jež se k tématu vztahuje. Na druhou stranu se však toto nazírání projevilo jako poněkud ploché a jednostranné, protože si nelze představit, že tyto rozepře byly permanentní a nic jiného ve společnosti neexistovalo. Byly zde totiž i momenty (a nebylo jich málo), kdy panovník, jeho královské državy a poddaní vzájemně udržovali *status quo*, koexistovali či dokonce kooperovali, byť o chvíli dříve anebo vzápětí byli ve vzájemném konfliktu. Dané teze se pokusím demonstrovat na několika konkrétních příkladech z běžné vládní agendy Václava IV., což může přinést některá zajímavá zjištění.

Lenní institut a udělování lén jako politický nástroj

Jedním z pilířů vlády českých panovníků z rodu Lucemburků se stal princip udělování královských lén, což byla i jedna z hlavních forem majetkoprávní držby v rámci České koruny. Počátky lenního systému spadají ještě do doby vlády Přemyslovců, na jejichž základech mohli první Lucemburkové stavět, mohli se ale také využít zkušeností z Lucemburska a z Porýní. Postupně se touto formou podařilo připoutat k državám českého krále většinu slezských knížectví a rozptýlené majetky v Horní Falcii, Vogtlandu a Míšeňsku. Královskými leníky se stali také příslušníci lucemburského rodu v moravském markrabství, lucemburském vévodství, braniborském markrabství a v nově ustaveném Zhořelecku a rovněž opavští Přemyslovci na Opavsku a v Ratibořsku. Princip fungování těchto domácích či zahraničních lén (*feuda intra a extra curtem*) byl založen zejména na osobním vztahu panovníka a jeho leníka (vazala, mana), který suverénně vládl uděleným zemím jako přímý pán. Byl ale zodpovědný za vnitřní fungování země a i za její loajalitu českému králi. Samotný lenní slib pak skládala jedna konkrétní osoba či osoby příbuzensky propojené, což byl hlavní rozdíl oproti praxi v přímých državách, kde tento slib (hold) vykonávali vybraní zemští zástupci, a to většinou korporativně. Nedílnou součástí lenní přísahy byly pak také příslušné právní písemnosti, které celý akt fixovaly a měly podobu dvoustranné smlouvy. Na jedné straně to bylo vzdání se či potvrzení léna ze strany vazala a lenní revers panovníka, jímž držitelé dané léno udělil. Jedním ze závazků se postupně stal také slib zachování příslušnosti léna ke Koruně, což potvrzoval i sám český král. Vzájemná smlouva tak dodala celému aktu na trvalosti a také podporovala stabilitu České koruny jako teritoriální unie. Místo skládání těchto slibů

a vydání daných písemnosti záleželo vždy na konkrétní situaci a potřebě obou zainteresovaných stran.⁴⁵⁸

Lenní institut se ukázal jako účinný zejména v rozdrobeném slezském prostoru, kde se už za vlády Jana Lucemburského stala většina tamních piastovských a opolských knížat leníky českého krále.⁴⁵⁹ Plody tohoto mocenského nástroje okusil vrchovatě i sám Václav IV. a to zejména v nejtěžších chvílích své vlády, když byl na jaře roku 1402 zajat svých bratrem Zikmundem. Téměř okamžitě po králově internaci totiž došlo ve slezském prostoru k zformování politického uskupení, jejímiž členy se stala většina z tamních lenních knížat. Jmenovitě se jednalo o Přemka Těšínského se syny, o Konráda III. Olešnického se syny, Ruprechta I. Lehnického, Přemysla Opavského, bratry Bolka a Bernarda Opolské, vdovu Ofku Opolskou, Jana III. Osvětimského, bratry Jindřicha IX. Lubinského a Ludvíka II. Břežského, a v neposlední řadě Jana I. Zaháňského. Mezi signatáři pak dále figurovali biskup Václav Lehnický a zástupci vratislavské zemské obce a měst Vratislavi, Namysłowa a Slezské Středy.⁴⁶⁰ Cílem tohoto spolku, který bývá některými badateli považován za stavovské uskupení či dokonce konfederaci, bylo primárně deklarovat loajalitu králi Václavovi, stíhat zemské škůdce a narušitele míru, a také chránit obchodní cesty. Došlo rovněž ke stanovení přesného podílu zemské hotovosti, který členové spolku zavázali do pole vyslat a do čela pak byla jmenována knížata Ruprecht Lehnický a Bernard Opolský. Spolek měl fungovat jeden rok a pokud by do té doby nedošlo k osvobození krále, všichni členové se zavázali ho prodloužit.⁴⁶¹

---

⁴⁵⁸ K lennímu institutu výběrově: J. KAPRAS, *Právní dějiny* 1, s. 173–180; František KAVKA, *Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, *Český časopis historický* 88/3, 1990, s. 225–251; Robert ANTONÍN, *Lenní institut a jeho funkce při smíření v diplomacii Václava II*, *Antonín*, in: *Rituál smíření*, edd. M. WIHODA – M. NODL, s. 109–120; Lenka BOBKOVÁ, *Českému králi i koruně chceme zachovávat věrnost. Lenní a holdovací přísahy v zemích České koruny v pozdním středověku na příkladu Slezska a Horní Lužice*, in: *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, edd. Martin Nodl – František Šmahel, Praha 2009 (= *Colloquia mediaevalia Pragensia* 12), s. 51–64 i s příslušnými odkazy na zahraniční literaturu (zejména s. 52, pozn. 3); Robert NOVOTNÝ, *Lenní soustava v lucemburské epoše*, in: *Lucemburkové*, edd. F. Šmahel – L. Bobková, s. 339–349; Jan ZELENKA, *Beneficium et feudum. Podoba a proměny lenního institutu*, Praha 2016.

⁴⁵⁹ Obsáhle Robert ANTONÍN – Dalibor PRIX, *Slezský a Opolský region ve 13. století a prvních desetiletích 14. věku*, in: *Slezsko* 1, edd. Z. JIRÁSEK a kol., zejména s. 254–260; tamtéž M. ČAPSKÝ – D. PRIX, *Slezsko v pozdním středověku*, s. 266–276; P. BAR, *Lenní listiny z let 1271–1348*, s. 103–113; L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 301–319.

⁴⁶⁰ *Lewten, hauptleuten, mannem un stetst hernachscreiben Breslaw, Newmarkt und Nambslaw*. Originál listiny je dnes ztracen, citace viz výše, pozn. 215.

⁴⁶¹ V širším kontextu srov. Martin ČAPSKÝ, *Spolek slezských knížat a jeho pokus o společnou obranu jižní hranice*, in: *Ad vitam et honorem*, ed. T. Borovský – L. Jan – M. Wihoda, s. 340–350, zde zejména s. 341; M. ČAPSKÝ – D. PRIX, *Slezsko v pozdním středověku*, s. 341–342.

Toto poměrně radikální vystoupení slezských knížat proti zajetí českého krále se však nezrodilo jen tak z ničeho a bylo založeno na systematicky budovaných vzájemných vztazích. Ne vždy se jednalo o harmonii, jak jsme se přesvědčili například v případě vleklé kauzy s opolskými knížaty. Je ale zajímavé, že v inkriminovaném roce 1402 se dokázala knížata přenést přes všechny neshody a jednoznačně vystoupila na podporu Václava IV. V listině figurovali bratři Bolek a Bernard, spolu se svou tetou kněžnou Ofkou. Absence třetího z bratrů, Jana zvaného Kropidlno, překvapovat nemusí, vzhledem k jeho církevní kariéře. Podobně krále dokázala podpořit i lehnicko-břežská knížata, která se sice v době pivní války v 80. letech 14. století dostala s Václavem IV. do sporu, ale postupně se hrany konfliktu obrousily. V době Václavova druhého zajetí se tak všichni žijící mužští potomci lehnicko-břežských knížat, tedy biskup Václav Lehnický, Ruprecht I. Lehnický i Ludvík II. Břežský, jednoznačně za panovníka postavili.⁴⁶² Naopak, podpora některých dalších knížat nepřekvapí, což byl například Přemek Opavský⁴⁶³ anebo Přemek Těšínský, který dle mého soudu stále čeká coby dvořan Václava IV. na docenění.⁴⁶⁴

Přemek Nošák započal svoji slibnou diplomatickou kariéru už na dvoře Karla IV. a ještě před rokem 1378 se stal rádcem mladého krále, jehož zájmy zastupoval, například v braniborském markrabství. Nový král mu pak svěřoval důležité diplomatické úkoly, například vyjednával v Paříži s francouzským králem ohledně schismatu, anebo se chopil role zprostředkovatele při dohodách s anglickým králem Richardem II., který si měl vzít Václavovu sestru Annu. I díky umu knížete Přemka byl nakonec sňatek dojednán už v roce 1382. Král se záhy rozhodl odměnit knížete darem trvalé hodnoty a nejprve mu potvrdil držbu falkenberského knížectví v Opolsku,⁴⁶⁵ k čemuž záhy přidal polovinu královského Hlohovska, které Přemek získal jako dědičné léno. Kdy přesně došlo k samotnému oblenění nevíme, ale patrně se tak stalo na konci září roku 1384, kdy

---

⁴⁶² Ve prospěch knížat vydal panovník hned několik majetkoprávních listin, které se týkaly oblenění, ale také dědičných dohod v rámci rodiny či splácení dluhů, viz Příloha I. Katalog písemností, č. 2, 9, 43, 104 a 539.

⁴⁶³ Přemkovu dvorskou službu Václavu IV. nedávno zhodnotil, M. ČAPSKÝ, *Vévoda Přemek Opavský*, zejména od s. 87.

⁴⁶⁴ Srov. Indzi PANIC, *Książę Cieszyński Przemysław Noszak (*ok. 1332 – †1410)*. Biografia polityczna, Cieszyn 1996; TÝŽ, *Przemysław Noszak Książę Cieszyński (*1332–1338 – †1410). Wielki pan malego księstwa*, Cieszyn 2020.

⁴⁶⁵ Stalo se tak po smrti posledního falkenberského knížete Jindřicha a Václav IV. udělil 13. prosince 1383 majetky v léno Přemkovi. Tím však ignoroval dřívější dědičné dohody falkenberských a opolských knížat, z roku 1360, což vyvolalo jejich nevoli. Nakonec se Opolským podařilo své nástupnictví v osiřelém knížectví prosadit. Blíže viz M. ČAPSKÝ – D. PRÍX, *Slezsko v pozdním středověku*, s. 328 a též srov. Příloha I. Katalog písemností, č. 62.

kníže doprovázel Václava IV. na jeho cestě do Lucemburska, z níž se dochoval jeho revers o přijetí knížectví v léno.⁴⁶⁶ K oblenění tedy zřejmě došlo na půdě lucemburských rodových držav, což dodalo celému lennímu aktu ještě na větším lesku. Kníže Přemek se poté i nadále pohyboval v blízkosti krále a byl členem jeho nejužší rady.⁴⁶⁷ Druhou polovinu Hlohovska už od dob císaře Karla IV. držela hlohovská knížata, jejichž potomek, Jan I. Zaháňský, se v roce 1402 rovněž postavil za českého krále.⁴⁶⁸

Mezi signatáři unie z roku 1402 poněkud překvapivě chyběl Bolek III. Minsterberský (†1410), což však neznamenovalo, že by náležel do protikrálovského tábora. Kníže byl totiž spolu se svým synem Mikulášem (†1405) a také Ruprechtem Lehnickým členem delegace vyslané do Vídně na podzim roku 1403 za panovníkovým vězňem vévodou Albrechtem, kde se všichni zmínění mužové nabídli jako záruka za vězněného Václava IV. Bolek se navíc již dříve vyprofiloval jako loajální dvořan, zastával několik let úřad zemského sudího, a dokonce byl spolu s králem vězněn už roku 1394. Jak již bylo naznačeno výše, kníže po panovníkově návratu získal také prestižní post hornoluzického fojta, což se jistě stalo za jeho věrnou královskou službu.⁴⁶⁹ V tomto spolku také absentoval královský hejtman, což ale bývá většinou vysvětlováno zemským charakterem tohoto uskupení. Velmi pak zaráží neúčast jakýchkoliv zástupců ze Svídnicko-Javorska, kterou nelze uspokojivě vysvětlit. Někteří badatelé hledají důvody například v zemském uvědomění, které v této době ještě nemuselo být v knížectví tak výrazné jako ve Vratislavsku, což se zdá jako velmi pravděpodobné vysvětlení, ale určitě ne jediné. Bohužel však v tomto případě narážíme na nedostatek pramenů, který nám neumožňuje tyto teorie rozvést.⁴⁷⁰

Celý tento spolek slezských knížat není záhodno přeceňovat, protože je jisté, že většina zainteresovaných sledovala hlavně své mocenské zájmy a ambice. Nicméně takto jednoznačný příklon k českému králi coby svému nepopíratelnému lennímu pánovi, který knížata v roce 1402 deklarovala, by měl být zdůrazněn a jenom to znovu dokládá pevnost základů, na kterých byl celý lenní institut v České koruně vybudován. Svým

---

⁴⁶⁶ Revers byl vydán 27. září 1384 ve starobylém Lucemburku a hovoří se v něm také o Stínavě a Góře, jež byly rovněž součástí dědičných majetků v Hlohovsku. Přemkův revers viz *LBUS* 1, s. 197–198, č. 63. Pro širší kontext srov. Jana WOJTUCKA, *Začlenění Hlohovska do Koruny české a jeho vývoj v letech 1331–1384*, in: *Integrační a partikulární rysy*, ed. L. Bobková, s. 96–160.

⁴⁶⁷ Z dvorského prostředí se začal postupně stahovat až roku 1396, zřejmě i díky zhoršenému zdravotnímu stavu. Později se Přemek soustředil zejména na správu své slezské domény. K osobě knížete srovnej např. J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 35, 73, 273.; M. ČAPSKÝ – D. PRIX, *Slezsko v pozdním středověku* 1, s. 334.

⁴⁶⁸ Potvrzení lén se knížata dočkala v letech 1379 a 1388, viz Příloha I. Katalog písemností, č. 161 a 334.

⁴⁶⁹ Srov. J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 348; L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 324–325.

⁴⁷⁰ Viz M. ČAPSKÝ – D. PRIX, *Slezsko v pozdním středověku*, s. 342.

podporovatelům pak mohl panovník osobně poděkovat v létě roku 1404, kdy se po návratu z vězení vypravil do slezské Vratislavi a vydal zde pro své královské leníky i několik listin, čímž ještě utužil vzájemné vztahy.⁴⁷¹

Svým způsobem lenní princip kopíroval i vztah mezi králem a imediátními zeměmi. Nešlo však o složení lenního slibu, ale o slib věrnosti skládaný představiteli země králi, podobně jako tomu bylo v Čechách. Existoval zde také lenní systém nižšího řádu, který se týkal zdejší šlechty, povinované lenním slibem zeměpánovi, tj. českému králi. Jak již bylo naznačeno výše, za lenní záležitosti v přímých državách zodpovídal téměř od počátku ustavení České koruny v korunních zemích zemský hejtman či fojt. Václav IV. s postupem doby z praktických důvodů delegoval na své zemské úředníky i samotné uvádění v tato léna, ovšem ne ve všech korunních zemí. Například v Horní Lužici si toto právo král ponechal téměř výlučně pro sebe. Král primárně uděloval a potvrzoval léna významným církevním institucím a zemské šlechtě. Již delší dobu také trval trend postupného přelévání zemského zboží do rukou měst a není proto s podivem, že se dochovaly i početné lenní listiny pro zeměpanská města a významné měšťany. Obzvláště silný byl tento fenomén ve slezských imediátních knížectvích, což dobře dokládá i svídnicko-javorská pozemková kniha Landbuch. Zajímavým podtypem pak byla také tzv. *hradní léna* (*feuda castrensia*, *Burglehen*), která tvořila speciální typ majetkové držby kolem významných hradů spojené se zajištěním jejich obrany. V době vlády Václava IV. můžeme existenci těchto hradních lén doložit v oblasti dolnolučického Luckau anebo v okolí Budyšína, kde měl tento zvláštní druh lén svou dlouhou tradici. Udělování lén tak bylo i v přímých državách dobrým vládním nástrojem, kterým si panovník zavazoval své poddané, což se například ukázalo v době Václavova prvního zajetí, kdy se k vojsku vévody Jana Zhořeleckého přidala i většina královských zemských leníků z obou Lužic.⁴⁷² Byly zde ale i další mocenské nástroje, které mohl Václav IV. při vládě v korunních zemích využít a které budou popsány v následující kapitole.

Hospodaření a fiskální politika českého krále

Hospodářský potenciál vedlejších zemí

O hospodářském významu a potenciálu korunních zemí nelze pochybovat a byl to jistě i jeden z důvodů, proč o ně první Lucemburkové začali intenzivněji usilovat. Slezský

---

⁴⁷¹ K Václavově návštěvě, viz níže, část II. 4 Reprezentace.

⁴⁷² Srov. J. KAPRAS, *Právní dějiny* 1, s. 178–179.

prostor přinášel českému králi velmi rozsáhlé nerostné bohatství a přírodní zdroje, zatímco v nížinatých krajinách obou Lužic dominovalo zemědělství s živočišnou či rostlinnou výrobou. Klíčový byl pro vedlejší země také dálkový obchod a zejména napojení na významné obchodní stezky, z čehož mnohá města velmi profitovala. Nejlépe na tom byla Horní Lužice, kde celkem pět měst leželo na vytížené Královské cestě (Budyšín, Žořelec, Kamenec, Lubáň a Löbau), na kterou byla napojena i Vratislav. Výše jsme si ukázali také význam Žitavské cesty směřujících z Čech. Dolní Lužici pak procházela významná Solná stezka vedoucí do Frankfurtu nad Odrou.⁴⁷³

Co se týče hospodářské výroby a surovin, tak významné místo v tomto ohledu zaujímala imediátní slezská knížectví, tedy Vratislavsko a Svídnicko-Javorsko. Na rozdíl od českých zemí se zde nacházela bohatá naleziště zlata a stříbra, a též se zde těžila a získávala železná ruda, olovo či kámen. Významná naleziště drahých kovů se nacházela kolem svídnicko-javorského Lvovku, ale také například ve městě Reichenstein (Złoty Stok), které nejprve patřilo cisterciákům z Kamence (Kamieniec Ząbkowicky) a později se stalo plnohodnotným horním městem. Nemalý význam měla ale i zemědělská výroba, například pěstování ječmene, pšenice (v okolí Bolkova či Vratislavi), ale také vinné révy, jež se hojně vyskytovala například kolem kláštera v Třebnici. Víno se však nevyváželo a sloužilo většinou pouze pro lokální trh. Důležitou plodinou byla rovněž mořena barvířská (*rubia tinctorum*), která se pěstovala v okolí Slezské Středy a Vratislavi. Jednalo se o rostlinu, která se díky své rudé barvě, využívala pro barvení látek, podobně jako v Horní Lužici boryt barvířský, který poskytoval modrou barvu.⁴⁷⁴ S tím souvisela také samotná textilní výroba, která byla v knížectvích též značně rozšířena, zejména ve Vratislavi, ale i jinde.⁴⁷⁵ Významnou komoditou bylo také pivo a jak již bylo naznačeno, tím nejlepším a nejvyhlášenějším bylo pivo ze Svídnice, jež bylo k mání i v pražských hostincích a hospodách, ale pivo se ale vařilo i v Hlohově a Vratislavi, ale nebylo

---

⁴⁷³ Ke Slezsku srov. Heinrich WENDT, *Schlesien und der Orient. Ein geschichtlicher Überblick*, Breslau 1916; Ludwig PETRY, *Die Popplau. Eine schlesische Kaufmannsfamilie des 15. und 16. Jahrhunderts*, Breslau 1935 (=Historische Untersuchungen, vol. 15); srov. též práce G. Mysliwského, citace viz výše, pozn. 114. K obou Lužicím například L. BOBKOVÁ a kol., *Horní a Dolní Lužice*, s. 29, 35–36, 44–45 a viz níže.

⁴⁷⁴ Srov. Robert CHENCIER, *Madder Red. A History of Luxury and Trade: Plant Dyes and Pigments in World Commerce and Art*, Richmond 2000.

⁴⁷⁵ Viz Karol MALECZYŃSKY, *Aus der Geschichte des schlesischen Bergbaus in der Epoche des Feudalismus*, in: *Beiträge zur Geschichte Schlesiens*, ed. Ewa Maleczyńska, Berlin 1958, s. 236–237. G. MYSLIWSKI, *Did Silesia constitute an economic region*, zejména s. 99–103.

vyváženo v tak velkém měřítku, jako to svídnické. Nezanedbatelná byla i textilní výroba, zejména soukenictví, rozšířené tradičně ve Svídnici, Střegomu i Vratislavi.⁴⁷⁶

Stočíme-li pohled na obě Lužice, tak zde jednoznačně dominovala zemědělská či živočišná výroba, vzhledem k přírodním podmínkám obou zemí, s velmi slanými a jílovitými půdami. V nížinách se dařilo rybníkářství a s tím spojenému rybolovu, dále chovu ovcí, pěstování obilí a medařství. Klíčovým obchodním artiklem byl v Horní Lužici například boryt barvířský, ale i domácí tkané sukno, jež se i vyváželo, což činilo z cechu soukeníků ve Zhořelci či Budyšíně jedno z nejvýznamnějších řemeslných společenství. Dolnolužický Guben byl naopak pověstný pěstováním vína, které se vyváželo až do Pobaltí a Skandinávie. I v obou Lužicích stejně jako ve Slezsku a v českých zemích, bylo tradiční komoditou pivo. Velké sladovny se nacházely například v Chotěbuzi či Žitavě, ale i v jiných městech.⁴⁷⁷

Z výše nastíněného krátkého výčtu plyne, že korunní země byly hospodářsky velmi vyspělé a ekonomicky na výši, z čehož královská komora velmi profitovala. Pro panovníka však bylo za této situace naprosto klíčové si udržet loajalitu všech svých korunních zemí a zejména bohatých měst, k čemuž mohl využít jednak nástroje konfirmačních listin, tedy potvrzování starších privilegií anebo naopak udělovat milosti nové, což byl vedle lenní politiky další účinný mocenský nástroj. Zde jsou prokazatelně nejzajímavější právě pořízení hospodářského charakteru, kterých se dochovalo poměrně velké množství. Rozboru všech těchto panovnických privilegií a nařízení se bude věnovat následující kapitola.

Privilegia a milosti královským městům

Obecné konfirmace starších práv a privilegií královským městům se mohou zdát na první pohled stereotypním pramenem, ale byla to právě tato ustanovení, která vytvářela status quo a motivovala města ke kooperaci s panovníkem. Konfirmační listiny navíc patřily k běžné vladařské praxi už od raného středověku a zejména v dobách politické nestability to byl velmi účinný vladařský nástroj. Václav IV. vydal několik konfirmačních listin pro města hned na počátku své vlády, konkrétně pro Vratislav, Budyšín, Kameneč,

---

⁴⁷⁶ G. MYSLIWSKI, *Did Silesia constitute an economic region*, s. 101.

⁴⁷⁷ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 132–133; V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 421; L. BOBKOVÁ a kol., *Horní a Dolní Lužice*, s. 47. Hornolužickému hospodářství ve středověku nebyla věnována přílišná pozornost, spíše se v jedné o kusé zmínky v rámci přehledových prací. Němečtí badatelé se v současné době zaměřují spíše na raný novověk a moderní dobu, viz například Erhard HARTSTOCK, *Wirtschafts-geschichte der Oberlausitz*, Bautzen 2007.

Žitavu a Zhořelec,⁴⁷⁸ aby upevnil svou pozici. Podobně i v roce 1396, kdy zemřel bratr Jan Zhořelecký, si král takto zavázal Guben, Sommerfeld a Zhořelec.⁴⁷⁹ Znovu tak učinil roku 1404 v případě slezské Vratislavi, když se vrátil k vládě po svém zajetí a hledal politické spojence. Konfirmaci práv a privilegií zopakoval v případě slezské metropole i v roce 1409, zřejmě v návaznosti na svá represivní opatření vůči hornolužickým městům, aby Vratislavské uklidnil, že jim podobné sankce nehrozí, budou-li vůči němu loajální.⁴⁸⁰ Naposledy pak Václav IV. přistoupil ke konfirmacím tohoto typu po smrti Jošta Moravského v únoru 1411, kdy mu připadla zpět do přímé držby Dolní Lužice, a proto si musel loajalitu města Guben, Luckau, Spremberg a Sommerfeld tímto způsobem pojistit.⁴⁸¹

Druhou možností, jak si mohl panovník města zavázat, bylo cílené udělování nových milostí, jež lze pro jejich četnost rozdělit do několika oblastí, a které se ne náhodou z drtivé většiny týkaly právě hospodářských záležitostí, obchodu, cechovních organizací apod. Začněme nejprve obchodními privilegii, která některým městům dávala práva na kontrolu prodeje či vývozu zboží. Bylo to například právo nuceného skladu, tedy povinnost projíždějících kupců nabídnout ve městech po několik dní svá zboží, o které města velmi usilovala. Od Václava IV. se potvrzení této milosti dočkala například Svídnice (1379) a dolnolužické Luckau (1385).⁴⁸²

Zajímavé jsou také konfirmace starších hospodářských privilegií pro Jelení Horu (Jelenia Góra) z konce 90. let 14. století. Král přistoupil k potvrzení celkem dvou listin knížete Bolka, které později městu potvrdila i kněžna Anežka. Starší pořízení z června 1348 významně upravovalo městská privilegia týkající se obchodu se solí, výroby sladu, provozování krčem a některých dalších řemesel. Všechny tyto komodity směly být v celém kraji vyráběny pouze v rámci cechů a prodávány ve městě, přičemž totéž platilo i pro provozování krčem a pro šenkování piva. Za neuposlechnutí tohoto nařízení byla stanovena pokuta deset hřiven. Obsahem pořízení z roku 1355 pak byla důlní těžba i zpracování železné rudy, na něž město získalo monopol a nikdo v celém kraji neměl toto právo zpochybňovat. Václav IV. tedy na žádost radních tyto významné a rozsáhlé hospodářské výsady konfirmoval a žádal všechny o jejich dodržování.⁴⁸³ Bolkovy listiny

---

⁴⁷⁸ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 3, 14–16 a 24.

⁴⁷⁹ Tamtéž, č. 217, 224 a 237.

⁴⁸⁰ Srov. Příloha I. Katalog písemností, č. 437.

⁴⁸¹ Tamtéž, č. 460–463.

⁴⁸² Obojí viz Tamtéž, č. 13 a 45.

⁴⁸³ Tamtéž, č. 261.

král opětovně potvrdil v první polovině roku 1408, tedy o celých deset let později, a to před svou plánovanou cestou do Vratislavi. První listinu, která se týkala hospodářství vydal Václav IV. 17. února a najdeme zde některé informace, které konfirmace z roku 1399 neobsahovala. Hned na počátku je zmínka o městském trhu, kde má být obchodováno se solí, s pivem a sudy, ale také s chlebem a masem. V konfirmaci je znovu zmíněna i těžba v dole (*smidwerkes*) a cech kovářů (*smidwerks*), ale bez bližšího upřesnění. Druhou konfirmaci, týkající se těžby a zpracování železné rudy, pak král vydal 12. května 1408, tedy těsně před odjezdem do Horní Lužice a Slezska. Tato konfirmace je totožná s ustanoveními z roku 1399.⁴⁸⁴

Panovník myslel i na samotné kupce, které rovněž zahrnoval svými milostmi. Z pramenů se zdá, že největší právní ochrany požívali vratislavští kupci, což vzhledem k obchodnímu významu slezské metropole není s podivem. Například v září 1383 získali privilegium svobodného pohybu po celé Koruně a měli mít bez jakýchkoliv překážek povolenou přepravu svého zboží, včetně zlata a stříbra. Podobně vyznívalo také nařízení krále z konce roku 1387, kdy poskytl právo volného pohybu všem vratislavským kupcům či měšťanům, kteří jezdili se zbožím do Čech, Rakous a Benátek. Král rovněž povolil cizím kupcům prodávat ve Vratislavi sukno. Ochranu na těle i na zboží měli mít dle královské nařízení z roku 1401 například také obchodníci s borytem barvířským ve Zhořelci.⁴⁸⁵

Možná vůbec nejdůležitějšími hospodářskými výsadami byla pořízení pro jednotlivé cechovní organizace, které byly většinu času v opozici proti vedení města, jak již bylo naznačeno výše, a tato královská privilegia pro ně byla velmi důležitá. Panovník měl na druhou stranu enormní zájem na tom, aby uspokojil jejich zájmy, protože si tím zajišťoval klid v královských městech. Je však pravdou, že většina dochovaných privilegií pro cechovní organizace byla vydána až jako řešení krizové situace a Václav málokdy cítil potřebu tato privilegia cechovním řemeslníkům udělovat sám od sebe, protože tradičně tíhl spíše k městským elitám zastoupených v radě, kam dlouho řemeslníci ani neměli přístup. Nicméně to, že jim nakonec práva většinou přiřkl, normalizovalo vzájemné vztahy natolik, že zástupci cechů z korunních zemí nikdy necítili potřebu se proti panovníkovi přímo vzbouřit a do jisté míry s ním tedy kooperovali.

---

⁴⁸⁴ Obě písemnosti Příloha I. Katalog písemností, č. 393 a 402.

⁴⁸⁵ Tyto královské listiny viz Tamtéž, č. 61, 156, 289 a 311.

Ve slezské Vratislavi se panovník pokusil celkem dvakrát zasáhnout vzhledem k častým protestům i do samotné cechovní organizace a to v letech 1390 a 1395, kdy král vydal plošné mandáty týkající se obsazování a kontroly městské rady, příjmů pro královskou pokladnu, a také soudnictví. Velká část nařízení pak upravovala právě praktické fungování cechovních řemeslných společenství, jejich obchodní činnosti i práva. Zvláštnímu postavení se i na základě výše popsaných vratislavských statut těšili soukeníci. Výroba sukna totiž patřila ke stěžejním hospodářským odvětvím, a to zejména v obou Lužicích.⁴⁸⁶ Jako první se dočkali soukeníci z dolnolužického Luckau, kterým Václav IV. potvrdil jejich práva v říjnu 1382. V konfirmaci se panovník odvolával na nařízení knížete Waldemara z roku 1318, jež se týkala i cechu krejčích.⁴⁸⁷ V roce 1385 tuto milost získali i soukeníci ze Zhořelce, kterým panovník potvrdil obecná obchodní privilegia z doby císaře Karla IV. (1356). Tuto Václavovu listinu jako jediný zachytil ve svém diplomatárii J. G. Zobel, který však uvedl pouze krátký záhlavní regist bez bližšího upřesnění či odkazu na zdroj. Pokud se přidržíme roku 1356 a registové formulky „*sonntage misericordia*“, tak připadají v úvahu dvě listiny císaře Karla IV. z května roku 1356, které Václav mohl potvrdit. Obě pořízení se týkala zhořeleckých soukeníků. Císař stanovil, které kupecké rodiny mají právo se sukrem obchodovat a kde s ním mají obchodovat. Určil též sankce za nedodržování těchto nařízení.⁴⁸⁸ V druhé listině pak potvrdil starší privilegium otce Jana Lucemburského z roku 1331 ohledně stříhání sukna.⁴⁸⁹ Ať už Václav IV. tedy konfirmoval tu či onu listinu, potvrdil tím stávající status quo a podpořil stará práva zhořeleckých soukeníků. Obdobných milostí se dočkali také soukeníci z Vratislavi, a to opakovaně v letech 1391, 1395 a 1396.⁴⁹⁰ Na své si přišli soukeníci z nedaleké Slezské Středy, kterým roku 1394 Václav IV. rovněž potvrdil práva na výrobu a prodej sukna na trzích ve slezské metropoli, což trochu rozbilo vratislavský monopol na obchod s tímto zbožím.⁴⁹¹

---

⁴⁸⁶ Pro širší kontext srov. Hermann KNOTHE, *Geschichte des Tuchmacherhandwerks in der Oberlausitz bis Anfang des siebzehnten Jahrhunderts*, NLM 58, 1882, s. 241–380; Alfred KOWALIK, *Aus der Frühzeit der Breslauer Tuchmacher*, Beiträge zur Geschichte der Stadt Breslau 4, 1938, s. 5–74; František GRAUS, *Český obchod se sukrem ve 14. a počátku 15. století (K otázce významu středověkého obchodu)*, Praha 1950; Marek SLON, *Sukiennictwo w Europie Środkowej i wrocławskie Nowe Miasto*, Sobótka 61, 2006, s. 211–223; Bertram OERTEL, *Görlitz und die Tuchmacher bis zum Dreißigjährigen Krieg*, Stadtbild Görlitz, Oberlausitz Niederschlesien 179, 2018, s. 14–23.

⁴⁸⁷ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 50. Starší Waldemarova *Urkundeninventar* bis 1400, s. 147–148, č. 336.

⁴⁸⁸ Viz RA Görlitz, lose Urkunden, sign. 68/44 a sign. 69/44 (jedná se opisy z roku 1530).

⁴⁸⁹ Viz RA Görlitz, lose Urkunden, sign. 70/45 a 71/45 (opis ze 16. století).

⁴⁹⁰ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 193, 202/203 a 193.

⁴⁹¹ Tamtéž, č. 202.

Další skupinou řemeslníků, která zaujímala ve městech výsadní postavení, byli řezníci. Na okraj je potřeba podotknout, že například v pražských městech byl cech řezníků jedním z vůbec nejstarších a je doložen již před rokem 1310.⁴⁹² Jak již bylo naznačeno výše, v žitavské městské radě například od roku 1367 zasedal permanentně jeden soukeník a jeden řezník, což dokazuje, že právě tyto dva cechy patřily i ve městech korunních zemích mezi ty nejvýznamnější. Ostatně, i při červencové rebelii ve Vratislavi v roce 1418 byli zástupci těchto dvou cechů hlavními iniciátory celého povstání. Král Václav pro cech vydal celkem tři privilegia, přičemž dvě z nich se týkala vratislavských řezníků. V lednovém mandátu z roku 1395 jim povolil zřízení 10–12 nových lavic pro prodej jejich zboží na předměstí, o které se měli dělit s vratislavskými pekaři a za něž měli odvádět nájem do královské pokladny. Nad to jim dále konfirmoval mílové právo a monopol na kontrolu veškerého obchodu s masem ve městě.⁴⁹³ Zajímavé bylo také ustanovení pro budyšínské řezníky z roku 1409, kterým Václav IV. udělil právo držet praporec, což patřilo mezi prestižní a zásadní cechovní zvyklosti.⁴⁹⁴ Poslední dochované privilegium pak bylo uděleno vratislavským právovárečnickům z Nového i Starého města. Právo pivo vařit a šenkovat získali měšťané od panovníka v roce 1395 a mělo se jednat jednak o pivo ječné (*girstein*) anebo pšeničné (*weyczeins*).⁴⁹⁵

Coby držitel tržního regálu ve městech uděloval panovník také trhovářská privilegia. Trhy byly přirozenou obchodní strategií, jak udržet stabilní ceny výrobků, ale také vhodným prostředkem k tomu, jak propojit městský a venkovský obchod. Je pravdou, že v době vlády Václava IV. už většina velkých měst v korunních zemích těmi nejdůležitějšími trhovými privilegii disponovala, ale neplatilo to rovnoměrně pro všechna řemesla. Velmi zajímavá jsou ustanovení pro hornolužický Budyšín, kterému Václav IV. například v lednu 1382 udělil výsadu konání výročního trhu (*alle Jahre einen Jahrmarkt*) uprostřed léta, jehož začátek byl stanoven na sv. Petra (*am heiligen Peters Kettenfeiertage*), tj. od 1. srpna.⁴⁹⁶ O dva roky později král potvrdil konání masného trhu,

---

⁴⁹² Srov. Wolfgang ADLER, *Die Geschichte der Breslauer Fleischerzunft*, Breslau 1904; Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906, s. 64; J. DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 87; Josef RADOŠ, *Řezníci a uzenáři ve světle věků*, Praha 2006.

⁴⁹³ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 202/203. Už například císař Karel odpustil vratislavským řezníkům nájemné za 12 těchto nově zřízených jatečních lavic (roku 1350), blíže viz C. BUŠKO, *Historia Wroclawia*, s. 157.

⁴⁹⁴ Viz Příloha I. Katalog písemnost, č. 440. Srov. L. BOBKOVÁ, *Královská Horní Lužice*, s. 77.

⁴⁹⁵ Příloha I. Katalog písemnost, č. 202/203.

⁴⁹⁶ Tamtéž, č. 33.

kteřý měl být zahájen v sobotu před sv. Michalem⁴⁹⁷ a trvat po celý podzim, advent až do Vánoc. Ačkoliv se privilegium nedochovalo v originále a známe ho jen z kronikářských zpráv, jedná se zřejmě – vedle Drážďan – o doklad nejstaršího vánočního trhu v Německu. Trh je do dnešní doby velmi populární a jeho označení *Wenzelsmarkt* odkazuje na jeho zakladatele, krále Václava IV., jehož novodobá socha je po dobu konání trhu umístěná na průčelí budyšínské radnice.⁴⁹⁸ Masný trh byl vysazen rok později i v Žitavě.⁴⁹⁹ Na základě královského privilegia z 26. září 1408 pak byly ve městě zřízeny dva další trhy. Jednak šlo o masný trh, který král povolil o každé páté sobotě. Obchodovat se mělo a smělo pouze s dobrým masem (*gut Fleisch*), tedy hlavně s vepřovým (*schweinern*), hovězím (*rindern*), skopovým, a i s dalším masem či vnitřnostmi. Václav IV. Žitavě dále potvrdil chlebný trh, který se měl konat každou neděli. I zde se mělo prodávat pouze dobré pečivo (*gut Brot*), konkrétně z bílé či žitné mouky.⁵⁰⁰ Trochu překvapivě se nedochovala z doby vlády Václava IV. žádná trhová privilegia pro město Zhořelec, a to ani z doby vévodské správy Jana Zhořeleckého. To platí shodně i pro Dolní Lužici, a i pro zděděné Svídnicko-Javorsko.

Dobře jsme naopak informováni o slezské Vratislavi.⁵⁰¹ Václav IV. udělil městu první privilegium tohoto typu v listopadu 1387, jež zřizovalo konání běžného masného trhu, který se měl konat o sobotách.⁵⁰² Významně pak panovník rozšířil trhová práva řeznických a pekařských cechů ve svém mandátu z roku 1395. Masný trh se měl konat každý týden o sobotách a obchodníci si museli své místo na tomto trhu koupit. Všem jiným obchodníkům v okruhu jedné míle se navíc zakazoval jakýkoliv trhový prodej jejich dobytka či masa. Podobně jsou v mandátu popsány také podmínky pro cech pekařů. Konkrétně král zavedl ve městě dva týdenní chlebné trhy, kde se mělo prodávat pečivo různého druhu, ať už žitný či pšeničný chléb (*brote, es sey weis oder rockem*), který směl být krájený či kulatý, anebo další různé druhy podlouhlého pečiva z bílé mouky. Tato

---

⁴⁹⁷ Svátek sv. Michala připadal na 29. září, v roce 1384 by dle chronologie připadal začátek trhu na sobotu 24. září.

⁴⁹⁸ Příloha I. Katalog písemností, č. 125. Srov. též R. REYMANN, *Geschichte der Stadt Bautzen*, s. 20–21; L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 84–85. Viz i níže, II. 4 Repräsentace.

⁴⁹⁹ Příloha I. Katalog písemností, č. 134.

⁵⁰⁰ Tamtéž, č. 411.

⁵⁰¹ Nejstarší trhová privilegia se zde začala objevovat už kolem roku 1300. Velmi významná jsou nařízení Jindřicha IV. Vratislavského z roku 1327, na něž později navázal i Karel IV., který v Jindřichově duchu ustanovil roku 1349 konání chlebného trhu, a nad to roku 1360 povolil konání jakýchkoli dvou volných veletrhů, kde mohli obchodníci prodávat jakákoliv svá zboží. Srov. C. BUŠKO a kol., *Historia Wroclawia*, s. 153.

⁵⁰² Příloha I. Katalog písemností, č. 155.

nařízení měla platit, jak pro staroměstské pekaře, tak i pro ty z Nového Města.⁵⁰³ Velkou tradici měly ve Vratislavi také výroční jarmarky, jejichž počet se za Václava IV. navýšil celkem na čtyři.⁵⁰⁴ Roku 1412 se král rozhodl zavést ještě letní výroční trh, který se měl konat od sv. Bartoloměje, tj. od 24. srpna.⁵⁰⁵

Ve Vratislavi se král vyjádřil taky k otázce samotných kupeckých krámků s tzv. lavicemi. Za tyto obchodní prostory museli obchodníci platit rentu či nájemné do městské pokladny. Lavicemi jsou myšleny jednoduché dřevěné pulty, na kterých bylo vystaveno zboží k prodeji. V Praze se podobné lavice nacházely nejprve na Staroměstském náměstí, ale později vzniklo pro tyto účely Havelské tržiště, tedy reprezentativní obchodní prostor, kde mohli obchodníci nabízet své zboží. Ve Vratislavi jsou tyto obchodní lavice doložené od počátku 14. století a víme, že po roce 1354 vzniklo na vratislavském rynku honosné tržiště (Schmetterhaus), kde svá zboží na lavicích nabízeli například ševci anebo pekaři. V lucemburské době se těchto „lavičníků“ týkala většinou nařízení o odpuštění nájemného anebo docházelo k rozšiřování počtu jejich lavic. Tak učinil například císař Karel IV., který roku 1350 prominul řezníkům nájemné za celkem 12 nově zřízených jatečních lavic.⁵⁰⁶ Václav IV. pak ve výše zmíněném mandátu z roku 1395 nařídil, aby na předměstí vzniklo celkem 10–12 nových řeznických a chlebných lavic, přičemž nájemné měli obchodníci odvádět do královské pokladny.⁵⁰⁷ Z výše nastíněného vyplývá, že většinu panovníkových trhových privilegií získávaly v námi zkoumané době cechy pekařů či řezníků napříč korunními zeměmi, což šlo ruku v ruce s jejich vzrůstajícími ambicemi získat podíl na městské samosprávě.

Dochovala se i další drobná nařízení, která dobře ilustrují hospodaření v korunních zemích a také každodennost městského života. Jedná se například o královův mandát z 12. července 1381, který panovník vydal při svém pobytu ve Vratislavi, kdy přijal do královské služby jistého platněře Prokopa, jemuž povolil zřízení vlastní kovárny (*seine smitte*) ve městě. Zde měl Prokop vyrábět brnění, helmy a sečné zbraně. Pisemnost vznikla na přímý popud krále, což se dozvídáme z kancelářské poznámky *ad mandatum domini regis*.⁵⁰⁸ Tato listina dobře dokládá hlavní hospodářský přínos Vratislavsko, a to

---

⁵⁰³ Viz Tamtéž, č. 204/205.

⁵⁰⁴ Za krále Jana Lucemburského fungoval osmidenní svatojánský trh konající se mezi 24. červnem a 1. červencem, a od 17. června 1337 fungoval ve Vratislavi ještě další obdobný jarmark. Karel IV. pak roku 1374 přidal listopadový trh na sv. Alžbětu. Srov. C. BUŠKO a kol., *Historia Wroclawia*, s. 153.

⁵⁰⁵ Příloha I. Katalog písemností, č. 518.

⁵⁰⁶ Karlova listina viz AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, sign. 292.

⁵⁰⁷ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 204/205.

⁵⁰⁸ Viz Tamtéž, č. 30.

zpracování bohatých nerostných zdrojů, zejména rud, které pak sloužily právě kovářským cechům a dílnám k výrobě potřebné výzbroje či zbraní. V dalším nařízení král například povolil městu Žitavě kdekoliv v horách lámat kamení, které Žitavští měli použít na výstavbu města, zřejmě na městské opevnění. Jako zajímavá se jeví část o vodě, kterou směli měšťané svádět dolů odkudkoliv z hor a libovolně ji užívat pro svou potřebu.⁵⁰⁹

Další skupinou hospodářských privilegií jsou nařízení týkající se ražby mincí, jež spadala pod královský regál, tedy mezi příjmy královské komory.⁵¹⁰ Je pravdou, že ve většině korunních zemí se platilo silným pražským grošem a lokální mince se ve velkém nerazily, ale tu a tam panovník některým větším městům ražbu drobných mincí povolil. Opakovaně tak učinil například v případě města Svídnice, poprvé ještě v době zeměpanské správy Anežky Habsburské. Stalo se tak roku 1389 a král městu povolil ražbu malých stříbrných mincí, přičemž se z listiny dozvídáme, že práva jim kněžna odprodala již roku 1385. Toto privilegium mělo mít platnost příštích osm let a mělo být zachováno i v případě smrti Anežčiny smrti, což se nakonec i stalo. Relátorem písemnosti byl králův hejtman Beneš z Choustníka, který se zřejmě o tuto agendu staral.⁵¹¹ Roku 1399 se Václav IV. rozhodl i nadále tuto milost městu ponechat a stanovil, aby Svídníční radní razili vlastní haléřové mince v jimi stanovených poměrech a dávali je do oběhu. Platnost privilegia král stanovil na 12 let a zdůraznil ražební monopol města v celém knížectví. Na toto privilegium navázal Václav IV. do třetice roku 1414, tedy ve chvíli vypršení výše stanovené lhůty, a povolil městu ražbu na dalších 18 let.⁵¹² Svídnice tedy v tomto směru získala v celém knížectví absolutní monopol na výrobu svých vlastních mincí, což vzhledem k nerostnému bohatství regionu ale nebylo s podivem.

V sousedním Vratislavsku se mohly domácí mince razit snad jen ve Vratislavi, jež získala toto privilegium od císaře Karla už v roce 1362.⁵¹³ Václav IV. městu povolil ražbu haléřové mince na konci ledna roku 1416 a rovněž Vratislavským postoupil polovinu královské dávky za ražbu (*Schlagschatze*). O pár dní později ještě zpřesnil svá nařízení

---

⁵⁰⁹ Tamtéž, č. 148.

⁵¹⁰ Pro širší kontext srov. J. KAPRAS, *Právní dějiny* 1, s. 291–292.

⁵¹¹ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 169. Město Svídnice mohlo razit mince už od roku 1351, kdy získalo povolení od knížete Bolka II. (viz AP Wrocław, Dokumenty miasta Świdnicy, sign. 78). Kníže si však ponechal všechna potřebná práva a městu je poskytl pouze do dočasného užití, což platilo shodně i pro sousední Javor. Trvale těmito právy disponovalo snad jen město Jelení Hora (od roku 1300) a Lvovek (1327), ale zda to platilo i v době vlády Václava IV. není jasné. Srov. J. KAPRAS, *Právní dějiny* 1, s. 293.

⁵¹² Obě privilegia viz Příloha I. Katalog písemností, č. 275 a 552.

⁵¹³ Karlova listina viz AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, sign. 384. Srov. Ferdinand FRIEDENSBURG, *Zur älteren Geschichte der Münzstätte Breslau*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte (und Alterthum) Schlesiens 36, 1902, s. 91–100.

a vedle opětovné konfirmace práv na ražbu haléřů nařídil, aby byly ve městě přijímány pouze mince ražené v mincovnách královských měst.⁵¹⁴ Pro Horní Lužici se žádné doklady o ražbě domácích mincí nedochovaly. Víme o existenci starších mincoven v Žitavě či Budyšině, které ale za posledních Lucemburků již nefungovaly. V provozu zůstala snad jediné zhořelecká mincovna, která roku 1330 přešla pod správu města, což potvrdil i Karel IV. v letech 1347 a 1356. O její další činnosti však nemáme žádné zprávy.⁵¹⁵ Trochu lépe jsme informováni o sousední Dolní Lužici, kde byla od roku 1309 v rukou města mincovna v Gubenu a razily se zde blíže nespecifikované drobné mince. Radní si nechali své privilegium potvrdit opětovně i v roce 1319 a zřejmě i později. Václav IV. toto právo rozšířil roku 1382 i na město Luckau, kde se od té doby tyto „*muncze kleynes geldes*“ razily, ovšem nevíme, jak dlouho. Zcela totožnou milost získalo i město Sommerfeld, a to poprvé snad už v roce 1397 a pak s jistotou po smrti Jošta Moravského v roce 1411.⁵¹⁶

Privilegia ražby některých druhů mincí v královských městech korunních zemích nás tak obloukem vrací k dalšímu podtématu této kapitoly a tím je fiskální politika českého krále, respektive příjmy do královské poklady, se kterými mincovní regál úzce souvisel

Fiskální politika a královské příjmy z imediátních zemí

Na začátek je potřeba říci, že jakékoliv zamyšlení nad ekonomickou či finanční politikou je pro většinu středověku velmi složité, a to díky absenci pramenů účetní povahy, které jsou dochovány pouze ojediněle a torzovitě. Z těchto důvodů můžeme o konkrétní podobě fiskální politiky zjistit jen velmi málo. Narážíme také v mnoha směrech na mezery ve výzkumu, protože hospodářské dějiny nepatřily po roce 1989 mezi příliš oblíbená témata, což se naštěstí v současné době mění. Pro období vlády Václava IV. jsme navíc limitováni neexistencí ucelených kodexů či registářů panovnických listin, což velmi ztěžuje bádání. I z toho důvodu se proto fiskální politikou v českých zemích za posledních Lucemburků zatím nikdo příliš nezabýval, protože téma je samo o sobě velmi složité, a s přihlédnutím k roztříštěnosti pramenů by si vyžádalo několikaletý výzkum primárních pramenů.

⁵¹⁴ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 552 a 555. Srov. J. KARPAS, *Právní dějiny* 1, s. 293.

⁵¹⁵ Srov. Hermann KNOTHE, *Zur Geschichte des Münzwesens in der Oberlausitz*, *Blätter für Münzfreunde* 26, 1890, s. 1538–1544; J. KAPRAS, *Právní dějiny* 1, s. 287.

⁵¹⁶ Obě privilegia viz Příloha I. Katalog písemností, č. 44 a 493. Srov. též J. KAPRAS, *Právní dějiny* 1, s. 287.

Na začátek je potřeba si uvědomit, z čeho se vlastně skládaly panovnické příjmy, které plynuly do královské komory (*camera*).⁵¹⁷ Šlo zejména o důchody plynoucí z pozemkové daně, anebo o berně z královských měst, klášterů anebo regálů. Pro představu lze uvést, že roku 1412 se příjmy z českých královských měst a klášterů pohybovaly kolem 8 000 kop grošů, což platilo podobně i pro rok 1418, kdy byly tyto příjmy vyčísleny na 8 013 kop grošů.⁵¹⁸ Dle berního rejstříku z roku 1425 byla například ve Vratislavsku výše pozemkové berně bez započtení královských měst celkem 66 a ½ hřiven stříbra (přes 4 000 grošů), což bylo jenom o trochu méně než v polovině 14. století (tehdy kolem 70 hřiven).⁵¹⁹ Výše této daně se už od dob Jana Lucemburského počítala na jednotlivé poplatné lány (*mensi censuales*), což bylo v Čechách cca 16 grošů za lán. V letech 1416–1418 se dokázala tato dávka vyšplhat až na ½ hřivny za lán, tedy na dvakrát vyšší částku.⁵²⁰

Pro dobu vlády Václava IV. se mi nepodařilo dohledat příliš mnoho dokladů o celkové výši této pozemkové daně. Jedinou výjimku tvoří hornolužické Budyšínsko, kde můžeme z nepřímých zmínek v panovnických listinách stanovit alespoň rámcové rozpětí její výše. Václav IV. roku 1395 například požádal všechny své leníky, rytíře, knechty, ale i městskou radu a měšťany, aby zaplatili Janovi Zhořeleckému celkem 1 000 kop grošů. Tato suma se měla odečíst z královských daní (pravděpodobně z té za pozemky), jejichž celková výše byla stanovena na 2 400 kop grošů.⁵²¹ Velmi podobnou částku pak zmiňuje listina Václava IV. z roku 1405, ve které potvrdil příjem části berního podílu z Budyšínska, konkrétně šlo o 421 kop, 3 groše a 2 haléře. V pořizení je zmíněno, že celková suma činila 2 000 kop grošů, tedy o 400 kop grošů méně než v roce 1395.⁵²² Celková výše berně se tedy pohybovala mezi 2 000–2 400 kop grošů, ale my bohužel

---

⁵¹⁷ Nedávno tuto problematiku krátce zhodnotil Jaroslav ČECHURA, *Královská komora a královské finance lucemburské epochy*, in: Lucemburkové, edd. F. Šmahel – L. Bobková, s. 319–338.

⁵¹⁸ Viz Kamil KROFTA, *Začátky české berně*, Praha 1931, s. 77. Údaje pocházejí z tzv. berního řádu, který bývá datován k roku 1418 a jedná se o unikátně dochovaný pramen účetní povahy, který zachycuje roční berní všech královských i věnných měst a církevních zboží. Soupis se zachoval i s dalšími písemnostmi týkající se královské berně. Pramen otiskl Hermenegild Jireček (viz *Codex Juris Bohemici 2/3*, Praha 1870, s. 122–137) a najdeme zde vedle výše popsaných příjmů také přehled všech berní nezaplacených, všech úlev na daních a také seznam dědičných úroků odváděných od měst do královské komory. S velkou pravděpodobností se jedná rovněž o prameny z konce vlády Václava IV.

⁵¹⁹ Originál berního rejstříku z roku 1425 viz AP Wrocław, Archivum Miasta Wrocławia, sign. 459; pramen editoval Waclaw KORTA, *Nieznana księga podatkowa księstwa wrocławskiego z 1425 r.*, Sobótka 8, 1953, s. 223–256, samotná edice viz s. 235–256. Srov. Mlada HOLÁ, *Finanční správa vratislavského knížectví a její písemnosti za Jana Lucemburského a Karla IV.*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 14/1, 2011, s. 119–144, k poplatným lánům zejména s. 123.

⁵²⁰ Viz J. KAPRAS, *Právní dějiny* 1, s. 295.

⁵²¹ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 207.

⁵²² Tamtéž, č. 367.

nevíme, co přesně bylo do této částky zahrnuto, a zda se tam počítaly například i odvody z církevních statků, které mohly celkovou sumu velmi navýšit. Podobně nejasný je i doklad z Dolní Lužice, kde za vlády Zikmunda Lucemburského byly dolnolužické příjmy vyčísleny na 485 kop grošů hotových peněz, spolu s dalšími naturálními dávkami, konkrétně šlo o 247 měřic obilí, pšenice a sladu, a 37 korců ovsa. Mělo se jednat o veškeré příjmy panovníka ze země, ale co si pod tím konkrétně představit, bohužel nevíme.⁵²³ O částku 3000 kop grošů se pak jednalo v případě Vratislavi (k roku 1399), ale znovu není úplně jasné, co tento součet daní měl přesně znamenat, a zda se jednalo pouze o příjmy z města anebo z celého knížectví.⁵²⁴

Trochu lépe se dají vysledovat příjmy z městských královských daní. Základní položku tvořila všeobecná berně (*census ordinarius, rentum civitatum*), která byla většinou vybírána jednou či dvakrát ročně ve městech v celé České koruně. V Čechách se před husitskými válkami výše této dávky vyčísluje u 22 královských měst na více než 3000 kop grošů pražských, což můžeme zrekonstruovat na základě soupisu ročních berní z českých měst a klášterů dochovaných v berním řádu z roku 1418.⁵²⁵ Do těchto součtů není zahrnuta Kutná Hora, Nové a Staré Město pražské, na něž se zřejmě vztahovala jiná pravidla. Jaká byla praxe na Moravě nevíme, protože zde narážíme na fatální nedostatek pramenů.⁵²⁶

V imediátních korunních zemích jsme nejlépe informováni o výši těchto dávek z Horní Lužice, kde se dochoval zlomek knihy příjmů pro rok 1409.⁵²⁷ Výši daně, nadepsané v rukopise jako „*rentum civitatum*“ zobrazuje pro jednotlivá hornolužická města Tabulka 4.

Město	Odvedená částka městské daně
Zhořelec	120 kop grošů
Žitava	93 kop a 20 grošů

⁵²³ Viz R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 103. Autor bohužel necituje, a tak není možné údaj spolehlivě verifikovat.

⁵²⁴ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 268.

⁵²⁵ Viz *Codex Juris* 2/3, s. 122–137. Srov. též K. KROFTA, *Začátky české berně*, s. 50 a zejména 79–80. Autor zde vypočítává jednotlivé částky, které se od Jirečkovy edice (z mně neznámých důvodů) u některých měst liší. Pro účely porovnání bylo vycházeno z Jirečkovy edice. Jedinou korekcí, která se zakládá na praxi ze starší doby, je částka 10 kop grošů za Malou Stranu, jež byla určitě vyšší.

⁵²⁶ Dle J. Kaprase (*Právní dějiny* 1, s. 288) zaplatilo Staré Město například roku 1413 celkem 3000 kop grošů, Nové Město pak roku 1415 sumu 879 kop grošů. Srov. též K. KROFTA, *Začátky české berně*, s. 77 a 80.

⁵²⁷ Kniha příjmů je dnes uložena in: BU Wrocław, Akc. 1968/413, L II 285 (stará signatura) – příslušný zápis je na foliu 15v; zápis otiskl H. SEELIGER, *Der Bund der Sechsstädte*, s. 24–28, pozn. 6; srov. též *Quellen zur Geschichte der Stadt Görlitz*, ed. Richard JECHT, Görlitz 1909, s. 138; nejnověji L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 79.

Budyšín	80 kop grošů
Lubáň	40 kop grošů
Kamenec	26 kop grošů
Löbau	20 kop grošů

Tabulka 4. *Rentum civitatum* hornolužických měst pro rok 1409.

Z přehledu jasně vyplývá, že nejvíce na ročních daních odvedl Zhořelec, což ale nemusí překvapovat, protože město bylo nejbohatší ze všech měst Šestiměstí. V porovnání s českými městy se však Zhořelec s odvedenými 120 kopami řadil spíše mezi ta středně ekonomicky významná, například po bok Tachova, Mostu, Ústí nad Labem, aj. Je zajímavé, že o rok dříve (1408) žádal Václav IV. Zhořelecké o zaplacení pouze 100 kop grošů městské daně. Je tedy možné, že došlo v následujícím roce k navýšení, možná i s ohledem na výše popsané královny hospodářské represe v důsledku potrestání povstání řemeslníků v Budyšíně.⁵²⁸ Navýšení či snížení částky zhruba o 20 % však bylo poměrně normální, což můžeme doložit i v Čechách kolem roku 1401 na příkladu Mostu nebo Ústí nad Labem. Města Kamenec a Löbau naopak můžeme s méně než 30 kopami odvedených grošů v roce 1409 zařadit mezi méně přispívající města. Přirovnat je můžeme například ke královské Sušici

Bohužel, v případě jiných měst z korunních zemí tak dobře informování o odvodu městských berní nejsme a většinou se z pramenů dozvídáme spíše o způsobu jejich výběru či logistice. V podstatě žádné zprávy nemáme o výši daní z Dolní Lužice, což může být dáno i samotným charakterem země, kde převládala pozemková držba, a nikoliv bohatá města. Drobné zmínky dávají tušit, že ve václavské době snad měli být v zemi zvláštní úředníci, kteří měli dávky vybírat v součinnosti se zemským fojtem a měli podléhat přímo královské komoře. V době Zikmunda Lucemburského pak činily celkové roční dolnolužické příjmy 485 kop grošů, ale není jasné, jaký byl z této sumy podíl městské berně.⁵²⁹

V sousedním Svídnicku-Javorsku je situace taky velmi nepřehledná. Ještě z doby vlády knížete Bolka II. víme, že například významné město Lvovek platilo do knížecí pokladny celkem 25 hřiven (v přepočtu 25 kop grošů), což odpovídalo podílu hornolužického Kamence nebo Löbau.⁵³⁰ Naopak, nejvýznamnější Svídnice přispívala

⁵²⁸ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 405. Král tuto listinu vydal ještě před svým odjezdem do korunních zemí v létě 1408.

⁵²⁹ Viz J. KAPRAS, *Právní dějiny* 1, s. 213; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 102.

⁵³⁰ *Regesty Śląskie* 1–5, edd. Waclaw KORTA, Wrocław 1975–1992, zde díl 1, č. 750.

v roce 1407 ročně kolem 100 kop grošů.⁵³¹ Jiné prameny se mi nepodařilo najít. Ve Vratislavsku se můžeme ovšem opřít o starší berní rejstříky z 50. let 14. století, konkrétně o soupis peněz vybraných roku 1358. Zcela stěžejní místo zaujímal v tomto ohledu Vratislav, jež odváděla do královské pokladny vysokou sumu 560 kop grošů, což se v příštích letech pravděpodobně nezměnilo. Pro srovnání uveďme, že tato městská dávka byla dvakrát vyšší než panovníkův roční příjem z Plzně, coby nejvýraznějšího ročního přispívatele. Nedaleká Slezská Středa odváděla 72 kop grošů a Namyslov 50 kop grošů.⁵³² Porovnání (velmi účelové) všech mnou dohledaných městských dávek je znázorněno v Tabulce 5 níže, přičemž tučně jsou vyznačena města z vedlejších zemí.

Město	Odvedená částka ⁵³³	Rok	Dřívější sumy
Vratislav	560	1358	
Plzeň	200	1418	260 (před r. 1406)
Budějovice	200	1418	
Litoměřice	200	1418	
Čáslav	200	1418	300 (před r. 1386)
Písek	175	1418	
Kadaň	150	1418	
Most	150	1418	130 (před r. 1401)
Kolín	140	1418	
Kouřim	140	1418	
Nymburk	140	1418	
Stříbro	140	1418	
Žatec	140	1418	
Louny	140	1418	
Tachov	120	1418	
Zhořelec	120	1409	
Slaná	100	1418	
Ústí nad Labem	100	1418	120 (před r. 1401)
Klatovy	100	1418	
Svídnice	100	1407	
Žitava	93	1409	
Malá Strana	90	1418	

⁵³¹ Viz AP Wrocław, Dokumenty miasta Świdnicy, sign. 4847.

⁵³² Vše viz AP Wrocław, fond Księstwo Wrocławskie, sign. 831, fol. 45.

⁵³³ V kopách grošů.

Beroun	88	1418	
Domazlice	80	1418	
Sušice	80	1418	
Budyšín	80	1409	
Slezská Středa	72	1358	
Namyslov	50	1358	
Lubáň	40	1409	
Kant	30	1358	
Vodňany	30	1418	
Kamenec	26	1409	
Lvovek	25	1347	
Löbau	20	1409	

Tabulka 5. Přehled odvodů městské berně v některých městech České koruny mezi lety 1347–1418.

Panovník městům placení těchto daní z různých důvodů odpouštěl. Většinou se jednalo o časově ohraničené úseky v rozmezí dvou až osmi let a nejčastějším důvodem vydání této milosti býval městský požár. Toto osvobození získala například roku 1393 Svídnice, což byl jistě i mocenský kalkul Václava IV., který zrovna převzal knížectví pod svou přímou správou.⁵³⁴ Podobně tomu bylo v květnu 1396 i v případě dolnoluzického Gubenu po smrti Jana Zhořeleckého. Město bylo osvobozeno na celých pět let a muselo panovníkovi slíbit, že v případě akutní potřeby mu daně stejně vyplatí po vzoru ostatních měst z Českého království.⁵³⁵ Město Kamenec získalo tuto úlevu v roce 1406 a Žitava dvakrát, konkrétně v roce 1413 a 1417.⁵³⁶ Celkem třikrát Václav IV. městské daně odpustil i Budyšín, a to v letech 1408, 1411 a 1417. V prvních dvou případech se nepochybně jednalo o snahy panovníka stabilizovat poměry po potlačení vzpoury řemeslníků v roce 1408.⁵³⁷ Jak je tedy z několika uvedených příkladů vidno, odpouštění daní mohlo být a také bylo silným vládním nástrojem panovníka, který mu dobře posloužil v dobách politické nestability a neklidu v královských městech.

Mezi další doložitelné příjmy panovníka z jeho držav patří odvody za regály, konkrétně sem spadaly regály pozemkové, mincovní, horní, židovské, tržní, celní

⁵³⁴ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 198.

⁵³⁵ Viz Tamtéž, č.221.

⁵³⁶ Tamtéž, č. 371, 519 a 577.

⁵³⁷ Tamtéž, č. 417, 455, 577.

a mýtné. Výše těchto příjmů se však dá znovu zrekonstruovat jenom velmi obtížně. Pro město Vratislav máme k dispozici již zmíněný berní rejstřík z 50. let 14. století, který roční příjmy z těchto regálů vyčísluje následovně: 160 hřiven z mincovního regálu, z tržní regálu 100 hřiven, mýto vynášelo přibližně 200 hřiven, vodní regál 25 hřiven a clo za dřevo 20 hřiven.⁵³⁸ Je proto možné předpokládat, že v době Václava IV. byly tyto příjmy velmi podobné. Přímé účetní prameny bohužel nemáme a spíše se z této doby dochovaly normativní nařízení či převody výnosů z těchto regálů, což se týkalo zejména cel. Clo se platilo za dovoz, vývoz i za průjezd, jak jsme se přesvědčili i u celního sazebníku pro město Zhořelec z roku 1414 (viz výše, II. 1 Konflikty, Tabulka 3). K tomuto účelu vznikaly už od počátku 14. století celnice, které se většinou nacházely buď na hranicích měst, na samotných obchodních cestách či na řekách.⁵³⁹ Z václavské doby máme drobné doklady o celní politice pávě v souvislosti s říční dopravou na Odře. Z královské listiny z října 1385 se například dozvídáme, že na výběr cla (*wasserczol*) v přístavu dohlížel osobně králův přední dvořan a služebník Jan Renker.⁵⁴⁰ Už v červnu roku 1386 se však Václav IV. vzdal celních výnosů z říční dopravy na Odře a převedl práva na vratislavské radní. Jak dlouho město práva požívalo, nevíme.⁵⁴¹ Řeka Odry se týkal i králův mandát z roku 1396, ve kterém se Václav IV. vyjádřil k pivovarnictví, sladu a chmelu. Kromě toho povolil ve Vratislavi provozovat celkem tři mlýny v blízkosti řeky Odry. Clo bylo v tomto případě obchodníkům vyčísleno na jednu marku polského groše, přičemž celní výnos měl být ze dvou třetin odváděn vratislavskému hejtmanovi, tedy do královské komory a zbytek měl putovat do městské pokladny.⁵⁴²

Na jednom příkladu pak lze doložit také výši židovského regálu. V roce 1387 totiž Václav IV. převedl vratislavskému měšťanovi Hanuši Probisthaynovi 100 kop pražských, který jemu a jeho manželce měl být vyplácen z židovského úroku ve Svídnici. Tuto částku je potřeba porovnat s rámcovými odhady z Čech pro polovinu 14. století, kde výši tohoto regálu fixovala například Zlatá bula císaře Karla z roku 1355. Povinný plat se mohl u menších obcí pohybovat mezi 20–50 kopami grošů ročně, což celkově do komory přinášelo kolem 400 kop grošů (zhruba destina roční městské berně).⁵⁴³ Výše zmíněný

⁵³⁸ M. HOLÁ, *Finanční správa Vratislavského knížectví*, s. 122–123.

⁵³⁹ J. KAPRAS, *Právní dějiny 1*, s. 290; František HOFFMAN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2008, s. 259–260.

⁵⁴⁰ Příloha I. Katalog písemností, č. 132. Pro širší kontext srov. F. HOFFMAN, *Středověké město*, s. 126–127.

⁵⁴¹ Tamtéž, č. 141.

⁵⁴² Tamtéž, č. 233.

⁵⁴³ Srov. J. KAPRAS, *Právní dějiny 1*, s. 290; F. HOFFMAN, *Středověké město*, s. 382–385.

židovský plat tak byl se svými 100 kopami grošů poměrně vysoký a je otázkou, z čeho se částka skládala, zda se jednalo o příjmy z celého Svidnicka anebo jenom z hlavního města. Je však pravdou, že svídnická židovská komunita patřila mezi ty více početné, a tudíž odvody mohly být výrazně vyšší. Zmíněný Hanuš, jemuž byl plat zapsán, byl členem bohaté vřatislavské patricijské rodiny, takže je skoro jisté, že se převedení toho platu mohlo pojít s nějakou blíže nespecifikovanou půjčkou českému králi.⁵⁴⁴ Žádné další přímé prameny se mi k příjmům z královských regálů v korunních zemích nepodařilo dohledat.

Do královské komory putovaly obligátně také příjmy z pokut, ovšem o jejich výši toho víme rovněž žalostně málo. Mohlo se jednat o pokuty vyměřené soudy za neuposlechnutí různých nařízení, například při zadržování komorních daní, což se dělo obligátně. V případě slezské Vratislavi víme, že si panovník skutečně příjem z těchto pokut nárokoval, spolu s příjmy z přímého městské prodeje. O jaké částky se však konkrétně jednalo nevíme. Pokuty se většinou mohly týkat větších územních celků, ale také jednotlivých měst, zemské šlechty či dalších osob. Například, v roce 1382 byl králův dvořan Jíra z Roztok pověřen výběrem 1 000 kop grošů pokut od králových poddaných ve Slezsku, aniž by bylo specifikováno, o která knížectví či osoby se jednalo.⁵⁴⁵ Byla to dále například Žitava, která roku 1409 měla zaplatit mimořádnou pokutu 1 500 kop grošů, což vyplynulo ze závěru revizní královské komise po rozepřích mezi radními a řemeslníky.⁵⁴⁶ Podobně i Bibrštejnové museli po sporu s panovníkem o panství Beeskow a Storkow zaplatit poměrně tučnou částku 6 000 kop grošů.⁵⁴⁷ Pokutou byl roku 1408 z nepřilíš jasných důvodů sankcionován i Kryštof z Gersdorfu s dalšími představiteli šlechty. Mužové zaplatili pokutu celkem 5 000 kop grošů vyměřenou za pomoc a dávky, které byli nuceni odvézt Hornolužičtí.⁵⁴⁸

Pokud si budeme klást otázku, jak vypadal výběr těchto odvodů králi, jsme odkázáni na jen na velmi kusé zmínky. Z českého prostředí víme, že pro účely výběru daní fungoval už od dob prvních Lucemburků úřad tzv. kolektorů či berníků, kteří

---

⁵⁴⁴ Václavova listina viz Příloha I. Katalog písemností, č. 153. Obecně k židům v regionu viz Mateusz GOLIŃSKI, *Ze studiów nad Żydami świdnickimi w średniowieczu*, in: *Z historii ludności żydowskiej w Polsce i na Śląsku*, ed. Krystyna Matwijowski, Wrocław 1994; TÝŽ, *Uwięzienie Żydów w księstwach świdnickim i jaworskim w 1381 roku*, *Roczniki historyczne* 85 2019, s. 91–109; též M. KLEMENSKI, *Bolko II*, s. 330–334.

⁵⁴⁵ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 40.

⁵⁴⁶ Viz Adolf Christian PESCHECK, *Handbuch der Geschichte der Stadt Zittau* 1–2, Zittau 1834–1837, zde díl 1, s. 518.

⁵⁴⁷ Příloha I. Katalog písemností, č. 67.

⁵⁴⁸ Tamtéž, č. 401.

dohlíželi na výběr po jednotlivých krajích.⁵⁴⁹ V korunních zemích zodpovídal za výběr berní zemský fojt či hejtman, protože to byla jedna z jeho základních povinností a pravomocí. Královské instrukce se při výběru daní dochovaly pouze ve chvíli, kdy panovník pověřil sběrem jiné osoby, většinou své neblíží dvořany, což lze doložit například v obou Lužicích.⁵⁵⁰ Co se týče frekvence výběru daní, tak to se zřejmě odvíjelo od typu berně či od konkrétních lokálních zvyklostí, ovšem, jisté zákonitosti vysledovat můžeme. Král například opakovaně vyzýval hornolužická města, aby jednotlivé splátky daní nebyly oddělovány a města je platila najednou a v plné výši.⁵⁵¹ Nejčastěji v pramenech figurovaly jako data výběru těchto dávek svátky sv. Jiří a sv. Michala, tedy 23. duben a 29. září. Nebylo ale zřejmě neobvyklé, že se splátky zpožďovaly, za což městům ale hrozily pokuty z prodlení.⁵⁵²

Další možností, jak si panovník mohl navýšit svoje královské příjmy byly půjčky. Opravdu jen málo dochovaných pramenů skutečně hovoří o fyzicky půjčených penězích, které by byly panovníkovi vyplaceny a kterých byl zřejmě opravdu fatální nedostatek. Podařilo se mi dohled pouze dvě regulérní půjčky, o které požádal Václav IV. hornolužická města roku 1386 a 1400, jejichž celková hodnota byla 5 000 kop grošů pražských.⁵⁵³ V drtivé většině případů si pak panovník půjčoval formou zástavy, tedy za požadovanou částku panovník zapsal a převedl na věřitele příslušný finanční obnos pojištěný na královských zbožích. Věřitel pak postupně tyto prostředky čerpal za různě stanovených podmínek. Fenomén zeměpanských zástav má své kořeny v říšském prostředí, kde se od 13. století stal silným vládním nástrojem římských králů. Tuto formu speciálního úvěru využíval hojně například Ludvík Bavor, od kterého Jan Lucemburský získal tímto způsobem například Chebsko. Sám král Jan zástavní politiku také aktivně praktikoval, zejména s českými zemskými majetky, za což bývá kritizován, a totéž činil i Karel IV. Ve své podstatě se však jednalo o běžný prostředek k zajištění vlády v zemi a zástavy samy o sobě nemusely znamenat oslabení královské pozice a majetků. Úspěšná zástavní politika byla totiž postavena na schopnostech krále odhadnout únosnost rizika půjčky, tedy její naléhavost, možnosti umoření a také pozici a důvěryhodnost samotného věřitele. Ti byli většinou vybíráni z předních dvořanů a důvěrníků krále, případně z osob na transakci zainteresovaných. Zástava byla také ve své podstatě dočasná, neboť skončila

---

⁵⁴⁹ Srov. K. KROFTA, *Začátky české berně*, s. 47–66; J. KAPRAS, *Právní dějiny* 1, s. 295.

⁵⁵⁰ Například Příloha I. Katalog písemností, č. 18 nebo 581.

⁵⁵¹ Tamtéž, č. 391 a 568.

⁵⁵² Tamtéž, č. 400.

⁵⁵³ Tamtéž, č. 139 a 292.

po splacení smlouvené částky nebo mohla být vykoupena zpět. Ustavením České koruny roku 1348 pak čeští králové nad to získali do rukou další přímé državy, s nimiž mohli bez jakýchkoliv omezení libovolně nakládat a mohli je mimo jiného využít i ve své zástavní politice.⁵⁵⁴

Václav IV. v tomto směru jednoznačně navázal na své předchůdce a poměrně často tento vládní nástroj využíval. V imediálních korunních zemích se mu podařilo vysledovat téměř dvacítku listin na královská zboží i platy, jimiž se panovník pokusil řešit svoji tíživou finanční situaci. Hodnotově největší zástavou je 64 000 zlatých, za které Václav postoupil bratranci Joštovi Lucembursko a také alsaské fojtství.⁵⁵⁵ Vévoda Frederic ze Sarwerdeny pak získal od krále za částku 18 000 florinů zástavu některých lucemburských zboží.⁵⁵⁶ Další zápis učinil král kněžně Kateřině Opolské, které zastavil za 12 000 zlatých některá zboží moravského markrabství.⁵⁵⁷ Roku 1401 pak Václav IV. zapsal svému bratranci markraběti Joštovi hrad Ronov za sumu 8 000 kop grošů, spolu s komorním platem 800 kop grošů. Je to trochu s podivem, protože nemáme zprávy o tom, že by byl hrad po svém zboření roku 1399 obnoven, a nevíme ani nic bližšího o jeho dalších osudech. Zřejmě se však stále jednalo o fungující panství s příjmy, a proto ho mohl panovník zastavit. Co se stalo s hradem a onou zástavní sumou po Joštově smrti v roce 1411, rovněž nevíme.⁵⁵⁸

Další významnou zástavní listinu pak král vydal vratislavskému hejtmanovi a svému přednímu dvořanovi Těmovi z Koldic, kterému zapsal některá zboží v Míšeňsku a Horní Lužici, spolu s několika ročními platy za celkovou částku 5800 kop grošů pražských. Konkrétně se jednalo o hrady a města Pirnu, Königstein, Gottlebu, Welyn, Lilienstein (*Ylgenstain*) a Winterstein, se vším příslušenstvím a dále o Hoyerswerdu, Burkau a *Ruskewicz*. Nadto obdržel Těma z města Budyšina roční plat 60 kop grošů, ze Žitavy 87 kop grošů a z Lubáně 40 kop grošů.⁵⁵⁹ V roce 1411 se panovník rozhodl zastavit i církevní zboží, konkrétně významný klášter Dobrilugk na západním okraji Dolní Lužice,

---

⁵⁵⁴ K zástavám výběrově Jan KAPRAS, *K dějinám českého zástavního práva*, Praha 1903; L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny 4a*, s. 571–572; Stanislav BARTA, *Zástavní listiny Zikmunda Lucemburského na církevní statky (1420–1437)*, Brno 2016, zejména s. 33–34; Mathias Franc KLUGE, *Verschuldete Könige: Geld, Politik und die Kammer des Reiches im 15. Jahrhundert*, Wiesbaden 2021, s. 300–332. V současné době vzniká na ÚJEP v Ústí nad Labem kvalifikační práce na téma Václavovy zástavní politiky, což může přinést zajímavá zjištění.

⁵⁵⁵ Příloha I. Katalog písemností, č. 158.

⁵⁵⁶ Tamtéž, č. 471. Jednalo se o starší dluh markraběte Jošta.

⁵⁵⁷ Tamtéž, č. 521. Srov. i výše, II. 2 Konflikty.

⁵⁵⁸ Tamtéž, č. 385.

⁵⁵⁹ Tamtéž, č. 6.

který zapsal saským vévodům za 4 000 kop grošů pražských i se vším příslušenstvím. Český král si měl obligátně zachovat i právo zpětného výkupu, k čemuž však již nikdy nedošlo.⁵⁶⁰ Poměrně vysokou zástavní sumu 1 200 kop grošů zaplatil také dolnolůžický šlechtic Jan st. z Bibrštejna, který touto formou získal od krále Sommerfeld na konci roku 1411. Z listiny vyplývá, že Jan měl nejprve zboží vykoupit za 500 kop grošů a k tomu mu král na město a na hradu připsal dalších 700 kop grošů. Kdo měl zboží za oněch 500 kop grošů zastavené před Janem není známo.⁵⁶¹ Mezi věřitele českého krále se zařadil také svídnicko-javorský hejtman Janek z Chotěmic, kterému král za 1 000 kop grošů zastavil několik zboží v knížectví.⁵⁶²

Podobně i bývalý hofmistr krále Jana Zhořeleckého a lužický fojt Anselm z Ronova získal roku 1390 do zástavy některé příjmy z žitavského fojtství, včetně samotného fojtského domu u hradního příkopu (*neuen haus auf dem Gäbler*), a i další královské platy na Žitavsku za celkovou zástavní sumu 930 kop grošů. Král pak žitavské fojtství už v roce 1396 převedl na pět let na žitavskou městskou radu, která za to měla Anselmovi odvádět 87 kop grošů ročního platu z městské pokladny, tedy obligátní částku 10 % z původního královského dluhu ročně.⁵⁶³ Ještě zajímavější situace pak nastala v roce 1405, kdy král fojtství znovu převedl radním. Městská rada měla fojtství i s příslušným domem držet po dobu 12 let a odvádět do královské pokladny dávku 200 kop grošů, přičemž ostatní příjmy ze zboží si měla ponechat, stejně jako tomu bylo v předchozí době. Byl zároveň stanoven mimořádný výplatní kalendář, kdy radní měli v prvních dvou letech dvakrát jednorázově zaplatit 300 kop grošů. V letech 1405–1410 měli z výše stanovené částky 200 kop zaplatit 100 kop grošů na sv. Václava (28. září) a mezi lety 1405–1416 zbylých 100 kop grošů ve dvou splátkách (23. dubna a 16. října). Město také získalo po dobu dočasné držby právo volby a jmenování svého fojta.⁵⁶⁴ Po roce 1413 byl fojtský úřad natrvalo spojen se zemským fojtstvím v Budyšině, a proto je možné, že radní o dům přišli ještě před vypršením smluvené doby 12 let. Z pramenů nejsou patrné žádné protesty. Tato zástava dokládá složitost této speciální půjčky, k jejímuž splacení používal panovník všemožné nástroje.

---

⁵⁶⁰ Příloha I. Katalog písemností, č. 480

⁵⁶¹ Tamtéž, č. 490 Zapsaná zástava 500 kop grošů mohla pocházet buď ještě z doby správy Jana Zhořeleckého anebo tento zápis učinil Jošt Moravský, což je asi pravděpodobnější.

⁵⁶² Zástavní listina pochází z roku 1406, viz Tamtéž, č. 360

⁵⁶³ Všechny listiny viz Tamtéž, č. 185, 225 a 227.

⁵⁶⁴ Viz Tamtéž, č. 363.

V roce 1400 pak získal biskup Těma z Koldic zápis na některé výnosy z úroků, cel a daní v Budyšínsku v hodnotě 130 kop grošů pražských, což je další příklad poměrně komplikované zástavy. Tento plat byl spojen s panstvím Lieberose, za jehož koupi Karel IV. zapsal výše zmíněný plat tehdejšímu pánovi na Lieberose, Jindřichovi z Kittlitz, přičemž celková dlužná cena byla stanovena na 1 300 kop grošů. Jindřichovým dědicem se stal Ota z Kittlitz, který roku 1400 tento plat prodal právě Těmovi z Koldic. Oněch 130 kop grošů tedy zůstalo i nadále zástavou, byť zástavní pán byl dávno po smrti.⁵⁶⁵ Zachovaly se i doklady pro některé drobnější zástavy určené zemským šlechticům, například svídnicko-javorskému Kuneši z Lažan, Sandersovi z Grunau, pánům z Donína nebo hornolužickým Gersdorfům, kteří získali městský plat v Löbau. Mezi příjemci zástavních listin byl pak jediný měšťan, a to Jakub Schwarz z Vratislavi, kterému panovník zapsal část příjmů z královských městských daní.⁵⁶⁶

Výše popsané zástavní listiny jsou většinou to jediné, co o těchto půjčkách krále víme a není jasné, jaký byl další osud zaspáného zboží. Nevíme ani to, zda se panovník alespoň pokusil dlužné částky zaplatit či jak přesně dlouho byla tato zboží zastavená. Pokud se podíváme na věřitele výše popsaných zástavních listin, tak se ve většině případů jednalo o velmi zámožné šlechtice, ať už z Koruny nebo z říše, v několika případech šlo přímo o Václavovy dvořany, což naprosto kopírovalo praxi zástavních listin z doby prvních Lucemburků.

*****

Ve světle tohoto krátkého zamyšlení nad fiskální politikou českého krále se tak otevírá široké pole témat, která by mohla být důkladněji prozkoumána. Bádání však velmi stěžuje, jak jsme se na několika příkladech přesvědčili, velká torzovitost, roztříštěnost a také složitost pramenů. Pomocí aplikace různých statistických metod se však může podařit alespoň v hrubých obrysech zmapovat podobu královské finanční politiky v delším časovém horizontu, což je snad směr, kterým se v novém tisíciletí bádání o ekonomických dějinách i ubírá. Tyto dílčí studie by pak mohly poskytnout cenný pohled na obecné finanční mechanismy ve vrcholně středověkých monarchiích a také na praktické fungování instituce královské komory. Úplně stejně je to pak se zkoumáním církevních dějin a každodennosti, bez kterých rovněž nelze učinit komplexní zhodnocení

---

⁵⁶⁵ Příloha I. Katalog písemností, č. 288.

⁵⁶⁶ Viz Tamtéž, č. 308, 505, 506, 572 a 603.

vlády jakéhokoliv středověkého panovníka. Konkrétní podobě běžné vladařské agendy Václava IV. ve vztahu k církevním institucím se proto bude věnovat následující kapitola.

Zbožný král aneb církevní politika Václava IV. v korunních zemích.

V době nástupu Václava IV. na trůn byla již v imediátních a ostatních korunních zemích církevní síť i správa v podstatě dotvořena, což dávalo českému králi poměrně málo prostoru, jak do poměrů aktivně zasahovat. To platilo už pro první Lucemburky, kteří většinou „pouze“ podporovali stávající církevní instituce. Větší snahy projevil snad pouze Karel IV., který se pokusil o exempci vratislavského biskupství z hnězdenské arcidiecéze a také o zřízení nového biskupství v Budyšině s cílem posílit provázanost s Prahou, což se však nepodařilo uskutečnit.⁵⁶⁷ Císaři se v tomto směru podařilo prosadit pouze zřízení funkce stálého legáta (*legatus natus*) v bamberské, řezenské a míšenské diecézi, do které papež roku 1365 jmenoval Jana Očka z Vlašimi a po něm Jana z Jenštějna. Z této hodnosti mohl pražský arcibiskup výše zmíněné diecéze, kam správně spadaly i obě Lužice, vizitovat a podílet se na církevním zákonodárství, mj. prostřednictvím synodální aktivity, i soudnictví, což nebyla nezanedbatelná funkce. Původní politická funkce úřadu, jak jej chápal Karel IV., se však s odchodem Jana z Jenštějna v roce 1396 postupně vytratila a všichni následující pražští metropolitě do konce vlády Václava IV. svá práva v církevní správě neuplatňovali a legátská funkce se stala pouze titulární a bez reálného obsahu. S vypuknutím husitských válek pak titul zřejmě zcela zanikl.⁵⁶⁸

Výrazným počinem pak zůstávají dvě fundace z karlovské doby, které jsou v podstatě jedněmi z mála nově založených církevních institucí mimo Čechy. Jednalo se zaprvé o klášter augustiniánů eremitů ve Vratislavi (1351), který mimo jiné souvisel se šířením patrocina sv. Václava do korunních zemí – vedle sv. Doroty byl totiž kostel zasvěcen právě sv. Václavovi a sv. Stanislavovi, patronovi Polska. Tento kostel sehrál významnou roli při návštěvě krále Václava IV. ve Vratislavi roku 1381 jak ještě uvidíme. Druhým novým počinem byl pak hornolužický klášter celestinů na Ojvíně, který byl

---

⁵⁶⁷ Srov. Lenka BOBKOVÁ, *Diecezální správa na území Koruny království českého a její úloha v politice Karla IV.*, in: Náboženský život, ed. L. Bobková – J. Konvičná, s. 63; M. HOLÁ, *Vztahy českých králů*, s. 83–87; nejnověji L. BOBKOVÁ a kol., *Královská horní Lužice*, s. 83.

⁵⁶⁸ Srov. Z. HLEDÍKOVÁ, *Die Prager Erzbischof*, s. 254–256.

založen na konci 60. let 14. století a jenž se v pozdějších letech těšil podpoře českých králů.⁵⁶⁹

Z hlediska dochovaných pramenů k době vlády Václava IV. se zdá, že panovník o zakladatelskou činnost či o rozšiřování církevních institucí ve vedlejších zemích zřejmě vůbec neuvažoval a nebyl to ani cíl jeho politiky. Výše byly zmíněny dva příklady konfliktů církevních institucí, tedy pivní válka s vratislavským biskupem a také tahanice magdeburského arcibiskupa s míšeňským biskupem, do kterých král zasáhl, ale které byly z celokorunního hlediska ojedinělé. Většinu času totiž panovala mezi církevními institucemi a panovníkem shoda, protože král jim do jejich záležitostí nezasahoval. Václav IV. se v korunních zemích primárně zaměřil na podporu stávajících institucí, což činil především prostřednictvím confirmování jejich práv a privilegií. Tu a tam také potvrzoval zbožné donace různých osob a i další majetko-právní záležitosti, většinou z iniciativy samotných církevních institucí či na jejich přání. Nadto se dochovaly také některé Václavovy osobní nadace.

Zvláštní králově pozornosti se těšila kolegiátní kapitula v hornolužickém Budyšině, která vznikla na počátku 13. století a řadila se mezi nejvýznamnější instituce v České koruně. Nejstarší kapitulní kostel byl nejprve zasvěcen sv. Janu Křtiteli, po roce 1237 se natrvalo prosadilo jako jediné patrocinium sv. Petra, což zřejmě souviselo s translací svatopetrské relikvie do Budyšina. Dá se říci, že kapitula byla v rámci míšeňské diecéze značně samostatná a fungovala jako spojovací článek mezi míšeňským církevním centrem a Horní a Dolní Lužicí. Také se od počátku těšila pozornosti českých králů, například Přemysl Otakar I. vzal kapitolu i její majetky pod svou ochranu už na počátku 20. let 13. století. To se nezměnilo ani později za Askánců a podporu zeměpánů si kapitula udržela i po nástupu Lucemburků. Jan Lucemburský vzal například kolegiátu pod ochranu ihned v roce 1329, kdy bylo Zhořelecko připojeno k rodící se České koruně.⁵⁷⁰

---

⁵⁶⁹ K církevní politice Jana a Karla v korunních zemích obecně Stanislav ULMAN, *Církevní politika Karla IV. v korunních zemích se zaměřením na Horní Lužici a Slezsko*, bakalářská práce obhájena na FF UK, Praha 2018; TÝŽ, *Ke slávě Boha i krále. Církevní politika Jana Lucemburského se zaměřením na Horní Lužici a Slezsko*, diplomová práce, FF UK, Praha 2020; srov. též L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 80–84.

⁵⁷⁰ Kapitula vznikala postupně mezi lety 1213–1228 a zcela poprvé se v písemných pramenech explicitně objevuje v roce 1218, kdy ve svědečné řadě listiny míšeňského biskupa figurují dva budyšíňští kanovníci, tedy „*Johannes Budsinensis scolasticus, Lampertus eiusdem ecclesiae canonicus*“. Viz Franz SCHWARZBACH, *Geschichte der Kollegiatkirche und des Kollegiatstiftes St. Petri zu Bautzen im Mittelalter*, NLM 105, 1929, s. 76–113, zde s. 86. Autor měl zřejmě k dispozici originál listiny z roku 1218, kterou se mi ale nepodařilo dohledat, zřejmě je ztracena. Srov. dále Siegfried SEIFERT, *Das*

Václav IV. ve všech směrech navázal na své předchůdce, zejména na císaře Karla IV. To ostatně dokládá hned první Václavova listina z 4. července 1388. Jednalo se o konfirmaci dokumentu, který dnes nazýváme *Concordia Carolina* a který vydal Karel IV. v roce 1364. Pořízení se týkalo soudních záležitostí budyšínské kapituly a je důležité zmínit, že znění císařské listiny známe pouze z Václavovy zmíněné listiny z roku 1388. Nejdůležitějším bodem byla práva na úřad rektora kapitulní školy, o jehož obsazování vedla kapitula spory s budyšínskou městskou radou. Karlova *Concordia* však jasně stanovila, že rektorský post má být obsazován výhradně děkanem a kapitolou. Jediným omezením bylo, že rektor musel být osobou církvi a studentům užitečnou, měl být schopen učit zvyky a vědu, zpívat hodinky a účastnit se všech svátků. Na druhou stranu si město přišlo na své a radní směli od této chvíle volit své faráře, ovšem po poradách s děkanem a kapitolou. Jako důležité se mi jeví také Karlovo ustanovení ohledně městského soudu, kde měly být souzeny všechny spory duchovních s tamními měšťany. Jakékoliv odvolání se k církevnímu soudu nebylo možné. Před církevním soudem měly být od této doby souzeny tedy pouze církevní záležitosti. Václav IV. svou listinou z roku 1388 všechna výše zmíněná ustanovení potvrdil a svůj souhlas, který doposud v celé kauze chyběl, připojil také míšeňský biskup Mikuláš I.⁵⁷¹

K záležitostem kapituly se Václav IV. vrátil znovu v létě 1399, kdy kanovníkům potvrdil příjem platů ze zboží Horní a Dolní Kunersdorf a les zvaný Lamforst (*Lomesnitzforst*). Tyto majetky daroval kapitule tamní měšťan Mikuláš z Bischofswerdy.⁵⁷² Na podzim roku 1400 došlo k výměně některých kapitulních zboží u Reichenbachu (Dzierżoniów) se zbožím Luthera z Gersdorfu, konkrétně se jednalo o jeho majetky ve vsi Belschwic. Při návštěvě v Žitavě na podzim roku 1408 král kapitule ještě potvrdil všechny platy a úroky ze zboží Miltitz, které získala od Mikuláše z Haugwitz a Jana Rakela.⁵⁷³ Král 23. května 1409 potvrdil také dar budyšínského fojta Oty z Kittlitz, který kapitule převedl polovinu dvora a lesní zboží Kirschau, a také polovinu vsi Kurse.⁵⁷⁴

Kollegiatstift St. Petri in Bautzen, in: *Ecclesia Misnensis: Jahrbuch des Dombau-Vereins Meißen 2002*, s. 41–51; Hermann KINNE, *Das Kollegiatstift st. Petri zu Bautzen von der Gründung bis 1569*, Berlin/Boston 2014 (= *Germania Sacra, Dritte Folge, Die Bistümer der Kirchenprovinz Magdeburg. Das (exempte) Bistums Meissen 1*).

⁵⁷¹ Srov. H. KINNE, *Das Kollegiatstift St. Petri zu Bautzen*, s. 103–106. Václavova listina viz Příloha I. Katalog písemností, č. 164.

⁵⁷² Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 276. Srov. H. KINNE, *Das Kollegiatstift St. Petri zu Bautzen*, s. 652.

⁵⁷³ Tamtéž, č. 297 a 408.

⁵⁷⁴ Tamtéž, č. 433. Srov. L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 84.

Důležitá byla rovněž vřatavská biskupská kapitula, která sehrála svou mocensko-politickou roli ve výše popsané pivní válce na počátku 80. let 14. století. Její počátky sahají k roku 1155, kdy kapitula začala fungovat při katedrále sv. Jana Křtitele. S výstavbou kapitulního chrámu, kterému Karel IV. kolem roku 1351 daroval relikvii ukazováku sv. Jana Křtitele, bylo započato kolem roku 1244.⁵⁷⁵ Co se týče Václava IV., tak ten do věcí biskupství a kapituly většinou nezasahoval, jedinou výjimku tvořilo období již několikrát zmíněné pivní války, do které se král aktivně zapojil a vystoupil proti zájmům kapituly i biskupa. Jednalo se však o první a poslední vzájemný konflikt a následující roky již žádné rozepře nepřinesly. V roce 1382 Václav potvrdil kapitule všechna stávající privilegia, zejména listiny Jindřicha Vřatavského, krále Jana a císaře Karla.⁵⁷⁶ Dochovala se pouze jediná majetková transakce, a to z roku 1379, kdy Václav IV. potvrdil vřatavské kapitule koupi zboží Peicherwitz (Pichorowice), jež kanovníkům prodal vřatavský hejtman Těma z Koldic. V listině jsou tyto majetky označeny jako někdejší královská zboží. Písemnost se dochovala celkem ve třech vyhotoveních, ovšem nejedná se o totožné exempláře, protože pořízení mají odlišnou dataci a jinou kancelářskou poznámku. Obsahově se však neliší.⁵⁷⁷

Velkou pozornost pak věnoval panovník jednotlivým klášterům v korunních zemích. Z hlediska četnosti panovnických milostí zmiňme nejprve svídnicko-javorský klášter Křešov (Krzeszów), který se nacházel osm kilometrů jižně od Kamenné Hory (Kamenná Góra) a také nedaleko české zemské hranice. Byl založen roku 1242 českou Přemyslovnou Annou Českou, vdovou po knížeti Jindřichu II. Lehnickém (též řeč. Pobožný), který padl v bitvě u Lehnice v roce 1241.⁵⁷⁸ Nejprve byl konvent osazen opatovickými benediktiny, ale ti již roku 1289 klášter opustili. V roce 1292 kníže Bolek I. Svídnický, zakladatel linie svídnicko-javorských knížat a vnuk Jindřicha II., nechal

---

⁵⁷⁵ Srov. Robert SAMULSKI, *Untersuchungen über die persönliche Zusammensetzung des Breslauer Domkapitels im Mittelalter bis zum Tode des Bischofs Nanker (1341)* 1, Weimar 1940; Stanisław JUJEZKA, *Wrocławska kapitula katedralna a Czechy od XIV do XVI w.*, in: Kapituly v zemích Koruny české a v Uhrách ve středověku, edd. Jan Hrdina – Martina Maříková, Praha 2011; Kazimierz DOLA, *Wrocławska kapitula katedralna w XV wieku. Ustrój – skład osobowy – działalność*, Lublin 1983.

⁵⁷⁶ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 36.

⁵⁷⁷ Všechny tři listiny viz Tamtéž, č. 5, 10 a 12.

⁵⁷⁸ Anna byla dcerou Přemysla Otakara I. a za knížete Jindřicha se provdala někdy mezi lety 1214–1220. Srov. Augustin KNOBLICH, *Herzogin Anna von Schlesien. Erinnerungsblätter zu ihrem sechshundertjährigen Todestage*, Breslau 1865; nověji Marek CETWIŃSKI, "Anna beatissima". *Wokół średniowiecznej biografii dobrodziejki benedyktynów krzeszowskich*, in: Śląski tygiel. Studia z dziejów polskiego średniowiecza, edd. Týž, Częstochowa 2001, s. 132–142. K historii kláštera viz Ambrosius ROSE, *Grüssau. Benediktiner-, dann Zisterzienserabtei*, Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau 24, 1983, s. 97–126, zde s. 97–99; Stephan KAISER, *Kloster Grüssau = Klasztor Krzeszów*, Regensburg 1997.

klášter osadit cisterciáky z nedalekého Heinrichau (Henryków) a vysvětit klášterní kostel Panny Marie. Sám kníže Bolek byl na své přání v tamním kostele i pohřben.⁵⁷⁹ V roce 1392 byl konvent spolu s celým svídnicko-javorským knížectvím připojen k České koruně. Václav IV. v roce 1395 instruoval svého svídnicko-javorského hejtmana, aby dohlédl na dodržování práv a výsad kláštera v Křešově. V létě roku 1399 pak král potvrdil opatovi a celému klášternímu konventu držbu všech jejich zboží s odkazem na status quo z doby vlády knížete Bolka II. Svídnického, posledního piastovského zeměpána. V listině z 27. července se bohužel nepíše, o jaké konkrétní statky se jednalo, nicméně Václav IV. zde deklaroval, že se on ani jeho potomci nebudou na klášterních statcích obohacovat. Král také požádal svídnicko-javorského hejtmana Beneše z Choustníka, dále podhejtmana Janka z Chotěmic a všechny purkmistry, radní, many a měšťany v knížectví, aby rovněž dodržovali všechna práva a svobody kláštera. V témže roce získal klášter konfirmační listinu na držbu několika vsí v okolí Jelení Hory, které konventu již dříve potvrdila kněžna Anežka. Tato zboží klášter koupil od rodiny ze Seidlitz.⁵⁸⁰

Václav IV. znovu upřel pozornost ke klášteru v roce 1404, tedy v době, kdy se znovu ujímal vladařských povinností po svém zajetí, a v březnu tamnímu konventu potvrdil všechna jejich práva a privilegia, což bylo za dané situace velmi důležité. V době královny cesty do Vratislavi téhož v létě téhož se Křešov dočkal opětovné konfirmace těchto svobod. Stalo se tak 16. června v hlavním městě knížectví, ve Svídnici. Panovník přispěl také k rozšíření klášterního majetku Křešova, když konventu potvrdil držbu několika dalších zboží a panství.⁵⁸¹ Po Václavově smrti a s vypuknutím husitských bouří utrpěl konvent značné škody podobně jako i jiné kláštery v korunních zemích. V letech 1426/1427 byl husity dokonce vypálen řádový kostel Panny Marie, za třicetileté války pak došlo ke kompletnímu vydrancování kláštera.

Dalším příjemcem králových milostí byly benediktinky ze svídnicko-javorského Střegomu, kterým král v létě 1408 potvrdil plat ze zboží Beckern (Piekary) a záhy jim také konfirmoval jejich práva a privilegia.⁵⁸² Potvrzení privilegií se roku 1408 dočkaly také magdalenitiky z Naumburg am Queis (Nowogrodziec), jejichž klášter ležel na hranicích svídnicko-javorského knížectví a Horní Lužice, nedaleko Boleslavce.⁵⁸³

---

⁵⁷⁹ Srov. J. ZELENKA, *Zápas o Svídnicko-Javorsko*, s. 16.

⁵⁸⁰ Příloha I. Katalog písemností, č. 209, 271, 279 a 280.

⁵⁸¹ Viz Tamtéž, č. 329, 332 a 374.

⁵⁸² Tamtéž, č. 404 a 415.

⁵⁸³ Tamtéž, č. 414.

Dochovalo se i několik ustanovení týkající se klášterů na území Vratislavska, ale ne příliš. Například vratislavskému klášteru Panny Marie na Písku potvrdil král soudní svrchovanost nad trhovým městečkem Zobten (Sobótka).⁵⁸⁴ Klášteru sv. Vincenta pak Václav IV. konfirmoval správu městečka Kostenblut (Kostomłoty),⁵⁸⁵ v roce 1408 pak podobná lenní pořízení vydal i pro klášter v Třebnici.⁵⁸⁶

V Horní Lužici se těšil králově pozornosti významný klášter St. Marienstern, jenž byl založen 1248 nedaleko města Kamence a byl osazen řeholnicemi cisterciáckého řádu. Za fundátora bývá označován míšeňský biskup Bernard II. z Kamence, který byl důvěrníkem Václava II. Bernard rovněž poskytl cisterciáčkám dostatečné materiální prostředky a zajištění a s postupem doby se z Mariiny Hvězdy stal jeden z nejvýznamnějších a nejbohatších klášterů v Horní Lužici.⁵⁸⁷ Václav IV. hned v květnu 1379 konvent osvobodil od placení všech poplatků a královských berní z jejich zboží v Budyšínsku a Zhořelecku a také je zprostil závazku jakékoliv jiné pomoci.⁵⁸⁸ Podobně pak i na jaře roku 1382 konventu potvrdil koupi zboží Taucherwald v budyšínském kraji. V létě roku 1400 potvrdil konventu další koupi, tentokrát šlo o kus lesa v Lug, který klášteru prodal Čáslav z Penzigu. Na jaře roku 1407 pak Václav IV. potvrdil cisterciáčkám též všechna jejich práva, privilegia a svobody, které získaly za vlády Karla IV.⁵⁸⁹

Sesterskému klášteru St. Marienthal král věnoval větší pozornost až po smrti Jana Zhořeleckého, jehož část Horní Lužice (spolu s klášterem St. Marienthal) připadla Václavovi zpět do přímé držby v březnu roku 1396. Klášter samotných cisterciáček byl založen roku 1234 z podnětu královny Kunhuty a s podporou krále Václava I. Odkud jeptišky do kláštera přišly není známo, snad ze slezské Třebnice. Konvent se od počátku těšil pozornosti českých králů (stejně jako St. Marienstern), kteří nad ním drželi

---

⁵⁸⁴ Tamtéž, č. 266a.

⁵⁸⁵ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 573.

⁵⁸⁶ Jedná se o jeden z nejstarších slezských klášterů, založený sv. Hedvikou. Listiny viz Tamtéž, č. 339 a 340.

⁵⁸⁷ K Mariensternu výběrově: H. KNOTHE, *Urkundliche Geschichte*; Siegfried SEIFERT – Heinrich MAGIRIUS, *Kloster St. Marienstern*, Leipzig 1982; Markus BAUER, *Stern über dem Kamenzer Land: Bernhard von Kamenz und die Anfänge des Klosters St. Marienstern*, *Sächsische Heimatblätter* 44/3, 1998, s. 127–133; Karlheinz BLASCHKE – Heinrich MAGIRIUS – Siegfried SEIFERT, (edd.), *750 Jahre Kloster St. Marienstern*, Halle an der Saale 1998; Jan ZDICHYNEC, „*Ex fastigio dignitatis assumpte et regie nostre maiestatis.*“ *Panovnická moc a cisterciácké kláštery v Horní a Dolní Lužici ve 13. – 15. století*, in: *Lesk královského majestátu*. edd. L. Bobková – M. Holá, s. 205–218; TÝŽ, *Ženské kláštery*, *passim*.

⁵⁸⁸ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 8, 302 a 389.

⁵⁸⁹ Viz Tamtéž, č. 35.

ochrannou ruku, možná i díky jeho strategickému umístění v hraničním Žitavsku. Nejinak tomu bylo i za Václava IV.⁵⁹⁰ V květnu 1396 kál potvrdil konventu koupi zboží nedalo Ostritz. Cisterciáckám Václav IV. v březnu 1407 také konfirmoval všechna práva, privilegia a svobody, a též jim potvrdil držbu vesnice Plumberg, kterou koupily od šlechtice Kašpara z Gersdorfu. Až v červenci 1417 stočil Václav IV. svou pozornost znovu k marienthalskému klášteru a potvrdil mu příjem 16 marek platu ze zboží *Lewbe*, které konvent koupil od Lorence z Nostic.⁵⁹¹

Třetím a posledním klášterem, který se dostal do zorného pole panovníka v Horní Lužici, byl klášter na Ojvíně u Žitavy. Jednalo se o ojedinělou fundaci Karla IV. na česko-hornolužickém pomezí, kde již od 13. století stával hrad, nacházející se na strategické Lipské cestě. Císař nechal nově vznikající komplex osadit celestiny z Nového Města pražského.⁵⁹² Zakládající listina pochází ze 17. března 1369⁵⁹³ a dočteme se v ní o jeho záměru zřídit na svém hradě Ojvíně nový klášter ke cti všemohoucího Boha, Ducha svatého, blahoslavené Panny Marie, svatého Václava a svatého Pavla vyznavače. Listina pochází z roku 1369, ale máme indicie, že k samotné fundaci ojvínského kláštera došlo dříve, pravděpodobně již v roce 1365. Český král poté zahájil velkolepou výstavbu komplexu, ovšem dostavby se nedočkal. Většina stavebních prací byla totiž dokončena až za vlády Václava IV. Slavnostní vysvěcení klášterního kostela pak proběhlo roku 1384⁵⁹⁴ a byl mu osobně přítomen arcibiskup Jan z Jenštejna a jeho sufragán Václav.⁵⁹⁵

---

⁵⁹⁰ Ke klášteru Marienthal výběrově: Bernard SCHÖNFELDER, *Urkundliche Geschichte des Königlichen Jungfrauenstifts und Klosters St. Marienthal in der Königlich-Sächsischen Oberlausitz*, Zittau 1834 (doposud jediná monografie); Jan ZDICHYNEC, *Marienthal v českém Žitavsku od založení do husitských válek*, in: *Gotické umění a jeho historické souvislosti 1*, edd. Jaromír Homolka – Michaela Hrubá – Petr Hrubý – Michaela Ottová, Ústí nad Labem 2001, s. 107–145; TÝŽ, *Klášter Marienthal mezi králi, městy a šlechtou (1234–1547)*, in: *Integrační a partikulární rysy*, ed. L. Bobková, s. 166–218; Lars-Arne DANNENBERG, *Das Kloster St. Marienthal und die Burggrafen von Dohna. Überlegungen zur Gründung des Zisterzienserinnenklosters an der Neiße*, NLM Neue Folge 11, 2008, s. 89–104.

⁵⁹¹ Všechny písemnosti viz Příloha I. Katalog písemností, č. 220, 383 a č. 580.

⁵⁹² Karel IV. se s řádem Celestinů zřejmě seznámil při své cestě do Avignonu v roce 1365. Podle všeho měl císař do Prahy sebou přivést dva mnichy, které poté nechal umístit do klidnější lokality Ojvína. Srov. Adolf Christian PESCHECK, *Geschichte der Cölestiner des Oybins*, Zittau 1840, s. 15; S. ULMAN, *Církevní politika*, s. 33–34.

⁵⁹³ Originál listiny není dochován, regist viz *RBM 8/2*, ed. Lenka BLECHOVÁ, Praha 2017, s. 264, č. 373.

⁵⁹⁴ Zprávu o vysvěcení kostela známe až z novějších historiografických prací, viz Bohuslav BALBÍN, *Miscellanea historica regni Bohemiae. Topographicus et chorographicus*, část 3, Praha 1681, s. 113–114; J. B. CARPZOV, *Analecta Fastorum Zittaviensium 1*, část 1, s. 146–154; S. GROSSER, *Lausitzische Merkwürdigkeiten*, část 5, s. 13.

⁵⁹⁵ K Ojvínu výběrově A. C. PESCHECK, *Geschichte der Cölestiner des Oybins*; TÝŽ, *Kleine Chronik des Oybins*, Zittau 1846; Alfred MOSCHKAU, *Ritterburg und Kloster Oybin im Zittauer Gebirge. Deren Beschreibung und Geschichte*, Oybin 1888; Richard NĚMEC, *Žitavská cesta a založení celestinského kláštera na Ojvíně v intencích územní politiky Karla IV.*, *Historická geografie* 31, 2001, s. 211–226; TÝŽ, *Die Burg- und Klosteranlage Oybin: Die Entwicklung der Handelswege im lausitzer Gebirge im Lichte der Territorialpolitik Karls IV. und ihre Bedeutung für die Erbauung des Kaiserhauses und die Stiftung des*

Král Václav IV. věnoval osobní pozornost celestinům na Ojvíně až po roce 1400. Poprvé zasáhl král do klášterních poměrů při návštěvě Žitavy na podzim roku 1408. Ve své listině konfirmoval celestinům všechna práva, privilegia a svobody, kterými mniši disponovali již od dob císaře Karla. Zároveň jim potvrdil 61 kop grošů z platů v Žitavě, k tomu také získali 29 kop grošů platů z dalších královských majetků. Velkou úlevou pro klášter bylo zajisté osvobození od placení všech berní, poplatků, šosovného a jiných dávek. Tuto milost jim král Václav udělil v březnu roku 1409. V témže roce král klášteru potvrdil, že mohou zakupovat svá zboží v celém Žitavsku (*im Lande Zittau*). Na jaře 1412 pak celestinům konfirmoval převod deseti úročníků v Oberherwigsdorfu u Žitavy, které konvent koupil od měšťana Jana Feuriga za celkovou sumu 330 kop pražských grošů.⁵⁹⁶

V Dolní Lužici se pak králově podpoře těšily dva cisterciácké kláštery, a to Dobrilugk a Neuzelle. Tradičně se jako datum fundace prvního jmenovaného opatství uvádí rok 1165, ale v pramenech se poprvé klášter vyskytuje až v roce 1202. Dobrilugk byl zřejmě šlechtickou fundací braniborského markraběte Dětricha z Landsbergu a mniši do konventu přišli v roce 1184 z mateřského kostela Volkenroda v Durynsku a v témže roce se snad začal stavět i klášterní cihlový kostel. Opatství od počátku disponovalo rozsáhlými majetky a vzhledem ke své strategické poloze na hranicích s Míšeňskem mohli mniši rozvíjet kolonizační a obchodní činnost. Už v roce 1254 patřilo dle dochovaných zpráv Dobrilugku celkem 18 vsí, a i po celý zbytek středověku patřil k nejvýznamnějším klášterům. Klášter potkal podobný osud jako jiné kláštery v obou Lužicích, v roce 1431 byl vypleněn husity a za reformace byl sekularizován. Nehledě na pohnuté osudy kláštera máme k dispozici unikátně dochovanou pramennou základnu z někdejšího klášterního archivu, která je dnes uložena v Braniborském zemském archivu v Postupimi a která i nadále skýtá mnohé badatelské možnosti.⁵⁹⁷

Král Václav většinou zasahoval do majetkoprávních poměrů opatství, což dokládá jeho listina z 24. prosince 1383, kdy tamním mnichům potvrdil zakoupená zboží Ponnisdorf a Breitenau, která se nacházela na východ od kláštera, ve vzdálenosti cca

---

Coelestinerklosters, Burgen und Schlösser 44/4, 2003, s. 241–251; TÝŽ, *Mons Paraleti – bývalý klášter řádu celestinů na Ojvíně u Žitavy: kritická revize pramenů a literatury k problematice počátků fundace*, in: *Integrační a partikulární rysy*, ed. L. Bobková – J. Konvičná, s. 219–253; Joanna WOJNICZ, *Burg- und Klosteranlage Oybin*, Dresden 2002.

⁵⁹⁶ Všechny písemnosti viz Příloha I. Katalog písemností, č. 409, 429, 444 a 497.

⁵⁹⁷ Srov. L. BOBKOVÁ a kol., *Horní a Dolní Lužice*, s. 48; Heinz Dieter HEIMANN – Klaus NEITMANN – Winfried SHICH, *Brandenburgisches Klosterbuch. Handbuch der Klöster, Stifte und Kommenden bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts* 1–2, Berlin 2007, zde díl 1, s. 425–436; Denis MAJEWSKI, *Die territoriale Politik der Zisterzienserabtei Dobrilugk. Die Herrschaft des Lausitzklosters in Zeit und Raum*, in: *Die Nieder- und Oberlausitz*, edd. H.-D. Heimann – K. Neitmann – U. Tresp, s. 327–358.

15 kilometrů. V listině je uvedeno, že konvent koupil tyto svobodné majetky od Meinkeho Vogta a Mikuláše Gebharda i se všemi právy. Tyto majetky mají být do budoucna osvobozeny od všech břemen, poplatků a daní, a mají být zbaveny dohledu královských úředníků (*allen unsern houptluten und amptluten*). Obdobně pak Václav IV. konfirmoval klášteru roku 1397 koupi vsi Lieskau, jež se nacházela asi 20 kilometrů západně od opatství. Majetky konvent získal od dolnolužických pánů z Kökritz, konkrétně od bratří Waltera, Poppona a Konráda, se všemi právy a příslušenstvím, a zejména s patronátním právem nad místním kostelem. Bratry z Kökritz pojily s klášterem dobré vztahy, jejich předkové byli v Dobrilugku i pohřbeni, proto se zřejmě rozhodli mnichům majetky darovat.⁵⁹⁸

Pro budoucí osudy kláštera byla klíčová ustanovení Václava IV. ze září 1411. V této době se král rozhodl bohatý klášter zastavit saským vévodům za vysokou částku 4 000 kop grošů. O své vůli informoval panovník také konvent v Dobrilugku, přičemž jako důvod zástavy uvedl Václav IV. některé starší dluhy vůči saským vévodům z karlovske doby a taky službu vévody Rudolfa Saského v Uhrách, ze kterou se mu chtěl zřejmě odvděčit. Král tedy požádal opata a celý klášter, aby do budoucna stáli po boku saských vévodů z rodu Askánců, jmenovitě Rudolfa III. a Albrechta III., a aby jim slíbili věrnost do doby, než on nebo jeho nástupci z řad českých králů klášter vykoupí ze zástavy. Danou listinu vydal král 18. září 1411 v Praze. O den později informoval panovník o své vůli také celou Dolní Lužici. Ještě 25. září Václav IV. znovu sděloval opatovi v Dobrilugku své záměry a apeloval na tamní konvent, aby přijal nové zeměpány.⁵⁹⁹ Zástavní držba saských vévodů ovšem neznamenal, že by Václav IV. přišel o všechna práva, která k Dobrilugku měl. To dokládá královo pořízení ze 7. června 1418, kdy konventu potvrdil držbu zboží Göllnitz a Gröbitz. Tato zboží koupili mniši od bratří Pavla a Kašpara z Knoblauchsdorfu.⁶⁰⁰ Po smrti vévody Albrechta v roce 1423 se pak klášter podařilo vykoupit Zikmundu Lucemburskému a Dobrilugk tak zůstal v držení českého krále až do předání Lužic Sasku v roce 1635.⁶⁰¹

Druhým významným cisterciáckým klášterem v Dolní Lužici bylo opatství Neuzelle, které vzniklo přesně na opačné straně země, severně od Gubenu. Fundátorem byl markrabě Jindřich Jasný, který konvent založil roku 1268, po smrti své manželky

---

⁵⁹⁸ Obě listiny viz Příloha I. Katalog písemností, č. 63 a 243.

⁵⁹⁹ Všechny písemnosti týkající se zástavy viz Tamtéž, č. 480, 482–484.

⁶⁰⁰ Tamtéž, č. 589.

⁶⁰¹ J. ZDICHYNEC, *Cisterciácké kláštery*, s. 346.

Anežky, dcery krále Václava I. Název kláštera je analogií k mateřskému opatství Altzelle v Míšeňsku, odkud přišli i cisterciáctí mniši. Stejně jako v případě Dobrilugku, i zde můžeme hovořit o velmi strategickém umístění kláštera, založen byl totiž na hranicích s braniborským markrabstvím. Tento akt můžeme vnímat jako projev zeměpanských nároků na daný příhraniční region. Osudy Neuzelle byly rovněž pohnuté, roku 1431 bylo opatství dobyt husity, ale na rozdíl Dobrilugku tamní mniši přečkali bouřlivou reformační dobu bez újmy a klášter byl zrušen až po roce 1815, kdy byla celá Dolní Lužice připojena k Prusku. Bohužel ale v husitské době a za třicetileté války velmi utrpěl klášterní archiv a došlo ke zničení podstatné části středověkých pramenů.⁶⁰² Není proto s podivem, že z doby vlády Václava IV. máme k dispozici pouze jedinou královskou listinu. Je to dáno jednak výše zmíněným žalostným nedochováním pramenů, ale také samotným umístěním kláštera, který spadal do východní části Dolní Lužice, tedy do oblasti, kterou většinu doby král nespravoval přímo. Václav cisterciákům v Neuzelle v dubnu 1406 konfirmoval pořízení Jošta Moravského o přičlenění města Fürstenwalde a pěti dalších vesnic ke klášterním majetkům.⁶⁰³ Jak již bylo několikrát zmíněno, v tamním klášteře roku 1396 zemřel za podivných okolností Václavův mladší bratr, vévoda Jan Zhořelecký.

Mimo imediátní korunní země se dočkal větší pozornosti panovníka například cisterciácký klášter ve slezském Kamenci ležící přímo na hranici českých zemí a minsterberského knížectví. Konvent se dostal už do zorného pole Karla IV., který jej zahrnul svými milostmi zejména na počátku své vlády.⁶⁰⁴ Václav IV. v politice svého otce pokračoval a opakovaně cisterciákům potvrzoval jejich práva a privilegia, precizoval některé jurisdikční a soudní záležitosti a na samém konci své vlády, konkrétně v roce 1418, vzal klášter pod svoji ochranu.⁶⁰⁵ Při obou svých cestách do Lucemburska

---

⁶⁰² Srov. H. HEIMANN a kol., *Brandenburgisches Klosterbuch 2*, s. 923–936; Winfried TÖPLER, *Kloster Neuzelle. Ehemalige Zisterzienserabtei*, Regensburg 1993; TÝŽ, *Das Kloster Neuzelle und die weltlichen und geistlichen Mächte 1268–1817*, Berlin 2003; TÝŽ, *Christliche Glaubensbekundungen in der spätmittelalterlichen Niederlausitz*, in: *Die Nieder- und Oberlausitz*, edd. H.-D. Heimann – K. Neitmann – U. Tresp, s. 79–83; tamtéž Dirk SCHUMAN, *Die Zisterzienserklöster Dobrilugk und Neuzelle*, s. 327–358; J. ZDICHYNEC, „*Ex fastigio dignitatis*“, s. 210–211.

⁶⁰³ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 372.

⁶⁰⁴ V letech 1348–1353 vydal Karel pro tamní cisterciáky celkem 7 písemností, viz CDS 10, s. 166–187.

⁶⁰⁵ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 338, 419, 517, 569 a 590. K obecným dějinám kláštera srov. Gregor FRÖMLICH, *Kurze Geschichte der ehemaligen Cistercienser Abtey Kamenz in Schlesien*, Glatz 1817; stručně též CDS 10, s. V–VII; Marian KUTZNER, *Die Zisterzienserklösterkirche in Kamenz/Kamieniec Zabkowitz als Beispiel für einen eigenen Entwicklungsweg der Mitteleuropäischen Architektur zur Spätgotik*, in: *750 Jahre Kloster St. Marienstern*, ed. K. Blaschke, s. 204–214.

(1384 a 1398) panovník vydal konfirmace privilegií i pro některé tamní kláštery, například pro lucemburský Marienthal, Clairfontaine, St. Maximin, Altmünster a další.⁶⁰⁶

Vedle klášterů se milostí od krále dočkaly taky některé špitály. To platilo například pro špitál Božího těla ve Vratislavi, kterému Václav IV. roku 1392 potvrdil koupi zboží ve vsi Schimelwitz (Siemanice).⁶⁰⁷ Stěžejní postavení pak zaujímal vratislavský špitál při kostele sv. Matěje, který náležel křižovníkům s červenou hvězdou. Špitál byl založen kolem poloviny 14. století přemyslovskou princeznou Annou a původně byl zasvěcen sv. Alžbětě. Císař Karel IV. tuto církevní instituci značně podporoval a Václav IV. v tom i nadále pokračoval.⁶⁰⁸ Král nejprve v říjnu 1385 potvrdil křižovníkům s červenou hvězdou u sv. Matěje držbu majetků Mokernoz (Mokronos), které se nacházely ve vratislavském kraji. V dubnu roku 1399 vydal pro špitál další listinu a informoval bratry o svých nařízeních.⁶⁰⁹ Zbývající královská pořízení se týkala hospodářství a obchodu. Již za Karla IV. byla špitálu sv. Matěje věnována sladovna i s okolním prostorem a cestou vedoucí z města, a proto mohli křižovníci rozvíjet obchodní činnost. A jak již bylo několikrát zmíněno výše, pivovarnictví a sladovnictví bylo ve Vratislavsku jedním ze stěžejních hospodářských odvětví. Václav IV. v létě roku 1404 pak král povolil bratrům vlastnit některé mlýny u města a mlít v nich obilí, jež na výrobu sladu nezbytně potřebovali. V září roku 1406 získali křižovníci od krále opětovnou konfirmaci svých výsad týkajících se provozování jejich mlýnů. Jednalo se o širší privilegium, ve kterém panovník potvrdil tuto milost všem vratislavským řádovým kanovníkům, kteří směli využívat své mlýny na Odře a Olawě ve městě, dále na ostrově Písku a také na vratislavském předměstí. K obdobné konfirmaci, tentokrát již pouze pro křižovníky, přistoupil Václav IV. znovu v roce 1407, protože jim zřejmě byla práva na držbu mlýnů odepírána.⁶¹⁰

Velmi zajímavé ustanovení pak pochází z roku 1410, kdy panovník potvrdil velmistrovi Jorgovi von Nymandis a celému konventu držbu mlýna a sladovny u města spolu s příjmy ze silniční daně a mýtného u brány. Nadto ještě křižovníkům potvrdil držbu mlýnů v Olavě (Oława) a na řece u vsi Siechnice, v blízkosti Vratislavi. Tato písemnost

---

⁶⁰⁶ Série listin z druhé polovinu roku 1384 viz Příloha I. Katalog písemností, 73–76, 82–83, 86, 88, 95, 96, 98–99, 101–102, 106, 108, 111–112.

⁶⁰⁷ Příloha I. Katalog písemností, č. 194.

⁶⁰⁸ Srov. Józef MANDZIUK, *Historia Kościoła Katolickiego na Śląsku* 1, část 2, Warszawa 2003, s. 118; ke Karlovské době viz S. ULMAN, *Církevní politika*, s. 65–66.

⁶⁰⁹ Obě písemnosti viz Příloha I. Katalog písemností, č. 133 a 272.

⁶¹⁰ Tamtéž, č. 349, 378 a 382.

dobře dokládá variabilitu finanční politiky Vratislavi, kdy výnosy z cel, mýt či jiných poplatků plynuly různým skupinám obyvatelstva. Již bylo zmíněno, že v obecné rovině tyto příjmy patřily králi, který však mohl libovolně prostředky převádět, ať už na městskou radu anebo v tomto případě na církevní instituci. Královo nařízení zřejmě vyvolalo nevoli u městské rady, která si tyto příjmy tradičně nárokovala, a i nadále docházelo z její strany k porušování královského nařízení. Zřejmě proto Václav IV. v září 1416 výslovně vyzval vratislavské radní, aby dodržovali práva špitálu u sv. Matěje a nebránili jim při používání jejich mlýnů a sladoven.⁶¹¹

Pokud se podíváme do ostatních korunních zemí, tak trochu překvapivě se nedochovala žádná ustanovení pro špitály ve Svídnicku-Javorsku či Horní Lužici, kde bych tento typ pragmatických písemností očekávala, minimálně pro budyšínský špitál sv. Ducha, který podporovali Václavovi předchůdci.⁶¹² Naopak, máme některé doklady o podpoře špitálních institucí v Dolní Lužici, konkrétně v královském Luckau. Byl to například špitál sv. Ducha (Heilig-Gaist Hospital), kterému roku 1381 král potvrdil donaci 12 kop grošů platu od městské rady. Finance měli špitálníci použít na zřízení nového oltáře ve svém kostele anebo darovat chudým. Václav také v listině požádal své úředníky a tamní měšťany, aby tuto donaci respektovali a práva špitálu chránili. Témuž špitálu král potvrdil i další prostředky, konkrétně 38 kop grošů ročního úroku ze vsi Gossmar, který odkoupili od radních.⁶¹³ I špitál sv. Kříže v Luckau (Heilig-Kreuz Hospital) se dočkal pozornosti krále, a to v říjnu roku 1411, kdy mu na žádost rady města potvrdil Václav IV. příjem osmi a půl kop grošů ročního úroku z vesnice Drahnisdorf, čtyři kopy grošů ze zboží Jetsch, a také tři a půl vědra žita s třemi a půl vědry ovsa ze vsi Hindeburg. Tato zboží získali špitálníci jako milodary anebo z kšaftů od osob přebývajících ve špitále.⁶¹⁴

Prameny dokládají i další ustanovení pro některé jednotlivé kostely v korunních zemích. Například farnímu kostelu ve Zhořelci Václav IV. na konci roku 1409 potvrdil zbožnou nadaci ranní mše měšťana Calmase, na výslovné přání zhořeleckého faráře Jindřicha Rolla, která měla být financována z úroku ze vsi *Bele*.⁶¹⁵ Poměrně hodně

---

⁶¹¹ Příloha I. Katalog písemností, č. 452 a 563.

⁶¹² Srov. Silke KOSBAB, *Das Privileg König Johans von Böhmen zum Zinskauf des Budissiner Hospitals 1345. Eine majestätische Geste für ein Hospital am Rande der Stadt*, in: Náboženský život, edd. L. Bobková – J. Konvičná, s. 256–266; S. ULMAN, *Církevní politika Karla IV.*, s. 41–42.

⁶¹³ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 20 a 176.

⁶¹⁴ Tamtéž, č. 486.

⁶¹⁵ Tamtéž, č. 445.

písemností se dochovalo i pro farní kostel sv. Mikuláše v dolnolužickém Luckau. Kostel vznikl patrně již v polovině 13. století, nicméně první pramenná zmínka o něm pochází až z roku 1291, kdy biskup Bruno z Naumburku ve své listině slíbil odpustky těm, kteří se zapojí do výstavby „*ecclesiae beatae Mariae vrginis et Sancti Nycolay*“. Kostel si oblíbil už Karel IV., který místním mimo jiné věnoval relikvii svatého Paulina, prvního biskupa v italské Luce. Snad i okouzlen zvukovou podobností názvu měst se císař rozhodl do Dolní Lužice přenést v symbolické rovině něco z tradice italského města s bohatou antickou i raně křesťanskou tradicí. Sám Karel IV. také inicioval rozsáhlou přestavbu farního kostela, která začala v 70. letech 14. století a pokračovala až do 80. let, což dokládá i aktivita krále Václava. Další významná přestavba byla provedena až na konci 15. století a roku 1644 téměř celý kostel vyhořel. Jen stěží lze proto na stavbě hledat otisky lucemburské epochy a architektury. Jedinou výjimku tvoří jižní portál kostela, který snad vznikl v 70. letech 14. století, tedy v době již zmíněné karlovské přestavby, kde jsou na konzolách portálu zachyceny dvě pískovcové busty. Existuje mnoho teorií o tom, komu tyto „hlavičky“ patří a badatelé lavírují mezi císařem Karlem IV., Václavem IV. anebo Janem Žhořeleckým. Ať tak, či onak, portál měl bezpochyby reprezentovat příslušnost královského města Luckau k České koruně a k českému králi.

616

Václav IV. tedy v tomto směru navázal na otcovu politiku a vedle podpory stavební činnosti vydal několik konfirmačních listin, které se týkaly zejména zbožných donací tamních měšťanů. První pořízení pochází ze srpna 1389, kdy král potvrdil finanční donaci bratrů Matyáše a Laurencia z Eberhardu, konkrétně šlo tři a ½ kopy grošů ze vsi Gross Raden a tu samou částku kostelu převedl ze zboží Zollmersdorf. Peníze měly být použity na nový oltář svatého Václava a Leonarda. V červenci 1397 potvrdil český král další fundaci oltáře, tentokrát se jednalo pouze o Lorenze z Eberhardu, který farnímu kostela daroval úroky ze vsí Zützen, Willmersdorf, Zöllmersdorf a Gersdorf. Z června

---

⁶¹⁶ Srov. Markus AGHTE, *Zwischen Himmel und Erde. Entdeckungen in der Luckauer Nikolaikirche*, Berlin 2006, s. 13–15; též obecněji Dirk SCHUMANN, *Die Luckauer Nikolaikirche*, in: Gott und die Welt: Kirchen in den historischen Stadtkernen, ed. Hathumar Drost, Berlin 2005, s. 94–103.; ke karlovské době viz S. ULMAN, *Církevní politika*, passim; Jan FEUSTEL, *Die St. Nikolaikirche in Luckau und das Haupt des heiligen Paulinus: ein Geschenk des Kaisers*, Die Mark Brandenburg: Zeitschrift für Regional- und Zeitgeschichte 57, 2005, s. 17–21; Hubert ILLIG, *Kaiser Karl IV. und die Luckauer Nikolaikirche*, Jahrbuch für brandenburgische Landesgeschichte 33, 1982, s. 30–38; Marie-Luise FAVREAU-LILIE, *Von Lucca nach Luckau: Kaiser Karl IV. und das Haupt des Heiligen Paulinus*, in: Vita Religiosa im Mittelalter. Festschrift für Kaspar Elm zum 70. Geburtstag, edd. Franz J. von Felten – Nikolas Jaspert, Berlin 1999, s. 899–915; Thomas DRACHENBERG – Ruth KLAUN, *Zwischen Himmel und Erde: Entdeckungen in der Luckauer Nikolaikirche*, Potsdam 2006. Viz i níže, II. 4 Repräsentace.

roku 1412 pak pochází finanční dar měšťana Hildebranda Schilinga, který farníkům zapsal nejprve osm kop grošů věčného městského platu, a dále jednu kopu grošů ze zboží Radden spolu se čtyřmi kopami a dvaceti groši úroku z vsi Wildau. Václav IV. v listině zdůraznil, že zemský fojt ani další úředníci nemají danou donaci zpochybňovat.⁶¹⁷

Dochovaly se i některé fundace panovníka církevním institucím, které dokládají jeho zbožnost. Příjemcem nadace byl například konvent menších bratří v Budyšíně, který vznikl kolem roku 1240, stejně jako jiné minoritské kláštery v Horní Lužici. Celý klášter bohužel zanikl za reformace a dnes z něj můžeme v Budyšíně vidět jen ruiny. Královo pozornost si františkáni vysloužili v říjnu 1390, kdy jim věnoval tři strychy pšenice (*tres maltratas silignis*) za spásu své duše a svých předků. Dle dobových zpráv se měla v klášterním kostele konat i ranní mše k oslavě Panny Marie. Starší literatura uvádí, že mariánské hodinky měly být zpívány dokonce v kapli na hradě Ortenburku.⁶¹⁸ Druhou fundací pak bylo zavedení ranní mše k počtě Panny Marie ve farním kostele v Luckau v říjnu roku 1411. Mariánské hodinky měly být financovány ze zboží Waltersdorf a Gehren, konkrétně se jednalo o šest kop a dvacet českých grošů, s třemi korci a dvěma žejdlíky ovsa a dále o 29 grošů s dvěma kopami grošů věčného platu. Král pověřil zpíváním ranní mše místního kaplana a veškeré vypsání úroky si měl kostel ponechat na věčné časy. Jednalo se znovu o unikátní příklad fundace Václava IV., kterou král nechal zřídit za spásu své duše a svých předků, podobně jako v případě donace pro budyšínské františkány.⁶¹⁹

Úctu zesnulým členům rodu projevil král také při své návštěvě vévodství lucemburského v roce 1384. Nejprve navštívil hrob svého děda Jana, který se nacházel v klášterním kostele opatství v Altmünsteru v Lucemburku. Tamním benediktinům král při této příležitosti potvrdil finanční donaci, za níž měli bratři vybudovat oltář přímo u hrobu krále Jana.⁶²⁰ Král později zamířil také do nedalekého Orvalu, kde odpočíval někdejší správce země a králův strýc Václav Lucemburský. Panovník tamnímu klášteru záhy potvrdil roční plat 200 zlatých, se kterým mohli cisterciáci libovolně nakládat a jistě prostředky použili i na sloužení zádušních či jiných mší.⁶²¹ Václav IV. se zastavil u hrobů

---

⁶¹⁷ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 173, 245 a 507.

⁶¹⁸ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 183. Srov. R. REYMAN, *Geschichte der Stadt Bautzen*, s. 297–299; Kai WENZEL, *Die Franziskanerklosterkirche St. Marien*, in: *Bautzens verschwundene Kirchen*, edd. Silke Kosbab – Kai Wenzel, Bautzen 2008, s. 51–85, zde s. 73.

⁶¹⁹ Příloha I. Katalog písemností, č. 487.

⁶²⁰ Tamtéž, č. 87 a 116.

⁶²¹ Tamtéž, č. 105.

svých předků znovu i na své cestě do Remeše na jaře roku 1398, ale v tomto případě se žádné doklady jeho donací nedochovaly. Výše zmíněné lucemburské příklady nadací dobře dokládají to, že úcta k předkům nebyla pro středověké vládce pouze otřepanou frází, ale normou, tedy i pro Václava IV., což dobře zapadá do úvah o jeho osobní zbožnosti, následování odkazu jeho předchůdců a také o formě seberepresentace coby zbožného panovníka. Tím se tak dostáváme k poslední části této práce, a tou je reprezentace královského majestátu v korunních zemích, která mohla mít další různé podoby, což bude předmětem zkoumání následující kapitoly.

II. 4 Reprezentace.

Středověký systém vlády a správy České koruny s trvalou a každodenní přítomností krále nepočítal a bylo tedy jenom omezené množství příležitostí, kdy mohl panovník svůj majestát poddaným skutečně prezentovat. Největší význam měla dozajista osobní přítomnost panovníka, jenž se dá zkoumat zejména na základě cest Václava IV. do daných zemí, v rámci kterých mohl král dobře demonstrovat svou zeměpanskou moc. Královny cesty do korunních zemí sice nebyly příliš časté, což vyplývalo z jeho vládního stylu a obecné nechuti kamkoliv cestovat, ale když už se do svých držav vypravil, byla to pro všechny velká událost. Pro ubytování mohl využít svých královských sídel či rezidencí, které už samy o sobě měly reprezentativní funkci a v dobách jeho nepřítomnosti krále zpřítomňovaly, a proto je nelze ze zamyšlení vynechat. Tutéž funkci mohla plnit veřejném prostoru i další umělecká díla, která Václava IV. a jeho vládu připomínala. Všem těmto tématům se bude věnovat následující kapitola.

Správní sídla a rezidence v korunních zemích

Rezidenční sídla mají v historiografii nového tisíciletí své neodmyslitelné místo a patří mezi stěžejní téma badatelů, zabývajících se panovnickým dvorem či královskou reprezentací.⁶²² Stanovit jednotnou definici pojmu rezidence však zřejmě nelze, vzhledem k odlišným tradicím evropských historiografií. Pro české prostředí a pro období

---

⁶²² Srov. zejména publikace výzkumné skupiny Dvory a rezidence ve středověku (Historický ústav AV ČR), výběrově Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ (ed.), *Dvory a rezidence ve středověku 1*, Praha 2006; TÁŽ – Jan ZELENKA (edd.), *Dvory a rezidence ve středověku 2. Skladba a kultura dvorské společnosti*, Praha 2008; TÍŽ (edd.), *Dvory a rezidence ve středověku 3. Skladba a kultura dvorské společnosti*, Praha 2008; Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ (ed.), *Dvory a rezidence v proměnách času*, Praha 2023. Srov. též L. BOBKOVÁ – J. KONVIČNÁ, *Rezidence a správní sídla*, zde zejména TÁŽ, *Rezidenční a správní centra v zemích Koruny české za vlády Lucemburku*, s. 23–25 s odkazy na zahraniční literaturu.

středověku je termín rezidence většinou chápan ve smyslu zeměpanského sídla, v němž může, ale nutně nemusí, přebývat vládce. Mezi lety 1378–1419 vzniklo po celé Koruně jen málo zcela nových sídel, snad s jedinou výjimkou několika českých královských hradů (např. Točnick či Nový hrad) a král se většinou zaměřil spíše na dostavby či drobné přestavby stávajících objektů. Dobrým příkladem širší definice pojmu sídlo či rezidence jsou právě korunní země, například města Vratislav, Budyšín a svého času i Zhořelec, která plnila funkci správních center zcela nezávisle na přítomnosti zeměpána. Krále ve městech zastupoval jím delegovaný hejtman či fojt, jež zde měl k ruce fungující kancelář. Sám král se pak do sídelních měst vydával jen ad hoc, když si to situace žádala, jak ještě uvidíme. Ani jednomu z měst ve vedlejších zemích se však minimálně do husitských válek nepodařilo převýšit Prahu, co by královskou hlavní rezidenci, která zároveň plnila funkci přirozeného centra celé České koruny. Byl to ale právě Václav IV., který dočasně přesunul svou agendu mimo pražské centrum, a to konkrétně na své oblíbené hrady Točnick, Žebrák, Křivoklát, dále do Kutné Hory a na další místa. Pro tato sídla by se dalo použít označení příležitostné panovnické rezidence.⁶²³

V korunních zemích byla důležitým správním centrem slezská Vratislav, která byla hned po Praze nejvýznamnějším městem České koruny.⁶²⁴ Do roku 1335 se jednalo o sídlení město zeměpána (knížete Jindřicha IV.) a také o sídlo biskupa a kolegiátní kapituly. I co do rozlohy a počtu obyvatel byla Vratislav nejlidnatějším a největším městem celého slezského prostoru. Od roku 1335 zde pak sídlil králem delegovaný vratislavský hejtman. Co se týče samotných rezidencí a sídel, tak v době vlády Václava IV. byl nejdůležitějším centrem císařský hrad na levém břehu Odry u hlavního náměstí. Spíše než o hrad se jednalo v první fázi o dvůr či městský palác, což se odráží i v dochovaných pramenech z doby prvních Lucemburků (*in curia nostra, in domo regali* apod).⁶²⁵ Po inkorporaci Vratislavska k České koruně dvůr získal přídomek „císařský“ (*des kunigishof, curia regis, castrum sive curia imperialis*, aj.). Poprvé je stavba zmíněna k roku 1273, kdy se v pramenech objevuje formulka „*castrum et curia nostra*“, k roku 1302 pak čteme o „*curia ducis*“.⁶²⁶ V době vlády Jana Lucemburského již tedy s jistotou

---

⁶²³ Srov. L. BOBKOVÁ, *Rezidenční a správní centra*, s. 23–26, 29.

⁶²⁴ K Vratislavi viz Mlada HOLÁ, *Pobyty Karla IV. a jeho dvora ve Vratislavi v letech 1348–1372*, in: *Dvory a rezidence 1*, s. 163–189; Romana PETRÁKOVÁ, *Vratislav v době Karla IV. a Václava IV.*, diplomová práce obhájená na FF UK, Praha 2010.

⁶²⁵ Viz *RBM 4*, ed. Josef EMLER, Praha 1892, s. 163–164, č. 405 a s. 637, č. 1593.

⁶²⁶ Ludwig BURGEMEISTER, *Die ehemalige kaiserliche Burg zu Breslau*, *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens* 36, 1902, s. 271–317, zde s. 273 s odkazy na starší práce. Srov. též

toto sídlo stálo a plnilo svoji funkci. K rozsáhlým přestavbám pak přistoupil až Karel IV., který získával nemalé finanční prostředky i od vratislavské městské rady a vytvořil z hradu důstojnou rezidenci.⁶²⁷

Lze s velkou pravděpodobností předpokládat, že Václav IV. využil pohodlí císařského hradu při všech svých návštěvách Vratislavi, tedy v letech 1381, 1404 a 1408. Královy zásahy do architektury císařského dvora doloženy nejsou. To lze ale jistě přičíst tomu, že někdejší rezidence byla kompletně přestavěna a v 18. století zcela splynula s novou budovou jezuitské koleje. Ve městě se nacházel ještě starší piastovský hrad, konkrétně na Tumském ostrově, který na počátku 14. století získala do držby vratislavská kapitula. Ve václavské době byl však již mnoho let opuštěný a ve špatném stavu.⁶²⁸ Zřejmě proto nařídil panovník roku 1382, tedy rok po své návštěvě ve městě, aby kapitula na své náklady nechala starý knížecí hrad na reprezentativní sídlo přestavět. K realizaci tohoto králova požadavku však nikdy nedošlo.⁶²⁹

Jako nejproblematictější se z hlediska rezidenční sítě jeví díky skouposti pramenů knížectví svídnicko-javorské. Lze konstatovat, že Lucemburkové podobně jako v jiných korunních zemích převzali správní systém svých předchůdců, což se zřejmě týkalo i samotných zeměpanských sídel. Za Bolka II. Svídnického, posledního piastovského vládcе, patřila mezi správní centra knížectví jednak Svídnice, ale také město Javor s tamním hradem, kde po Bolkově smrti často pobývala Anežka Habsburská. Kníže využíval také svých zeměpanských rezidencí v Kamenné Hoře a Liebau (Lubawka). Bezpochyby nejvýznamnějším městem knížectví byla bohatá Svídnice, což se nezměnilo ani za vlády Václava IV. Už prameny z doby regentské vlády kněžny Anežky dokládají, že králem jmenovaní hejtmáné ve Svídnicí často pobývali a dohlíželi na správní agendu. Zázemí měli zřejmě v areálu svídnického hradu, který vznikl na konci 13. století v době budování městského opevnění, ale ze kterého bohužel nezbylo do dnešní doby téměř nic.⁶³⁰ Na zdejším hradě byly roku 1353 mimo jiné uzavřeny dědické dohody knížete

---

Karl BIMLER, *Die ehemalige Kaiserburg in Breslau*, Breslau 1933; Ewa MAŁACHOWICZ, *Książęce rezydencje, fundacje i mauzolea w lewobrzeżnym Wrocławiu*, Wrocław 1994.

⁶²⁷ L. BURGEMEISTER, *Die ehemalige kaiserliche Burg*, s. 277–282. Srov. též Příloha IV. Obrazová příloha, č. 3.

⁶²⁸ Srov. Ewa MAŁACHOWICZ, *Wrocławski zamek książęcy i kolegiata św. Krzyża na Ostrowie*, Wrocław 1994.

⁶²⁹ Václavovy písemnosti viz Příloha I. Katalog písemností, č. 37 a 39.

⁶³⁰ Mateusz GOLIŃSKI a kol., *Wokół socjotopografii późnośredniowiecznej Świdnicy 1*, Wrocław 2000, s. 58–60; Artur BOHUSZEWICZ, *Corona Silesiae: zamki Piastów fürstenberskich na południowym pograniczu księstwa jaworskiego, świdnickiego i ziebickiego do połowy XIV wieku*, Wrocław 2010, s. 108. Srov. též Příloha IV. Obrazová příloha, č. 4.

Bolka II. a Karla IV., díky nimž se později knížectví stalo součástí formující se Koruny české.⁶³¹ Václav IV. navštívil Svídnici s jistotou dvakrát, a to v letech 1381 a 1404. Bohužel nelze ani v jednom případě určit, kde se panovník ubytoval. Při své poslední výpravě do Slezska v roce 1408 se zřejmě ve Svídnici ani nezastavil.

Druhým významným centrem za vlády Václava IV. byl Javor, což dokládá jednak reprezentativní výzdoba zdejší radnice (k tomu viz níže) a také tamní hrad. První přímá zmínka o něm pochází z roku 1292 (*sub castro nostrae civitatis Iawer situati*),⁶³² nicméně se zdá, funkci správního centra zastával již dříve. Do roku 1346 byl pak Javor hlavním sídlem knížete Jindřicha I. Javorského.⁶³³ Nejstarší částí hradu byla dřevěná strážní věž, která byla později nahrazena věží zděnou. Kolem samotného dvora byla též vybudována obvodová hradba, jež se spojila s hradbou městskou. Později byl přistavěn v těchto místech také další podlouhlý dům s dvěma novými pokoji. Někteří badatelé datují vznik tohoto komplexu ještě do 14. století, ale uvažuje se i o době kolem roku 1408, tedy o době vlády krále Václava. Mělo by to své opodstatnění, protože v javorské rezidenci sídlil minimálně od roku 1392 svídnicko-javorský hejtman. Víme také, že Jan Krušina z Lichtenburka požádal jménem krále Václava 10. června 1408 javorského purkmistra a tamní radní, aby zvelebili některé části města a také královský hrad a opevnění (*Königs Schloss und Feste zu bauen und zu bessern*).⁶³⁴ Do roku 1400 například četné majetky drželi synové někdejšího purkrabího Günthera z Ronova, kteří ale později zboží značně rozdrobili.⁶³⁵ Z pramenů nelze doložit, že by král Václav IV. při svých cestách do Javoru zajel a ubytoval se na zdejším reprezentativním hradě, dá se to pouze předpokládat.

Pokud se přesuneme do Horní Lužice, tak zde byl hlavním zeměpanským centrem od nepaměti Budyšín se zázemím na hradě Ortenburgu, kde sídlil zemský fojt a také královská kancelář. Ortenburg byl vybudován jako strážní hrad na skalnatém výběžku nad řekou Sprévou, což se promítlo i do jeho názvu. Počátky jsou pak spojovány s míšeňskými markrabími, kteří si tuto tvrz měli vystavět už kolem roku 1000. Rozsáhlé stavební úpravy jsou pak doloženy v letech 1144 a 1225 a též na konci 15. století. V blízkosti se také nacházelo sídlo kolegiátní kapituly sv. Petra a Pavla, jež měla od roku

---

⁶³¹ Dohody z 3. července 1353 viz *LBUS* 1, s. 497–502.

⁶³² *Schlesisches Urkundenbuch* 6, 1291–1300, edd. Winfried IRGANG, Köln 1998, č. 84.

⁶³³ Mateusz GOLIŃSKI, *Stolica na pograniczach. Dzieje miasta Jawora*, Wrocław 2018, s. 39–40. Viz též Příloha IV. Obrazová příloha, č. 5.

⁶³⁴ Viz *CDS* 35, s. 52, č. 71. Srov. M. GOLIŃSKI, *Dzieje miasta Jawora*, s. 41–42

⁶³⁵ M. GOLIŃSKI, *Dzieje miasta Jawora*, s. 42–44.

1225 patronátní právo nad hradní kaplí sv. Jiří.⁶³⁶ Co se architektonického vývoje hradu týče, tak díky požárům z let 1400 a 1441 nemůžeme bohužel doložit jakékoliv zásahy Lucemburků do podoby hradu a nezbyvá nám, než je pouze přepokládat. Do značné míry k tomu přispěly i pozdější rozsáhlé stavební úpravy, které zcela změnily podobu původního středověkého hradu. Pro lucemburskou dobu nemáme ani žádné písemné prameny, které by stavební změny dokládaly. Jediná dochovaná zmínka se týká fojta Hynka z Rabštejna, který roku 1400 údajně zamýšlel vybudovat v areálu hradu novou mohutnou věž. Kámen, který měl být na věž použit, však město za fojtovy nepřítomnosti použilo na výstavbu jiné budovy v městském opevnění (dnešní Lauenturm). Hynek si měl podle všeho stěžovat i u krále Václava, nicméně celá záležitost vyzněla naprázdno, protože 1. srpna 1400 zachvátil město požár, který značně poničil samotný Ortenburgu a celé město.⁶³⁷ K opravným pracím bylo přistoupeno se značným zpožděním, a to až v letech 1483–1486. Roku 1405 se pak hrad stal politicko-mocenským dějištěm a byl několik týdnů obléhán vzbouřenými budyšínskými řemeslníky. Lze soudit, že v letech 1381 a 1408 pobýval na hradě i Václav IV. se svým dvorem během svých návštěv korunních zemí.

V námi zkoumané době Budyšinu značně konkuroval bohatý Zhořelce, a to zejména v době správy Jana Zhořeleckého, který si město v letech 1383–1396 vybral i za své rezidenční sídlo. Zde byl pro jeho potřeby vybudován královský dům, který je v pramenech označován jako „*das nue hus*“⁶³⁸ a který se nacházel poblíž františkánského kláštera u městské brány. O výstavbě paláce jsme poměrně dobře informováni díky zhořeleckým radničním účtům. S výstavbou se začalo ještě v karlovske době, pravděpodobně v polovině 70. let. a lze doložit, že se na stavebních pracích finančně podílelo od počátku i město. Roku 1379 se ve městě konala slavnost, při které do města přijelo spoustu hostů a je proto možné přepokládat, že tou dobou už byl palác funkční. Větší úpravy pak registrujeme roku 1380, kdy účty zachytily vysoké výdaje za

---

⁶³⁶ K názvu hradu viz Alfred MEICHE, *Der Name Ortenburg*, NLM 89, 1913, s. 117–124; Heinz SCHUSTER-ŠVEC, *Der Name des tausendjährigen Bautzen/Budysin und seine Ortenburg*, Lětopis 46, 1999, s. 91–94; Cornelius GURLITT, *Das Schloß (Ortenburg)*, in: Beschreibende Darstellung der älteren Bau- und Kunstdenkmäler des Königreichs Sachsen 33, Heft: Bautzen (Stadt), Dresden 1909, s. 170–193; Joachim MEFFERT, *Die Ortenburg in Bautzen – Der archäologische Forschungsstand und die Ausgrabungen von 1999–2001*, Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 44, 2002, s. 75–178; Matthias WILHELM, *Die Bautzener Ortenburg*, in: Besunzane – Milzener – Sorben, ed. Jasper von Richthofen, Görlitz/Zittau 2004, s. 44–53; L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 483–486.

⁶³⁷ Viz Ch. G. KÄUFFER, *Abriß der oberlausitzischen Geschichte* 1, s. 407; CH. G. HOFFMAN, *Scriptores rerum Lusaticarum*, s. 332.

⁶³⁸ CDLS 3, s. 10.

vápno, kámen a písek a rovněž byly vypočítány výdaje za stavbu hradeb a vodního příkopu. V roce 1384 pak následovaly ještě další, zejména bezpečnostní úpravy, tj. zbudování hradeb a schodiště na obranou věž. Zřejmě k poslednímu zásahu do podoby rezidence přistoupil Jan roku 1391 po požáru města, který podle všeho poškodil přízemí domu. Město toho roku poskytlo svému správci stavební materiál na opravu chodeb, kuchyně a komory.⁶³⁹ Ve vévodově rezidenci sídlili po jeho boku zhořelečtí fojtové, tedy Beneš Berka z Dubé a Anselm z Ronova. Po roce 1396 z jasných důvodů význam Zhořelce coby rezidenčního sídla upadl a centrem zeměpanské správy se znovu stal pouze Budyšín, což platilo i o spojení úřadu zemského fojta.

Václav IV. navštívil v průběhu své samostatné vlády Zhořelec celkem dvakrát, a to v letech 1381 a 1408. Při první návštěvě bohužel nejsme schopni doložit, kde se král ubytoval, ale s velkou pravděpodobností to bylo právě v domě bratra Jana, který byl pro tyto účely i zbudován. Při návštěvě města v roce 1408 zde pobývala s jistotou královna Žofie i se svým doprovodem, český král naopak využil k ubytování měšťanský dům zvaný Schönhof u zhořelecké radnice. Dle kronikářských zpráv nechali zhořelečtí radní dokonce spojit první patro paláce s radnicí provizorní dřevěnou lávkou pro větší pohodlí panovníka (viz i níže). Díky Václavově návštěvě a pobytu v domě se ještě v roce 1479 říkalo zdejší ložnici „*des kuniges kamer*“. Dnešní podoba Schönhofu pochází z doby po roce 1525, kdy proběhla rozsáhlá přestavba po ničivém požáru. Značná část byla také poničena při bombardování města v roce 1945. Původní středověká budova na tomto místě stála snad již na konci 13. století, tedy v době vzniku zhořelecké radnice, a zdá se, že byl dům od počátku i v majetku městských radních. V době návštěvy krále roku 1408 byl majitelem nemovitosti snad radní Mikuláš Mertin, jenž byl členem jedné z nejvýznamnějších patricijských rodin ve městě.⁶⁴⁰

Na pomyslném chvostu rezidenční sítě pak stojí vzdálená Dolní Lužice, kde se do roku 1370, kdy byla země inkorporována k České koruně, neprosadilo žádné přirozené správní centrum, což velmi komplikovalo vládu nad touto zemí. Karel IV. se zřejmě pokusil tuto situaci změnit a značně favorizoval město Luckau, které leželo ve východní části Dolní Lužice. Této teorii nasvědčuje výrazná podpora královského města a výstavba farního kostela sv. Mikuláše. I Václav IV. v prvních letech své samostatné vlády město

---

⁶³⁹ Srov. L. BOBKOVÁ a kol., *Jan Zhořelecký*, s. 39, kde autorka uvádí i odkazy na příslušné záznamy ve zhořeleckých účtech.

⁶⁴⁰ Srov. Richard JECHT, *Geschichtliches zum Schönhof in Görlitz*, NLM 84, 1908, s. 134–144.

nadával svými milostmi a převzal i některé stavební práce ve městě. Nakonec se však Luckau jako správní centrum neprosadilo. V době správy země Janem Zhořeckým (1384–1396) vzrostl význam Gubenu, který chvíli plnil funkci přirozeného centra východní části země. Není však možné doložit, zda vůbec a jaký dům pro své potřeby Jan využíval. O případné rezidenci by se dalo uvažovat i v pohraničním Spremburgu, který držel Jan jako léno. Jako trvalé správní centrum země se nakonec později prosadilo město Lübben. Václav IV. zemi navštívil několikrát, nejprve se svým otcem a v roce 1381 sám, kdy zajel do Spremburgu a Luckau. Prameny nás bohužel o konkrétním místě ubytování krále neinformují.

Co se týče dalších korunní zemí, tak v Braniborsku plnil roli rezidenčního centra od počátku připojení k České koruně hrad Tangermünde, který nechal pro tyto účely zbudovat Karel IV. Král Václav se však za celou dobu své samostatné vlády do markrabství nevypravil, jelikož zemi drželi jeho příbuzní, a tudíž nikdy nenavštívil ani Tangermünde.⁶⁴¹ Komplikované to pak bylo se sídly v Horní Falci, protože ve václavské době došlo k podstatnému umenšení teritoria, které český král ovládal. V době vlády císaře Karla IV. byl správním centrem Sulzbach a reprezentativní funkci plnil nedaleký hrad Lauf, kde se dodnes nachází slavná znaková galerie vyobrazující více než stovku erbů šlechty z korunních zemí.⁶⁴² Po zastavení značné části Nových Čech se hlavní město přesunulo do Auerbachu, kde nechal císař kolem roku 1373 vybudovat správní sídlo Schlosshof, kde podle všeho sídlil i králův hejtman. Při svých cestách dům pro ubytování několikrát využil sám Karel a později i Václav IV., na což dodnes upomíná pamětní deska umístěná v blízkosti bývalého sídla, ze kterého do dnešní doby nezbylo téměř nic. Přítomnost krále Václava v Auerbachu lze z pramenů s jistotou doložit na konci února 1387, ale s velkou pravděpodobností město navštívil při svých cestách po říši vícekrát.⁶⁴³ V nejvzdálenější korunní zemi, rodovém Lucembursku, plnil funkci hlavní rezidence vévody Václava Lucemburského především Coudenbergský palác v Bruselu, který se však nacházel mimo území České koruny. Oblíbenými sídly uvnitř teritoriální unie byl pak

---

⁶⁴¹ Viz Lenka BOBKOVÁ, *Hrady Karla IV. v Laufu a Tangermünde: panovnícká reprezentace vepsaná do kamene*, in: *Verba in imaginibus: Františku Šmahelovi k 70. narozeninám*, edd. Martin Nodl – Petr Sommer, Praha 2004, s. 141–157.

⁶⁴² Srov. Josef PILNÁČEK, *České heraldické památky na hradu Laufu u Norimberka*, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 57, (1949), s. 65–77; zejména pak Vladimír RŮŽEK, *Česka znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka z roku 1361. Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.*, *Sborník archivních prací* 38, (1998), s. 37–311; TÝŽ, *Erbovní výzdoba na hradě Laufu u Norimberka*, in: *Lucemburkové*, edd. F. Šmahel – L. Bobková, s. 442–446.

⁶⁴³ Srov. Václavův itinerář in: I. HLAVÁČEK, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen*, s. 412.

starobylý Lucemburk a také Ivoix (dnes Carignan), jimž na významu dodávaly zejména návštěvy českých králů. Sám Václav IV. v obou zmíněných městech strávil poměrně dlouhý čas při svých dvou velkých výpravách, a to v roce 1384, kdy se vydal po smrti strýce do Lucemburska převzít vládu, a pak hlavně v průběhu remešské cesty v roce 1398.⁶⁴⁴ V jednotlivých lenních slezských knížectvích rovněž najdeme několik významných rezidencí a zeměpanských sídel v pravém slova smyslu, jejichž význam se odvíjel od postavení jednotlivých vládnoucích knížat, kteří zde trvale sídlili. Výstavné rezidence najdeme ve 14. a 15. století například v Břehu, Minsterberku, Zaháni, Hlohově či Opolí. Opomenout bychom ale neměli ani rezidenci knížat v Opavě anebo brněnskou rezidenci moravské sekundogenitury.⁶⁴⁵

Vraťme se ale nyní k samotné reprezentaci panovníka, která se dá vysledovat zejména na základě jeho osobní přítomnosti. Jakákoliv návštěva korunovaného vládce byla po celý středověk prvořadou událostí a znamenala velký zážitek pro místní obyvatelstvo a všechny přítomné. Král svým příjezdem demonstroval královský majestát, většinou za dodržení řady ceremoniálních zvyklostí či rituálů a za doprovodu různých dalších festivit. V silně ritualizované středověké společnosti měly tyto královské vjezdy (tzv. *adventus regis*)⁶⁴⁶ často velmi konkrétní podobu a řídily se stanovenými pravidly a úkony. Nejednalo se ovšem o zcela závazné normy ceremoniálu v pravém slova smyslu, ale spíše o použití forem ze stávajícího repertoáru s ohledem na aktuální situaci a kulturní tradici. V českém prostředí můžeme takovou speciální a účelovou modifikaci královských vjezdů do měst vysledovat od konce 14. století na příkladu tzv. *holdovacích cest*.⁶⁴⁷ Tento fenomén bude předmětem následující podkapitoly.

---

⁶⁴⁴ Srov. Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Rezidence Václava Českého, vévody lucemburského a brabantského, jejich funkce a úloha v rodinných a „mezinárodních“ vztazích*, in: *Rezidenční a správní centra*, edd. L. Bobková – J. Konvičná, s. 527–573, k Lucemburku a Ivoix zejména s. 536–540.

⁶⁴⁵ L. BOBKOVÁ, *Rezidenční a správní centra*, s. 41–44 i s dalšími odkazy na sekundární literaturu.

⁶⁴⁶ Ceremoniál byl odvozen od novozákonního vjezdu Kristova do Jeruzaléma (*adventus domini*). K tématu existuje široká škála literatury, zde pouze výběrová bibliografie viz Bernard GUENÉE – Françoise LEHOUX, *Les Entrées royales françaises de 1328 à 1515*, Paříž 1968; Gordon KIPLING, *Enter the king: theatre, liturgy, and ritual in the medieval civic triumph*, Oxford 1998; Geritt Jasper SCHENK, *Zeremoniell und Politik. Herrschereinzüge im spätmittelalterlichen Reich*, Köln 2003; František ŠMAHEL, *Cesta Karla IV. do Francie 1377–1378*, Praha 2006; Peter JOHANEK – Angelika LAMPEN (edd.), *Adventus: Studien zum herrscherlichen Einzug in die Stadt*, Köln 2008; Robert ANTONÍN – Tomáš BOROVSÝ, *Panovnícké vjezdy na středověké Moravě*, Brno 2009.

⁶⁴⁷ K holdovacím cestám obecně viz Mlada HOLÁ, *"Fuit honorifice susceptus": holdovací cesty českých panovníků do Vratislavi v pozdním středověku*, in: *Rezidence a správní sídla*, ed. L. Bobková – J. Konvičná, s. 273–299; TÁŽ, *Holdovací cesty českých panovníků do Vratislavi v pozdním středověku a raném novověku (1437–1617)*, Praha 2012; Martin ČAPSKÝ, *Král obklopený kacíři. Slavnosti na počest Ladislava Pohrobka ve Svidnici a ve Vratislavi*, in: *Rituály, ceremonie a festivity*, edd. Martin Nodl – František Šmahel, Praha 2009, s. 65–76; L. BOBKOVÁ, *Přivítat a pohostit. Holdovací cesta krále*

Holdovací cesta Václav IV. do vedlejších zemí v roce 1381

Pojem holdovací cesta je odvozen od základního rituálu spojeného se složením přísahy věrnosti příslušné země, města či skupiny osob králi. Holdování nemuselo být vázáno na konkrétní místo a v mnoha případech hold probíhal mimo danou zemi, často na pražském dvoře panovníka, což platilo právě za Lucemburků. V pozdím středověku se pak ale stalo složení této přísahy nezbytnou součástí holdovacích cest. Jednalo se o vůbec první návštěvu panovníka v korunních zemích po usednutí na trůn, kdy se nový zeměpán vypravil obhlédnout své nové državy.⁶⁴⁸ Samotný pojem je novodobým konstruktem a toto označení v soudobých pramenech nenajdeme. To ovšem neplatí o obsahu a formě provedení tohoto ceremoniálu. Velmi konkrétní představu o tomto fenoménu získáváme díky nerealizovanému zákoníku císaře Karla *Codex Carolinus*, dnes označovaném jako *Maiestas Carolina*, kde byl speciální případ tohoto královského adventu popsán. Dílo vzniklo v 50. letech 14. století a jistě reagovalo na dosavadní ceremoniální zvyklosti, možná ještě z přemyslovské doby.

Karlův zákoník hovoří o návštěvě panovníka ve vedlejších zemích v kapitole deset, kde je vyjmenováno několik měst, která měla krále náležitě přivítat. Vedle Prahy a Kutné Hory zde nalezneme také hornolužický Budyšín a slezskou Vratislav. Tuto čtveřici měst měl panovník navštívit ideálně před svou korunovací anebo v době po ní. V textu je jasně zmíněno, že tento první příjezd nového krále do města měl proběhnout za jasně stanovených ceremonií a pravidel, a byla mu přikládána značná důležitost. Měšťané měli vyjít v ústrety před město a předat přijíždějícímu monarchovi na znamení míru klíče od městských bran. Ještě před předáním klíčů a samotným vstupem do města měl panovník sesednout z koně a učinit obvyklou přísahu dotknutím se evangelia. Dále byl povinen slíbit, že bude dodržovat všechna práva dané země a nezcizí žádná města ani hrady Českého království a zemí k němu příslušejících (*mensam*). Poté již nic nebránilo jeho slavnostnímu vstupu a za všeobecného veselí měli tamní obyvatelé panovníka ve městě přivítat.⁶⁴⁹ Takto obšírně tedy popsal císařův nerealizovaný zákoník ideální první návštěvu nového panovníka v českých městech, ale také v Horní Lužici a ve Slezsku. Kodex sice formálně v platnost nevešel, ale jistě ve velké míře odrážel státoprávní praxi

---

Ladislava do Horní Lužice roku 1454, in: Dvory a rezidence 3, edd. D. Dvořáčková-Malá – J. Zelenka, s. 253–270; táž a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 244–275.

⁶⁴⁸ Ke skládání holdů nejlépe Lenka BOBKOVÁ, *Českému králi a koruně chceme zachovávat věrnost. Lenni a holdovací přísahy v zemích České koruny v pozdním středověku na příkladu Slezska a Horní Lužice*, in: Rituály, ceremonie a festivity, edd. M. Nodl – F. Šmahel, s. 51–64.

⁶⁴⁹ Otištěno in: *AC* 3, s. 89–91.

Lucemburků a můžeme tedy tento zápis o tzv. *holdovací cestě* do vedlejších zemí považovat za normativní. Návštěva, která výše popsaná kritéria splňovala, byla zřejmě cesta Václava IV. do korunních zemí na konci jara roku 1381. Pramenů je až žalostně málo, ale některé zmínky v kombinaci s analogiemi, mohou obraz poměrně dobře vykreslit a nabídnout možnou podobu této slavnostní události, která zejména na svém konci nabrala nečekaný rozměr.

Český král nemusel se svou holdovací cestou (pokud ji tak budeme nazývat) příliš spopíchat, protože lenní sliby získal už v letech 1378–1379, a to od Vratislavi, některých slezských knížat a hornolužických měst Budyšina, Kamence a Žitavy. Jako poslední složili hold králi Zhořelečtí, kteří tak učinili v prvním květnovém týdnu 1381 v Praze.⁶⁵⁰ Pro Dolní Lužici a Braniborsko se žádné podobné sliby věrnosti nedochovaly, jejich existenci lze pouze předpokládat. O přípravné fázi této výpravy nic nevíme a nevíme ani to, kdy přesně pojal Václav IV. záměr se na svou cestu vydat. Možná vše značně urychlily zprávy o rostoucích nepokojích ve slezské Vratislavi, a proto se král nejdéle na jaře roku 1381 rozhodl do korunních zemí zajet. Ze zhořeleckých radničních účtů víme, že někdy kolem 28. dubna 1381 jednal Václav v Praze s žitavskou a zhořeleckou delegací. Hlavní motivací schůzky byla pře obou měst o obchod s borytem barvířským, ale v té době jistě už panovník cestu plánoval a mohl s přítomnými probírat i logistické záležitosti.⁶⁵¹

Zajímavé je také složení královského doprovodu. Nejsme sice v tomto směru příliš dobře informováni, ale na základě relačních poznámek listin, jež Václav IV. po cestě vydával, je možné v hrubých obrysech členy výpravy zmapovat. Na prvním místě se jednalo o vratislavského hejtmana Těmu z Koldic a hornolužického fojta Beneše Škopka z Dubé. Zda s králem oba mužové vyrazili z Prahy není z pramenů zřejmé. Hejtman Těma je naposledy ve Vratislavi doložen v prosinci 1380, takže se zdá, že tou dobou v hlavním městě pobývat mohl. U fojta Beneše to tak jisté není, protože ten mimo jiné plnil funkci hofmistra Jana Zhořeleckého a radniční účty dokládají jeho přítomnost ve Zhořelci 5. května 1381, tedy zhruba v době možného odjezdu krále z Prahy.⁶⁵² Mezi dalšími členy doprovodu figuroval dvorský maršálek Jan Čuch ze Zásady (†1408)⁶⁵³ a králův komorník Jindřich Škopek z Dubé (†1395).⁶⁵⁴ U těchto dvou osob lze naopak

---

⁶⁵⁰ Listiny viz Příloha I. Katalog písemností, č. 3, 14–16 a 24.

⁶⁵¹ Viz *CDLS* 3, s. 79.

⁶⁵² *Tamtéž*, s. 78.

⁶⁵³ Srov. J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 706, který však jeho úřad dvorského maršálka pomíjí. Byl jím s jistotou v letech 1380–1399.

⁶⁵⁴ Viz medailonek *Tamtéž*, s. 718

skoro s jistotou předpokládat, že krále doprovázely již z Prahy, už jenom z prosté povahy jejich úřadů, které byly úzce spojené s přípravami a logistikou dvorského cestování. Klíčovou osobu v doprovodu byl také lübecký biskup Konrád (III.) z Geisenheimu, který se na pražském dvoře pohyboval už v době vlády císaře Karla a Václav IV. ho většinou pověřoval diplomatickými jednáními v říši. Působil také v panovnické kanceláři, kde je jako relátor doložen mezi lety 1380–1384. Zda s králem cestoval už z Prahy anebo se k němu připojil později nevíme.⁶⁵⁵ Posledním doloženým členem byl pak nový magdeburský arcibiskup Ludvík Míšeňský, který se zřejmě ke králi připojil až v Horní Lužici.⁶⁵⁶

Je poměrně těžké určit přesné datum králova odjezdu z Prahy. Někteří badatelé kalkulují s prvním květnový týdnem,⁶⁵⁷ jiní zase až s koncem května, konkrétně po 23. květnu, kdy měl panovník ještě vydat v hlavním městě pod svým jménem listinu.⁶⁵⁸ Někdy v tomto intervalu se Václav IV. na cestu vydal, blíže odjezd určit nelze, protože první pevné datum je až 12. červen, kdy je král doložen ve Zhořelci. V sídelním městě bylo po celý květen poměrně rušno (vlastně už od dubna) kvůli konání slavnostního turnaje, který pořádal vévoda Jan Zhořelecký. Dorazila na něj i Janova a Václavova sestra, princezna Anna Lucemburská, která se měla za nedlouho provdat do Anglie. Její přítomnost ve městě dokládají zhořelecké účty, které zachytily částku jedné kopy grošů vyplacené šaškům za zábavu pro „*sororis regis*“.⁶⁵⁹ Přítomnost krále účty nezmiňují. Princezna Anna zřejmě setrvala ve městě až do příjezdu svého královského bratra.

Král tedy vyjel z Prahy nejpozději 23. května v doprovodu svých dvořanů, a pro cestu do Budyšína použil zřejmě Žitavskou cestu, jež se tradičně do Horní Lužice užívala. Je to ale pouze hypotéza, protože se nedochovaly žádné prameny, které by například v Žitavě či jiných městech, královu přítomnost dokládaly. Kupodivu nemáme konkrétní zprávy ani o příjezdu do Budyšína, což trochu zaráží vzhledem k tomu, že se jednalo o hlavní město Horní Lužice, kde se měl odehrát dle výše popsaného kodexu slavnostní ceremoniál. Jedinou zmínku v tomto ohledu zachytily zhořelecké účty. Jan Zhořelecký se dle zápisu kolem 26. května vydal za králem ze Zhořelce do Budyšína, zřejmě aby byl

---

⁶⁵⁵ Srov. I. HLAVÁČEK, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen*, s. 195–197.

⁶⁵⁶ Ludvík Míšeňský vystřídal v dubnu 1381 v úřadu králova dvořana Petra Jelito (†1387). Jeho účast na holdovací cestě je klíčová, protože většina Dolní Lužice a Braniborska správně spadala pod magdeburské arcibiskupství a slušelo se udržovat status quo, jak bylo naznačeno výše.

⁶⁵⁷ L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 255.

⁶⁵⁸ *UB Zittau*, s. 128–129, č. 458, datum uvádí také ve Václavově itineráři I. HLAVÁČEK, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen*, s. 405.

⁶⁵⁹ *CDLS* 3, s. 79.

přítomen slavnostnímu uvítání. Do města ho měla doprovázet zhořelecká delegace, konkrétně je doložen purkmistr Nicze Gunzel (*magsiter consulum*)⁶⁶⁰, radní Petr Rote a Jan Ermilricus a mnozí další urození mužové spolu s lučištníky (*multi domicelli et sagittarii*).⁶⁶¹ Vévoda Jan však brzy z města odjel, možná proto, aby dohlédl na přípravu uvítání ve Zhořelci. Je pravdou, že až do králova příjezdu 12. června lze doložit zvýšenou aktivitu zhořeleckých posílů.⁶⁶²

Král Václav IV. se svým doprovodem zamířil do Dolní Lužice, konkrétně do Sprembergu, jednoho ze sídel vévody Jana, ale také do královského Luckau. V jakém pořadí panovník města navštívil nevíme, pravděpodobněji se jeví varianta Luckau-Spremburg než naopak. Král se zde setkal i se zástupci ostatních měst, kteří mu zřejmě složili slib věrnosti. Nic bližšího o této králově zastávce nevíme. Sami Zhořelečtí na tuto delegaci dle radničních účtů vynaložili 6 a ½ kopy grošů. Už 2. června vyslal panovník ze Sprembergu do Zhořelce svého posla, který měl zřejmě tamní informovat o jeho plánovaném příjezdu. V téže době se ve Zhořelci odehrála nespécifikovaná slavnost, které se účastnili i Budyšínsťi, jež Zhořelečtí uctili pivem a vínem v celkovém nákladu 10 kop grošů.⁶⁶³

Do města pak panovník dorazil o deset dní později, tj. 12. června 1381. Zde jsme poprvé schopni pramenně doložit proběhnuvší ceremoniál *adventus regis*, který zachytily radniční účty města Zhořelce. Nedožíváme se toho však příliš, což je dáno samotnou povahou pramene. Účty úsporně informují o tom, že „*in vigilia corporis Christi*“ vstoupil panovník do města za dodržení zvyklostí královského adventu (*in adventu domini nostri regis*), na jehož počest bylo podáváno galské a francouzské víno (*pro honore ejus pro vino Gallico et vino Francigeno 6 sch.*).⁶⁶⁴ Dále jsou zde uvedeny výdaje města na slavnostní hostinu pro Václava IV., konkrétně čtyři a půl kopy grošů zaplatili radní za veprové a hovězí maso (*carnibus vaccinis et castorinis*), čtyři kopy grošů za dvě míry sukna (*duobus pannis*), zřejmě na ubrus na královskou tabuli, a konečně 12 kop grošů připadlo na další nespécifikované výdaje (*pecunia parata*). Na stejném místě se v účtech také poprvé dozíváme o královském doprovodu, pro které Zhořelečtí nachystali dostatek vína a piva. Konkrétně je zde zmíněn magdeburský arcibiskup (*pro honore domini*

---

⁶⁶⁰ Purkmistrem se stal na konci roku 1380 a snad jím byl i v době návštěvy Václava IV. v Horní Lužici, srov. například RA Görlitz, lose Urkunden, sign. 112/77.

⁶⁶¹ *Magister consulum, Ermilricus, Petir Rote et multi domicelli et sagitarii* (viz CDLS 3, s. 80).

⁶⁶² Viz CDLS 3, s. 80.

⁶⁶³ Viz *Tamtěž*, s. 80.

⁶⁶⁴ *Tamtěž*, s. 80, řádek 25–27.

archiepiscopi de Megdeburg), dále fojt Beneš Berka (*domini de Berken*), hejtman Těma z Koldic (*dominum Thymo de Coldicz*) a biskup Konrád (*domini episcopi de Lubek*). Všichni výše zmínění byli tedy s králem s jistotou ve Zhořelci a lze předpokládat, že krále doprovázeli už z Budyšina do Dolní Lužice a pokračovali s ním následně i do Vratislavi, kde je přítomnost některých z nich explicitně doložena, jak ještě uvidíme. Proběhl zřejmě i blíže nespecifikovaný dramatický program, protože město vynaložilo prostředky na herce a společníky pro vzácné hosty. Radní nezapomněli ani na šašky, strážce městských bran, posly, kuchaře (*joculatoribus, torwertern, curisoribus, cocis*) a „*alli diversis*“, za něž zaplatili z městské kasy celkem 2 kopy grošů.⁶⁶⁵

Panovník se ve městě příliš dlouho nezdržel a patrně už před 16. červnem město opustil. Jeho další zastávkou byl pak svídnicko-javorský Lvovek, kde ho také zastihl zhořelecký jízdní posel, vyslaný městskou radou.⁶⁶⁶ Václav IV. pak pokračoval do hlavního města knížectví, do Svídnice, kde je doložen pouze na základě listiny vydané 28. června 1381. Tou dobou byl ale už s jistotou ve Vratislavi, takže je nutné jeho odjezd trochu posunout, minimálně o jeden či spíše o dva dny, vzhledem k velikosti jeho doprovodné kohorty. Daná listina tedy zřejmě byla vydána s lehkým zpožděním, tedy až po králově odjezdu. Nic bližšího se k pobytu ve Svídnici zrekonstruovat nedá, protože jinak spolehlivý *Landbuch* není pro rok 1381 dochován, a ani jiné prameny nejsou k dispozici. Zastávka v knížectví však byla pro Václava IV. sama o sobě nesmírně důležitou, protože se jednalo o budoucí přímou državu České koruny a země *via facti* českému králi již patřila.

Poslední královou zastávkou na jeho holdovací cestě byla slezská metropole Vratislav, kam král dorazil 28. června 1381. Na okraj je potřeba zmínit, že král přijížděl do rozbouřených poměrů a nad městem byl vyhlášen interdikt, jak bylo obšírně popsáno v jedné z předchozích kapitol. O pobytu panovníka ve městě, včetně snad spolehlivé datace jeho příjezdu, nás informuje soudobá kronika Janka z Czarnkowa, která nebyla v českém bádání doposud příliš reflektována. To je potřeba napravit i vzhledem k žalostné absenci českého dvorského kronikářství václavské doby. Jan byl polský kronikář, kancléř polského krále Kazimíra Velikého a hnězdenský arcidiakón, který patřil mezi nejvýznamnější polské královské historiografy 14. století. Jeho poněkud tendenční kronika mapuje léta 1370–1384 a vznikala mezi lety 1377–1385. Dílo bylo sepsáno

---

⁶⁶⁵ CDLS 3 s. 81, řádek 2–3. Srov. L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 255–256.

⁶⁶⁶ *Tamtéž*, s. 81, řádek 13 (*nuncius equerstris versus Lenberg*).

latinsky a dnes ho známe z celkem 9 rukopisů pocházejících z 15. století, přičemž originál z 80. let se nedochoval. Samotná kronika se vyskytuje jako součást slavné polské *Velké kroniky*.⁶⁶⁷

Relace o českém králi se vyskytuje celkem na 3 foliích, konkrétně na fol. 181–183. Sám Jan této královské návštěvě přítomen nebyl a zřejmě využil informace od některého ze svých informátorů ve Vratislavi. Dílo má jasně protikrálovský tón, což lze vzhledem k původu kronikáře zcela pochopit. Absence jiných soudobých narativních pramenů znemožňuje jakoukoliv komparaci, a proto nutně dostáváme poměrně jednostranný a negativní pohled na návštěvu českého krále ve Vratislavi. Ze své pozice duchovního a stoupence polského krále Kazimíra Jan zcela logicky hodnotil počínání krále Václava jako zavrženíhodné. Kronika se vymezuje i proti samotnému městu a vratislavským radním. Hlavním přínosem díla je tedy bezpochyby popis politicko-hospodářského konfliktu pivní války a jejího průběhu. Jan z Czarnkowa však v relaci zmínil některé zajímavé detaily, které nám umožňují vhléd do ceremoniální roviny královny návštěvy, jež nebývá příliš zdůrazňována. Při konfrontaci kronikářského zápisu s jinými prameny, a čtením mezi řádky, je možné vytvořit přibližný obraz toho, jak mohl slavnostní vjezd panovníka do města vypadat či spíše to, jak nevypadal.

Panovnický vjezd do města z hlediska ceremoniálu vycházel z několika neměnných ritualizovaných částí, bez kterých většinou nemohl proběhnout. Jednalo se o 1) přípravy uvítání, 2) setkání s vítacím poselstvem u města, 3) slavnostní přivítání u brány, včetně předání klíčů od města, 4) vstup branou a procesí skrze město, a konečně 5) bohoslužba v hlavním chrámu s následným ubytováním krále.⁶⁶⁸ To, co je ale vždy nejzajímavější, jsou zejména odchylky od tohoto ideálního panovnického vjezdu. A právě návštěva Václava IV. ve Vratislavi je těchto odchylek plná a velmi se vymyká tradičnímu pojetí přivítání krále ve městě, *nota bene*, když se jednalo o holdovací cestu zeměpána a první návštěvu korunovaného krále v zemi od jeho nástupu na trůn.⁶⁶⁹ Svou roli zde sehrála aktuální vnitropolitická situace ve městě, kdy členové kapituly spolu s biskupem vyhlásili nad městem interdikt a odebrali se do přilehlého biskupského sídla v Nise. To se

---

⁶⁶⁷ Srov. viz zde, pozn. č. 42, k osobě autora nejlépe Marek DERWICH, *Janko z Czarnkowa (ok. 1320–1386), wobec Śląska i Czech*, in: *Slezsko – země Koruny české*, Díl B, s. 539–545. Kroniku přímo využila v českém prostředí například Marie BLÁHOVÁ, *Kandidatura Jana ze Středy na úřad vratislavského biskupa*, in: *Tysiącletnie dziedzictwo kulturowe diecezji wrocławskiej*, ed. Antoni Barciak, Katowice 2000 s. 86–104.

⁶⁶⁸ Takto formuloval jednotlivé části adventu J. G. SCHENK, *Zeremoniell und Politik*, s. 238–242.

⁶⁶⁹ Koncept rozpracovat Peter von Moos, který se zamýšlel na chybami, odchylkami a nedopatřeními v předmoderní době, viz TÝŽ, *Der Fehltritt: Vergehen und Versehen in der Vormoderne*, Köln 2001.

nutně promítlo do samotného ceremoniálu *adventus regis*, z něhož se minimálně dvě ritualizované části nemohly samy o sobě odehrát.

Panovník tedy přijel do města 28. června 1381 (*quarta die post festum sancti Johannis Baptistae*), jak nás informuje Jan z Czarnkowa.⁶⁷⁰ Komplikace nastaly zřejmě už ve chvíli samotného uvítání před Vratislaví. Duchovní patřili, vedle radních, patricijů či zemské šlechty, mezi hlavní aktéry panovnického vjezdu, tím spíš, že Vratislav byla i biskupským sídlem. Václav Lehnický však tou dobou dlel v přilehlé Nise spolu s celou kolegiátní kapitulou, takže se panovnického adventu s jistotou neúčastnil. O setkání před branami města sice nic bližšího nevíme, ale německý historik J. G. Schenk ve své rozsáhlé práci o ceremoniálu a politice zdůraznil, že pokud se duchovní z jakýchkoliv důvodů neúčastnili slavnostního královského adventu, znamenalo to z jejich strany jasný signál neuznání autority přijíždějícího panovníka.⁶⁷¹ Někteří církevní hodnostáři se však přivítání zúčastnili a ve městě přítomni byli, například opat Marek od sv. Vincenta či augustiniánský opat od Panny Marie na Písku, a zřejmě i farní klérus. Nejvyšší duchovní elity však absentovali, což krále muselo velmi rozladit, byť to nebylo za dané situace nic nepochopitelného.⁶⁷²

Bohužel nevíme, jak přesně do města Václav IV. se svou družinou vstoupil ani jak tento průvod městem vypadal. Víme však, že se vlivem platícího plošného interdiktu nekonala bohoslužba v nejvýznamnějším chrámu ve městě, tj. v katedrále sv. Jana Křtitele. Odepření mše přicházejícímu králi muselo budit rozpaky a znamenalo to odklon od běžné praxe královského vjezdu. Král spolu se svými dvořany však nakonec o bohoslužbu ochuzen nebyl, protože situaci zachránili augustiniáni eremiti z kostela sv. Stanislava, Václava a Doroty, kde se údajně mše konala, za zvuku zvonů a varhan.⁶⁷³ Jednalo se o zajímavý moment, protože augustiniáni tím vyjádřili podporu a loajalitu českému králi a vlastně i samotnému rituálu panovnického vjezdu, kterému byli jistě i přítomni. Riskovali tím ale na druhou stranu vysoký trest za neuposlechnutí příkazu vratislavského biskupa. Jen na okraj je nutné zmínit, že konvent augustiniánů eremitů

---

⁶⁷⁰ Mladší kronika Jana Długosze, která bezpochyby z Jankovy kroniky vycházela, datuje příjezd krále už k 27. červnu (*vicesime septima Iunii advenit*, viz *Ioannis Dlugossi annales* 10, s. 83.). Kloním se spíše k datu 28. června, který přebírá i moderní historiografie.

⁶⁷¹ G. J. SCHENK, *Zeremoniell und Politik*, s. 267. O klíčové roli duchovních též R. ANTONÍN – T. BOROVSÝ, *Panovnické vjezdy*, s. 123–127.

⁶⁷² Viz *Kronika Jana z Czarnkowa*, s. 695.

⁶⁷³ Johann HEYNE, *Dokumentirte Geschichte des Bisthums und Hochstiftes Breslau* 1, Breslau 1860, s. 854–855 (informace převzata zřejmě na základě starších kronikářských záznamů, které ale autor necituje).

u sv. Doroty založil v 50. letech 14. století císař Karel IV. Augustiniáni také nefigurovali ve výčtu Janka z Czarnkowa o vyhnaných duchovních z města, zřejmě tedy žádným represím nečelili.⁶⁷⁴ Důležitost konání bohoslužby při králově příjezdu a pobytu ve městě podtrhuje i fakt, že opat Marek od sv. Vincenta králi, dle výpovědi kroniky, sloužení mše rovněž přislíbil, ale nakonec ze strachu z města i s celým konventem v noci po králově příjezdu uprchl do Polska.⁶⁷⁵

Církevní interdikt byl tedy velmi závažnou překážkou v uskutečnění celého ceremoniálu panovnického vjezdu a za těchto okolností bylo potřeba intenzivního vyjednávání na obou stranách, které celé královské návštěvě zřejmě předcházelo. Bylo tomu tak jistě i těsně před příjezdem Václava IV. do Slezska, nicméně bez většího úspěchu, alespoň prameny nedokazují opak. Panovník si zřejmě myslel, že vyřeší situaci s kapitulou ad hoc, což byla běžná vládní praxe. Kronikář Jan nás o tom ve své relaci přímo informuje a popisuje, že král žádal po svém příjezdu vratislavskou kapitolu, aby obnovila konání bohoslužeb ve městě na znamení radosti z jeho příjezdu (*ut in suo jocundo adventu divina celebrarent*). Václav IV. dokonce klerikům slíbil plnou náhradu škod v případě, že by se prokázalo provinění vratislavských měšťanů proti jejich právům. Překvapivě však ani kapitula a ani biskup neustoupili, což českého krále velmi rozčílilo a dle slov kronikáře záhy propadl nekontrolovatelnému hněvu (*rex furore succensus*).⁶⁷⁶ Popis běsnění českého krále a jeho vojska ve městě v noci z 28. na 29. června zaplnil značnou část kroniky Janka z Czarnkowa. Jelikož však nemáme žádný srovnávací pramen, musíme k jeho popisu událostí přistupovat obezřetně a nutně je třeba zohlednit jistou míru literární stylizace. Jak tedy konkrétně strávilo královské poselstvo své dny ve Vratislavi?

Dne 28. června král přijel do města, kde se mu dostalo vlažného přijetí. Tu samou noc, nechal Václav IV. svým ozbrojeným doprovodem zpusť v okolních vesnicích majetky patřící kapitule, která odmítla vyslyšet královny prosby a odvolat nebo porušit interdikt. Kde byl tou dobou král nevíme, kronikář sice zmiňuje, že panovník „*nocte civitatem Wratislawiensem exiens*,” ale zdá se nepravděpodobné, že by opustil pohodlí vratislavského hradu. Zřejmě tedy poslal na kapitulní statky pouze své ozbrojence. Hned druhý den ráno, na svátek sv. Petra a Pavla, nechal Václav zajmout opata od Panny Marie

---

⁶⁷⁴ K fundaci kláštera augustiniánu viz S. ULMAN, *Církevní politika Karla IV.*, s. 29–31.

⁶⁷⁵ Viz *Kronika Jana z Czarnkowa*, s. 695.

⁶⁷⁶ *Kronika Jana z Czarnkowa*, s. 697. Fenomén panovnického vjezdu a klatby/interdiktu trefně rozebral Srov. G. J. SCHENK, *Zeremoniell und Politik*, s. 267–275, na příkladu římského krále Ludvíka Bavora.

na Písku, který byl po dobu osmi dní internován na radnici. Kronika nezmiňuje důvod jeho uvěznění, ale údajně se mělo jednat o jednoho z nejhlasitějších odpůrců krále, který snad měl dokonce spolu s některými dalšími duchovními šířit o králi nenávistné projevy po městě.⁶⁷⁷ Kronikář zaznamenal také kořist, kterou vojáci přivezli z okolních statků 29. června na vratislavské náměstí, a to včetně dobytka, který měl být prodán na městském trhu. Jednalo se o 200 ovcí po třech haléřích a také o krávy s voly, jež měli být nabízeni za vědruňk, tedy ¼ hřivny. Češi (*Bohemi*) však dle slov kronikáře nenašli ve městě pro zboží dostatečný odbyt, a proto stádo vzali s sebou do Čech (*versus Bohemia pepulerunt*).⁶⁷⁸

Výše míněný opak Marek od sv. Vincenta pak zřejmě ze strachu slíbil sloužit následujícího dne bohoslužbu, nicméně v noci i s dalšími duchovními z města utekl a panovník dalšího dne, tj. 30. června, nadarmo čekal u dveří kostela na konání mše. To krále ještě více rozlítlo a nařídil proto, aby se jeho vojáci zmocnili církevních majetků i ve městě. Posádka postupně tyto statky obsadila a obohatila se také na kapitulním pokladu, což se vše mělo odehrát za přítomnosti samotného krále. Dle slov kronikáře dále královi vojáci vyjedli všechny zásoby a tyranizovali místní obyvatele. U relace kroniky Janka z Czarnkowa si nelze nevšimnout její podobnosti s mladšími popisy spanilých jízd husitských vojsk. Je možné, že autor, kompilující rukopis právě v polovině 15. století mohl mírně původní zápis upravit a přiřknout Václavu IV. rysy kacířského krále, který nezabránil šíření husitství. Zejména mladší raně novověké kroniky pak šly v této literární stylizaci ještě dále a připomínaly velmi barvitě činy českých kořistníků, kteří se převlékli do honosných duchovních rouch a uspořádali posměšný průvod vedoucí na vratislavské náměstí s cílem hanobit duchovenstvo, jehož majetky předtím zabavili.⁶⁷⁹ To je ovšem již trochu jiný příběh.

Poslední zajímavou zmínku v kronice z hlediska ceremoniálu je tvrzení, že král nechal uspořádat hostinu z ukořistěných zásob pro sebe a své společníky v prostorách kláštera Panny Marie a sv. Vincenta (*rex profugatis convivium praeparari*).⁶⁸⁰ Je otázkou, jak tuto skutečnost interpretovat. Nikdy se nedozvíme, zda se tato kronikářova historka zakládala na pravdě, nicméně mě přivedla k otázce, zda k nějaké hostině došlo při králově

---

⁶⁷⁷ Tak soudí Erich FINK, *Geschichte der landesherrlichen Besuche in Breslau*, Breslau 1897, s. 21, ovšem bez citace pramene. Opata označil za „hlavního křinklouna“ (Haupschreier).

⁶⁷⁸ *Kronika Jana z Czarnkowa*, s. 695.

⁶⁷⁹ Srov. E. FINK, *Geschichte der landesherrlichen Besuche in Breslau*, s. 21–22.

⁶⁸⁰ *Chronica longa*, fol. 181–182.

příjezdu první den, což byla konečná fáze panovnického adventu. Král s družinou se zřejmě ubytoval v císařském dvoře a dle mého názoru se hodokvas mohl odehrát (pokud se odehrál) jedině tam, zřejmě na náklady městské rady. Václav IV. se v císařském dvoře ubytoval při své návštěvě města v roce 1408, a proto soudím, že se tak stalo i v případě návštěvy v roce 1381, byť to nelze pramenně jakkoliv podložit. Ubytování na Dómském ostrově v blízkosti duchovních nepřipadalo v úvahu i s přihlédnutím k tomu, že starý knížecí hrad byl již několik desetiletí neobydlen. Václav IV. a jeho doprovod pak setrval ve Vratislavi minimálně do 13. června 1381, kdy panovníkovu přítomnost zachytila listina pro městskou radu.⁶⁸¹ O dalším programu panovníka a o zpáteční cestě do Čech víme jen to, že kolem 22. července byl panovník zpět v Praze. Zdá se tedy, že průvod učinil na cestě zpět pouze nutné zastávky na přenocování a pohyboval se poměrně rychle. Do hlavního města přijel s Václavem IV. s jistotou i vratislavský hejtman Těma z Koldic a biskup Konrád III. O přítomnosti dalších mužů z doprovodu nic bližšího nevíme.⁶⁸²

Zajímavé je se také se zamyslet, zda s králem na holdovací cestu vyrazila i manželka Johana Bavorská. První Lucemburkové s sebou své chotě na cesty většinou nebrali, ale u Václava IV. tomu bylo naopak, a to zejména v případě královny druhé manželky Žofie Bavorské. Co se Johany týče, tak zde narážíme na silný nedostatek pramenů. Ve zhořeleckých účtech královna pro dané období cesty nefiguruje, její jméno se v účtech objevilo o něco později, a to ve zmínce k 8. září 1381, kdy jí Zhořelečtí poslali do Prahy dvě vázy v hodnotě 4 kop grošů (*duo vasa regine versus Pragam pro 4 sch*).⁶⁸³ Tato zpráva spadá příhodně do blízkého období po proběhnutí holdovací cesty, nicméně to nedokládá Johaninu přítomnost po boku Václava IV. V tomto ohledu je také zajímavá účast Jindřicha Škopka z Dubé na cestě, protože Jindřich byl jednak novým královským komorníkem, ale hlavně zastával úřad hofmistra královny Johany (od roku 1376). Johana se tedy mohla po boku svého hofmistra cesty klidně zúčastnit. Je to však pouhá hypotéza a spíše se zdá, že se na cestu s Václavem IV. nevypravila, protože by to přinejmenším zachytily zhořelecké účty, které jsou v tomto ohledu jinak velmi spolehlivé a jež neopomněly zmínit přítomnost Václavovy sestry Anny Lucemburské ve městě na konci května 1381. Možná se v budoucnu podaří odhalit nějaké další prameny, které účast či neúčast královny na holdovací cestě více objasní.

---

⁶⁸¹ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 31.

⁶⁸² Dokládá to relační poznámka na listině z 22. července 1381 vydané v Praze, viz *CIM* 2, s. 735.

⁶⁸³ Viz *CDLS* 3, s. 85, řádek 26.

Královská návštěva ve Vratislavi roku 1404

Návštěva Václava IV. ve Vratislavi v polovině roku 1404 měla zcela jiný důvod než ta v roce 1381. Tentokrát se král do hlavního města knížectví vypravil hledat spojence proti bratru Zikmundovi po svém útěku z vídeňského zajetí. Panovníkův pobyt ve Vratislavi lze tedy bezpochyby vnímat jako snahu o politicko-mocenskou reprezentaci královského majestátu, s cílem zajistit si podporu polského krále Vladislava Jagella, ale také ještě prohloubit vzájemné vztahy se svými královskými leníky, kteří se v utvořené konfederaci z roku 1402 za krále jednoznačně postavili.

O přípravné fázi cesty toho moc nevíme. Jedinou zmínkou je schůzka Václava IV. s Vilémem Míšeňským v Žatci kolem 29. dubna,⁶⁸⁴ kde jistě oba mužové řešili plánovanou cestu do Vratislavska. Původně bylo setkání polského a českého krále naplánováno na konec května, ale celé jednání se nakonec posunulo a král vyrazil do Vratislavi později. Na jednáních na polském dvoře ho podle všeho měli zastupovat Jan Ratibořský a také lehnická knížata, v čele s biskupem Václavem.⁶⁸⁵ Ti všichni pak byli přítomni i ve Vratislavi v době návštěvy krále. Co se týče dalšího královského doprovodu, tak z hlavního města Koruny vyjel s králem Jan Krušina z Lichtenburka, králův hofmistr a svídnicko-javorský hejtman, který figuroval jako relátor Václavovy listiny v den odjezdu.⁶⁸⁶ Naopak, vratislavský hejtman Beneš z Choustníka je v přítomnosti panovníka doložen až ve Vratislavi, takže se ke králi zřejmě připojil až v průběhu. Dále se cesty účastnil Přemek Opavský, ale znovu nevíme, zda s králem vyjel už z Prahy. To samé platí pro míšeňského markraběte Viléma, který tou dobou pobývajících v Čechách. S knížetem Přemkem jeli podle všeho i další nespécifikovaní moravští páni (*dy Merrischen heren*), o čemž nás informuje list lehnického knížete Ruprechta.⁶⁸⁷

Víme také o čtveřici mužů, kteří s králem s jistotou nejeli, protože byli pověřeni správou Čech v době jeho nepřítomností. Jednalo se o markraběte Jošta Moravského, dále o arcibiskupa Zbyňka Zajíce z Házmburka, zemského písaře Bočka z Kunštátu (†1416/1417) a Břeňka ze Skály († po 1407), bývalého králova hofmistra.⁶⁸⁸ K této skupince patřil také markrabě Prokop, který byl ještě v létě 1404 internován ve vězení, což platilo i pro králova podkomořího Zikmunda Hulera, jenž se z Vídně vrátil až na

⁶⁸⁴ Václavovu přítomnost ve městě dokládají listiny z 29. dubna, viz *CIM 2*, s. 984.

⁶⁸⁵ Srov. V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 564.

⁶⁸⁶ *AC 35*, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1935, s. 245 (*per dominum Crussinam magistrum curie*)

⁶⁸⁷ K listu viz níže.

⁶⁸⁸ Viz *CDM 13*, s. 333–334, č. 323.

podzim téhož roku.⁶⁸⁹ Stejně jako v případě holdovací cesty roku 1381 se i zde nabízí otázka, zda krále Václava do Vratislavi doprovodila manželka Žofie. Kvůli žalostnému nedostatku pramenů to však nejsme schopni, jakkoliv doložit. Soudím, že se královna cesty zúčastnila, vzhledem k tomu, že s králem jela roku 1398 do Remeše a i na následující výpravu do Horní Lužice a Slezska roku 1408.

Průběh samotné cesty do Vratislavi pak lze zrekonstruovat zejména díky písemnostem, které panovník po cestě vydával. Před odjezdem dlel král na Žebráku, kde byl přítomen ještě 11. května⁶⁹⁰ a několik dní na to se zřejmě vypravil do hlavního města. Naposledy ho prameny v Praze zachytily 23. května 1381,⁶⁹¹ a ještě týž den je Václavova přítomnost doložena v Záběhlicích (*Zabiehlitz*), které se nacházejí šest kilometrů východně od Vyšehradu. Panovník se mohl ubytovat buď na hradě litomyšlského biskupa (současný Záběhlický zámek), anebo na své tvrzi, jež se nacházela v místech dnešního Hamerského rybníka.⁶⁹² Zda se průvod s králem setkal už v Praze anebo až v Záběhlicích, nevíme. Další doloženou zastávkou pak byla až Svídnice, kam dorazil Václav IV. se svým doprovodem nejpozději 9. června 1381, spíše však už o den dříve, protože k 8. červnu se dochovala listina hejtmána Jana Krušiny, který byl s jistotou v nejbližším králově doprovodu.⁶⁹³ Panovník se ve Svídnicí objevil poprvé od chvíle, kdy se země stala přímým majetkem České koruny. Bohužel nemůžeme říci o této zastávce nic bližšího. Dvůr se zde zdržel minimálně do 17. června a poté se delegace vydala směrem k Vratislavi.⁶⁹⁴

Z tohoto mezidobí pocházejí dvě zprávy, které informují o králově cestě a plánech, a dávají nám nahlédnout do logistické roviny návštěvy. Za prvé se jedná o list knížete Ruprechta Lehnického, který adresoval 29. května 1404 lehnické městské radě a purkmistrovi v době, kdy byl panovník s jistotou už na cestě. Je zajímavé, že Ruprecht vydal daný list v blízkosti Olomouce (*geben zu nacht zu Olumuncz*), kam měl dorazit dle

---

⁶⁸⁹ J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 353

⁶⁹⁰ Viz *CIM 2*, s. 208, č. 10.

⁶⁹¹ Viz *AC 35*, s. 244–245. Listina se nedochovala v originále, takže je nutné brát místní a časové určení s rezervou.

⁶⁹² Zbytky středověkého zdiva byly objeveny v 60. letech 20. století při revitalizaci tamního rybníka. Václav IV. zde s jistotou pobýval kolem roku 1407–1408 a je klidně možné, že i v roce 1404, to už zřejmě stavba stála. Král byl se Záběhlicemi spojen už dříve, například v roce 1388 zde ustavil faráře k tamnímu kostelu. Srov. František HOLEC, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, svazek 7*, Praha 1988, s. 108–109.

⁶⁹³ AP Wrocław, Dokumenty miasta Jeleni Góry, sign. 45.

⁶⁹⁴ Hejtman Jan Krušina vydal ve městě lenní listinu ještě 17. června a není příliš pravděpodobné, že by král odjel do Vratislavi bez hejtmanova doprovodu. Viz AP Wrocław, Dokumenty miasta Wrocławia, sign. 1042.

jeho slov v úterý 3. června. V plánu bylo setkání s míšeňským markrabětem (*marggrafen*), který se však zdržel. Do Olomouce a následně do Vratislavi měla s Ruprechtem vyrazit i minsterberská knížata, a také Konrád Olešnický s knížaty těšínskými, pokud jim to ovšem dovolí zdraví. Kníže Ruprecht také informoval o plánovaném setkání českého krále s králem Vladislavem Jagellem a o úmyslech Václava IV. odstoupit Vratislav a další města, ve snaze eliminovat vzrůstající nebezpečí ze strany Zikmunda Lucemburského, který se spojil s rakouskými vévody. Z listu se také dozvídáme o bezpečnostních opatřeních během královské výpravy, která měla být vzhledem k napjaté situaci poměrně rozsáhlá. Krále mělo doprovázet vojsko moravských pánů, samotné markrabství pak měla bránit moravská hotovost spolu s vojskem Přemka Opavského. Tuto informaci získal kníže podle všeho od olomouckého biskupa Lacka z Kravař. O ozbrojený doprovod pro Václava IV. požádal Ruprecht i radní města Lehnice a rovněž své poddané z Goldbergu (Zlotoryje).⁶⁹⁵

Druhá zpráva, týkající se itineráře krále, pak pochází ze 17. června. Jedná se o list dochovaný ve formulářové sbírce, jehož vydavatelem byl jistý Mikuláš Czirnaw, pán v Olavě (Olawa), který ho zaslal Hanuši Czobtovi, pánovi na Thurnau. Z písemnosti vyplývá, že v této době ještě panovalo přesvědčení, že se schůzka dvou králů uskuteční na konci června ve Svídnici (*ad proximam dominicam post festum Iohannis Bapriste ad ciuitatem Swidnencensem congregari da audiendum intencionem usam regia*). Z toho ale z neznámých důvodů sešlo a dějiště jednání se přesunulo do Vratislavi. Stejně jako v listu Ruprechta Lehnického i zde je apel na vojenské zabezpečení, konkrétně prosba o co největší počet těch nejlepších koní, které má Hanuš pro zajištění bezpečí panovníka poskytnout.⁶⁹⁶

O dalších zastávkách královské výpravy nás prameny neinformují. Do slezské metropole Václav IV. dorazil nejpozději 25. června, kdy poslal list zástupcům Šestiměstí do Horní Lužice. Jeho přítomnost ve městě lze ale očekávat už dříve. Většina badatelů považuje za den příjezdu krále do Vratislavi již 11. červen 1404, ale to je nesmysl, protože tou dobou prameny jasně dokládají Václavovu přítomnost ve Svídnici.⁶⁹⁷ Polský král se

---

⁶⁹⁵ List otištěn in: *Urkundenbuch der Stadt Liegnitz und ihres Weichbildes bis zum Jahre 1455*, ed. Friedrich Wilhelm SCHIRRMACHER, Liegnitz 1866, s. 260, č. 404. Srovnej M. ČAPSKÝ, *Vévoda Přemek*, s. 168.

⁶⁹⁶ Viz *Schlesisch-Böhmische Briefmuster aus der Wende des 14. Jahrhunderts*, ed. Konrad BURDACH, Berlin 1926, s. 28–31, č. 22 (otištěny dvě jazykové verze).

⁶⁹⁷ Václavův dřívější příjezd zmiňuje J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 354; V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 465. Prameny však hovoří jinak. Srov. I. HLAVÁČEK, *Urkunden- und Kanzleiwesen*, 426 s a též zde, Příloha I. Katalog písemností, č. 331–333 (král je ve Svídnici s jistotou doložen mezi. 9.–16. červnem).

ve městě objevil 25. června (*pro festo sancti Iacobi apostoli*), v doprovodu prelátů, pánů a ozbrojenců, přičemž urozený doprovod čítal na 60 členů (*cum familiaribus baronum numero sexingentis*). Král Vladislav byl pak hostem českého krále celých osm dní, jak nás informuje kronikář Długosh.⁶⁹⁸

Hlavním bodem schůzky bylo jistě dojednání podmínek spojenectví proti králi Zikmundovi, který ohrožoval integritu České koruny a samotného krále. Nakonec se však veškerá jednání zadržela na nepřiměřených podmínkách polské strany, která žádala výměnou za vojenskou pomoc odstoupení celého Slezska. Informuje o tom i kronikář Długosz, který vypočítává všechny državy, které by polskému králi měly připadnout, tj. „*universam terram Slezie cum illius dicatibus et civitates regias, Wratislaviam, Namisloviam, Swidnicam, Vradz, Iawor, Strzodam et alias*“. Král Václav byl ochoten zvažovat postoupení zemí lenní formou, a to jen v případě, že by skutečně a reálně hrozilo napadení ze strany Zikmunda. K útoku nakonec nedošlo, a tak celá schůzka vyzněla tak trochu na prázdno. Jak ale zdůraznil Jiří Spěváček, král Václav „*byl při lahodném víně vždy skvělý společník*“,⁶⁹⁹ a zřejmě v podobném duchu se odehrával i celý pobyt dvou korunovaných hlav ve městě, což lze rozhodně hodnotit pozitivně. O společenském programu během návštěvy krále Vladislava bohužel nemáme bližší zprávy. Jsme ale informováni o tom, že Václav IV. poskytl polskému králi cenný dar v podobě zlatého kříže (*crux aurea*), který uprostřed obsahoval trn z trnové koruny a také úlomek z Kristova kříže (*de spinea corona et ligno vite*).⁷⁰⁰ Zřejmě se jednalo o relikvii ze sbírky císaře Karla IV., který byl jejích sběrem pověstný, a jehož sbírku Václav zdědil. O darech ze strany polského krále bohužel nic nevíme. Jak již bylo naznačeno výše, Vladislav Jagello byl hostem českého krále celých osm dní a pak se rozjel zpět do Polska.

Ještě před příjezdem polské delegace stihl Václav IV. vyřídit některé hornolužické záležitosti, mimo jiného informoval 25. června města Šestiměstí o plánovaném příjezdu vévody Přemka I. Opavského do Vratislavi. Z listu je tedy patrné, že Přemek krále Václava na jeho cestě z Čech nedoprovázel a oba mužové se setkali pravděpodobně až ve Vratislavi.⁷⁰¹ Vévoda měl převzít spolu se svými bratry Mikulášem (IV.) a Janem doživotní držbu opavského knížectví. Král Václav bratřím toto léno udělil 17. srpna 1404, jistě s dodržáním všech ceremonií, o kterých však nic bližšího nevíme. Král téhož dne

---

⁶⁹⁸ *Ioannis Dlugossi annales* 10, s. 259–260.

⁶⁹⁹ J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 354–355, přímá citace s. 355.

⁷⁰⁰ *Ioannis Dlugossi annales* 10, s. 260.

⁷⁰¹ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 336.

ještě potvrdil Přemkově manželce Anně z Lucka její věnné statky, konkrétně hrad v Opavě se vším příslušenstvím, a též veš Kylešovice.⁷⁰² Celému aktu dodalo na významu to, že král k tomuto oblenění přistoupil právě ve slezské metropoli. Obdobně tomu bylo i v případě Viléma Míšeňského, který za přítomnosti mnoha velmožů obdržel ve Vratislavi v léno královskou Pirnu, díky které Česká koruna přišla o jednu z nejstarších přemyslovských držav.⁷⁰³ Tyto oba lenní ceremoniály byly zřejmě vrcholem celého pobytu panovníka ve městě.

Václav IV. se poté ve městě zdržel skoro dva měsíce. I. Hlaváček zcela oprávněně klasifikoval tuto královu cestu jako „dlouhou“, protože za pobytu delegace ve městě se stihla projevit i agenda královské kanceláře.⁷⁰⁴ Samotný pobyt dvora ve městě musel vratislavské radní stát nemalé výdaje, zřejmě proto městu král neprodleně po svém příjezdu potvrdil práva a privilegia, a také jim slíbil vyplatit 500 hřiven stříbra z daní a příjmů ze Slezské Středy a Namyslova.⁷⁰⁵ Radní dále zaplatili 35 marek za bruselské plátno, 3 marky 8 zlatých za červené víno, 18 kop a 24 grošů za černé víno (*schwarzen Wein*), 18 kop grošů za jemné žitavské plátno a 4 kopy 12 grošů za 18 loktů sukna (*Tuch*).⁷⁰⁶ Podrobnější výdaje bohužel zmapovat nelze. Z města král odjel pravděpodobně po 20. srpnu 1404 a o dalších zastávkách ve Slezsku nemáme bližší zprávy. Trochu nejasně působí Václavova listina z 27. srpna pro špitál sv. Matěje, jež byla vydaná ve Vratislavi. Touto dobou byl panovník jistě už na cestě, protože 24. srpna je doložen v českém Trutnově.⁷⁰⁷ Pořízení z 27. srpna bylo zřejmě ve vratislavské kanceláři vydáno až po králově odjezdu s jistou setrvačností, což bylo běžnou praxí. Další doloženou zastávkou je pak královské horní město Kutná Hora, kam král se svým průvodem dorazil nejpozději 18. září a pobyl zde celý měsíc. Po 18. říjnu se zřejmě vydal ku Praze a 29. října již úřadoval na Karlštejně.⁷⁰⁸

---

⁷⁰² Obě listiny viz Tamtéž, č. 341–342. Srov. M. ČAPSKÝ, *Vévoda Přemek Opavský*, s. 169.

⁷⁰³ Příloha I. Katalog písemností, č. 343.

⁷⁰⁴ Král myslel na odměny i pro své dvořany (např. listina pro Albíka z Uničova, králova dvorního lékaře, věnoval pozornost i moravským a českým městům). Dvě listiny adresoval říšskému městu Heidensfeld u Würzburgu, což je mimo jiné zajímavé i proto, že v roce 1404 Václav už dávno nebyl římským králem. Srov. Ivan HLAVÁČEK, *Vratislav jako místo pobytu Karla IV. a Václava IV. K interpretaci pozdně středověkých panovnických itinerářů*, in: *Źródłoznawstwo i studia historyczne*, ed. Kazimierz Bobowski, Wrocław 1989, s. 165–174, zde s. 174.

⁷⁰⁵ Obě písemnosti viz Příloha I. Katalog písemností, č. 337 a 346.

⁷⁰⁶ E. FINK, *Geschichte der landesherrlichen Besuche in Breslau*, s. 23, s odvoláním na rukopisy Klosseho.

⁷⁰⁷ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 348.

⁷⁰⁸ Srov. I. HLAVÁČEK, *Urkunden- und Kanzleiwesen*, s. 427.

Vratislavská jednání o spojení proti Zikmundovi Lucemburskému tedy nakonec sice vyzněla naprázdno a žádné dohody uvařeny nebyly, nicméně výprava krále zcela bez úspěchu nebyla. Vidina ztráty Slezska zřejmě vyvolala na Zikmundově straně zděšení, a proto k většímu útoku z její strany nakonec nedošlo. Na počátku července se pouze odehrála menší šarvátka u Znojma. Z nastíněného se tedy zdá velmi pravděpodobné, že ze strany Václava IV. i jeho rádců šlo o taktický trik k postrašení uherského krále. Tomuto argumentu rozhodně nahrávala velmi uvolněná a přátelská atmosféra po celou dobu setrvání polského a českého krále ve Vratislavi. Pokud to skutečně byla hlavní intence celé schůzky, pak tento předpoklad Václavovi i jeho dvoru vyšel výborně a král si uhájil svou pozici na českém trůně.

Návštěva Václava IV. v Horní Lužici a Slezsku roku 1408

Posledním příkladem cesty do korunních zemí je pak návštěva Václava IV. v Horní Lužici a Slezsku v druhé polovině roku 1408, kterou lze označit za tu nejvíce kontroverzní. Hlavní motivací králova odjezdu bylo řešení schismatu s polským králem, jejichž se mělo uskutečnit ve Vratislavi. Druhotným podnětem pak bylo Václavovo rozhodnutí potrestat budyšínskou vzpouru řemeslníků proti městské radě, která byla obšírně popsána výše. Nikdo z Budyšínských již patrně nečekal, že se Václav k záležitosti staré tři roky bude vracet, a zřejmě o to víc byli všichni překvapeni zprávami o jeho plánovaném příjezdu a snaze je potrestat. Kdy přesně pojal král tento razantní záměr, nevíme, protože mohl v jeho mysli krystalizovat delší dobu.

O přípravné fázi toho opět mnoho nevíme. Zhořelecké účty nezachycují nějaké markantní zvýšení frekvence posílů. Zajímavá je ale přítomnost králova zpovědníka Mikuláše ve Zhořelci kolem 22. července, tedy měsíc před plánovanou výpravou do Horní Lužice. Mikuláš Nazerský hrál důležitou roli v jednáních ohledně schismatu, a proto ho král zřejmě do města poslal.⁷⁰⁹ Měl zde primárně jednat se zástupci slezských knížat o plánované schůzce s polským králem ve Vratislavi. Jistě ale došlo i na některé logistické detaily, spojené s příjezdem krále do Horní Lužice. Zhořelecké účty dále informují, že král Mikuláše do města poslal s prosbou o pomoc „mit einer zerunge“, tedy zřejmě s žádostí o peníze na plánovanou cestu.⁷¹⁰ Kolem 11. srpna je také doložena přítomnost zhořelecké delegace u krále v Praze, na kterou vynaložilo město celkem

---

⁷⁰⁹ K osobě Mikuláše srov. J. ŠPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 219; V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 630.

⁷¹⁰ Viz *CDLS* 3, s. 563

25 kop grošů. Mezi členy poselstva se vyskytoval purkmistr Mikuláš Emerich, dále městský písař a tři další radní.⁷¹¹ Zhořelecké účty nehovoří o účelu návštěvy na pražském dvoře, ale s jistotou šlo o přípravu královny cesty. Radní se zřejmě snažili krále před cestou dobře naladit ve prospěch svého města, i vzhledem k jeho vznětlivé povaze, o které se obecně vědělo. Odpovídaly by tomu i náklady na cestu, protože 25 kop grošů je poměrně vysoká částka za pouhé cestovní výdaje. Delegace zřejmě králi přivezla i hmotné dary, o kterých však nic nevíme. Už 14. srpna se pak Zhořelečtí přesunuli do Žitavy, kde se měli setkat s dalšími zástupci Šestiměstí a také s mistrem komory, a dalšími královskými rádci. Oním „*kamerer*“ mohl být myšlen nejvyšší komorník Aleš Škopek z Dubé (†1435), ale klidně i v té době jmenovaný mistr komory Albrecht z Koldic. Ten je ostatně na cestě i explicitně doložen. Účty také informují o finanční dávce 1000 kop grošů, kterou Zhořelečtí, ale i další hornolužická města, zřejmě poskytli králi jako pozornost, mimo jiné na víno. Výdaje radních na cestu byly vyčísleny na 1 kopu a 8 grošů.⁷¹² Po vyjednání všeho potřebného Zhořelečtí odjeli zpět domů.

Poměrně dobře jsme v tomto případě informováni o panovníkově doprovodu. Podařilo se vytipovat dvacítku osob, které se v průběhu cesty v nějaké fázi po boku krále objevily. Zřejmě z Prahy vyjeli s králem do korunních zemí hofmistr Lacek z Kravař, choťšovský probošt Sulko, již zmíněný zpovědník Mikuláš Nazaretský, také Mikuláš Augustinův z Prahy řečený Bohatý, člen královské rady a písař kutnohorské urbury, a rovněž královna Žofie a její dvůr. V Horní Lužici se s králem setkal i markrabě Jošt, který se ale záhy odpojil a odjel do Dolní Lužice, dále pak bývalý fojt Ota z Kittlitz a Hynek Berka z Dubé na Lipé i se svým příbuzným Hynkem Hlaváčem. Nechyběli ani bratři Těma a Albrecht z Koldic, stárnoucí vratislavský hejtman Beneš z Choustníka a rovněž hornolužičtí páni Beneš z Donína, Jan ze Schönfeldu, Petr z Gausku a Gunter z Haugwitz. Paletu doplnila ještě dolnolužická delegace, konkrétně je doložena účast Jana ml. z Bibrštejna a Jana z Turgova. Poslední osobou v panovníkově doprovodu byl královský písař Jan z Bamberka. Není jasné, zda s králem vyrazil i jeho dvorský maršálek Valentin z Chodče, lze to pouze přepokládat, protože prameny to explicitně nedokládají.⁷¹³

---

⁷¹¹ *CDLS* 3, s. 565–566.

⁷¹² *Tamtéž*, s. 566, ř. 21–25

⁷¹³ Doprovod byl sestaven na základě všech dostupných pramenů, které budou postupně citovány níže.

Kdy Václav IV. vyrazil na cestu je trochu sporné. Dne 15. srpna je jeho přítomnost doložena v Bělé pod Bezdězem, kde s jistotou setrval až do 21. srpna.⁷¹⁴ Trochu překvapivě pak v pramenech nalezneme dvě listiny z 25. a 26. srpna dané na Žebráku. Vzhledem k praxi panovnické kanceláře lze ale předpokládat, že tyto písemnosti byly vydány se zpožděním až po králově odjezdu. Nestalo by se to rozhodně poprvé. Jedna z listin byla prosbou krále ke zhořeleckým radním, jež žádal o vyslání dvou posílů do Žitavy, zřejmě k dojednání logistických náležitostí cesty.⁷¹⁵ V Žitavě je pak dvůr s jistotou doložen už 27. srpna 1408, což jednoznačně hovoří pro odjezd z Bělé pod Bezdězem, a nikoliv ze Žebráku. Jen velmi těžko by se královský průvod za jeden jediný den přesunul z králova oblíbené hradu až do Žitavy, tj. ujel více než 150 kilometrů. To by bylo i s přihlédnutím k velikosti Václavova doprovodu nemožné. Pokud bychom navíc přijali fakt, že se panovník nevrátil na svůj hrad, ale od 15. srpna dlel v Bělé pod Bezdězem, velmi by mu to usnadnilo celé cestování, protože se mohl snadno napojit na Žitavskou cestu do Horní Lužice.

Jak již bylo řečeno, do Žitavy dorazil královský průvod 27. srpna a panovník zde ihned začal úřadovat. Soudím, že nejdéle v této době se mohla zrodit Václavova myšlenka na razantní potrestání budyšínských rebelů. Stále ovšem nebylo úplně jisté, kdy a kam se panovník vydá. Václav IV. podle všeho vyslal na počátku září do Zhořelce a do Budyšina Lacka z Kravař (*her Laczko*), zřejmě aby dojednal logistické detaily uvítání. Zhořelečtí vynaložili na nocleh, víno a pivo (*wyne, bire und gelost us der herberge*) pro králova hofmistra celkem 4 kopy a 12 grošů.⁷¹⁶ Zda Lacek zajel do Budyšina před anebo po návštěvě Zhořelce, bohužel nevíme. Snahou bylo si Václava IV. prostřednictvím jeho hofmistra udobřit, protože začínalo být jasné, že král nepřijíždí jen s přátelskými úmysly. Jako přímluvce figuroval také markrabě Jošt, který za králem přijel z dolnolučického Drebkau do Žitavy kolem 1. září, ale pak se přesunul právě do Budyšina, kde je doložen před 22. zářím.⁷¹⁷ Sám král se pak v Žitavě zdržel poměrně dlouho – písemností dokládají jeho přítomnost ve městě minimálně do 26. září.⁷¹⁸ Do města za králem přijely i delegace

---

⁷¹⁴ Obě listiny viz *CIM* 2, s. 1095–1095, č. 827 (*datum in Alba Aque*) a s. 1096–1100, č. 828 (*dán u Weiswesser*).

⁷¹⁵ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 406.

⁷¹⁶ *CDLS* 3, s. 568

⁷¹⁷ Srov. V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 631 a s. 820 (Joštův itinerář); L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 256.

⁷¹⁸ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 411.

hornolužických měst, doložit můžeme například tu ze Zhořelce. Náklady na cestu do Žitavy vyčíslili radní na 8 kop a 23 grošů, takže je jisté, že králi přivezli i drobné dary.⁷¹⁹

Do Budyšína král dorazil nejpozději 27. září 1408 (*Am dienstage vor Michaelis*),⁷²⁰ přičemž o den dříve vydal ještě v Žitavě svým jménem listinu, což ale mohla být pouze setrvačnost kanceláře. Vzdálenost Budyšín-Žitava navíc činí více než 50 km, což je hraniční hodnota, aby ji král urazil za jeden den. Soudím, že král vyrazil nejpozději 26. září ráno ze Žitavy, na noc se někde ubytoval a příštího dne pak vjel do Budyšína. Jak vypadalo slavnostní uvítání Václava IV. ve městě nevíme. Pokud nějaké bylo, tak zapadlo v událostech, které následovaly nedlouho po králově příjezdu, a jejichž popis zaplnil řadu raně novověkých městských kronik. Panovník totiž ve zrychleném soudním řízení, které sám inicioval a které německá historiografie označuje jako „Blutgericht“, nechal na budyšínském rynku popravit několik někdejších vzbouřenců, včetně purkmistra Fritze Flickera, který byl v čele městské rady po zmíněném krvavém převratu roku 1405. Mezi dalšími odsouzenými byli radní Jan Moller, Jan Hocke, Jornach Auerbach, Natusch Briebusch, Nickel Lantz, Clusner Radisch, Pavel Wirgeperdt, Gros Nickel, Nickel Ohorn, Petr Schruße, Kašpar Langhempel a Martin Schreiber. Počet popravených se trochu různí, ale pravděpodobně se jednalo o 13 až 15 provedených exekucí. Panovník prý po svém příjezdu vstoupil na radnici, odvolal starou i novou městskou radu a prohlásil: „*hier sitze ich*“.⁷²¹ Poté nechal všechny provinilce předvést do klenuté radniční síně, kde už na odsouzené čekal kat. Údajně se zde shromáždila až stovka osob odsouzená k trestu smrti, které záhy panovník nařídil předvést na rynek před radnicí. Zde pak byla provedena exekuce výše zmíněných osob na pranýři. Dle svědectví kronik by královo běsnění pokračovalo i dále nebýt úpěnlivých proseb královny Žofie, která žádala milost pro zbylé obviněné. Václav IV. se nakonec nechal přesvědčit a tyto osoby popravit nenechal, musely však neprodleně odejít z města⁷²²

---

⁷¹⁹ Viz *CDLS* 3, s. 567. Náklady na cestu do Žitavy vyčíslili radní na 8 kop a 23 grošů.

⁷²⁰ Některé budyšínské kroniky uvádějí i *sonnabend nach Michaelis*, tedy již 26. září, viz SA Bautzen, 68002 – Handschriftensammlung, sign. U III 188/2, s. 347 a tamtéž sign. U III 200/5 (Platzeho kronika).

⁷²¹ SA Bautzen, 68002 – Handschriftensammlung, sign. U III 327, s. 829; podobně i tamtéž sign. U III 166, s. 310.

⁷²² Pro širší kontext srov. Ch. G. HOFFMAN, *Scriptores rerum Lusaticarum*, s. 333–334; Karl LIEBSCH, *Das Blutgericht König Wenzels in Bautzen*, *Oberlausitzer Heimatzeitung* 14, 5/7, 1933, s. 93–94 a 171–173; Jörg SCHGALIN – Henrich STEGLICH, *Bautzener handwerkeraufstand 1405 und königliches Blutgericht 1408*, in: Eide, Statuten und Prozesse. Ein Quellen- und Lesebuch zur Stadtgeschichte von Bautzen 14.–19. Jahrhundert, edd. Gerd Schwerhoff – Marion Völker – Silke Kosbab, Bautzen 2002, s. 62–67; L. BOBKOVÁ a kol., *Královská Horní Lužice*, s. 256–257.

Pro popis budyšínských událostí ze září 1408 nemáme k dispozici žádné soudobé soudní rozsudky ani jiné právní či narativní prameny a jsme proto odkázáni pouze na svědectví novějších kronik. Tento pohled může být značně zkreslený, a proto je potřeba jisté obezřetnosti. Lze se opřít zejména o základní fakta, totiž, že král přistoupil k takto exemplárnímu trestu, což mnohé dozajista překvapilo. Ze své pozice panovníka to jistě učinit mohl a jednalo se z jeho stranu o vědomou demonstraci moci. Největší kontroverzí zůstává bezpochyby prodleva potrestání. Kdyby panovník býval zasáhl proti nové městské radě bezprostředně po převratu v roce 1405, jistě to by to přineslo větší účinek. I tak byl ale dosah velký, dokládají to například úpěnlivé snahy zhořeleckých vyslanců, kteří se snažili králův hněv penězi a dárky, aby „své“ město uchránili podobných hrůz. Měli se proč obávat, protože i zde se roku 1405 obyvatelé proti stávající městské radě vzburčili. Zhořelecká delegace, složená celkem ze šesti osob, vynaložila na cestu za králem do Budyšina celkem 6 kop grošů a za víno či jiné hmotné dary dalších 54 kop grošů, což byla poměrně vysoká částka.⁷²³ Atmosféra strachu byla tedy jistě přítomna po celou zbývající dobu pobytu panovníka ve městě. O dalším programu a aktivitách Václava IV. v Budyšině už nic nevíme.

Další zastávkou krále byl pak Zhořelec. Víme, že někteří členové doprovodu se od krále v této fázi odpojili, jako první snad markrabě Jošt, který zamířil do dolnolužického Drebkau.⁷²⁴ Dále se pak jednalo o dolnolužickou delegaci, která za králem přijela do Budyšina. Jednalo se o fojta Hynka Berku z Dubé, jeho příbuzného Hynka Hlaváče, také o Jana ml. z Bibrštejna a Jana z Turgova. Tito mužové doprovodili králova hofmistra Lacka z Kravař a hornolužické pány Beneše z Donína, Jana ze Schenfeldu, Petra z Gausku a Guntera z Haugwitz na jednání s míšeňskými markrabími do Drážďan, kde bylo dojednáno příměří až do ledna roku 1409.⁷²⁵ Bez těchto mužů tedy vyrazil panovník do Zhořelce doprovázen zhořeleckou delegací, jež měla důvod k obavám. Zhořeletci již o panovníkových činech věděli zřejmě od budyšínských posílů (*dy von Budissin santyn uns eryn botin umme hemeliche sachen*). Ty tam byly vzájemné neshody měšťanů i radních, protože strach z příjezdu krále byl mnohem větší.⁷²⁶

---

⁷²³ Viz CDLS 3, s. 570, řádek 22–24.

⁷²⁴ Viz Joštův itinerář in: V. ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 820.

⁷²⁵ Srov. CDSR 1 B/3, ed. Hubert ERMISCH, Leipzig 1909, s. 84.

⁷²⁶ Viz CDLS 3, s. 571, řádek 16–17. Srov. R. JECHT, *Fürstliche Besuche*, s. 18.

Panovník dorazil do města pravděpodobně 5. října 1408. Lze tak usoudit z radničních účtů, které ke 4. říjnu dokládají přítomnost zhořeleckého purkmistra ještě v Budyšíně u krále.⁷²⁷ Naopak 6. října byl zřejmě Václav IV. již ve Zhořelci, protože účty zachytily finanční náklady za kováře pro koně příjíždějícího krále.⁷²⁸ Z Budyšina do Zhořelce je to hrubým odhadem 45 kilometrů, což je hraniční hodnota pro jednodenní cestu. Panovník mohl z Budyšina vyjet 4. října odpoledne, na noc se někde ubytovat (v úvahu připadá například Reichenbach) a 5. října pak s průvodem vstoupil do města. Je ale taky možné, že král stihl cestu mezi městy bez přespání a tranzitním dnem byl pouze 5. říjen, přičemž do Zhořelce by pak dorazil téhož dne později odpoledne. Ať tak či onak, Václav IV. byl se svým doprovodem podle všeho přivítán před Reichenbašskou bránou, která ve Zhořelci stojí dodnes. Byl přijat se všemi obvyklými poctami a obdržel symbolicky klíč k městské bráně. Po vzájemném přivítání pak panovník vstoupil do města po obou stranách chráněn ozbrojenci. Součástí průvodu byli podle všeho také zhořelečtí minorité. Průvod pak zamířil do Schönhofu (*Schonnen Hoff*), domu vedle zhořelecké radnice, kde se měl panovník ubytovat. Výhradně pro jeho potřeby byla postavena provizorní dřevěná lávka, která spojila radnici a první patro Schönhofu. Je otázkou, zda mostek měl skutečně sloužit pouze pro větší pohodlí krále, který tak mohl jednoduše docházet na jednání na radnici anebo to naopak byl způsob, kterým radní chtěli mít krále pod kontrolou. Zhořelecké ulice a bezprostřední okolí Schönhofu byly obsazeny ozbrojenci, kteří měli zajistit bezpečí příjíždějících a zabránit případným nepokojům.⁷²⁹

Radniční účty zachytily některé drobné výdaje města spojené s návštěvou krále, například dary pro jeho doprovod.⁷³⁰ K 6. říjnu pak vynaložilo město 20 grošů na střelivo do ručnic, 12 grošů bylo zapláceno kuchaři, 12 a ½ kopy a 7 a ½ groše činily výdaje za okování královských koní a také 18 grošů stálo sukno na pokrytí schodů a chlebných lavic. Do kuchyně ještě pořídilo město třínohý hrnc a také formu na nakrájený chléb, zřejmě kvůli nadcházející hostině pro krále.⁷³¹

---

⁷²⁷ CDLS 3, s. 571, řádek 22–23.

⁷²⁸ *Tamtéž*, s. 574, řádek 6–7. Náklady byly vyčísleny na 9 kop grošů za železo a kováře, další nespecifikované částky činily 3 a ½ kopy a 7 a ½ groše.

⁷²⁹ Srov. *Lausitzische Merckwürdigkeiten* 1, s. 105–106 – při poměrně podrobném líčení ceremoniálu a logistiky bohužel autor neuvedl zdroj, zřejmě pracoval s některými raně novověkými kronikami. Grosserovi teze zcela přebral R. JECHT, *Fürstliche Besuche*, s. 19. Srov. též L. BOBKOVÁ, *Královská Horní Lužice*, s. 257–258.

⁷³⁰ Radní například zaplatili 7 kop grošů i za Mikuláše z Prahy (CDLS 3, s. 572, řádek 5) a 10 kop grošů za bratry z Koldic (*Tamtéž*, řádek 10). Zda se jednalo o výdaje za dary či pohoštění bohužel účty neuvádějí.

⁷³¹ Viz CDLS 3, s. 574.

Panovník záhy po svém příjezdu zahájil jednání na zhořelecké radnici, které zachytil ve svém *Tagenbuchu* městský písař Jan Frauenburg. Nejedná se sice o dílo soudobé, protože bylo sepsané v letech 1470 až 1480, výpovědní hodnotu však tento pramen bezpochyby má, neboť mohlo vycházet ze starších, nedochovaných záznamů.⁷³² Václav IV. tedy dle svědectví kroniky přišel osobně na radnici, kde se zúčastnil zasedání městského soudu. Tázal se přítomných radních, zda pro něj mají nějaké stížnosti, které by měl spravedlivě vyřešit. Přisedící však vehementně prohlásili, že „*er wuste nichtis czu clagen*“. Dle Frauenburga pak vystoupil s projevem jeden z radních, jistý řemeslník Richard (*Richard genant, von dem grossenn Hantwercke*), který krále ujistil o dobrém fungování zhořeleckých cechů a o bezproblémových vztazích s městskou radou, které výslovně poděkoval za jejich péči. Všem přítomným muselo být jasné, že takto smířlivá slova jsou spíše zbožným přáním a odrazem strachu z králova možného hněvu, než že by odrážely reálnou společenskou atmosféru ve městě. Sám Václav IV. byl podle všeho na pochybách a ještě jednou se radních zeptal, zda je to v této věci jejich poslední slovo. „*Ja, ja*“ byla jednoznačná odpověď všech přítomných. Kronikář na závěr této relace poznamenal, že „*da ward der König hubsch betogen*“, tedy záhy opustil soudní síň.⁷³³ Toto uklidnění krále se tedy podařilo a Zhořelečtí si bezpochyby oddechli, že se vyhnuli represím, které postihly sousední Budyšín.

Bylo to právě ve Zhořelci, kde král vydal nejpřísnější opatření hospodářsko–politického charakteru namířená proti Budyšínu. Před svým odjezdem z města, tj. 19. října, připravil budyšínské řemeslníky o řadu výsad a rovněž odebral radním právo svobodné volby konšelského sboru, jak bylo podrobně popsáno výše v kapitole o konfliktech v korunních zemích. Toto pořízení je však klíčové i z hlediska panovnické reprezentace, protože obsahuje dlouhou svědečnou řadu a dokládá přítomnost předních velmožů po boku krále. Jmenovitě se jednalo o chotěšovského probošta Sulka, Ottu z Kiltitz, který je zde označen jako „*houptmann zu Busissin vnd zu Gorlitz*“, dále o Albrechta z Koldic, Beneše z Donína a Mikuláše z Prahy.⁷³⁴ Zřejmě na přímluvu hofmistra Lacka z Kravař, který se právě vrátil spolu dalšími pány z drážďanských

---

⁷³² Mistr Jan Frauenburg byl nejprve zhořeleckým písařem, později radním a purkmistrem. Jeho *Tagebuch* z let 1470–1480 se v originále bohužel nedochoval. Dílo nám zprostředkoval ve svém *Churbuch* Scultetus, který *Tagbuch* zřejmě opsál a výrazně upravil. Scultetův opis pak v 19. století otiskl Oskar Moritz Sauppe, viz *Das Tagebuch des Görlitzischen Stadtschreibers Johannes Frawenburg 1470–1480 nach der Abschrift und mit Anmerkungen des Bartholomäus Scultetus*, NLM 65, 1889, s. 151–189.

⁷³³ Viz *Das Tagebuch*, s. 165

⁷³⁴ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 416 a též podrobně II. 2 Konflikty.

jednání,⁷³⁵ odpustil panovník Budyšínu na 8 let placení berní, čímž chtěl zřejmě městu vynahradiť náklady na ubytování královského dvora a možná i celkově zmírnit napjatou situaci. Zde ve svědečné řadě vedle výše zmíněných figuruje ještě dolnolužický fojt Hynek Berka z Dubé.⁷³⁶ Většina z těchto mužů pak krále zřejmě doprovodila i do Vratislavi, byť explicitně můžeme doložit přítomnost jen některých z nich.

Vrcholem celé návštěvy byl opětovný hold zástupců Šestiměstí králi, který se uskutečnil nejpозději 20. října. K tomuto datu je totiž ve zhořeleckých účtech uvedeno hned několik zajímavých věcí. Předně Václav IV. vyslal posla s blíže neurčenými zprávami pro markraběte Jošta do dolnolužického Luckau.⁷³⁷ Účty dále zmiňují náklady za víno a pivo, jež činily celkem 3 kopy a 2 groše. Díky těmto výdajům za pití můžeme zjistit, kdo se holdovací slavnosti účastnil. Jednak pramen zmiňuje Těmu z Koldic, ale také vratislavského hejtmána Beneše z Choustníka. Účastna byla i zemská šlechta z Vratislavska, Svidnicka-Javorska a dalších knížectví a též i zástupci Šestiměstí. O proběhnuvším ceremoniálu či dalším programu bohužel nic nevíme. Účty úsporně informují pouze o provozních věcech, například město zaplatilo 8 grošů za týdenní ustájení koní přijíždějících hostů a také za seno do stáji a dřevěné uhlí, zřejmě na výtop. Byli najati i další služebníci a noční hlídači, přičemž 7 grošů bylo vynaloženo za ozbrojenou stráž na dva dny.⁷³⁸

Panovník a jeho doprovod strávil ve Zhořelci celkem 14 dní, což bylo pro městskou radu velmi finančně náročné. Není proto s podivem, že radniční účty zachytily půjčky kvůli mimořádným výdajům na pobyt Václava IV. ve městě. Například měšťan Mikuláš Maxen poskytl půjčku 299 kop grošů bez deseti grošů na ubytování 147 osob ve městě a dále 9 kop bez 12 grošů pro 51 osob, jež měly bydlet u městských hradeb. Samostatně je zmíněna suma za ubytování devatenácti členné delegace, směřující do Dolní Lužici k hradu Drebkau, jež činila 145 kop a 18 grošů. Písař na tomto místě poznamenal, že tato suma zahrnovala ještě 180 kop 38 grošů, která byla postupně nad rámec vyplacena. Kdo radním danou částku půjčil z účtu, jasné není. Další výdaje, konkrétně 103 kop a 6 grošů, zaplatilo město také z platu pánů z Koldic, který městu

---

⁷³⁵ Viz *CDSR* 1 B/3, s. 84 – listina o dojednaném příměří s míšeňskými markrabaty byla vydána 19. října 1408 ve Zhořelci, tedy těsně před odjezdem krále do Vratislavi. Delegace se zřejmě do Horní Lužice vrátila o pár dní dříve.

⁷³⁶ Příloha I. Katalog písemností, č. 417.

⁷³⁷ *CDLS* 3, s. 575. Výdaje činily 13 grošů.

⁷³⁸ Viz podrobně *Tamtéž*, s. 575.

zastavili.⁷³⁹ Poslední částkou je pak 341 kop mínus 6 grošů, které radním zapsal sám král (*unserm herin dem konige*), zřejmě se jednalo o část královské městské renty.⁷⁴⁰ Vedle půjčování peněz radní též zapisovali své stávající majetky ve snaze získat finanční prostředky. Z radničních záznamů se tak dozvídáme, že díky návštěvě krále ve Zhořelci zastavili některé městské platy za astronomickou sumu 3 692 hřiven několika zhořeleckým měšťanům, jež jsou v účtech přímo vyjmenováni.⁷⁴¹

Zbývá rozebrat poslední sféru zhořelecké návštěvy, a tou jsou zmínky o královně Žofii, která svého muže na cestě doprovázela. Podle všeho měla připravené pokoje v někdejším vévodském paláci u věže Panny Marie (Frauenturm, dnes též Dicker Turm), která se nachází asi 500 metrů od městské radnice a Schönhofu. Část jejího doprovodu pak zřejmě obývala i tamní františkánský klášter. Ještě před příjezdem do Zhořelce byla do paláce instalována nová kamna, jež měla zajistit pohodlí královně a jejímu doprovodu (*unser vrowen der konige mit syne gesellin*). Výdaje za pálené cihly a další potřebné věci pro královnu byly vyčísleny na 9 grošů, dalších 8 grošů muselo město zaplatit zedníkovi Tomášovi (*Tomas dem muerer*). Pozorností pro Žofii byl pak jeden pár rukavic (*ein par hanzken*) v hodnotě 21 grošů, který jí darovali sami radní.⁷⁴²

Jak již bylo naznačeno, panovníkovou další zastávkou byla slezská Vratislav. Ze Zhořelce odjel nejpozději 20. října, posílen o slezskou delegaci, a již 28. října byl s jistotou ve Vratislavi.⁷⁴³ O mezizastávkách průvodu bohužel nic nevíme. Jsou v podstatě dvě možnosti, kudy se král mohl vydat. Jednak mohl jet obdobně jako roku 1381 po Via Regia (Hohe Strasse), tedy přes Lubáň, Lvovek, Lehnici až do Vratislavi. Druhou variantou pak byla spodní cesta přes Jelení Horu, Bolkov a případně Svídnici či Střegom. Soudím, že Václav IV. použil užívanější královskou Hohe Strasse, i s přihlédnutím k tomu, že se jednalo o trasu vzdálenostně kratší. Pokud by se král navíc zastavil ve Svídnici, jistě by o tom zdejší prameny informovaly. Ještě ze Zhořelce, konkrétně 13. října, vyslal král do Polska svého posla zřejmě ve snaze doladit logistické detaily setkání s králem Vladislavem ve Vratislavi.⁷⁴⁴

---

⁷³⁹ Všechny sumy a počty osob viz *CDLS* 3, s. 572.

⁷⁴⁰ *Tamtéž*, s. 573

⁷⁴¹ *Tamtéž*, s. 573, řádek 23.

⁷⁴² Vše viz *Tamtéž*, s. 575, ř. 25–28. Všechny tyto položky byly jistě připraveny již před příjezdem královniny a ke dni 27. října, ke kterému je zápis vztažen, byly pouze vyúčtovány.

⁷⁴³ Srov. Příloha I. Katalog písemností, č. 417–418.

⁷⁴⁴ Viz *CDLS* 3, s. 574, ř. 27–28.

Václav IV. se zdržel ve Vratislavi dlouhé dva měsíce a je trochu s podivem, že se dochovalo jen málo zmínek o jeho samotném pobytu a programu ve slezské metropoli. Mezi Vratislavskými jistě panovaly obavy a strach z možných represí krále, protože i zde roku 1406 proběhlo povstání proti městské radě, jež zůstalo nepotrestáno. Po svém příjezdu se Václav se svými společníky ubytoval na císařském hradě, část doprovodu jistě využila pohostinství vratislavských klášterů či měšťanských domů. Navzdory očekávání vratislavských obyvatel panovník nepřistoupil k exemplárním trestům jako v Budyšině a pouze 10. listopadu 1408 sesadil stávající patricijskou radu a jmenoval novou, ve které zasedlo několik řemeslníků. Záhy však své rozhodnutí změnil a na radnici dosadil bývalou radu s pouze dvěma cechovními řemeslníky.⁷⁴⁵

Co se týče Vladislava Jagella, tak jeho příjezdu se nakonec král nedočkal. Vladislav se zřejmě rozhodl vystoupit v otázce schismatu samostatně, možná k jeho absenci přispělo také aktuální hrozící nebezpečí ze strany Řádu německých rytířů, které se každým dnem stupňovalo. Václav IV. byl jistě nepřítomností polského krále silně rozladěn. Do Vratislavi pak za králem dorazil vyslanec pisánského koncilu Jeroným Seideberg, který sebou přinesl pozvání na koncil do Pisy. Václav reagoval listem 26. listopadu, ve kterém slíbil vypravit na koncil slavnostní poselstvo v čele s členem lucemburského rodu (volba by padla zřejmě na markraběte Jošta). Václav účast podmínil tím, že ho koncil uzná římským králem. Zdráhal se ovšem explicitně odmítnout poslušnost římskému papeži Řehořovi.⁷⁴⁶ O dalším programu a aktivitách panovníka nevíme zhora nic. Jediným dokladem provozních záležitostí je hmotný dar nízkého purkmistra Leutkeho, který poskytl pro potřeby ubytování dvora v císařském hradě nová lůžka a další vybavení do paláce, vzhledem k jejich špatnému stavu. Václav IV. neopomněl purkmistra náležitě odměnit a 13. prosince mu zapsal jako odškodné šošovné ze vsi Hermannsdorfu.⁷⁴⁷ V průběhu dvouměsíčního pobytu panovníka ve městě se ani příliš neprojevila agenda královské kanceláře a Václav IV. se většinou věnoval pouze lokálním záležitostem, s výjimkou listin týkajících se plánovaného pisánského koncilu.⁷⁴⁸

---

⁷⁴⁵ K problému obsazování městské rady viz podrobně výše, II. 2 Konflikty.

⁷⁴⁶ J. SPĚVÁČEK, *Václav IV.*, s. 580.

⁷⁴⁷ Viz Příloha I. Katalog písemností, č. 422. Zapsané zboží zahrnovalo sedm věrduňků platu a k tomu pět korců obilí. Purmistr Leutke a jeho dědicové měli tato zboží držet do vyplacení zástavní sumy 60 kop grošů. Srov. FINK, *Geschichte der landesherrlichen Besuche in Breslau*, s. 24.

⁷⁴⁸ Viz I. HLAVÁČEK, *Vratislav jako místo pobytu Karla IV. a Václava IV.*, s. 174. Autor mluví o tuctu písemností vydaných králem, přičemž pouze dvě se týkaly „velké politiky“.

Před svým odjezdem z Vratislavi se panovník ještě sešel s představiteli města na radnici a v dlouhém proslovu se jim snažil znovu vysvětlit výhody vzájemné spolupráce a dobrých vztahů. Pro větší význam jeho slov si měli přítomní na znamení smíru podat ruce. Zůstává otázkou, zda této sehrané komedii, jak celý akt hodnotí E. Fink, král skutečně uvěřil anebo si byl moc dobře vědom, že se jedná o pouhé přání, které se nemohlo vyplnit, což se v následujících letech ukázalo.⁷⁴⁹ Na svou zpáteční cestu se král vydal kolem Svátku Narození Páně, přičemž ale nevíme, kde ho konkrétně strávil. Mohl ještě zůstat ve Vratislavi, ale stejně tak mohl odcestovat například do Svídnice. S jistotou je jeho přítomnost doložena až 28. prosince na česko-slezském pomezí v Kladsku (*Glocz*), kde vydal listinu, z níž se dozvídáme o výše zmíněných rozhovorech na vratislavské radnici.⁷⁵⁰

Trochu nejasně pak působí královská listina ze 17. prosince, týkající se hornolužického Fehmgerichtu, která byla zapsána na Žebráku (*Bettlern*).⁷⁵¹ Tou dobou však panovník doma ještě určitě nebyl, byť v listině čteme relační poznámku „*rex per se*“. Chybu v dataci písemnosti lze vyloučit, protože jak denní datum, tak určení let vlády sedí na 17. prosince 1408. Jedinou možností je písařská chyba a zaměnění slovíčka Bettlern za Breslau, což by nebylo vzhledem k vizuální podobnosti obou slov nemožné. Ivan Hlaváček ve svém itineráři Václava IV. tuto listinu nereflektoval a přijal tezi o tom, že z Vratislavi panovník odjel později a zamířil do Kladska.⁷⁵² Problémem však zůstává absence písemností a mezera v jejich vydávání mezi 13. – 28. prosincem. Díky tomu není možné datum odjezdu krále z Vratislavi více zpřesnit. Z Kladska se Václav IV. vydal do Kutné Hory, kam dorazil nejpozději 7. ledna nového roku⁷⁵³ a pobyl zde celý měsíc leden.⁷⁵⁴ Možná se chtěl záměrně vyhnout brabantsko-francouzské delegaci, která na něj čekala již několik týdnů v Praze, a proto si dával s příjezdem domů na čas. Úřadovat začal dle dochovaných pramenů v hlavním městě České koruny až 16. února 1409, kam se vrátil po dlouhých šesti měsících od svého odjezdu do vedlejších zemí.⁷⁵⁵

---

⁷⁴⁹ E. FINK, *Geschichte der landesherrlichen Besuche in Breslau*, s. 25.

⁷⁵⁰ Příloha I. Katalog písemností, č. 426.

⁷⁵¹ Tamtéž, sign. 423.

⁷⁵² Srov. I. HLAVÁČEK, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen*, s. 428 – 429.

⁷⁵³ *CIM* 1, edd. Jaromír ČELAKOVSKÝ, Praha 1886, s. 200–201, č. 125 (*datum in Montibus Chutnis*).

⁷⁵⁴ Prameny dokládají jeho přítomnost ve městě ještě 29. ledna 1409, viz I. HLAVÁČEK, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen*, s. 429, s odkazem na archiválie z někdejšího SÚA v Praze, zřejmě se jednalo o kopiáře, které se mi ale nepodařilo dohledat.

⁷⁵⁵ Viz *Deutsche Reichstagakten unter König Ruprecht* 6, edd. Julius WEIZSÄCKER, Gotha 1882, s. 538–538, č. 316.

Závěrem lze říci, že pro všechny tři zmíněné královské návštěvy jednoznačně platí, že osobní přítomnost panovníka v korunních zemích měla svůj význam a králova mohla posloužit jako dobrý nástroj pro prezentaci majestátu a demonstrování panovnické moci. A rovněž se ukázalo, že tradice, ceremoniál a rituály byly pro Václava IV. nepřekročitelnými normami, které vyžadoval. V dobách své nepřítomnosti mohl být král ve svých državách dále zpřítomněn prostřednictvím hmotné kultury, například staveb či jiných uměleckých děl, jež jeho majestát reprezentovala. Tomu se bude věnovat následující kapitola.

Zpřítomnění nepřítomného? Otisk vlády ve veřejném prostoru a paměti.

Prvním příkladem, kde o reprezentaci panovnické dynastie nelze pochybovat, je kostel sv. Mikuláše v dolnolučickém Luckau. Přestavbu a rozšíření tamního farního kostela inicioval Karel IV., což nahrávalo výše popsané teorii o snaze císaře učinit z Luckau zeměpanskou rezidenci a správní centrum. Rozsáhlé stavební práce byly zahájeny už v 50. letech 14. století, ale nejvíce rozvinuly až v 70. letech, což šlo ruku v ruce s Karlovými snahami získat Dolní Lužici do držby. Z hlediska míst paměti a otisků lucemburské vlády je nejzajímavější jižní portál kostela s taškovou stříškou o výšce 5,6 m a šířce 3,9 m. Nad dveřmi bývala i původní malba neznámého motivu s erby, která byla v 19. století překryta omítkou. Vnější pískovcový oblouk vybíhající z vrcholu portálu, který prolamuje dveřní překlad ve výšce 3,4 m, pak končí na obou stranách konzolami o velikosti 25 x 30 cm. Jedná se o dvě malé podobizny muže a ženy. Badatelé se vesměs shodují na tom, že ženská soška nalevo má vypoobňovat císařovnu Alžbětu Pomořanskou s korunou a vlnitými splývajícími vlasy. S identifikací té druhé konzoly už to tak snadné není. Starší německé bádání ji spojovalo s císařem Karlem IV., což se ovšem zdá nepravděpodobné vzhledem k absenci královské koruny. Busta totiž zachycuje muže mladšího věku v baretu s výraznými lokny a vousy, typickými pro dvorské prostředí 2. poloviny 14. století. Obě busty byly zřejmě původně polychromovány a jejich vznik spadá právě do doby kolem inkorporace Lužice ke Koruně.⁷⁵⁶

---

⁷⁵⁶ Lokální práce z 19. století ještě tyto konzoly neidentifikují a spíše je abstraktně popisují jako pannu a mladého měšťana či jako figury sloužící k uvítání pro přicházející mladé páry před svatbou. První, kdo přišel s identifikací konzol coby císařského páru, byl farář v Luckau Wipperman (funkci plnil 1908–1954), tezi pak rozvedl i R. Lehmann. Srov. H. ILLIG, *Kaiser Karl und die Luckauer Nikolaikirche*, s. 30–32 i s odkazy na starší práce. Sám Illig na konci své studie vyjadřuje podivení nad tím, že Karel IV. není zobrazen s korunou. Odbyl tuto nesrovnalost tím, že se možná nechal císař záměrně vyobrazit jako prostý „kaiserliche Kaufmann“ (s. 38).

Obrázek 1. Mužská pískovcová konzola na portále kostela sv. Mikuláše v Luckau (vznik po 1370).

Pod dojmem moderního českého bádání lze soudit, že daná mužská busta nepatří Karlu IV., ale spíše jednomu z jeho synů.⁷⁵⁷ Zikmund Lucemburský v úvahu nepřipadá, protože ten nikdy neměl s Dolní Lužicí nic společného, tudíž zbývá buď Václav IV. anebo Jan Zhořelecký. Navíc vznik portálu časově zapadá do doby, kdy císař sestavoval svůj nástupnický řad. Vzhledem k tomu, že nejmladší Lucemburk měl získat východní část země, se spíše kloním k názoru, že se jednalo o vypočtení následníka trůnu. Nahrává tomu i fakt, že se Václav později o farní kostel zajímal a angažoval se i v jeho dostavbě. Jediným sporným bodem je pak absence koruny, kterou lze ale možná vysvětlit tím, že zde byl Václav vyobrazen jako lužický markrabě, a nikoliv jako český král. Nejsm si také zcela jista, zda lze jednoznačně druhou ženskou bustu identifikovat jako Alžbětu Pomořanskou. Pokud by se totiž jednalo o Václava IV., větší smysl by dávalo, že by s ním byla vyobrazena jeho matka Anna Svídnická, než jeho macecha. Z mého pohledu neobstojí hypotéza německého historika Huberta Illiga, že se díky hrubším vyobrazeným obličejovým rysům jednalo o císařovnu Alžbětu.⁷⁵⁸ Jako nejzajímavější se na celém uměleckém díle jeví to, že se tento portál stal jasným

---

⁷⁵⁷ Viz L. BOBKOVÁ, *Prezentace královského majestátu*, s. 74; S. ULMAN, *Církevní politika Karla IV.*, s. 68–69.

⁷⁵⁸ H. ILLIG, *Kaiser Karl IV. und die Luckauer Nikolaikirche*, s. 37.

dokladem příslušnosti země a města k České koruně a otiskl lucemburskou dynastií, potažmo samotného krále Václava IV., do veřejného prostoru královského města.

Dalším příkladem je pak radnice ve slezském Javoru. Jak již bylo na mnoha místech řečeno, Svídnicko-Javorsko se stalo definitivně součástí České koruny v lednu 1392, a to po smrti poslední piastovské kněžny Anežky Habsburské, která měla zemi do té doby ve správě. Z doby bezprostředně po převzetí moci v knížectví pochází i nová výzdoba na radniční věži v Javoru, přičemž samotná budova radnice vznikla už na počátku 14. století. Nové státoprávní poměry země se záhy promítly do hmotné kultury města, protože radniční věž byla osazena několika pískovcovými sochami, měřícími kolem 175 cm, a i dalšími ozdobnými skulpturami.

Obrázek 2. Sochařská výzdoba na radnici ve slezském Javoru (vznik po roce 1392).

Badatelé se jednoznačně shodují, že dílo bylo inspirováno parléřovskou hutí, to ovšem není slučitelné s žádnou známou dílnou ve Svídnicku-Javorsku. Na věži se nachází celkem osm vysokých skulptur, z toho pět zobrazuje ozbrojené strážce s výraznými opasky a štíty. Zbylé tři sochy reprezentují osoby urozeného původu – uprostřed a s korunou se nachází český král Václav IV. ve svém typickém zobrazení, tedy s hrubšími rysy a opírající se o štít. Králem bylo tou dobou kolem 30 let, což odpovídá uměleckému provedení sochy. Po jeho pravé ruce se nachází kníže Jindřich Javorský, který je vyobrazen v poměrně mladém věku, s čapkou a štítem. Nalevo od krále se nachází socha posledního svídnicko-javorského knížete, tj. Bolka II. Svídnického, jenž je na první

pohled v již stařeckém věku. Pro vyobrazení knížete bylo bezpochyby použito umělecké ztvárnění jeho náhrobku v klášteře Křešov.

Motivem vzniku této výzdoby byla dozajista snaha zvěčnit právní akt, který se stal základem politického a hospodářského rozkvětu města, tedy připojení knížectví ke Koruně království českého. Někteří badatelé interpretují výzdobu přímo jako pomník nástupnické smlouvy Karla IV. a Bolka II. Svídnického z roku 1353. Zadavatelem díla mohla být jednak městská rada, ale klidně i zemský hejtman Beneš z Choustníka, jenž mohl být dle polského badatele Jacka Witowského na věži i vyobrazen jako jeden z bezejmenných ozbrojenců. Je pravdou, že hejtman dlouhodobě sídlil na javorském hradě, ale tuto hypotézu nelze z pramenů, jakkoliv doložit, byť by se to přímo nabízelo. Trochu problematické zůstává také přesné určení datace. Starší práce uvádějí za dobu vzniku poslední třetinu 14. století, což lze se znalostí politické situace s jistotou zpřesnit na 90. léta. Za nejzazší datum je pak považován rok 1409, a to i na základě fragmentu nápisu s datací na radniční věži. S velkou pravděpodobností lze za dobu vzniku považovat spíše první roky po připojení k České koruně. Ruku v ruce s výzdobou javorské radnice jde zřejmě také využívání královské pečeti v přechodném období po smrti kněžny Anežky. Některé panovnické písemnosti z raných 90. let totiž obsahují pečetní opisy, kde se Václav IV. tituloval jako kníže svídnicko-javorský, což je přinejmenším zajímavé. Později už tuto hodnost na svých pečetích neuváděl. Jasně to dokládá význam, jaký král definitivnímu ovládnutí tohoto území přikládal a vlastně to i nahrává teorii o vzniku soch na radniční věži v první polovině 90. let jako připomínky nových státoprávních poměrů.⁷⁵⁹ Obě zmíněné stavby (či jejich části) tak zachycují v podstatě nové státoprávní poměry a trvalou vazbu obou zemí k České koruně a českému králi. Tato místa tak dnes, stejně jako tomu bylo dříve, zůstávají trvalou připomínkou krále Václava IV. a otiskují jeho vládu do veřejného prostoru daných korunních zemí.

Na Lucemburky dále upomíná pamětní deska v bavorském Auerbachu, která nás od soudobých otisků Václavovy vlády, přenáší do moderní doby. O zmíněné desce se, pokud je mi známo, doposud v českém prostředí nic nevědělo. Město Auerbach se po roce 1373 stalo správním sídlem české Horní Falce, kam se ze zastaveného Sulzbachu přesunul i královský hejtman. Záhy zde byl vybudováno správní sídlo zvané Slosshof, na kterém opakovaně pobýval císař Karel, ale také Václav IV., jenž nechal v jeho blízkosti

---

⁷⁵⁹ K tématu pouze Jacek WITOWSKI, *Posągi na wieży ratuszowej w Jaworze. Warsztat, czas i okoliczności fundacji*, Biuletyn Historii Sztuki 56/3, 1994, s. 229–240.

zbudovat také mincovnu. Obě stavby vzaly za své při stavebních úpravách na přelomu 19. a 20. století, ale na panovnické sídlo do dnešních dní upomíná pamětní deska, která byla v roce 1910 osazena do zídky v těsné blízkosti původního domu a je na ní nápis: *Schlosshof, einst Residenz der Kaiser Karl. IV. 1347–1379, Wenzel 1378–1400, von Böhmen*. Jedná se tedy o klasické místo paměti vytesané do kamene, jež dodnes spojuje oba středověké panovníky s osudy tohoto města a tamních obyvatel.⁷⁶⁰

Poslední příklad, který dobře ilustruje zejména postupně utvářenou historickou paměť na českého krále Václava IV., je pak spojen s hornolužických Budyšínem. Vzhledem k událostem roku 1408, kdy došlo k výše popsanému krvavému soudu zdejších radních, neměl král ve městě příliš dobrou pověst. Hojně k tomu přispívaly raně novověké městské kroniky, které Václavovy činy a jeho osobu odsuzovaly, a tento pohled zůstal neměnný až do moderní doby. Dokládá to například kolorovaná litografie z roku 1860 nazvaná „*König Wenzels Blutgericht zu Budissin im August 1408*“, kde vidíme jednoho z odsouzených, kterého kat odvádí k exekuci. Panovník tomuto aktu přihlíží z výšky svého paláce spolu s královnou Žofií, jež si zakrývá oči. Srdceryvnost celého momentu podtrhuje klečící matka prosící panovníka o milost pro svého muže a zvedajíc do výšky své dítě, zatímco druhé klečí vedle ní. V pozadí pak vidíme budyšínský rynek a měšťánské domy.⁷⁶¹ Toto byl tedy vžitý obraz Václav IV. v Budyšíně a trvalo ještě mnoho let, než došlo ke změně pohledu na tohoto panovníka.

Tím se dostáváme do zcela moderní doby, a to konkrétně do roku 2009, kdy budyšínské zastupitelstvo odsouhlasilo návrh na pojmenování každoročního vánočního trhu, který se ve městě koná na hlavním rynku u radnice (Hauptmarkt) v době adventu, a který byl doposud bezejmenný. Bylo to celkem 62 % podnikatelů prodávajících na trhu, kteří vyjádřili souhlas s novým názvem Bautzener Wenzelsmarkt. Na oficiálních stránkách města se pak dočteme, že roku 2015 Rekord-Institut für Deutschland (RID) označil tento trh za „Deutschlands ältester in einer Chronik genannter Weihnachtsmarkt“, tedy za nejstarší v kronice zmíněný trh v Německu, čímž Budyšín pokořil stávající rekord konkurenčního vánočního trhu v Drážďanech.⁷⁶² Trvalo to tedy dlouhých 600 let, než bylo Václavu IV. částečně odpuštěno a byly mu připsány zásluhy za udělení privilegia budyšínským řezníkům, kteří tím roku 1384 získali práva na konání výročního trhu na

---

⁷⁶⁰ Obrazová reprodukce viz Příloha IV. Obrazová příloha, č. 7. Za poskytnutí snímků děkuji panu Rudolfu Weberovi z Auerbachu.

⁷⁶¹ Srov. Příloha IV. Obrazová příloha, č. 8.

⁷⁶² Viz <https://rekord-institut.org/bautzen-aeltester-weihnachtsmarkt-deutschlands> [citováno 2024-03-28].

rynku. Jistá pachut' však v obyvatelích Budyšína možná zůstala, což dokládá i těch 38 % procent obchodníků, kteří v roce 2009 pro název Wenzelsmarkt nehlasovali.

Vedle pojmenování trhu po Václavu IV., což můžeme označit za symbolické místo paměti, se král dočkal i otisku své osoby do hmotné kultury města. V době konání vánočního trhu je totiž na průčelí radnice (konkrétně od roku 2018) umístěována socha panovníka, inspirovaná jeho podobiznou na pražské Staroměstské mostecké věži, zhotovená technikou papier mâché o velikosti 65 cm.⁷⁶³ Král má na sobě modrý plášť zdobený hermelínem, na hlavě korunu a v ruce drží žezlo a zlaté jablko. Autora tohoto díla se mi nepodařilo určit. O rok dříve, tedy v roce 2017, zorganizovalo město v průběhu vánočního trhu soutěž s názvem „*Quaerite Venceslaus Rex!*“, tedy „*hledejte krále Václava*“. Úkolem všech zúčastněných bylo najít v obchodech u náměstí či přímo na trhu ukrytou právě výše zmíněnou podobiznu. Ti, kteří byli s hledáním úspěšní, se měli s králem vyfotit a fotografii odeslat do slosovací soutěže o ceny. Budyšínský Wenzelsmarkt a také podobizna panovníka vystavená v průčelí radnice se tedy staly živým místem paměti a připomínkou vlády Václava IV. Pokud se nemýlím, podobný příklad bychom v českém prostředí hledali jen velmi těžko.

---

⁷⁶³ Srov. Příloha IV. Obrazová příloha, č. 9.

Závěr

Předkládaná disertační práce si zvolila nelehký cíl – přispět k úvahám o vládě českého krále Václava IV. na základě jedné zvolené perspektivy. Východiskem bádání byl zvolen pohled na královu vládu nad tzv. vedlejšími zeměmi České koruny, tedy na jeden z dílčích aspektů jeho panování, který doposud stál stranou zájmu historiků. Tento úkol se od počátku jevil jako velmi náročný a už v počáteční fázi přípravy práce bylo nutné téma zúžit, respektive ho zpřesnit. Nebylo totiž možné se detailně zaměřit na všechny korunní země, protože to by si vyžádalo několik dalších let intenzivního výzkumu. Základní premisou se tak stala úvaha o tom, zda se výkon Václavovy vlády mohl odvíjet od způsobu majetkoprávní držby, tzn. jestli se dají mezi jednotlivými zeměmi určit ty, které byly skutečně těmi vedlejšími v pravém slova smyslu, a na druhou stranu ty, které tvořily oporu panovnické moci a integrální součást České koruny. Toto uvažování se nakonec ukázalo jako nosné a práce tak byla na základě zmíněných úvah rozdělena do dvou tematických částí.

V první části jsem se nejprve soustředila na postihnutí obecných státoprávních mechanismů a celostní charakteristiku všech zemí v rámci svazku České koruny, s cílem poukázat na jejich svébytnost. Zajímavé debaty se v současné době vedou zejména o samotném pojmenování těchto středověkých „států“, což dokládá například v nedávné době proběhnuvší česko-španělský-workshop „*Crown of Aragon and The Crown of the Kingdom of Bohemia – A Comparative Approach*“,⁷⁶⁴ kde z debat jednotlivých badatelů jednoznačně vyplynula správnost použití termínů *teritoriální* či *dynastická unie*, jež se dají bez problémů aplikovat na středověkou společnost a i na Korunu království českého dotvořenou císařem Karlem IV. Diskuze však jistě není v tomto ohledu u konce.

Hlavním tématem prvního oddílu však byl pokus o zmapování teritoriálních proměn, jimiž Česká koruna prošla mezi lety 1378–1419 a na základě těchto změn ukázat limity vlády Václava IV. v korunních zemích, které můžeme apriori označit jako ty vedlejší. Jednoznačně se potvrdilo, že nejméně stabilní byly državy nejvzdálenější od pražského centra (např. Lucembursko) a zároveň ty, co byly připojeny ke Koruně až v posledním desetiletí vlády Karla IV. (Braniborsko, částečně i Dolní Lužice). Do celé situace se výrazně promítla také Václavova detronizace po roce 1400, která přímo ohrozila západní hranici České koruny (Horní Falc, Chebsko), na kterou zaútočil nový

---

⁷⁶⁴ Workshop se uskutečnil 14. 3. 2024 na FF UK v Praze.

římský král Ruprecht III. Falcký, ze strany míšeňského markraběte byly ohroženy a posléze i ztraceny původní přemyslovské državy na Labi v okolí Pirny. Tlaku však čelily v podstatě všechny okrajové země (Braniborsko, Lucembursko), jež téměř po celou dobu odolávaly výbojům mocných sousedů, což samo o sobě tyto země oslabovalo. Vedle toho přispěly k destabilizaci i samotné korunní země, které se zmítaly ve svých vlastních vnitropolitických problémech, jež v podstatě neměly adekvátní řešení.

Jako velmi problematické se ukázaly roztržité državy v Horní Falci, k jejichž destabilizaci přispěl už Karel IV., když velkou část majetků v roce 1373 zastavil a Václav IV. v podstatě zdědil pouhé torzo rozptýlených držav, jež se velmi špatně spravovaly, a vykoupit zastavené statky zpět se mu nepodařilo. Po roce 1400 se pak jednoznačně ukázalo, že bez titulu římského krále se dá většina hornofalckých držav udržet jen stěží. Přesto jádro hornofalckých držav v rukou českého krále zůstalo a po všech turbulencích bylo uznáváno jako česká léna a přiřadila se k dalším obdobným lokalitám rozptýleným na území říše a souhrnně nazývaným *feuda extra curtem*.

Na druhou stranu Chebsko, které čelilo po Václavově sesazení v podstatě stejnému ohrožení jako sousední Nové Čechy, vykazovalo po celou dobu jeho vlády překvapivou stabilitu. Nový římský král Ruprecht se nerozhodl tuto starou říšskou zástavu po roce 1400 vykoupit, byť by tím mohl výrazně oslabit již tak velmi křehkou západní hranici České koruny, za níž se snažil českou moc vytlačit. Roli zde bezpochyby sehrála vysoká vnitřní soudržnost celého regionu, na čemž se dlouhodobě shoduje moderní bádání, ale mohly zde být i další důvody, jako například nedostatek finančních prostředků ze strany Ruprechta III. či jeho prostý nezájem. Chebsko se nicméně stalo v námi zkoumané době de facto propadlou zástavou a zůstalo po celý zbytek středověku integrální součástí České koruny, později bylo včleněno i do moderního českého státu (poněkud okleštěno).

Výrazné změny prodělalo také rodové Lucembursko, jehož osudy po smrti vévody Václava Lucemburského (roku 1383). Václav IV. se několik let po skonu svého strýce snažil zemi spravovat, ale záhy ji svěřil svému bratranci Joštovi, jemuž vévodství i zastavil. Panovník pak v podstatě na jakoukoliv vládu v zemi rezignoval, což bylo dáno i velkou vzdáleností země od pražského centra, jež sama o sobě odsunula Lucembursko na periferii zájmu českého krále. Podobně jako česká Horní Falc muselo i Lucembursko čelit v podstatě soustavnému tlaku mocných sousedů, hlavně zmíněných burgundských vévodů, kteří nakonec i zemi po smrti Václava IV. získali. Na někdejší rodové državy

svých předchůdců vzpomínal ještě Jiří z Poděbrad, konkrétně v 60. letech 15. století, kdy ještě doufal, že se mu podaří někdejší kolébku lucemburského rodu opětovně ke Koruně připojit. K tomu však na rozdíl od jiných králových teritoriálních úspěchů nedošlo.

Nejmarkantnější teritoriální změnou do roku 1419 pak byla bezpochyby ztráta braniborského markrabství, na jehož získání vynaložil císař Karel IV., jak je známo, nemalé úsilí, a hlavně obrovské finanční prostředky. Ve snaze připojit zemi ke Koruně v podstatě obětoval jinou pracně získanou korunní zemi, tedy české državy v Horní Falcí. Zvláštní postavení země v rámci Koruny umocňoval také ne příliš vyjasněný právní vztah, protože na rozdíl od jiných zemí nebylo Braniborsko přivtěleno v pravém slova smyslu, resp. státoprávní listiny neobsahovaly klíčovou inkorporační formuli. K stabilitě země nepřispěl ani Jošt Moravský, jenž zemi mezi lety 1387–1411 držel jako léno, a to ani svými častými návštěvami a snahami o hledání kompromisních řešení mezi rozhádanou šlechtou a tamními městy. Po Joštově smrti se pak ukázalo jako zcela nereálné zemi udržet. Braniborsko bylo nejprve zastaveno (1415) a pak i zcela postoupeno (1417) norimberským purkrabím z Zollernu, konkrétně Fridrichovi VI. Norimberskému. Hohenzollernové byli ve výkonu vlády úspěšní a Braniborsko se později stalo základem jejich mocensko-teritoriální domény. Po roce 1415 českému králi zůstala například předkupní práva na markrabství či dědické nároky ve chvíli případného vymření norimberských purkrabí z Zollernu, což však byly spíše obligátní právní formule a v budoucnu nebylo o restituování Braniborska uvažováno.

Velkým destabilizačním prvkem České koruny se pak ukázaly být také špatné vztahy mezi Lucemburky, zejména pak neskrývané ambice markraběte Jošta, který mezi lety 1397–1411 v podstatě opanoval velkou část korunních zemí. Nedá se však říci, že by doba jeho vlády znamenala jakoukoliv změnu, byť bývá moravský markrabě tradičně označován za schopnějšího vládce, než byl jeho mladší bratranec. Samotný model této vlády a správy České koruny a jejích jednotlivých zemích načrtl ve svém nástupnickém řádu v podstatě už Karel IV. Císařovy představy však vzaly za své záhy po jeho smrti, kdy se začal projevovat politický pragmatismus a individualismus většiny členů rodu. Lucemburkové totiž nedokázali vystupovat jednotně a hájit zájmy českého krále a Koruny jako celku, což bylo ale naprosto klíčové. Jedinou výjimkou bylo snad politické chování Jana Zhořeleckého, které vykazovalo spíše stabilizační prvky, ale vzhledem k jeho předčasné smrti nemělo dlouhého trvání. Krize uvnitř vládnoucí dynastie a zhoršené vztahy mezi mužskými členy rodiny byly něco, s čím Karel IV. ve svých

představách o České koruně zřejmě nepočítal. Nelze ale říci, že by celkový koncept této teritoriální unie byl v širším pojetí nevhodný, což ostatně dokládá i státoprávní kontinuita Koruny, kterou lze doložit i během interregna či v době příchodu nových vládnoucích dynastií. Poslední Lucemburkové spíše jen nedokázali tento model kolektivní vlády a správy plně využít a najít v něm své pevné místo.

Ve světle zkoumaných pramenů se pak skutečně ukázalo, že mnohem lépe mohl český král vládu vykonávat v těch zemích, které spravoval přímo, a to zejména v těch, které byly součástí Koruny dostatečně dlouho, tedy zejména v Horní Lužici a slezském Vratislavsku. K těmto dvou zemím lze ale připočít i Svídnicko-Javorsko, které bylo sice *de iure* inkorporováno až později (roku 1392), ale které rovněž vykazovalo vysokou míru stability v rámci zeměpanských vazeb. Poslední bezprostřední država, tj. Dolní Lužice, měla v mnoha ohledech destabilizační tendence podobně jako sousední Braniborsko, ale nakonec se podařilo tuto zemi ve svazku Koruny udržet, a to zejména díky fungující královské správě, která se v námi zkoumané době prosadila a ustálila. Z výše zmíněných důvodů se druhá část práce zaměřila převážně na výkon vlády Václava IV. v těchto „hlavních“ korunních zemích, kde se vize Karla IV. podařilo naplnit a tyto země se staly pevnou součástí držav českého krále.

S teritoriální expanzí Lucemburků do vedlejších zemí souviselo zřízení hejtmanských úřadů, ze kterých se postupně vyprofilovala trvalá instituce. Pro námi zkoumané období byl hejtman (někde označovaný též jako fojt či pflegar) jediným jmenovaným královským úředníkem v korunních zemích a stal se symbolem královské autority a zeměpanské moci. Tento úřad s mírnými odchylkami fungoval v Horní a Dolní Lužici, v obou slezských imediátních knížectvích, v Chebsku, v české Horní Falci, v Lucembursku a částečně také v Braniborsku, tedy v podstatě ve všech korunních zemích kromě těch lenních. Postavení těchto královských úředníků však nebylo jednoduché, protože v jim svěřených zemích měli prosazovat zájmy krále, což se od nich očekávalo, ale na druhou stranu se museli vyrovnat s místními elitami a svébytností jednotlivých zemí, kde byli vnímáni v podstatě jako cizorodý element. Z prosopografických studií téměř třicítky osob, jež úřad vykonávaly mezi lety 1378–1419, vyplynulo několik obecných skutečností.

Základní pravomocí úředníků byl výkon veškerých královských nařízení, dále dohled nad bezpečností v zemích (svolávání zemské hotovosti, vedení válečných akcí aj.), nad soudnictvím (řešení sporů, vynášení rozsudků), povinnost předsedat na zemském

sněmu, vybírat daně či vymáhat dluhy a také spravovat léna v jednotlivých zemích, přičemž v některých zemích mohl hejtman i léna sám udělovat bez pověření krále (např. v Dolní Lužici či Svídnicku-Javorsku). S výkonem úřadu nebyla spojena rezidenční povinnost, a proto hejtmané často pobývali na panovnickém dvoře v Praze anebo na svých rodových državách a do jednotlivých zemí přijížděli velmi nepravidelně. Královští hejtmané si také volili své pomocné úředníky (podhejtmány, podfojty), kteří však nebyli dosazováni pravidelně, což se změnilo až později v 15. století. Pro některé osoby, jak se ukázalo, znamenal tento nižší úřad předpoklad pro získání úřadu vyššího.

Co se týče samotného personálního obsazování, tak z počátku Václavovy vlády pozorujeme kontinuitu s dobou předcházející, což nezměnila ani nutná generační výměna. Na posty hejtmanů byly dosazovány i nadále osoby z nejbližšího okolí krále a spojeny výhradně s českým prostředím (např. bratři z Choustníka, Anselm z Ronova, Beneš Škopek z Dubé apod.). Pozvolna se ale v úřadech začali objevovat i příslušníci lokální nobility (Ota z Kittlitz, Jan z Turgova, Jan z Polence, Jan z Leuchtenberka), ovšem nebylo to pravidlem a spíše záleželo na charakteru každé jednotlivé země. Nebylo také neobvyklé, že jedna a tatáž osoba zastávala v průběhu doby několik hejtmanských úřadů napříč korunními zeměmi (Ota z Kittlitz, Anselm z Ronova, bratři z Choustníka či Jan z Chotěmic). V úřadu se rovněž v námi zkoumané době objevili i představitelé některých městských rad (např. v Žitavě, Vratislavi nebo Chebu).

Jak probíhalo samotné jmenování či uvedení do úřadu nevíme, protože se tyto záležitosti zřejmě odehrávaly v rovině ústních dohod. V průběhu své vlády pak panovník odvolal pouze tři hejtmány, každého z trochu jiných důvodů (neoblíbenost, kvůli vysokému věku či nedorozumění), což je z celkového počtu téměř 30 osob téměř zanedbatelné. Královští úředníci, jak se zdá, většinu doby zachovávali věrnost panovníkovi, svědomitě plnili jeho ne vždy zcela konzistentní nařízení a dobře hráli svou roli prostředníků mezi korunními zeměmi a královskou mocí. Do větší konfrontace se Václav IV. dostal v podstatě pouze s dolnolužickým fojtem Hynkem Berkou z Dubé, a to ještě nepřímo, v době mocenských tahanic s markrabětem Joštem na přelomu 14. a 15. století. Zhodnocení hejtmanství v korunních zemích je proto dalším vykročením od jednostranného obrazu o nekompetentních rádcích a dvořanech Václava IV., kterými tito královští úředníci rozhodně nebyli a lze mezi nimi najít mimořádně schopné osoby, které významně přispěly k zachování vnitřní soudržnosti daných zemí, a tedy i celkové soudržnosti České koruny.

Vedle výše popsaných správních záležitostí tady byly další oblasti, které řešil výhradně český král. Na základě analýzy pramenné základny, ale také s přihlédnutím k obecným historiografickým trendům a způsobu uvažování o středověké společnosti, byly stanoveny tři základní okruhy témat, jež se dají při výkonu Václavovy vlády vysledovat, tj. 1) konflikty, 2) kooperace či koexistence (sledovaná na základě výkonu běžné panovnické agendy) a též 3) reprezentace.

Konflikty tvořily přirozenou součást středověké společnosti, ne jinak tomu bylo i ve zkoumaných zemích Českém koruny. Na základě provedeného výzkumu se však příliš nepotvrdilo, že by zde rozepře s různými sociálními skupinami tvořily nejpodstatnější část jeho vlády. Pokud už se nějaký spor objevil, šlo většinou o individuální mocenské ambice jednotlivých osob či sociálních skupin a nikoli o snahu oslabit královu pozici jako takovou. V korunních zemích tedy například nenajdeme ani v náznacích období tak řečené panské jednoty či opozice, která by otevřeně deklarovala protikrálovské postoje. Z analyzovaných konfliktů vyplynulo, že nejaktivněji se král pustil do řešení těch rozepří, v nichž sledoval svůj osobní zájem. Šlo například o spor s Bibrštejny z let 1383–1384 o panství Beeskow a Storkow, která si zmínění šlechtici přivlastnili bez králova vědomí (tedy opomněli jeho přirozená zeměpanská práva, což král odmítl akceptovat), ale také o konflikt s biskupem Václavem Lehnickým a vratislavskou kapitulou (nazývaný jako pivní válka), kde zase sehrála roli Václavova snaha dosadit na vratislavský stolec svého exponenta po vzoru otcovy politiky.

V obou případech (a i v několika dalších) použil panovník jako mocenský prostředek svou panovnickou moc a vojenskou sílu, též formu finančních sankcí anebo jmenoval smírčí komise, které měly k vyřešení daných rozepří přispět, což se většinu podařilo. Při řešení dlouhotrvajícího problému tzv. zemských škůdců a s tím související bezpečnosti, resp. nebezpečnosti na obchodních cestách po celé Koruně, využil Václav IV. například instituci formujícího se Fehmgerichtu. Tento zvláštní soud měl městským radám hornolužických měst výrazně ulehčit soudní stíhání záškodnických osob, jež mohly být ve zrychleném soudním procesu souzeny, odsouzeny a sankcionovány. Bohužel se období tohoto fému nepodařilo prosadit v ostatních korunních zemích (zřejmě se o to ani přímo neusilovalo) a ani v Horní Lužici se nestal fém závaznou normou, zejména pro odpor zemské šlechty, ale lze ho označit za poměrně nadějný pokus, jak se s daným problémem vypořádat a není náhodou, že se dotvořil právě v době vlády Václava IV., kdy byla situace nejpalcivější.

Z mého pohledu bylo nejzásadnějším problémem napětí v některých zeměpanských městech, které mělo různé důvody. Vedle tradičních sporů jednotlivých měst s představiteli zemské šlechty, které se však pro svůj lokální charakter většinou ke králi nedostaly, byly nejvýraznějšími tahanicemi obchodní spory o jednotlivé komodity (např. o boryt barvířský, sukno nebo pivo), ale také o samotné užívání obchodních cest. Zvláště vyhrocená byla situace mezi Zhořelcem a Žitavou, kdy byl král nucen přistoupit například k vydání závazného celního sazebníku (1414), který právně fixoval výši odváděného cla jednotlivých obchodníků přijíždějících se zbožím ze Žitavy do Zhořelce. Město tak již nemohlo libovolně žitavským obchodníkům clo navyšovat ve snaze kompenzovat své příjmy ve chvíli, kdy se žitavští obchodníci cíleně Zhořelci vyhýbali a krátili je tak na příjmech. Naschvály si však obě města prováděla v tomto směru i nadále, ještě dlouho po smrti Václava IV.

Celospolečenským problémem korunních zemí se pak ukázala být otázka městské samosprávy, respektive dohady o obsazování a personálním složení jednotlivých městských rad. Hlavními aktéry se v tomto případě stávaly městské elity, konkrétně bohatí cechovní řemeslníci, a naopak zástupci starobylých patricijských rodin, jež mezi sebou v podstatě po celou dobu vlády Václava IV. vedli mocenské boje o poměr zastoupení v radě. V českých a moravských městech sice také pozorujeme v době vlády Václava IV. vnitřní napětí, to ovšem mělo víceméně odlišné důvody (národnostního či konfesního charakteru) a český král měl nad zdejšími městskými radami daleko větší kontrolu, než tomu bylo ve městech ve vedlejších zemích. Ta se spíše podobala říšským či polským městům, jež byla značně nezávislá a v podstatě si o konšelské volbě rozhodovala sama. Zeměpanská města vedlejších zemí proto velmi usilovala o získání práva tzv. svobodné volby radních, které si na Václavu IV. vymohl například Budyšín, Zhořelec, Kamenec, Vratislav či Lvovek, tedy zejména ta nejvyspělejší a nejbohatší královská města, odkud zaznívaly nejvíce nespokojené hlasy ohledně poměrů zastoupení v radě. Panovník si však i ponechal právo do poměrů v případě potřeby zasahovat a mohl například radu odvolat, což několikrát i udělal. Zdaleka nejvíce se situace vyhrotila v hornolužických městech Šestiměstí (v Budyšíně, Zhořelci či Žitavě) a také ve Vratislavi, kde tyto dlouhodobé rozepře přerostly v násilná povstání cechovních řemeslníků proti patricijským městským radám, a to zejména mezi lety 1405–1406. Výjimkou byla v tomto ohledu například Svídnice, kde konflikty podobného typu registrujeme minimálně a cechovní řemeslníci měli v městské samosprávě daleko lepší postavení než v jiných městech (ale rozhodně ne ideální). Určujícím prvkem tak zřejmě

byla konkrétní síla městského patriciátu v daném městě, respektive to, jak moc bedlivě si svá práva na výkon samosprávy tradiční rodiny střežily.

Václav IV. se snažil vnitřní městské rozpory řešit různě, například odvolával stávající městské rady, vydával právních dokumenty, jež poměrné zastoupení na radnici upravovaly (spíše jen v teoretické rovině), v případě povstání v Budyšíně (1405) pak také sáhl k exemplárnímu potrestání někdejších vzbuřenců, které však bylo učiněno až s tříletým zpožděním, v konečném důsledku mohl městům právo svobodné volby i odebrat, což učinil v případě zmíněného Budyšína. Několikrát se panovník nechal patricijskou městskou radou v podstatě uplatit a nevyvodil z jejich praktik žádné důsledky, což však bylo běžnou vladařskou praxí, protože panovník se o tuto skupinu městského obyvatelstva opíral. Václavovi se však nepovedlo najít na dané problémy systematické řešení, byť zřejmě udělal maximum možného. Nejpalčivěji pak tento problém král pocítil v červnu 1418, kdy proběhlo ve Vratislavi doposud nejnásilnější povstání proti městské radě, doprovázené také první defenestrací na území České koruny. O potrestání rebelie se však zasloužil až Václavův bratr Zikmund. Různice o způsob obsazování městských rad tak byly zřejmě typickým vyústěním středověkých poměrů a byly i na dále trvalou součástí městského života. Tento velký nesoulad uvnitř jednotlivých měst však zřejmě neměl vliv na vnější postoje zeměpanských měst jako celku, což dokládá období husitských bouří, kdy se města z vedlejších zemí jednoznačně postavila za českého krále a reformní myšlenky zde neměly většího ohlasu, což platilo plošně ve všech korunních zemích.

Jak již bylo naznačeno, na výkon vlády Václava IV. v korunních zemích se lze dívat také skrze běžnou panovnické agendu a úkony, jež umožňují poodhalit vládní každodennost, která se výrazně lišila od výše popsaných konfliktních situací, které by neměly hrát při úvahách o Václavově vládě tak významnou roli. Jedním z klíčových stabilizačních principů a nástrojů vlády českých králů v korunních zemích se jednoznačně ukázal lenní institut a udělování lén. Osobní vztah mezi panovníkem a jeho leníky (královskými a zemskými), reprezentovaný přísahou a právními dokumenty, totiž vytvořil stabilní mocenské struktury, které podporovaly teritoriální integritu České koruny. Václav IV. se o tom naplno přesvědčil například v roce 1402, kdy byl zajat svým bratrem Zikmundem. V té chvíli se projevila pevnost a důležitost lenního systému, protože většina slezských knížat deklarovala lojalitu českému králi a vytvořila politické uskupení s cílem ho osvobodit. Tato událost dokládá, že lenní institut mohl sám o sobě

podporovat panovnickou moc v obtížných situacích, a ukazuje na schopnost lenních vazalů překonávat interní rozpory ve prospěch panovníka. Udělování lén hrálo důležitou roli i v imediátních zemích, kde skládali jejich reprezentanti králi korporativní přísahu věrnosti neboli hold (podobně jako v Čechách), který mohl vzdáleně připomínat lenní slib. Zajímavým fenoménem pak byla také hradní léna (Burglehn), která tvořila speciální typ majetkové držby kolem významných hradů, s jejichž držbou byla spojena vojenská povinnost a obrana hradů. Tato léna se nacházela ve václavské době zejména v okolí dolnolužického Luckau a také budyšínského hradu Ortenburgu. Význam těchto vazeb v bezprostředních državách se projevil například v době Václavova prvního zajetí (roku 1393), kdy se k vojsku vévody Jana Zhořeleckého přidala i většina zemských manů z obou Lužic.

Součástí výkonu vlády pak bylo také hospodaření na královské doméně, jež se s nově připojenými korunními zeměmi ve 14. století výrazně zvětšila. Zdrojem panovníkových příjmů a královské poklady (komory) se staly zejména bezprostřední državy, jejichž hospodářský a obchodní potenciál si bezpochyby uvědomovali již první Lucemburkové, a proto také o tyto země tak usilovali. Zvláště výhodné se jevilo napojení na významné říšské obchodní cesty, které českým zemím v podstatě chybělo, ale také šlo o samotné bohatství daných zemí (např. o nerostné suroviny, naleziště drahých kovů, živočišnou či rostlinnou produkci). Mezi hlavní finanční příjmy panovníka z těchto zemí patřily důchody plynoucí z pozemkové daně, z berní a přímo královských měst nebo regalů (mincovní, židovský, vodní, tržní, celní či mýtný).

O většině těchto příjmů máme pouze rámcové představy, s výjimkou všeobecné městské berně (*rentum civitatum*), jež byla vybírána většinou dvakrát ročně (na sv. Jiří a na sv. Michala) zemskými hejtmany jednotlivých zemí. Nezřídka se stávalo, že se splátky těchto daní opozdily nebo byly naopak placeny po částech či z různých důvodů zcela odpouštěny, což se vždy odvíjelo od aktuální situace v daném městě, kterou většinou korigoval sám panovník. Výrazným přispěvatelem do královské pokladny byla slezská Vratislav (560 kop grošů ročně), což bylo pro srovnání dvakrát více, než platila nejvíce platící Plzeň (200 kop grošů). Středně vysoké částky platil Zhořelec, Svídnice či Žitava (mezi 100–120 kopami grošů), což se dá přirovnat k částkám placeným Ústím nad Labem, Tachovem či Mostem. Mezi nejméně přispívající města patřila naopak hornolužická města Kamenec a Löbau, a také slezský Lvovek (20–26 kop grošů). Zdrojem příjmů mohly být také klasické půjčky, v případě korunních zemí se jednalo

zejména o zástavy, jež lze označit za další z možných nástrojů panovnickovy vlády. Věřiteli těchto „dočasných půjček“ byli většinou zámožní šlechtici z České koruny či říše, v několika případech přímo Václavovi dvořané, což zcela kopírovalo praxi zástavních listin z doby prvních Lucemburků. Jedná se však o pouhá dílčí zjištění z místy velmi složité problematiky, a bylo by potřeba provést hlubší výzkum.

Korunní země byly tedy výrazným zdrojem panovnickových příjmů, ale nejednalo se pouze o jednostranný vztah, ale spíše o systém vzájemně provázaných mechanismů, tedy i panovník si musel své poddané předcházet. Nejvíce se v tomto směru staral o svá zeměpanská města. Základním vládním nástrojem mu byly v tomto ohledu konfirmační listiny, jejichž význam nelze v žádném případě bagatelizovat, protože právě tato ustanovení vytvářela status quo a fixovala aktuální právní stav. V korunních zemích panovník tyto konfirmace obecných privilegií vydával městům opakovaně, poprvé už na samotném počátku své vlády, kdy bylo potřeba vzájemné vztahy s městy upevnit, ale i později v dobách politické nestability, například po smrti svých příbuzných, kteří tyto země spravovali (1396 a 1411). Václav IV. také uděloval městům nová privilegia a milosti, která vybíral velmi pečlivě a většinou cílil na stěžejní sféry zájmu daných měst, zejména na hospodářství a obchod.

Klíčové bylo například právo skladu, tedy povinnost projíždějících kupců nabídnout ve městech po několik dní svá zboží, jež nově získala například Svídnice (1379) anebo Luckau (1385). Panovník také často zpřesňoval cechovní statuta jednotlivých řemeslníků, s cílem normalizovat vztahy mezi jednotlivými sociálními skupinami měst. Mezi privilegované vrstvy ve většině z nich patřili jednoznačně soukeníci, rezníci či pekaři, kteří také stáli v čele výše popsanych vzpour proti městským radám, protože disponovali značnými právními výsadami a bohatstvím. Král zasahoval také do trhového práva, respektive vysazoval některé nové výroční trhy či jarmarky. Trhy byly přirozenou obchodní strategií, jež spojovala zejména venkovský a městský obchod a také udržovaly stabilní ceny výrobků. Zvláštnímu postavení se v tomto ohledu těšil adventní masný trh v Budyšině (zřízen 1384), jenž existuje dodnes. Vedle Drážďan zaujímá postavení nejstaršího vánočního trhu v Německu, který je po svém zakladateli označen jako *Wenzelsmarkt*. Několik privilegií se pak týkalo také mincovnictví, respektive povolení ražby drobnějších mincí v některých větších městech (Svídnice, Vratislav, Luckau, Sommerfeld), která tím získala vedle kontroly samotné ražby také podíl na příjmech z regálu, jež většinou náležely pouze králi. Všechny výše zmíněné

poznatky by pak bylo vhodné zasadit do širšího kontextu českých zemí, což však není ve velké míře možné vzhledem k neprobádanosti těchto témat. Z dílčích sond do pramenů z českých zemí se mi zdá, že přístup krále ke královským městům byl v Čechách podobný – i zde převažovala privilegia týkající se obchodu, obchodních cest, mílového práva, celní politiky, odpouštění daní, vysazování trhů apod.

Zajímavá zjištění pak vyplynula ze zkoumání královny politiky vůči církevním institucím z korunních zemí. Jedná se v podstatě o jediný aspekt Václavovy vlády, u kterého je možné provést větší komparaci s jeho královskými předchůdci, protože v podobném měřítku byla tato problematika zkoumána již pro dobu vlády Jana Lucemburského a císaře Karla, a to konkrétně pro území Horní Lužice a Vratislavska. Václav IV. ve vedlejších zemích apriori neuvažoval o nové zakladatelské činnosti či o rozšiřování církevních institucí, protože církevní síť i struktura zde byla na přelomu 14. a 15. století v podstatě dotvořena, podobně jako tomu bylo v českých zemích. Z pramenů se také nezdá, že by panovník, jakkoliv navázal na sběratelskou „vášeň“ svého otce týkající se relikvií a nejsou doloženy žádné případy darování těchto ostatků svatých církevním institucím. Král se zaměřil spíše na praktickou podporu stávajících institucí (podobně jako jeho děd Jan Lucemburský), a to především na udělování nových milostí, ale stejně tak na konfirmace stávajících práv a privilegií, o jejichž důležitosti již byla řeč. Konfirmace byly pro církevní instituce, jak se zdá, v podstatě stejně významné jako nové výsady. Král dále potvrzoval zbožné donace různých osob (většinou tamních měšťanů) a i další majetkoprávní či hospodářské záležitosti, většinou z iniciativy samotných církevních institucí či na jejich přání. Na základě těchto dílčích zjištění tak lze konstatovat, že politika krále Václava se nijak výrazně nelišila od přístupu jeho předchůdců.

Králově pozornosti se pak těšily zejména jednotlivé kláštery, mezi kterými většinou vynikaly ty, jež disponovaly rozsáhlými majetky a mohly se lehce stát oporou panovnické moci. Václav IV. je pak na oplátku bral pod svoji ochranu či je zahrnoval speciálními milostmi. Jmenuje například lužické kláštery Neuzelle, Dobrilugk, Ojvín, Marienstern či Marienthal nebo slezský Kamenec a Křešov. Bylo možné vypořádat také zájem o církevní instituce v rodovém Lucembursku (např. klášter Clairfontaine, St. Maximin či Altmünster), což znovu zcela koresponduje s tradicí Václavových předchůdců.

Zbožnost panovníka pak dokládají drobná nadání některým církevním institucím, například pro farní kostel Panny Marie v dolnolužickém Luckau anebo budyšínským minoritům. V obou případech král nadaci zřídil za spásu své duše a svých předků a v daných kostelích se měly zpívat mariánské hodinky. Na své zesnulé příbuzné, konkrétně na děda Jana Lucemburského a strýce Václava Lucemburského, myslel král také při své návštěvě Lucemburska v roce 1384 (a znovu roku 1398), kdy se nezapomněl zastavit u hrobů obou z nich a darovat tamním klášterům v Altmünsteru a Orvalu finanční prostředky na sloužení zádušních mší a na zřízení oltářů u jejich hrobů. Zmíněné příklady dobře dokládají, že úcta k předkům byla pro krále běžnou normou a zcela zapadá do stále častějších úvah o jeho osobní zbožnosti, přinejmenším alespoň o snaze o vlastní sebe prezentaci jako zbožného panovníka, což jednostranný obraz Václava IV. narušuje.

Posledním zkoumaným tématem této disertační práce pak byly možnosti panovnické reprezentace Václava IV. v korunních zemích. Středověký systém vlády a správy České koruny s trvalou a každodenní přítomností krále nepočítal a bylo tedy jenom omezené množství příležitostí, kdy mohl panovník svůj majestát poddaným skutečně prezentovat. S panovnickou reprezentací úzce souvisela královská sídla či rezidence, které v korunních zemích plnily spíše funkci zeměpanských správních sídel. Mezi významné starší rezidence, jež král při svých návštěvách využíval, patřil budyšínský Ortenburg, nebo hrady ve Svídnici či Javoru. K velkým přestavbám přistoupil Karel IV. v případě císařského hradu ve Vratislavi, z nějž vytvořil reprezentativní sídlo. Zcela nové budovy pak za Lucemburků vznikly například v braniborském Tangermünde, ve Zhořelci či hornofalckém Auerbachu. V Dolní Lužici se žádné podobné sídlo v námi zkoumané době neprosadilo a ani nebylo založeno. Václav IV. sám novou výstavbu nikde neinicioval a spíše se zaměřil na dostavbu stávajících budov.

Na příkladu tří velkých výprav do korunních zemích (v letech 1381, 1404 a 1408) pak byla zkoumána konkrétní podoba reprezentace králova majestátu, zejména s ohledem na proběhnuvší ceremoniál a rituály při králově příjezdu či pobytu ve městech korunních zemích. V době Václavovy vlády můžeme vůbec poprvé doložit tzv. holdovací cestu (roku 1381), tedy první návštěvu nového krále v jeho državách (v Horní Lužici, Dolní Lužici, Svídnicku-Javorsku a Vratislavsku) po převzetí vlády, kterou pro dobu prvních Lucemburků nelze blíže doložit (byť se teoretická podoba objevila v Karlově zákoníku *Maiestas Carolina*). Později se tyto cesty staly pravidlem a byl to například jeden z mocenských nástrojů stavů vedlejších zemí, jež těmito cestami podmiňovaly přijetí

nového panovníka. V námi zkoumané době se však jednalo spíše o praktické upevnění mocenské pozice krále, zejména prostřednictvím složení holdovacích či lenních slibů. Tato konkrétní výprava však byla velmi poznamenána politickými událostmi (pivní válkou), zejména pak nad Vratislaví vyhlášeným interdiktem, který značně okleštil a narušil králův slavnostní vjezd do města. Bez problémů krále přijali dříve v obou Lužicích, kde jsme schopni doložit zejména průběh uvítání ve Zhořelci. Ve Vratislavi však vše proběhlo trochu jinak.

Z analýzy soudobých pramenů, zejména relace kroniky polského historiografa Janka z Czarnkowa, vyplynulo, že v den králova příjezdu (resp. souběžně s jeho příjezdem) neproběhla při příjezdu obligátní bohoslužba a rozpaky budila také absence duchovních při samotném vjezdu, kteří měli jeho být nedílnou součástí. Václav IV. bral za dané situace toto chování jako urážku svého majestátu a později sáhl k silovým prostředkům, tedy k zabavení a zkonfiskování majetků vratislavské kapituly. Tato návštěva tedy zřejmě zanechala v obyvatelích poněkud hořkosladký tón, ale nezdá se, že by vratislavští konšelé či měšťané královo chování odsuzovali, spíše se zdá, že ho tolerovali. Místní totiž interdikt také poškozoval – při vjezdu přišli jednak o finanční zisky, ale také o možnost reprezentace města jako celku a příznivou situaci k jednání s panovníkem o vlastních záležitostech.

V klidnějším duchu proběhla Václavova druhá návštěva Vratislavi v roce 1404, kdy se slezská metropole stala místem jeho setkání s polským králem Vladislavem Jagellem, s nímž král jednal o případném spojenectví proti bratru Zikmundovi. Celá návštěva proběhla podle všeho ve velmi přátelském duchu a král byl „*při lahodném víně vždy skvělý společník*“, což neopomněl připomenout ve svých pracích J. Spěváček – v tomto případě se jedná o jednoznačný kompliment na adresu českého krále, který není nutné vnímat negativně. Součástí programu byl vedle diplomatických záležitostí také lenní ceremoniál, při kterém se panovník mohl náležitě odvděčit svým královským leníkům za jejich jednoznačnou podporu v roce 1402, což byl zřejmě vrchol celého králova pobytu ve Vratislavi. Celá výprava by tak měla být vnímána jako úspěšná demonstrace královské moci a majestátu, a možná i jako promyšlená politická strategie Václava IV., který si tímto způsobem jednoznačně upevnil svou pozici na českém trůně (alespoň pro danou chvíli). Potřetí zajel panovník do vedlejších zemí roku 1408, konkrétně do Horní Lužice a Vratislavi. Celé výpravě dodal výrazný lesk králův

reprezentativní doprovod složený z jeho předních dvořanů a také královny Žofie a jejího dvora, která krále na cestě doprovázela, což se v jejím případě stávalo pravidlem.

V případě této cesty však všechny ceremonie či případné rituály překryly dramatické události vedoucí k exekuci bývalé budyšínské městské rady. V podstatě jediné zmínky týkající se reprezentace můžeme doložit ve Zhořelci, kde bylo pro krále připraveno důstojné uvítání, jež bylo dozajista motivováno i strachem z králova možného jednání. Víme například o symbolickém předání klíčů od bran a slavnostním průvodu, který vstoupil do města Reichenbašskou bránou. V případě této poslední cesty tak král prezentoval svoji královskou poněkud rozporuplně. I samotné projevy králova vzteku či impulzivní jednání, doprovázející razantní opatření, anebo naopak rezignovanost či laxnost k některým problémům, je nutné chápat jednak jako projev individuálního vládního stylu panovníka, jenž zrcadlil jeho přirozenou osobnost, ale na druhou stranu jako habitus, který krále svazoval společenskými normami a předurčoval jeho možné jednání. Obě tato hlediska je proto nutné brát v potaz ve veškerých úvahách o Václavově jednání, potažmo i při hodnocení výkonu jeho vlády. Exemplární tresty tohoto typu navíc nebyly pro středověk ve své podstatě ničím neobvyklým a byly vědomou mocenskou strategií vládců. Pro všechny zmíněné královské návštěvy ale jednoznačně platí, že osobní přítomnost panovníka v korunních zemích měla svůj význam a králi mohla posloužit jako dobrý nástroj pro prezentaci majestátu a demonstrování panovnické moci.

V dobách své absence mohl být král ve svých državách zpřítomněn prostřednictvím hmotné kultury, například staveb či jiných uměleckých děl, jež jeho majestát ve veřejném prostoru reprezentovaly (např. v kostelích či na náměstích). Pro václavskou dobu se dá hovořit o otisku vlády ve farním kostele sv. Mikuláše v Luckau (vznik po 1370), konkrétně se zde jednalo o konzolu na jižním portále kostela, která snad zpodobňuje mladého českého krále, který nechal kostel jako spoustu jiných budov dostavět. Druhým případem je pak radnice ve slezském Javoru, konkrétně její sochařská výzdoba, kde je vedle bývalých vládců Svídnicka-Javorska (Jindřicha Javorského a Bolka II. Svídnického) vyobrazen také Václav IV., s korunou a opírající se o štít. Vznik této výzdoby spadá nepochybně do doby těsně po roce 1392, kdy byla země ke Koruně připojena, což dokládá například využívaný titul „svídnicko-javorského knížete“ v pečetních opisech některých královských pečetí, které rovněž mohly sloužit k panovníkově reprezentaci a jen to dokládá význam, jaký král definitivnímu ovládnutí tohoto knížectví obecně přikládal, což se ostatně projevilo i na honosné výzdobě radnice.

Obě zmíněné stavby (či jejich části) tak zachycují v podstatě nové státoprávní poměry a trvalou vazbu obou zemí k České koruně a českému králi. Tato místa tak dodnes zůstávají trvalou připomínkou Václava IV. a otiskují jeho vládu do veřejného prostoru daných korunních zemí. Další upomínkou na krále je také pamětní deska hornofalckého měste Auerbachu (osazena 1910), která odkazuje na dnes již neexistující královské sídlo Schlosshof spojené s několika pobyty Karla IV. a Václava IV., kteří jsou na desce i explicitně zmíněni. O existenci této desky se v českém prostředí doposud nevědělo.

Historickou paměť na krále Václava IV. (respektive její proměnu) pak lze dobře zachytit na příkladu hornolužického Budyšina. Negativní pověst, která krále předcházela už od jeho zmíněné kontroverzní návštěvy v roce 1408, byla umocněna dikcí raně novověkých městských kronik, jež přičly Václavovi rysy tyрана. Tato perspektiva zůstala v podstatě hlavním způsobem nazírání na jeho vládu až do moderní doby. Na prahu 21. století se však panovník dočkal v očích města jisté rehabilitace, když byl po něm pojmenován jím původně vysazený trh a na průčelí radnice byla umístěná jeho socha, jež vždy o adventu shlíží na všechny přítomné návštěvníky trhu. Budyšínské náměstí se tak stává v tomto případě živým místem paměti a připomínkou českého krále Václava IV., kterou bychom v českých zemích možná hledali jen stěží.

Podstatným, byť dílčím, výsledkem práce je pak také katalog panovnických písemností vydaných mezi lety 1378–1419, který je umístěný v příloze práce a kde se podařilo nashromáždit celkem 611 položek. Jedná se o jeden z prvních pokusů o vytvoření soupisu královských listin a listů k vedlejším zemím v delším časovém úseku. Tento katalog se bude v budoucnu s jistotou rozšiřovat.

Všechna dílčí témata, která byla v rámci této předkládané disertace otevřena, ukázala, že král měl při výkonu vlády ve vedlejších zemích mnohé možnosti, ale byl na druhou stranu mnoha okolnostmi limitován. Na základě učiněných zjištění se zdá, že postoj Václava IV. ke korunním zemím byl kladný a panovník řádně plnil své vladařské povinnosti, podobně jako jeho předchůdci. Platilo to zejména pro vládu v bezprostředních državách, tedy v Horní Lužici, Dolní Lužici (s výjimkou let 1397–1411, kdy zemi spravoval markrabě Jošt), ve Vratislavsku, Svidnicku-Javorsku, Lucembursku (od 1388 zastavené) a také v Chebsku, které sice mělo status říšské zástavy, ale panovník se k zemi choval v podstatě jako k přímému zboží. Ve všech těchto zemích panovník jmenoval své královské hejtmány, kteří vykonávali jeho vůli a byli mu oporou. Václav IV. také vykonal očekávanou holdovací cestu do daných zemí (v duchu zákoníku *Maiestas Carolina*), a to

s jednoznačným cílem upevnit svou vladařskou pozici. V dané situaci bylo důležité, že s cestou příliš neotálel a vyrazil na ní hned v prvních letech své samostatné vlády. Další výpravy do vedlejších zemí už pak byly spíše vynuceny aktuální situací a politickými událostmi. Král musel překonat některé velmi vyhocené konfliktní situace, z nichž asi nejhorší byla situace po povstání řemeslníků v hornolužickém Budyšině, které se panovník rozhodl potrestat s tříletým zpožděním roku 1408. Dá se říci, že všechny kroky Václava IV. lze označit za odraz běžné vládní praxe, ať už se jedná o samotné exemplární tresty, které byly promyšlenou demonstrací panovnické moci, anebo o přísné sankce udělené cechovním řemeslníkům. Panovník si totiž nepřál rozbouřená zeměpanská města, a proto zcela logicky podpořil patricijské elity na úkor řemeslníků, kteří začínali sledovat zájmy svého města jako celku, což ve své podstatě ohrožovalo autoritu samotného panovníka. Postoj Václava IV. tak lze do velké míry ztotožnit s politikou jeho předchůdců, kteří se rovněž opírali o tradiční bohaté městské rodiny, jež jim byly oporou. Z dílčích zjištění se také zatím zdá, že podobně tomu bylo i v otázkách hospodaření a financí, a do velké míry také v církevní politice, jež se v korunních zemích v podstatě nelišila od politiky krále Jana Lucemburského a Karla IV. a král svým způsobem vlády nevybočoval ze zažitých zvyklostí.

Trochu jiný postoj zaujímal Václav IV. k lenním držávám České koruny, mezi které patřilo moravské markrabství, opavské vévodství, zhořelecké vévodství (do 1396), slezská knížectví, dále Braniborsko a drobná, rozptýlená léna na území říše (v Horní Falci, Míšeňsku, Durynsku a Vogtlandu). Jednalo se v první řadě o léna v držení členů lucemburského rodu, což se ne vždy ukázalo jako výhodou. Druhou skupinu představovala slezská léna, spojená s panovníkem především na principu osobních styků, které byly v řadě případů velmi silné. Už od karlovské doby se totiž slezská knížata kontinuálně pohybovala na panovnickém dvoře a nejinak tomu bylo i v době Václavovy vlády. V obecné rovině pak platilo, že do vnitřních záležitostí těchto lenních držav panovník nezasahoval.

Perspektiva korunních zemí však poskytla pouze dílčí zjištění týkající se vlády Václava IV. v České koruně a pro celkové hodnocení bude v budoucnu nezbytné výzkum rozšířit, o což se pokusí i autorka této práce.

Seznam zkratek

AČ	Archiv český
AČK	Archiv České Koruny
AKČ	Haas (ed.), Archiv koruny české
AP	Archiwum Państwowe
AV ČR	Akademie věd České republiky
BLHA	Brandenburgisches Landeshauptarchiv
BU	Biblioteka Uniwersytecka
CDLS	Codex diplomaticus Lusatiae Superioris
CDM	Codex diplomaticus et epistolatis Moraviae
CDSR	Codex diplomaticus Saxoniae Regiae
DStA	Domschiftarchiv
FF UK	Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy
HStA	Hauptstaatsarchiv
KIA	Klosterarchiv
LA	Landesarchiv
LBUS	Lehns- und Besitzurkunden
LM	Lausitzisches Magazin
MUNI	Masarykova univerzita
MZA	Moravský zemský archiv
NLM	Neues Lausitzisches Magazin
NK	Národní knihovna
RA	Ratsarchiv
RCDB	Riedel (ed.), Codex diplomaticus Brandenburgensis
Rep.	Repozitář
SA	Stadtarchiv
sign.	signatura
SOkA	Státní okresní archiv
U	Urkunden

UB   Urkundenbuch
UJEP   Univerzita Jana Evangelisty Purkyně

Seznam použitých pramenů a literatury

Práce využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2023062).

Prameny

- Nevydané prameny

Archivverbund Bautzen, Stadtarchiv

Fond Urkunden

Archiwum Państwowe we Wrocławiu

Archivum miesta Świdnicy, sign. 180: Městská kniha (Svídnice)

Archivum Miasta Wrocławia, sign. 459: Berní rejstřík z roku 1425

Fond Księstwo Wrocławskie, sign. 831: Berní rejstřík z roku 1358

Dokumenty miasta Dzierżoniowa (listiny)

Dokumenty miasta Legnicy (listiny)

Dokumenty majątku Schaffgotschów (listiny)

Dokumenty miasta Świdnicy (listiny)

Dokumenty miasta Wrocławia (listiny)

Dokumenty miasta Zgorzelca (listiny)

Rep. 1 a; Rep. 3; Rep. 66; Rep. 83; Rep. 88; Rep. 98; Rep. 123 (vše listiny)

Rep. 39, sign. 35–39: Landbuch knížectví Svídnicko-Javorského

Rep. 132 a. Depozyt miasta Dzierżoniowa (listiny)

Rep. 132 a. Depozyt miasta Lwówka Śl. (listiny)

Rep. 132 a. Depozyt miasta Środy Śl. (listiny)

Rep. 132c. Depozyt Księstwa Oleśnickiego (listiny)

Rep. 132 d. Depozyt rodziny Seidlitz – Sandreczki z Bielawy (listiny)

Archiwum Państwowe we Wrocławiu, pobočka Jelenia Góra

Dokumenty miasta Jeleniej Góry (listiny)

Archiwum Państwowe Zielona Góra

Archivum miesta Lubsko

Biblioteka Książąt Czartoryskich, Kraków

Sign. 1310: Kodeks Sedziwoje z Cechly (Kronika Janka z Czarnkowa)

Biblioteka Narodowa, Warszawa,

Sign. III 3001: Rękopis Stanisława Augusta (Kronika Janka z Czarnkowa)

Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu

Akc. 1948/588: Älteste Ratsrechnungen, Görlitz

Akc. 1948/351: Jacob Gottlieb Kloss, Geschichte der Landvoigte in OberLausitz

Akc. 1968/413, L II 285: urbarialní zápisy

Cod. IV Q 211: Kronika Luidolfa ze Zaháně

Diözesanarchiv des Bistums Dresden-Meißen, Bautzen, Domstiftsarchiv

Fond Urkunden

Fond Loc. 171: Copiale Caesarum (kopiář)

Brandenburgisches Landeshauptarchiv Potsdam

Rep. 8 Stadt Beeskow

Rep. 8 Stadt Guben

Rep. 8 Stadt Luckau

Rep. 8 Stadt Spremberg

Rep. 10 Geistliche Institutionem

Rep. 16 E Kleine Erwerbungen

Rep. 17 A Landvogte der Niederlausitz Akten

Rep. 23 A Kürmarkische Stände

Rep. 37 Herrschaft Beeskow–Storkow

Rep. 37 Herrschaft Cottbus

Rep. 37 Herrschaft Seftenberg

Rep. 37 Herrschaft Sorau–Triebel

Rep. 37 Herrschaft Spremberg

Klosterarchiv St. Marienster

Fond Urkunden

Klosterarchiv St. Marienthal

Fond Urkunden

Landesarchiv Sachsen–Anhalt

Fond Urkunden

Moravský zemský archiv v Brně

Fond A1 Stavovské listiny

Národní archiv Praha

Fond Archiv České koruny

Fond České gubernium – guberniální listiny

Fond Česká dvorská kancelář, RKP 2450, kniha č. 148: Regesty ze zápisů revizní komise 1453–1454 ze 16. století

Národní knihovna České republiky

Oddělení rukopisů, sign. XVI A17: Chronik des Konstanzer Konzils

Oddělení rukopisů, sign. XVI C 7: Registrum st. Wenceslai (kopiář knížete Jana Opolsko-Ratibořského 1254–1528)

Sign. XVII A 15: Regesty ze zápisů revizní komise 1453–1454 ze 16. století

Ratsarchiv Görlitz

Fond Lose Urkunden

Stadtarchiv Kamenz

Fond A. 1.2. Urkunden

- Vydané prameny

Archiv český 2, ed. František PALACKÝ, Praha 1842; 3, ed. TÝŽ, Praha 1844; 35, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1935.

Archiv Koruny české 5, ed. Antonín HAAS, Praha 1947.

Chronik der Stadt Budissin (Bautzen) von Erbauung der Stadt bis zum Jahre 1830, ed. Karl WILKE, Budissin 1843.

Codex Juris Bohemici 2/3, ed. Hermenegild JIREČEK, Praha 1870.

Codex iuris municipalis regni Bohemiae 1. *Privilegia měst pražských*, ed. Jaromír ČELAKOVSKÝ, Praha 1886; 2. *Privilegia královských měst venkovských z let 1225–1419*, ed. TÝŽ, Praha 1895; 4/1. *Privilegia nekrálovských měst českých z let 1232–1455*, ed. Antonín HAAS, Praha 1954.

Codex diplomaticus Brandenburgensis. Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Quellschriften für die Geschichte der Mark Brandenburg und ihrer Regenten, ed. Adolf Friedrich RIEDEL, Berlin 1838–1869.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkundensammlung zur Geschichte Mährens 10, ed. Vincenz BRANDL, Brno 1879; 11, Brno 1885; 12, Brno 1890; 13, Brno 1897; 14, Brno 1903.

Codex Diplomaticus Lusatiae Superioris 3. Die ältesten Görlitzer Ratsrechnungen bis 1419, ed. Richard JECHT, Görlitz 1905–1910.

Codex Diplomaticus Saxoniae Regiae 1/B1. Urkunden den Markgrafen von Meissen und Landgrafen von Thüringen, ed. Huert ERMISCH, Leipzig 1899; 1/B 3, ed. TÝŽ, Leipzig 1909; 2/2. *Urkundenbuch des Hochstifts Meissen*, ed. Ernst Gotthelf GERSDORF, Leipzig 1865; 2/5. *Urkundenbuch der Städte Dresden und Pirna*, ed. Karl Ferdinand von POSERN-KLETT, Leipzig 1875; 2/7. *Urkundenbuch der Städte Kamenz und Löbau*, ed. Herman KNOTHE, Leipzig 1883.

Codex diplomaticus Silesiae 4, Urkunden Schlesischer Dörfer, zur Geschichte der ländlichen Verhältnisse und der Flureintheilung insbesondere, edd. August MEITZEN, Breslau 1863; 6, *Registrum St. Wenceslai. Urkunden vorzüglich zur Geschichte Oberschlesiens nach einem Copialbuch Herzog Johans von Oppeln und Ratibor in auszügen mitgetheilt*, edd. Willhelm WATTENBACH – Colmar GRÜNHAGEN, Breslau 1865; 8, *Urkunden der Stadt Brieg, urkundliche und chronikalische Nachrichten über die Stadt Brieg, die dortigen Klöster, die Stadt- und Stiftsgüter bis zum Jahre 1550*, ed. Colmar GRÜNHAGEN, Breslau 1867; 10, *Urkunden des Klosters Kamenz*, ed. Paul PFOTENHAUER, Breslau 1881; 11, *Breslauer Stadtbuch enthaltend die Rathslinie von 1287 ab und Urkunden zur Verfassungsgeschichte der Stadt*, edd. Hermann MARKGRAF – Otto FRENZEL, Breslau 1882; 12, *Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter 1. Urkundenbuch und Münztafeln*, edd. Ferdinand FRIEDENSBURG Breslau 1887; 24, *Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Die Kreise Grünberg und Freystadt*, ed. Konrad WUTKE, Breslau 1908; 28, *Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Kreis und Stadt Glogau*, ed. TÝŽ, Breslau 1915.

Das Neumarkter Rechtsbuch und andere Neumarkter Rechtsquellen, ed. Otto MEINARDUS, Breslau 1906.

Das Tagebuch des Görlitzischen Stadtschreibers Johannes Frawenburg 1470–1480 nach der Abschrift und mit Anmerkungen des Bartholomäus Scultetus, ed. Oskar Moritz SAUPE, NLM 65, 1889, s. 151–189.

Das teutsche Reichs-Archiv. Spicilegium ecclesiasticum ... oder Germania sacra diplomatica, continuatio 2, ed. Johann Christian LÜNIG, Leipzig 1721.

Deutsche Reichstagsakten ünter König Ruprecht 6, edd. Julius WEIZSÄCKER, Gotha 1882.

Die ältere Geschichte der Stadt Calau, ed. Richard MOODERHACK, Calau 1933

Die Urkunden des Gubener Stadtarchivs in Regestenform, ed. Rudolf LEHMANN, Niederlausitzer Mitteilungen 18, 1927, s. 1–160.

Die Urkunden des Luckauer Stadtarchivs in Regesten, ed. Rudolf LEHMANN, Berlin 1958.

Die Urkunden des Sommerfelder Stadtarchivs in Regesten, ed. Richard MOODERHACK, *Niederlausitzer Mitteilungen* 28, 1940, s. 50–84.

Diplomatische Chronik der Immediatstadt Sommerfeld von ihrer Erbauung bis auf die gegenwärtige Zeit, ed. Eduard Ludwig WEDEKIND, Riep 1846.

Erbarmannschaft wettinischer Lande. Urkundliche Beiträge zur Obersächsischen Landes- und Ortsgeschichte in Regesten vom 12. bis Mitte 16. Jahrhunderts 1–4, ed. Richard von MANSBERG, Dresden 1903–1908.

Fontes rerum bohemicarum 5. *Vavřince z Březové kronika husitská*, ed. Josef EMLER, Praha 1893, s. 327–534.

Friedländer Geschichtsquellen, ed. Julius HELBIG, *NLM* 72, s. 128–132.

Histoire de Metz, par des religieux bénédictins de la congrégation de S. Vanne (...) 1–2, ed. Pierre MARSCHAL, Metz 1769.

Inventarium diplomaticum Lusatiae inferioris: Verzeichniss der über die Nieder-Lausitz aufgefundenen Urkunden, ed. Johann Gottlob WORBS, Lübben 1834.

Ioannis Dlugossi annales seu cronicae incliti regni Poloniae 10, 1370–1405, edd. Stanisław GAWEDA – Danuta TURKOWSKA – Zbigniew PERZANOWSKI, Warszawa 1985.

Katalog dokumentów przechowywanych w archiwach państwowych Dolnego Śląska 5, 1366–1379, ed. Roman STELMACH, Wrocław 1991; 6, 1380–1391, Wrocław 1996; 7, 1392 Wrocław 1995; 9, *Archiwa książęce i drobne akcesje, część 1 (1401–1500)*, Wrocław 1998.

Katalog średniowiecznych dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym we Wrocławiu, ed. Roman STELMACH, Wrocław/Racibórz 2011.

Kronika Jana z Czarnkowa, ed. August BIELOWSKY, Lwów 1872 (= *Monumenta Poloniae historica* 2).

Kronika Jana z Czarnkowa (1370–1384), ed. Józef ŻERBIŁŁO, Warszawa 1905.

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego 1, 1366–1376, ed. Tomasz JUREK, Poznań 2004; 2, 1385–1395, Poznań 2000; 3, 1396–1407, Poznań 2007.

Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter 1–2, ed. Colmar GRÜNHAGEN – Hermann MARKGRAF, Leipzig 1881–1883.

Les chroniques de la ville de Metz, 900–1552, edd. Jean-François HUGUENIN – S. LAMORT, Metz 1838.

Lusatia Superior Diplomatica... 1–2, ed. Nicklas Sigismund von REDERN, Hirschberg 1724–1734.

Maiestas Carolina. Der Kodifikationsentwurf Karls IV. für das Königreich Böhmen von 1355, ed. Bernd-Ulrich HERGEMÖLLER, München 1995.

Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia 5, ed. Kamil KROFTA, Praha 1903.

O domácích a cizích registrech: zvláště o registrech české a jiných rakovských dvorských kanceláři, ed. Jaromír ČELAKOVSKÝ, Praha 1890.

Quellen zur Geschichte der Stadt Görlitz, ed. Richard JECHT, Görlitz 1909.

Quellen zur Geschichte der Niederlausitz 1–3, ed. Rudolf LEHMANN, Köln 1972–1979.

Regesta castri et monasterii Oywinensis, ed. Moritz Oskar SAUPPE, NLM 63, 1888, s. 370–377.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae 3, ed. Josef EMLER 1890; 4, Praha 1892; 6/1, ed. Bedřich MENDEL, Praha 1928; 8/2, ed. Lenka BLECHOVÁ, Praha 2017.

Regesta sive rerum Boicarum autographa ad annum usque 1300, díl 1–13, edd. Karl Heinrich VON LAND – Josef WINDEMANN – Maxmilian von FREYBERG – Georg Thomas RUDHART, München 1822–1922.

Regesten zur Geschichte der Stadt und Landes Zittau 1234–1437, ed. Joachim PROCHNO, NLM 113, 1937, s. 1–421.

Regesty Śląskie 1–5, edd. Waclaw KORTA, Wrocław 1975–1992.

Sammlung schlesischer Geschichtschreiber namens der Schlesischen Gesellschaft für Vaterländische Cultur, ed. Adolf STENZEL, Breslau 1935.

Scriptores rerum Lusaticarum Neue Folge 1. *Jahrbücher des zittauischen Stadtschreibers Johannes von Guben und einiger seiner Amtsnachfolger*, ed. Ernst Friedrich HAUPT, Görlitz 1839; 2. *Görlitzer Ratsannalen*, ed. Gustav KÖHLER, Görlitz 1841; 4. *Mag. Johannes Hasse, Bürgermeister zu Görlitz, Görlitzer Rathsannalen III, 1521–1542*, ed. Ernst Emil STRUVE, Görlitz 1870.

Scriptores Rerum Silesicarum 1. *Catalogus abbatum Saganensium*, ed. Gustav Adolf STENZEL, Breslau 1835.

Schlesisch-Böhmische Briefmuster aus der Wende des 14. Jahrhunderts, ed. Konrad BURDACH, Berlin 1926.

Schlesiens neuere Münzgeschichte, ed. Ferdinand FRIEDENSBURG, Breslau 1899.

Schlesisches Urkundenbuch 6, 1291–1300, edd. Winfried IRGANG, Köln 1999.

Silesiacarum rerum scriptores aliquot adhuc inediti ... 1–3, ed. Fridrich Wilhelm von SOMMERSBERG, Leipzig 1729–1723.

Staré letopisy české rukopisu křižovnického, edd. Miloslav KAŇÁK – František ŠIMEK, Praha 1959.

Table chronologique des chartes et diplômes relatifs à l'histoire de l'ancien pays de Luxembourg. Règne de Wenceslas II, roi des Romains et de Bohême, 8 déc. 1383–16 août

1419, edd. François-Xavier WURTH-PAQUET, Luxembourg 1870 (= Publications de la section historique de l'institut grand-ducal 25).

Urkunde über das Lausitzer Fehmgericht aus dem Jahre 1408, ed. Hermann BAUMGÄRTEL, NLM 73, 1897, s. 301–302.

Urkundenbuch des Klosters Dobrilugk und seiner Besitzungen, ed. Rudolf LEHMANN, Leipzig 1941.

Urkundenbuch der Stadt Liegnitz und ihres Weichbildes bis zum Jahre 1455, ed. Friedrich Wilhelm SCHIRRMACHER, Liegnitz 1866.

Urkunden der Stadt Löwenberg, ed. Hermann WASEMANN, Löwenberg i. Schles. 1885.

Urkundenbuch der Stadt Lübben 3, Die Urkunden der Stadt und des Amtes Lübben, der Herrschaften Zauche, Pretschen und Leuthen, ed. Woldemar LIPPERT, Dresden 1933.

Urkundeninventar zur Geschichte der Niederlausitz bis 1400, ed. Rudolf LEHMANN, Köln 1968.

Urkunden zur Geschichte des Bisthums Breslau im Mittelalter, ed. Gustav Adolf STENZEL, Breslau 1845.

Urkundensammlung zur Geschichte des Ursprungs der Städte und der Einführung und Verbreitung deutscher Kolonisten und Rechte in Schlesien und der Ober-Lausitz, ed. Gustav Adolf STENZEL, Hamburg 1832.

Urkundliche Beiträge zur Geschichte der edlen Herren von Bieberstein und ihrer Güter, edd. Julius HELBIG, Liberec 1911.

Verzeichnis Oberlausitzischer Urkunden 1–2, ed. Johann Georg ZOBEL, Görlitz 1799–1824.

Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae 2, ed. Augustino THEINER, Řím 1861.

Wykaz regestów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu, ed. Biskup Wincenty URBAN, Warszawa 1970.

Zbytky register králův Římských a Českých 1361–1480, ed. August SEDLÁČEK, Praha 1914.

Zittauer Urkundenbuch 1. Regesten zur Geschichte der Stadt und des Landes Zittau 1234–1437, ed. Joachim PROCHNO, Görlitz 1938.

Literatura

Dagmara ADAMSKA, *Východočeská zboží držaná Piastovci ve vrcholném středověku*, in: *Území východních Čech od středověku po raný novověk: kapitoly k územně správním dějinám regionu*, ed. Ondřej Felcman, Praha 2011, s. 44–55.

Wolfgang ADLER, *Die Geschichte der Breslauer Fleischerzunft*, Breslau 1904.

Markus AGHTE, *Zwischen Himmel und Erde. Entdeckungen in der Luckauer Nikolaikirche*, Berlin 2006.

Rudolf ANDĚL, *Husitství v severních Čechách*, Liberec 1961.

Robert ANTONÍN – Tomáš BOROVSÝ, *Panovnické vjezdy na středověké Moravě*, Brno 2009.

Robert ANTONÍN, *Ideální panovník českého středověku: kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*, Praha 2013.

Hermann AUBIN, *Geschichte Schlesiens*, Breslau 1938.

Oliver AUGÉ a kol., *Bereit zum Konflikt: Strategien und Medien der Konflikterzeugung und Konfliktbewältigung im europäischen Mittelalter*, Stuttgart 2008.

Joachim BAHLCHE, *Die Böhmisches Krone als Forschungsfeld. Ansätze und Aufgaben in der deutschen Frühneuzeit-Historiographie*, *Folia Historica Bohemica* 15, 1991, s. 21–40.

Joachim BAHLCHE a kol., *Geschichte der Oberlausitz. Herrschaft, Gesellschaft und Kultur vom Mittelalter bis zum Ende des 20. Jh.*, Leipzig 2002.

Joachim BAHLCHE, *Die böhmische Krone zwischen staatsrechtlicher Integrität, monarchischer Union und ständischem Föderalismus. Politische Entwicklungslinien im böhmischen Länderverband vom 15. bis zum 17. Jahrhundert*, in: *Föderationsmodelle und Unionsstrukturen. Über Staatenverbindungen in der frühen Neuzeit*, ed. Thomas Fröschl, Wien 1994, s. 83–103.

Jaroslav BAKALA a kol. (edd.), *Slezsko v dějinách českého státu. Stav a úkoly výzkumu*, Opava 1991.

Přemysl BAR, *Královská koruna a vratislavský vévoda Jindřich IV. Probus. Od polemiky k novým perspektivám v bádání*, *Časopis Matice moravské* 125, 2006, s. 487–507.

Přemysl BAR, *Vratislavský vévoda Jindřich IV. Probus a poslední Přemyslovci*, *Český časopis historický* 106/4, 2008, s. 753–787.

Stanislav BÁRTA, *Zástavní listiny Zikmunda Lucemburského na církevní statky (1420–1437)*, Brno 2016.

Martin BAUCH – Julia BURKHARDT – Tomáš GAUDEK – Václav ŽŮREK (edd.), *Heilige, Helden, Wüteriche: Herrschaftsstile der Luxemburger (1308–1437)*, Köln 2017.

Markus BAUER, *Stern über dem Kamenzer Land: Bernhard von Kamenz und die Anfänge des Klosters St. Marienstern*, *Sächsische Heimatblätter* 44/3, 1998, s. 127–133.

Zdeněk BERAN, *Landfrýdní hnutí v zemích České koruny, Snahy o zajištění veřejného pořádku a bezpečnosti ve středověké společnosti*, Hradec Králové – České Budějovice 2014.

Karl BIMLER, *Die ehemalige Kaiserburg in Breslau*, Breslau 1933.

Marie BLÁHOVÁ, *Kandidatura Jana ze Středy na úřad vratislavského biskupa*, in: *Tysiącletnie dziedzictwo kulturowe diecezji wrocławskiej*, ed. Antoni Barciak, Katowice 2000 s. 86–104.

Karlheinz BLASCHKE, *(Ober-) Sachsen und die Lausitzen*, in: *Geschichte der deutschen Länder "Territorien-Ploetz" 1*, ed. Georg Wilhelm Sante, Freiburg 1964, s.473–498.

Karlheinz BLASCHKE, *Städte und Stadtherren im meißnisch-lausitzischen Raum während des 14. Jahrhunderts*, in: *Stadt und Stadtherr im 14. Jahrhundert*, ed. Wilhelm Rausch, Linz 1972, s. 55–78.

Karlheinz BLASCHKE – Heinrich MAGIRIUS – Siegfried SEIFERT, (edd.), *750 Jahre Kloster St. Marienstern*, Halle an der Saale 1998.

Johann Benedict CARPZOV, *Neueröffneter Ehren-Tempel Merckwürdiger Antiquitaeten des Marggraffthums Ober-Lausitz 1*, Leipzig – Budissin 1719.

Johann Benedict CARPZOV, *Analecta Fastorum Zittaiensium oder Historischer Schauplatz der löblichen alten Sechs-Stadt des Marggraffthums Ober-Lausitz Zittau (...)* 1–2, Zittau 1716.

Lenka (BOBKOVÁ) VLČKOVÁ *České državy v Horní Falci za vlády Karla IV.*, diplomová práce obhájena na FF UK, Praha 1970.

Lenka BOBKOVÁ, *Soupis českých držav v Horní Falci a ve Francích za vlády Karla IV.*, Sborník archivních prací 30, 1980, s. 169–228.

Lenka BOBKOVÁ, *České panství v Horní Falci za vlády Karla IV.*, in: Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem, řada historická, Praha 1982, s. 5–25.

Lenka BOBKOVÁ, *Uzemní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, Ústí nad Labem 1993.

Lenka BOBKOVÁ, *Poměr korunních zemí k Českému království dle ustanovení Karla IV.*, Právněhistorické studie 34, 1997, s. 17–38.

Lenka BOBKOVÁ, *Karl IV. und der Sechsstädtenbund*, in: Martthias Hermann (ed.), *650 Jahre Sechsstädtenbund der Oberlausitz*, Kamenz 1997, s. 31–48.

Lenka BOBKOVÁ, *České državy v Horní Falci za Václava IV.*, in: *Setkání na hranici*, Ústí nad Labem 1998, s. 11–18.

Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české 4a, 1310–1402*, Praha 2003.

Lenka BOBKOVÁ – Milena BÁRTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české 4b, 1310–1402*, Praha 2003.

Lenka BOBKOVÁ (ed.), *Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku*, Praha 2003 (= Korunní země v dějinách českého státu).

Lenka BOBKOVÁ, *Hrady Karla IV. v Laufu a Tangermünde: panovnická reprezentace vepsaná do kamene*, in: *Verba in imaginibus: Františku Šmahelovi k 70. narozeninám*, edd. Martin Nodl – Petr Sommer, Praha 2004, s. 141–157.

Lenka BOBKOVÁ – Mlada HOLÁ, *Lesk a bída královského majestátu ve středověku*, Praha 2005.

Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ (edd.), *Společné a rozdílné. Česká koruna v životě jejích obyvatel ve 14. a 16. století*, Praha 2005 (= Korunní země v dějinách českého státu 2).

Lenka BOBKOVÁ, 7. 4.1348. *Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.*, Praha 2006 (= Dny, které tvořily české dějiny 12).

Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ (ed.), *Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14.–17. století*, Praha 2007 (= Korunní země v dějinách českého státu 3).

Lenka BOBKOVÁ – Luděk BŘEZINA – Jan ZDICHYNEC, *Horní a Dolní Lužice*, Praha 2008 (= Stručná historie států).

Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ (edd.), *Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14. – 17. století*, Praha 2009 (= Korunní země v dějinách českého státu 4).

Lenka BOBKOVÁ – Ivana KORBELÁŘOVÁ – Martin ČAPSKÝ, *Hejtmanská správa ve vedlejších zemích Koruny české*, Opava 2010.

Lenka BOBKOVÁ a kol., *Česká koruna na rozcestí: K dějinám Horní a Dolní Lužice a Dolního Slezska na přelomu středověku a raného novověku, (1437–1526)*, Praha 2010.

Lenka BOBKOVÁ – Jan ZDICHYNEC (edd.), *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert*, Praha 2011 (= Korunní země v dějinách českého státu 5).

Lenka BOBKOVÁ – Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ (edd.), *Terra – Ducatus – Marchionatus – Regio: die Bildung und Entwicklung der Regionen im Rahmen der Krone des Königreichs Böhmen*, Praha 2013 (= Korunní země v dějinách českého státu 6).

Lenka BOBKOVÁ – Jan ZDICHYNEC, *Korunní země (Slezsko a Lužice) v raném novověku*, in: Marie Šedivá Koldinská – Ivo Cerman a kol., *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013 (= České dějiny 6), s. 413–452.

Lenka BOBKOVÁ – Tomáš VELIČKA a kol., *Jan Zhořelecký. Třetí syn Karla IV.*, Praha 2016 (= Korunní země v dějinách českého státu 7).

Lenka BOBKOVÁ, *Die Länder der Böhmisches Krone zu Zeiten Karls IV.*, in: Karl IV. – Ein Kaiser in Brandenburg, Katalog zur Ausstellung, Haus der Brandenburgisch-Preußisch Geschichte, Verlag für Berlin-Brandenburg, Berlin 2016, s. 22–27.

Lenka BOBKOVÁ, *Země Koruny české. Budování a rozvoj*, in: Císař Karel IV. 1318–2016. První česko-bavorská zemská výstava, edd. Jiří Fajt – Markus Hörsch, Praha/Nürnberg, 2016, s. 123–136.

Lenka BOBKOVÁ, *Die Corona Regni Bohemiae und die Integration Mitteleuropas im politischen Konzept Karls IV.*, in: Kaiser Karl IV. Die böhmischen Länder und Europa/

Emperor Charles IV: Lands of the Bohemian Crown and Europe, edd. Daniela Břízová – Jiří Kuthan – Jana Peroutková – Stefan Scholz, Praha 2017, 88–102

Lenka BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský: otec slavného syna*, Praha 2018.

Lenka BOBKOVÁ, *Corona Regni Bohemiae, oder die Integration Mitteleuropas nach Vorstellungen Karls IV.*, Historischer Verein für das Fürstentum Lichtenstein, Jahrbuch Bd. 118, Vaduz 2019, s. 133–146.

Lenka BOBKOVÁ, *Corona regni Bohemiae: eine politisch-territoriale Union in der Mitte Europas in der Epoche der Luxemburger auf dem böhmischen Thron*, Blätter für deutsche Landesgeschichte 157, 2021, s. 1–59.

Lenka BOBKOVÁ – Mlada HOLÁ – Tomáš VELIČKA – Marius WINZELER – Jan ZDICHYNEC, *Královská Horní Lužice: panovnická reprezentace – mechanismy vlády – komunikace*, Praha 2021 (= Korunní země v dějinách českého státu 8).

Lenka BOBKOVÁ – Martin ČAPSKÝ, *Spolu i vedle sebe. České stavy a stavy zemí České koruny na prahu raného novověku*, Praha 2022 (= Korunní země v dějinách českého státu 9).

Lenka BOBKOVÁ, *Corona Regni Bohemiae. The Integration of Central Europe as Conceived by the Luxembourgs and their Successors*, in: *Unions and Divisions: New Forms of Rule in Medieval and Renaissance Europe*, ed. Paul Srodecki – Norbert Kersken – Rimvydas Petrauskas, Routledge, London/New York 2023, s. 295–310.

Lenka BOBKOVÁ – Tomáš VELIČKA (edd.), *Doznívající středověk, klíč k podobě České koruny raného novověku*, Praha – Ústí nad Labem, 2024 (= Korunní země v dějinách českého státu 10).

Walter von BOETTICHER, *Die Rügengerichte in Görlitz und Löbau*, NLM 73, 1897, s. 202–241.

Artur BOHUSZEWICZ, *Corona Silesiae: zamki Piastów fürstenberskich na południowym pograniczu księstwa jaworskiego, świdnickiego i ziębickiego do połowy XIV wieku*, Wrocław 2010.

Zdeněk BOHÁČ, *Die Matrikel der Zöglinge des „Wendischen Seminars“ in Prag 1728–1922*, Lětopis B 13/2, 1966, s. 166–228.

Zuzana BOLERAZKÁ, *Poslední lucemburská princezna. Životní osudy Elišky Zhořelecké v letech 1390–1425*, Praha 2016.

Jana BOŇKOVÁ, *Vztahy severočeské šlechty s Horní Lužicí v 2. polovině 14. a v 15. století*, diplomová práce obhájená na FF UK, Praha 2004.

Mečislav BORÁK (ed.), *Slezsko v dějinách českého státu. Sborník příspěvků z vědecké konference, pořádané pod záštitou prezidenta České republiky Václava Havla u příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě*, Opava 1998.

Tomáš BOROVSÝ – Libor JAN – Martin WIHODA (edd.), *Ad vitam et honorem: profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno 2003.

Jan BOUKAL, *Vztahy města Cheb a české šlechty v pozdním středověku: konflikty, kooperace, komunikace*, Historie – Otázky – Problémy 12/2, 2020, s. 61–68.

Jan BOUKAL, *Vztahy města Cheb a české šlechty v pozdním středověku*, disertační práce obhájená na FF UK, Praha 2022.

Pierre BOURDIEU, *Teorie jednání*, Praha 1998.

Jan BRAKAČK – Frido MĚTŠK, *Geschichte der Sorben. Gesamtdarstellung 1. Von den Anfängen bis 1789*, Budissin 1977.

Luděk BŘEZINA, *Mezi králem a stavy: dolnolužické zemské fojtství na prahu novověku (1490–1620)*, Praha 2016.

Luděk BŘEZINA, *Der Landvogt der Niederlausitz zwischen Königsmacht und Ständen (1490–1620) – ein Diener zweier Herren?*, Berlin 2017.

Miroslav BROFT, *Dějiny Slezska do roku 1848*, Vlastivědný sborník slezský část 2, Opava 1926, s. 67–114.

W. T. BRUER, *Deutsche Adelsgenossenschaft: Jahrbuch des Deutschen Adels* 2, 1898, s. 321–330.

Ludwig BURGEMEISTER, *Die ehemalige kaiserliche Burg zu Breslau*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens 36, 1902, s. 271–317.

Cezary BUŚKO – Mateusz GOLIŃSKI – Michał KACZMAREK – Leszek ZIĄTKOWSKI, *Historia Wrocławia 1. Od pradziejów do końca czasów habsburskich*, Wrocław 2001.

Andreas BÜTTNER, *Königsherrschaft im Mittelalter*, Berlin/Boston 2018.

Karel CASTELIN, *Janek z Chotěmic a mincovna svídnická*, Numismatické listy 21, 1966, s. 147–156.

Marek CETWIŃSKI, "Anna beatissima". *Wokół średniowiecznej biografii dobrodziejki benedyktynów krzeszowskich*, in: *Śląski tygiel. Studia z dziejów polskiego średniowiecza*, edd. Tyż, Częstochowa 2001, s. 132–142.

Gustav CROON, *Die landständische Verfassung von Schweidnitz-Jauer. Zur Geschichte des Ständewesens in Schlesien*, Breslau 1912.

Marek CZAPLIŃSKI a kol., *Historia Śląska*, Wrocław 2002.

Bogusław CZECHOWICZ, *Dvě centra v Koruně. Čechy a Slezsko na cestách integrace a rozkolu v kontextu ideologie, politiky a umění (1348–1458)*, České Budějovice 2011.

Bogusław CZECHOWICZ, *Sources and Ways of Wrocław's Promotion in the Structures of the Bohemian Crown in the Luxembourg Era: Polemic Recapitulation*, Město a dějiny 10/2, 2021, s. 6–36.

Karl CZOK, *Auswirkungen des Bautzener Aufstandes von 1405*, Lětopis B 8, 1961, s. 108–126.

Karl CZOK, *Zur Entwicklung der Oberlausitzer Sechsstädte vom ausgehenden 13. Jahrhundert bis zur Gründung ihres Städtebundes 1346*, in: Beiträge zum spätmittelalterlichen Städtewesen, ed. Bernhard Diestelkamp, Köln 1982.

Martin ČAPSKÝ, *Vévoda Přemek Opavský (1366–1433) ve službách posledních Lucemburků*, Opava 2005.

Martin ČAPSKÝ, *Zrození země. Komunikující společenství pozdně středověkého Slezska*, Praha 2009.

Martin ČAPSKÝ, *Město pod vládou kazatelů. Charizmatičtí náboženští vůdci ve střetu s městskou radou v pozdně středověkých českých korunních zemích*, Praha 2015.

Martin ČAPSKÝ, *K postavení Vratislavi v českých korunních zemích v pozdním středověku*, Český časopis historický 115, 2017, s. 346–383.

Martin ČAPSKÝ *Splendor Silesiae: Rituals, Ceremonies, and Festivities at the Silesian Courts*, in: Festivities, ceremonies, and rituals in the lands of the Bohemian crown in the late Middle Ages, edd. František Šmahel – Martin Nodl – Václav Žůrek, Leiden 2022, s. 171–217.

Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české 5*, Praha 2000.

Petr ČORNEJ, *30.7.1419 – První pražská defenestrace: krvavá neděle uprostřed léta*, Praha 2010 (= Dny, které tvořily české dějiny 20).

Jan DĄBROWSKI, *Korona Królestwa Polskiego w XIV wieku. Studium z dziejów rozwoju polskiej monarchii stanowej*, Wrocław 1956.

Lars-Arne DANNENBERG, *Das Kloster St. Marienthal und die Burggrafen von Dohna. Überlegungen zur Gründung des Zisterzienserinnenklosters an der Neiße*, NLM Neue Folge 11, 2008, s. 89–104.

Helena DÁŇOVÁ – Jan KLÍPA – Lenka STOLÁROVÁ, *Slezsko – země Koruny české. Historie a kultura 1300–1740, díl A–B*, Praha 2008.

Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Praha 1992.

Kazimierz DOLA, *Wrocławska kapituła katedralna w XV wieku. Ustrój – skład osobowy – działalność*, Lublin 1983.

Thomas DRACHENBERG – Ruth KLAUN, *Zwischen Himmel und Erde: Entdeckungen in der Luckauer Nikolaikirche*, Potsdam 2006.

Václav DRŠKA, *Dějiny Burgundska. Nomen Burgundiae ve středověku*, Praha, 2011.

Tereza DUFKOVÁ, *Cesta krále Václava IV. do Francie roku 1398. Politické, kulturní a geografické aspekty*, bakalářská práce obhájená na FF UK, Praha 2016.

Tereza DUFKOVÁ, *Korunní země vzdálená a neznámá. Dolní Lužice v politice Václava IV.*, diplomová práce obhájená na FF UK, Praha 2018.

Tereza DUFKOVÁ, *Václav IV. a Dolní Lužice v písemnostech postupimského archivu*, Historie – Otázky – Problémy 2019, s. 183–206.

Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ (ed.), *Dvory a rezidence ve středověku 1*, Praha 2006

Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA (edd.), *Dvory a rezidence ve středověku 2. Skladba a kultura dvorské společnosti*, Praha 2008.

Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA (edd.), *Dvory a rezidence ve středověku 3. Skladba a kultura dvorské společnosti*, Praha 2008.

Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ (ed.), *Dvory a rezidence v proměnách času*, Praha 2023.

Władysław DZIEWULSKI, *Terytorialne podziały opolszczyzny w XIII – XV w.*, Sobótka 28/3, 1973, 3, s. 323–348.

Petr ELBEL, *Die Heirat zwischen Elisabeth von Luxemburg und Herzog Albrecht V. von Österreich*, in: *Manžeství v pozdním středověku: rituály a obyčeje*, edd. Paweł Kras – Martin Nodl, Praha 2014 (= *Colloquia mediaevalia Pragensia* 14), s. 79–152.

Juan Manuel del ESTAL, *Antigüedad del concepto y denominación „Corona de Aragón“*, *Medievalia* 10, 1992, s. 133–168.

Jana FANTYSOVÁ – MATĚJKOVÁ, *Václav Český, vévoda lucemburský a brabantský, mezi Francií a Římskou říší. Východiska, metody, bibliografie*, in: *Historická dílna 1: sborník příspěvků přednesených v roce 2006*, Plzeň 2006 s. 23–43.

Jana FANTYSOVÁ – MATĚJKOVÁ, *Wenceslas de Boheme: un prince au carrefour de l'Europe*, Paříž 2013.

Marie-Luise FAVREAU-LILIE, *Von Lucca nach Luckau: Kaiser Karl IV. und das Haupt des Heiligen Paulinus*, in: *Vita Religiosa im Mittelalter. Festschrift für Kaspar Elm zum 70. Geburtstag*, edd. Franz J. von Felten – Nikolas Jaspert, Berlin 1999, s. 899–915.

Wilhelm FEISTNER, *Zur Geschichte Zittau-Prager Strasse*, *Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 18, 1880, s. 146–154.

Jan FEUSTEL, *Die St. Nikolaikirche in Luckau und das Haupt des heiligen Paulinus: ein Geschenk des Kaisers*, *Die Mark Brandenburg: Zeitschrift für Regional- und Zeitgeschichte* 57, 2005, s. 17–21.

Erich FINK, *Geschichte der landesherrlichen Besuche in Breslau*, Breslau 1897.

Robert FLIEDER, *Corona regni Bohemiae*, *Sborník věd právních a státních* 9, 1909, Praha 119–149.

Jan von FLOCKEN, *Friedrich I. von Brandenburg: Krieger und Reichsfürst im Spätmittelalter*, Berlin 2009.

Gerhard FRANCKE, *Das Oberlausitzer Femgericht*, Dresden 1937.

Ferdinand FRIEDENSBURG, *Zur älteren Geschichte der Münzstätte Breslau*, *Zeitschrift des Vereins für Geschichte (und Alterthum) Schlesiens* 36, 1902, s. 91–100.

Gregor FRÖMLICH, *Kurze Geschichte der ehemaligen Cistercienser Abtey Kamenz in Schlesien*, Glatz 1817.

Richard GELBE, *Herzog Johann von Görlitz*, NLM 59, 1882, s. 1–201.

Mateusz GOLIŃSKI, *Ze studiów nad Żydami świdnickimi w średniowieczu*, in: *Z historii ludności żydowskiej w Polsce i na Śląsku*, ed. Krystyna Matwijowski, Wrocław 1994.

Mateusz GOLIŃSKI, *Zmiany w grupie kierowniczej miasta Świdnicy w latach 1351–1522 – analiza faktograficzna*, *Sobótka* 62, 2007, s. 1–29.

Mateusz GOLIŃSKI a kol., *Wokół socjotopografii późnośredniowiecznej Świdnicy* 1, Wrocław 2000.

Mateusz GOLIŃSKI, *Stolica na pograniczach. Dzieje miasta Jawora*, Wrocław 2018.

Mateusz GOLIŃSKI, *Uwięzienie Żydów w księstwach świdnickim i jaworskim w 1381 roku*, *Roczniki historyczne* 85 2019, s. 91–109.

Otto GÖNNENWEIN, *Das Stapel- und Niederlagsrecht*, Weimar 1939.

František GRAUS, *Český obchod se suknem ve 14. a počátkem 15. století (K otázce významu středověkého obchodu)*, Praha 1950.

Heinrich GRADL, *Geschichte Egerlandes bis 1437*, Praha 1893.

Samuel GROSSER, *Lausitzische Merckwürdigkeiten* 1–4, Leipzig–Budissin 1714.

Hermann GROTFEND, *Die Landeshauptleute der Fürstenthümer Schweidnitz und Jauer*, *Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens* 12, 1874.

Colmar GRÜNHAGEN, *König Wenzel und der Pfaffenkrieg zu Breslau*, *Archiv für österreichische Geschichte* 37, 1867, s. 231–270.

Colmar GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens* 1–4, Gotha 1884–1886.

Bernard GUENÉE – Françoise LEHOUX, *Les Entrées royales françaises de 1328 à 1515*, Paris 1968.

Cornelius GURLITT, *Das Schloß (Ortenburg)*, in: *Beschreibende Darstellung der älteren Bau- und Kunstdenkmäler des Königreichs Sachsen* 33, Heft: Bautzen (Stadt), Dresden 1909, s. 170–193.

Harald GUSTAFFSON, *The Conglomerate State. A perspective of State formation in Early Modern Europe*, *Scandinavian Journal of History* 23, 3–4/1998, s. 189–213.

Karel HALLA – Dittmar WOLKER (edd.), *Po stopách šlechtického rodu Notthaffů – Notthaffů v Čechách a v Bavorsku, katalog ke stejnojmenné výstavě v Krajském muzeu Cheb a v Muzeu Chebska v Marktrewitz*, Cheb 2006.

Hermann HALLWICH, *Zur Geschichte der Görlitz-Reichenberger Straße*, Liberec 1871.

Hermann HALLWICH, *Reichenberg und Umgebung: Eine Ortsgeschichte mit specieller Rücksicht auf gewerbliche Entwicklung*, 1–2, Liberec 1872–1874.

Erhard HARTSTOCK, *Wirtschafts-geschichte der Oberlausitz*, Bautzen 2007.

Lucyna HARZ – Przemysław WISZEWSKI – Rościsław ŻERELIK, *Cuius regio? Ideological and Territorial Cohesion of the Historical Region of Silesia (c. 1000-2000)*. 1, *The Long Formation of the Region Silesia (c. 1000–1526)*, Wrocław 2013; 2, *The Strengthening of Silesian Regionalism (1526–1740)*, Wrocław 2014; 3, *Silesia under the Authority of the Hohenzollerns (1741–1918)*, Wrocław 2015; 4, *Region divided. Times of nation-states (1918–1945)*, Wrocław 2014; 5, *Permanent change. The new region(s) of Silesia (1945–2015)*, Wrocław 2015.

Jan HASIL, *Chebsko v raném středověku*, Praha 2018.

Heinz-Dieter HEIMANN – Klaus NEITMANN – Uwe TRESP, *Die Nieder- und Oberlausitz - Konturen einer Integrationslandschaft 1, Mittelalter*, Berlin 2013.

Veronika HEJLOVÁ, *Anna a Markéta, dcery Karla IV. a Alžběty Pomořanské*, bakalářská práce obhájená na FF UK, Praha 2022.

Matthias HERRMANN – Danny WEBER (edd.), *Oberlausitz. Beiträge zur Landesgeschichte. Wissenschaftliches Symposium zum 100. Todestag von Hermann Knothe, Görlitz – Zittau 2004 (= Kamenzer Beiträge 5)*, s. 121–128.

Heinz Dieter HEIMANN – Klaus NEITMANN – Winfried SHICH, *Brandenburgisches Klosterbuch. Handbuch der Klöster, Stifte und Kommenden bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts 1–2*, Berlin 2007.

Johann HEYNE, *Dokumentirte Geschichte des Bisthums und Hochstiftes Breslau 1*, Breslau 1860.

Ivan HLAVÁČEK, *Bořivoj von Svinaře*, Fränkische Lebensbilder. Neue Folge der Lebensbilder aus Franken 1/6, 1967, s. 77–91.

Ivan HLAVÁČEK, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376–1419. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatik*, Stuttgart 1970.

Ivan HLAVÁČEK, *Prolegomena do historii kancelarii i dyplomatyki czeskiego królewskiego urzędu starościńskiego we Wrocławiu w czasach przedhusyckich*, Sobótka 36/1, 1981, s. 103–116.

Ivan HLAVÁČEK, *Poznámky k problému "husitství a Slezsko"*, Husitský Tábor 4, 1981, s. 119–126.

Ivan HLAVÁČEK, *Vratislav jako místo pobytu Karla IV. a Václava IV. K interpretaci pozdně středověkých panovnických itinerářů*, in: *Źródłoznawstwo i studia historyczne*, ed. Kazimierz Bobowski, Wrocław 1989, s. 165–174.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Die Prager Erzbischöfe als ständige päpstliche Legaten*, Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg 6, 1972, s. 221–256.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBĚŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2005.

Lucie PRANDNEROVÁ, *Hospodářské poměry na panství Bibrštejnů na přelomu 14. a 15. století*, diplomová práce obhájená FF UK, Praha 2003.

Christian Gottfried HOFFMAN, *Scriptores rerum Lusaticarum antiqui et recentiores*, Lipsiae – Budissae 1719.

František HOFFMAN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2008.

Karl A. K. HÖFLER, *Ruprecht von der Pfalz genannt Clem römischer König. 1400–1410*, Freiburg in Brandeburg 1861.

Ulrike HOHENSEE, *Die Inkorporationsurkunde Karls IV. für die Niederlausitz – Echtheitsfragen*, in: *Akkulturation und Selbstbehauptung. Studien zur Entwicklungsgeschichte der Lande zwischen Elbe/Saale und Oder im späten Mittelalter*, Berlin 2001, s. 257–286.

Mlada HOLÁ, *Vratislavská hejtmanská kancelář za vlády Jana Lucemburského a Karla IV.*, nevydaná disertační práce obhájená na FF UK, Praha 2011.

Mlada HOLÁ, *Finanční správa vratislavského knížectví a její písemnosti za Jana Lucemburského a Karla IV.*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 14/1, 2011, s. 119–144.

Mlada HOLÁ, *Holdovací cesty českých panovníků do Vratislavi: v pozdním středověku a raném novověku (1437–1617)*, Praha 2012.

Mlada HOLÁ, *Návštěvy slezských knížat v rezidenci Jana Zhořeleckého*, in: *Historie – Otázky – Problémy* 7/1, 2015, s. 23–31.

Mlada HOLÁ, *Slezská knížata jako reprezentanti českého krále v Horní Lužici v pozdním středověku*, in: *Panovnická reprezentace v písemné kultuře ve středověku: sborník prací k životnímu jubileu profesora Ivana Hlaváčka*, edd. Marie Bláhová – Mlada Holá – Klára Woitschová, Praha 2021, s. 375–385.

Jerzy HORWAT, *Księstwo Opolskie i jego podziały do 1532 r. Książęta. Miasta. Kościół. Urzędy. Własność prywatna*, Rzeszów 2002.

František HOLEC, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, svazek 7*, Praha 1988.

Vojtěch HRDLIČKA, *Vývoj valdsaského kláštera od jeho založení do r. 1420 ve vztahu k českým panovníkům a cisterciáckému řádu*, diplomová práce obhájena na FF UK, Praha 2016.

F. L. HÜBSCH, *Versuch einer Geschichte des böhmischen Handels*, Praha 1849.

Eduard HULICIUS, *Lucembursko*, Praha 2008 (= Stručná historie států).

Robert CHENCIER, *Madder Red. A History of Luxury and Trade: Plant Dyes and Pigments in World Commerce and Art*, Richmond 2000.

- Hubert ILLIG, *Kaiser Karl IV. und die Luckauer Nikolaikirche*, Jahrbuch für brandenburgische Landesgeschichte 33, 1982, s. 30–38.
- Libor JAN (ed.), *Dějiny Moravy a Matice moravská. Problémy a perspektivy*, Brno 2000.
- Tomasz JAWORSKI (ed.), *Bibersteinowie w dziejach pogranicza śląsko-łużyckiego*, Zielona Góra 2006.
- Richard JECHT, *Fürstliche Besuche in Görlitz*, Görlitz 1893.
- Richard JECHT, *Bewegung der Görlitzer Handwerker gegen den Rat bis 1396*, NLM 84, 1908, s. 110–127.
- Richard JECHT, *Geschichtliches zum Schönhof in Görlitz*, NLM 84, 1908, s. 134–144.
- Richard JECHT, *Benesch von der Duba. Landvogt der Oberlausitz 1369–1389*, NLM 86, 1910, s. 103–143.
- Richard JECHT, *Geschichte der Stadt Görlitz I/1, Allgemeine Geschichte der Stadt Görlitz im Mittelalter*, Görlitz 1922–1926; *I/2, Topographie der Stadt Görlitz*, Görlitz 1927–1934.
- Richard JECHT, *Der Oberlausitzer Hussitenkrieg und das Land der Sechsstädte unter Kaiser Sigmund 1–2*, Görlitz 1911–1916.
- Jaroslav JÍHLAVEC, *Po stopách žitavské cesty*, Historická geografie 18, 1979, s. 383–398.
- Zdeněk JIRÁSEK a kol., *Slezsko v dějinách českého státu 1–2*, Praha 2012.
- Peter JOHANEK – Angelika LAMPEN (edd.), *Adventus: Studien zum herrscherlichen Einzug in die Stadt*, Köln 2008.
- Stanisław JUJECZKA, *Wrocławska kapituła katedralna a Czechy od XIV do XVI w.*, in: *Kapituly v zemích Koruny české a v Uhrách ve středověku*, edd. Jan Hrdina – Martina Maříková, Praha 2011.
- Stephan KAISER, *Kloster Grüssau = Klasztor Krzeszów*, Regensburg 1997.
- Ernst KANTOROWICZ, *Dvě těla krále*, Praha 2014.
- Jan KAPRAS, *K dějinám českého zástavního práva*, Praha 1903.
- Jan KAPRAS, *Právní dějiny zemí Koruny české 1–3*, Praha 1913–1920.
- Jan KAPRAS, *O českém státě za války a po válce*, Praha 1925.
- Mateusz KAPUSTKA a kol. (edd.), *Slezsko. Perla v České koruně. Historie, kultura, umění*, Praha 2007.
- Jozef KARPAT, *K dějinám pojmu corona regni v Francúzsku a Anglicku*, in: *Miscellanea historico- juridica*, Sborník k oslavě šedesátin Dr. Kaprase, ed. Václav Vaněček, Praha 1940, s. 91–141.

- Jozef KARPAT, *Corona regni Hungariae v dobe árpádovskej*, Bratislava 1937.
- Karl KASTNER, *Breslauer Bischöfe*, Breslau 1929.
- František KAVKA, *Böhmen, Mähren, Schlesien*, in: Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen, 1978.
- František KAVKA, *Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, Český časopis historický 88/3, 1990, s. 225–251.
- Christian Gottlieb KÄUFFER, *Abriß der oberlausitzischen Geschichte 1–4*, Görlitz 1802–1806.
- Hermann KINNE, *Das Kollegiatstift st. Petri zu Bautzen von der Gründung bis 1569*, Berlin/Boston 2014 (= *Germania Sacra*, Dritte Folge, Die Bistümer der Kirchenprovinz Magdeburg. Das (exempte) Bistums Meissen 1).
- Gordon KIPLING, *Enter the king: theatre, liturgy, and ritual in the medieval civic triumph*, Oxford 1998.
- Marcin A. KLEMENSKI, *Bolko II Mały (ok. 1309/12–1368) książę świdnicko-jaworski i margrabia łużycki*, Kraków 2023.
- Tomáš KLÍR, *Knihy chebské zemské berně z let 1438 a 1456*, Ústí nad Labem 2023.
- Mathias Franc KLUGE, *Verschuldete Könige: Geld, Politik und die Kammer des Reiches im 15. Jahrhundert*, Wiesbaden 2021.
- Johann August Ernst KÖHLER, *Die Geschichte der Oberlausitz von den ältesten Zeiten bis zum Jahre 1815*, Görlitz 1865.
- Gustav KÖHLER, *Ueber den Namen Ober und Nieder Lausitz*, NLM 20, 1842, s. 49–52.
- Johannes Anathaius KOPIETZ, *Die böhmische Landeshauptmannschaft in Breslau unter dem König Johann und dem Kaiser Karl IV.*, Breslau 1907.
- Augustin KNOBLICH, *Herzogin Anna von Schlesien. Erinnerungsblätter zu ihrem sechshundertjährigen Todestage*, Breslau 1865.
- Hermann KNOTHE, *Urkundliche Geschichte des Jungfrauenklosters Marienstern*, Dresden 1871.
- Hermann KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen zu einer Rechtsgeschichte der Oberlausitz von den ältesten Zeiten bis Mitte des 16. Jahrhunderts*, NLM 53, 1877, s. 158–421.
- Hermann KNOTHE, *Geschichte des Oberlausitzer Adels und seiner Güter vom XIII. bis gegen Ende des XIV. Jahrhunderts 1–2*, Leipzig 1876.
- Hermann KNOTHE, *Geschichte des Tuchmacherhandwerks in der Oberlausitz bis Anfang des siebzehnten Jahrhunderts*, NLM 58, 1882, s. 241–380.

Hermann KNOTHE, *Geschichte der Oberlausitz unter dem Landvogte Hinko Hlawatsch von der Duba, 1410–1420*, NLM 66, 1890, s. 74–113.

Hermann KNOTHE, *Zur Geschichte des Münzwesens in der Oberlausitz*, Blätter für Münzfreunde 26, 1890, s. 1538–1544.

Manfred KOBUCH, *Dochování listin kláštera Marientálského: (se zvláštním zřetelem na český diplomatický materiál)*, Český časopis historický 62, 1964, s. 718–725.

Diepold von KOKRITZ, *Geschichte des Geschlechtes von Köckritz von 1209–1512 und der schlesischen Linie bis in die Neuzeit*, Breslau 1895.

Jan KOPIEC, *Wenzel, Herzog von Liegnitz (1348–1419)*, in: Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. Ein biographisches Lexikon 1, ed. Erwin Gatz, Berlin 2001, s. 112–113.

Vacław KORTA, *Nieznana księga podatkowa księstwa wrocławskiego z 1425 r.*, Sobótka 8, 1953, s. 223–256.

Alfred KOWALIK, *Aus der Frühzeit der Breslauer Tuchmacher*, Beiträge zur Geschichte der Stadt Breslau 4, 1938, s. 5–74.

Kamil KROFTA, *Začátky české berně*, Praha 1931.

František KUBŮ, *Cheb v době husitské*, in: Soudce smluvený v Chebu. Sborník příspěvků přednesených na sympoziu k 550 výročí, Cheb 1982, s. 105–129.

František KUBŮ, *Chebský městský stát: počátky a vrcholné období do počátku 16. století*, České Budějovice 2006.

František KUBŮ, *Chebsko za vlády Štaufů: Egerland unter der Herrschaft der Staufer*, Cheb 2013; Tomáš VELIČKA *Markrabata z Vohburku, české země a Chebsko ve 12. století*, Studia mediaevalia Bohemica 7/1, 2015, s. 37–54.

Stanisław KUTRZEBA – Tadeusz SILNICKI – Władysław SEMKOWICZ, *Historja Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, 1–3, Kraków 1933–1939.

Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice 1 (1400–1426). Od války Václava IV. s Ruprechtem Falckým k počátkům husitské ofenzivy 1*, Domažlice 2001.

Jesus LALINDE ABADÍA, *El significado de Corona de Aragón (contrarréplica)*, Medievalia 11, 1994, s. 33–40.

Rudolf LEHMANN, *Die ältere Geschichte des Cisterzienserklosters Dobrilugk in der Lausitz*, Koenig/Guben/Kirchhain 1917 (= Niederlausitzer Mitteilungen 13).

Rudolf LEHMANN, *Geschichte des Markgraftums Niederlausitz: der schicksalsweg einer ostdeutschen Landschaft und ihrer Menschen*, Dresden 1937; druhé vydání Berlin 1963.

Rudolf LEHMANN, *Die Herrschaften in der Niederlausitz. Untersuchungen zur Entstehung und Geschichte* (= Mitteldeutsche Forschungen, Band 40), Köln–Graz 1966.

Rudolf LEHMANN, *Die Landvögte in der Niederlausitz*, in: Festschrift für Friedrich von Zahn 1, Zur Geschichte und Volkskunde Mitteldeutschlands, Köln/Graz 1968, s. 429–447.

Eckhart LEISERING, *Die Wettiner und ihre Herrschaftsgebiete 1349–1382. Landesherrschaft zwischen Vormundschaft, gemeinschaftlicher Herrschaft und Teilung*, Halle/Saale 2006.

Karl LIEBSCH, *Das Blutgericht König Wenzels in Bautzen*, Oberlausitzer Heimatzeitung 14, 5/7, 1933, s. 93–94 a 171–173.

Woldemar LIPPERT, *Über die Anwendung des Namens Lausitz auf die Oberlausitz im 14. Jahrhundert*, Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Altertumskunde 15, 1894, s. 41–62.

Woldemar LIPPERT, *Wettiner und Wittelsbacher sowie die Niederlausitz im XIV. Jahrhundert*, Dresden 1894.

Woldemar LIPPERT, *Nebenlandvögte der Niederlausitz im 15. Jahrhundert*, NLM 86, 1910, s. 189–201.

Viktor LOMMER, *Die böhmischen Lehen in der Oberpfalz*, Amberg 1906–1909.

Rober R. LUFT – Ludwig EIBER (edd.), *Bayern und Böhmen: Kontakt, Konflikt, Kultur*, München 2007.

Ewa MAŁACHOWICZ, *Wrocławski zamek książęcy i kolegiata św. Krzyża na Ostrowie*, Wrocław 1994.

Ewa MAŁACHOWICZ, *Książęce rezydencje, fundacje i mauzolea w lewobrzeżnym Wrocławiu*, Wrocław 1994.

Karol MALECZYŃSKI, *Polska a Czechy w średniowieczu: próba rewizji pojęć*, Sobótka 2, 1947, s. 1–46.

Karol MALECZYŃSKI a kol., *Dzieje Wrocławia do roku 1807*, Warszawa 1958.

Karol MALECZYŃSKI, *Aus der Geschichte des schlesischen Bergbaus in der Epoche des Feudalismus*, in: Beiträge zur Geschichte Schlesiens, ed. Ewa Maleczyńska, Berlin 1958, s. 236–237.

Karol MALECZYŃSKI (ed), *Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii: Studia z dziejów polskich i czechosłowackich*, Wrocław 1960.

Karol MALECZYŃSKI, *Śląsk między Polską, Czechami i Niemcami w X wieku*, Sborník prací Filozofické Fakulty brněnské Univerzity 8, 1961, s. 18–28.

Ewa MALECZYŃSKA, *Udział Śląska w zmaganiach polsko-niemieckich pierwszej połowy 15 w*, Sobótka 1, 1946, s. 24–43.

Ewa MALECZYŃSKA – Karol MALECZYŃSKI, *Dzieje Śląska*, Warszawa 1955.

Ewa MALECZYŃSKA, *Ruch husycki w Czechach i w Polsce*, Warszawa 1959.

- Józef MANDZIUK, *Historia Kościoła Katolickiego na Śląsku 1, část 2*, Warszawa 2003.
- Joachim MEFFERT, *Die Ortenburg in Bautzen – Der archäologische Forschungsstand und die Ausgrabungen von 1999–2001*, Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 44, 2002, s. 75–178.
- Alfred MEICHE, *Der Name Ortenburg*, NLM 89, 1913, s. 117–124.
- Miloslava MELANOVÁ a kol., *Liberec* Praha 2017 (= Dějiny českých měst).
- Jaroslav MEZNÍK, *Brněnský patriciát a boje o vládu města ve 14. a 15. století*, Brno v minulosti a dnes 4, 1962, s. 247–349.
- Jaroslav MEZNÍK, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990.
- Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava, 1310–1436*, Praha 1999.
- Jiří MITÁČEK (ed.), *Vládcové Moravy. Kniha statí ze stejnojmenného cyklu přednášek*, Brno 2007.
- Jiří MITÁČEK a kolektiv, *Středověká Morava*, Brno 2015; Martin WIHODA, *Vladislav Jindřich*, Brno 2019.
- Petr MORAW, *Über den Hof Kaiser Karls IV.*, in: *Deutscher Königshof, Hoftag und Reichstag im späteren Mittelalter*, ed. Týž, Stuttgart 2002, s. 77–104.
- Alfred MOSCHKAU, *Ritterburg und Kloster Oybin im Zittauer Gebirge. Deren Beschreibung und Geschichte*, Oybin 1888.
- Peter von MOOS, *Der Fehltritt: Vergehen und Versehen in der Vormoderne*, Köln 2001.
- Grzegorz MYŚLIWSKI, *Wrocław w przestrzeni gospodarczej Europy (XIII–XV wiek): centrum czy peryferie?*, Wrocław 2009.
- Grzegorz MYŚLIWSKI, *Czy Śląsk stanowił region ekonomiczny w XIII–XV w.? Czynniki spajające i dezintegrujące terytorium regionalne pod względem gospodarczym*, Sobótka 67/4, 2012, s. 79–102.
- Grzegorz MYŚLIWSKI – Balázs NAGY, *Mining, Finances, and Commerce in Medieval Central Europe*, in: *The Oxford handbook of medieval central Europe*, edd. Nada B. Zecevic – Daniel Ziemann, New York 2022.
- Klaus NEITMANN, *Der Hochmeister des Deutschen Ordens in Preußen – ein Residenzherrscher unterwegs*, Köln 1990.
- Klaus NEITMANN (ed.), *Im Schatten mächtiger Nachbarn: Politik, Wirtschaft und Kultur der Niederlausitz zwischen Böhmen, Sachsen und Brandenburg-Preußen*, Potsdam 2006.
- Lenka NEMRAVOVÁ, *Míšeňský markrabě Vilém I. s Lucemburky i proti nim*, diplomová práce obhájená na FF UK (nevydaná), Praha 2017.

Richard NĚMEC, *Žitavská cesta a založení celestinského kláštera na Ojvíně v intencích územní politiky Karla IV.*, *Historická geografie* 31, 2001, s. 211–226.

Richard NĚMEC, *Die Burg- und Klosteranlage Oybin: Die Entwicklung der Handelswege im lausitzer Gebirge im Lichte der Territorialpolitik Karls IV. und ihre Bedeutung für die Erbauung des Kaiserhauses und die Stiftung des Coelestinerklosters*, *Burgen und Schlösser* 44/4, 2003, s. 241–251.

Johann Wilhelm NEUMANN, *Versuch einer Geschichte der Niederlausitzischen Landvögte 1–2*, Lübben 1832–1833.

Johann Wilhelm NEUMANN, *Geschichte der Land-Stände des Markgrafthums Niederlausitz und deren Verfassung* Lübben 1843.

Jakub NOVÁK, *Města a šlechta na střední Moravě ve 13. až 15. století. Rivalita – spolupráce – koexistence*, disertační práce obhájená na FF Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2020.

Robert NOVOTNÝ, *Staročeské slovo hejtman. Sémantická analýza*, *Marginalia historica* 4, 2001, s. 85–102.

Waldemar NOWEY, *700 Jahre Kaiser Karl IV: "Neuböhmen" und "Goldene Straße" in der grenzüberschreitenden Bildungsregion "Euregio Egrensis"*, Mering 2017.

Martin NODL, *Pražské městské elity středověku a raného novověku: jejich proměny, zázemí a kulturní profil*, Praha 2004.

Martin NODL – Martin WIHODA, *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku*, Brno 2008.

Martin NODL – František ŠMAHEL (edd.), *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, Praha 2009.

Martin NODL, *Uprázdňený polský trůn a jeho cizí dědicové: legitimizace vlády Ludvíka z Anjou a Vladislava Jagella*, in: *Jedno slunce na nebi, jeden vládce na zemi. Legitimita moci ve světě 14. století*, edd. Ondřej Beránek – Pavlína Cermanová – Jakub Hrubý, Praha 2017, s. 172–195.

Martin NODL – Piotr WECOWSKI, *Marxismus a medievistika? Společné osudy?*, Praha 2020.

Martin NODL, *Praha 15. století. Konfliktní společenství*, Praha 2023.

Bertram OERTEL, *Görlitz und die Tuchmacher bis zum Dreißigjährigen Krieg*, *Stadt- und Kulturbild Görlitz, Oberlausitz Niederschlesien* 179, 2018, s. 14–23.

Jan OTTO (ed.), *Ottův slovník naučný* 6, Praha 1893; 12, Praha 1897.

Fritze QUICKE, *Un testament inédit de l'Empereur Charles IV. (18 octobre 1377)*, *Revue Belge de philologie et d'histoire* 6, 1927, s. 256–277.

Indzi PANIC, *Książę Cieszyński Przemysław Noszak (*ok. 1332 – †1410)*. Biografia polityczna, Cieszyn 1996.

Indzi PANIC, *Przemysław Noszak Książę Cieszyński (*1332–1338 – †1410). Wielki pan małego księstwa*, Cieszyn 2020.

Hans PATZE (ed.), *Der deutsche Territorialstaat im 14. Jahrhundert* 1–2, Sigmaringen 1970–1971 (= Vorträge und Forschungen 13, 14).

Jadwiga PEŁCZYNA, *Problem lużycki na Śląsku w pol. XIX w.*, *Sóbotka* 1, 1946, s. 80–84.

Christian Adolf PESCHECK *Handbuch der Geschichte der Stadt Zittau* 1–2, Zittau 1834–1837.

Christian Adolf PESCHECK, *Geschichte der Cölestiner des Oybins*, Zittau 1840.

Christian Adolf PESCHECK, *Kleine Chronik des Oybins*, Zittau 1846.

Gerhard PFEIFFER, *Das Breslauer Patriziat im Mittelalter*, Breslau 1929.

František Martin PELCL, *Lebensgeschichte des römischen und böhmischen Königs Wenceslaus* 1–2, Praha 1788–1790.

Romana PETRÁKOVÁ, *Vratislav v době Karla IV. a Václava IV.*, diplomová práce obhájená na FF UK, Praha 2010.

Ludwig PETRY, *Die Popplau. Eine schlesische Kaufmannsfamilie des 15. und 16. Jahrhunderts*, Breslau 1935 (=Historische Untersuchungen, vol. 15).

Josef PILNÁČEK, *České heraldické památky na hradu Laufu u Norimberka*, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 57, 1949), s. 65–77.

Viktor POHANKA, *Jindřich Lefl z Lažan. Cesta Husova ochránce do služeb Zikmunda Lucemburského*, diplomová práce obhájená na Filozoficko-přírodovědecké fakultě Slezské Univerzity v Opavě, 2010.

Viktor POHANKA, *Cesta Husova ochránce do služeb Zikmunda Lucemburského. Poznámky ke dvorské kariéře Jindřicha Lefla z Lažan*, *Historica Olomoucensia* 41, 2012, s. 119–141.

Viktor POHANKA, *Jindřich Lefl z Lažan. Reinterpretace jedné politické kariéry*, *Husitský Tábor* 19, 2015, s. 127–145.

Viktor POHANKA, *Jindřich Lefl z Lažan, Husův dobrodinec, nebo Zikmundův služebník?*, in: *Otázky z historie 1. Hus – osobnost napříč staletími*, edd. Renata Mayerová – Jan Krško, Rakovník 2016 s. 65–78.

Kazimierz POPIOŁEK, *Tragedia Śląska w czasie rewolucji husyckiej (1419–1435)*, Warszawa 1947.

Kazimierz POPIOŁEK, *Śląsk i Polska w okresie wojen husyckich*, Katowice 1937.

Kazimierz POPIOŁEK, *Polskie Dzieje Śląska*, Opole 1986.

Kazimierz POPIOŁEK, *Historia Śląska od Pradziejów do 1945*, Katowice 1972.

- Jan PROCHÁZKA, *Městské právo skladu a cesty*, Všechno 8, 1927, s. 129–138 a 157–162.
- Joachim PROCHNO, *Terra Bohemiae, Regnum Bohemiae, Corona Bohemiae*, in: *Corona Regni. Studien über die Krone als Symbol des Staates im späten Mittelalter*, ed. Manfred Hellmann, Weimar 1961, s. 198–224.
- David RADEK, *Slezská knížata a Vladislav II. Jagellonský. Několik poznámek k tzv. velkému privilegii krále Vladislava II. z roku 1498*, in: *Jagiellonowie i ich świat. Konflikty Jagiellonów*, edd. Božena Czwojdrak – Jerzy Sperka – Piotr Węcowski, Kraków 2023, s. 177–191.
- Josef RADOŠ, *Řezníci a uzenáři ve světle věků*, Praha 2006.
- Günter RAUTENSTRAUCH, *Der Sechsstädtebund der Oberlausitz und der Bund der Wetterauer Reichsstädte im politischen System Karls IV.*, NLM Neue Folge 2, 1999, s. 66–85.
- Martin REUTHER (edd.), *Oberlausitzer Forschungen. Beiträge zur Landesgeschichte. Festschrift aus Anlaß des 25jährigen Bestehens des Sächsischen Landesarchivs Bautzen (1933–1958)*, Leipzig 1961.
- Richard REYMAN, *Geschichte der Stadt Bautzen*, Bautzen 1902.
- Wolfgang RIBBE, *Die Aufzeichnungen des Engelbert Wusterwitz*, Berlin 1973.
- Ambrosius ROSE, *Grüssau. Benediktiner-, dann Zisterzienserabtei*, Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau 24, 1983, s. 97–126.
- František ROUBÍK, *Spory jihočeských měst o směr obchodních cest ve 14.–17. století*, Jihočeský sborník historický 40, 1971, s. 1–18.
- Jan RUDA, *Beneš z Choustníka, císařský plnomocník v Miláně roku 1395*, Památky archeologické místopisné 8, 1870, sloupec 202–204.
- Vladimír RŮŽEK, *Družina Bořivoje ze Svinař ve službách Václava IV.*, *Minulostí Západočeského kraje* 35, 1989, s. 57–90.
- Vladimír RŮŽEK, *Česka znaková galérie na hradě Laufu u Norimberka z roku 1361. Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.*, *Sborník archivních prací* 38, 1998, s. 37–311.
- Andreas RÜTHER, *Borussische Geschichtsforschung zu Schlesien: Colmar Grünhagen (1828–1911) – Werdegang, Schuleinflüsse und Wirkungskreise*, in: *Gelehrte – Schulen – Netzwerke. Geschichtsforscher in Schlesien im langen 19. Jahrhundert*, edd. Joachim Bahlcke – Roland Gehrke, Wien/Köln/Weimar 2019, s. 217–256.
- Flocel SABATÉ, *L'invisibilità del re e la visibilità della dinastia nella corona d'Aragona*, in: *Il Principe Invisibile: la rappresentazione e la riflessione sul potere tra Medioevo e Rinascimento*, ed. Lucia Bartolini, Turnhout 2015, s. 27–64.
- Flocel SABATÉ (ed.), *The Crown of Aragon. A singular mediterranean Empire*, Leiden 2017.

Robert SAMULSKI, *Untersuchungen über die persönliche Zusammensetzung des Breslauer Domkapitels im Mittelalter bis zum Tode des Bischofs Nanker (1341)* 1, Weimar 1940.

Yves SASSIER, *La Corona regni: émergence d'une persona ficta dans la France du XIIIe siècle* Sassier, in: *La puissance royale. Image et pouvoir de l'Antiquité au Moyen Âge*, edd. Emmanuelle Sntinelli – Christian-Georges Schwentzel, Rennes 2012, s. 99–110.

Jörg SCHGALIN – Henrich STEGLICH, *Bautzener handwerkeraufstand 1405 und königliches Blutgericht 1408*, in: *Eide, Statuten und Prozesse. Ein Quellen- und Lesebuch zur Stadtgeschichte von Bautzen 14.–19. Jahrhundert*, edd. Gerd Schwerhoff – Marion Völker – Silke Kosbab, Bautzen 2002.

Wilhelm SCHNEIDER, *Neuböhmen: Die Anfänge eines modernen Staates in einem mittelalterlichen Territorium*, Erlangen 1949.

Theodor SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte der Ober- und Nieder-Lausitz, nach alten Chroniken und Urkunden* 1–2, Halle/Görlitz 1847–1882.

Geritt Jasper SCHENK, *Zeremoniell und Politik. Herrschereinzüge im spätmittelalterlichen Reich*, Köln 2003.

Ludvig SCHLESINGER, *Eine Erbteilungs und Erbfolgeordnungsurkunde Karls. IV.*, *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 31, 1892–1893, s. 1–13.

Bernard SCHÖNFELDER, *Urkundliche Geschichte des Königlichen Jungfrauenstifts und Klosters St. Marienthal in der Königlich-Sächsischen Oberlausitz*, Zittau 1834.

Wilhelm SCHULTE, *Die politische Tendenz der Cronica principum Polonie*, Breslau 1906.

Johannes SCHULTZE, *Die Mark Brandenburg*, Berlin 1961.

Dirk SCHUMANN, *Die Luckauer Nikolaikirche*, in: *Gott und die Welt: Kirchen in den historischen Stadtkernen*, ed. Hathumar Drost, Berlin 2005.

Heinz SCHUSTER-ŠVEC, *Der Name des tausendjährigen Bautzen/Budysin und seine Ortenburg*, *Lětopis* 46, 1999, s. 91–94.

Franz SCHWARZBACH, *Geschichte der Kollegiatkirche und des Kollegiatstiftes St. Petri zu Bautzen im Mittelalter*, *NLM* 105, 1929, s. 76–113.

Herman SEELIGER, *Der Bund der Sechsstädte in der Oberlausitz während der Zeit von 1346–1437*, *NLM* 72, 1896, s. 1–98.

Siegfried SEIFERT – Heinrich MAGIRIUS, *Kloster St. Marienstern*, Leipzig 1982.

Siegfried SEIFERT, *Das Kollegiatstift St. Petri in Bautzen*, *Ecclesia Misnensis: Jahrbuch des Dombau-Vereins Meißen* 2002, s. 41–51.

Karl SIEGEL, *Die Geschichte der Egerer Burgpflege*, *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 50, 1911/1912, s. 546–594.

Marek SLON, *Sukiennictwo w Europie Środkowej i wrocławskie Nowe Miasto*, Sobótka 61, 2006, s. 211–223.

Jan SOLTA, *Zarys dziejów Serbołużyczan*, Wrocław 1984.

Jiří SPĚVÁČEK, *Bohemocentryzm i uniwersalizm Karola IV.*, Sobótka 36/1, 1981, s. 117–125.

Jiří SPĚVÁČEK, *K otázce obsahu a interpretace základních státoprávních pojmů doby Karlovy*, in: *Historie čelem k budoucnosti*, Praha 1982, s. 225–243.

Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. 1361–1419: k předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986.

Jiří SPĚVÁČEK, *Význam státoprávních rozhodnutí a konfirmací Karla IV. z roku 1348*, *Časopis národního muzea* 157, 1988, s. 21–31.

Michal STEHLÍK, *Začlenění Lucemburska mezi země Koruny*, *Právněhistorické studie* 44/1, 2014, s. 33–66.

Tomáš STRAKA, *Císař Karel IV. a dobytí Braniborska 1371–1373*, diplomová práce obhájená na FF UK, Praha 2014.

Tomáš STRAKA, *Získání Braniborska Karlem IV. – koupě, nebo dobytí?* *Historie – Otázky – Problémy* 7/1, 2015, s. 130–147.

Josef SVOBODA, *Úřad moravského zemského hejtmána za posledních Lucemburků (1411–1423)*, *Medievalia historica Bohemica* 25/1, 2022, s. 37–74.

Jaroslav ŠANDERA, *Páni z Dobrušky a z Opočna. Kolonizátoři, dvořané a válečníci*, Praha 2007.

Robert ŠIMŮNEK, *Šlechta a města pozdního středověku: konfrontace či koexistence?*, in: *Stredoveké mesto ako miesto stretnutí a komunikácie*, edd. Ján Lukačka — Martin Štefánik a kol., Bratislava 2010, s. 225–237.

Robert ŠIMŮNEK, *Šlechta a města v pozdním středověku: kontakty, konfrontace a geografický horizont (na příkladu Strakonice a Volyně)*, *Historická geografie* 33, 2005, s. 197–247.

Jan ŠOLTA – Hartmut ZWAHR, *Geschichte der Sorben 2. Von 1789 bis 1917*, Bautzen 1974.

František ŠMAHEL, *Obrysy českého stavovství od konce 14. do počátku 16. století*, *Český časopis historický* 90, 1992, s. 161–187.

František ŠMAHEL, *Cesta Karla IV. do Francie 1377–1378*, Praha 2006.

František ŠMAHEL – Lenka BOBKOVÁ (edd.), *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012.

Václav ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, Brno 2002.

Jan ŠOLTA – Hartmut ZWAHR, *Geschichte der Sorben 2. Von 1789 bis 1917*, Bautzen 1974.

Christine RAINLE, *Herrschaft durch Performanz? Zum Einsatz und zur Beurteilung performativer Akte im Verhältnis zwischen Fürsten und Untertanen im Spätmittelalter*, *Historisches Jahrbuch* 126, 2006, s. 25–64.

Marie TOMÁŠOVÁ, *Páni z Dobrušky a z Opočna. Středověká kolonizace Poodří*, diplomová práce obhájena na PedF UK, Praha 2003.

Winfried TÖPLER, *Kloster Neuzelle. Ehemalige Zisterzienserabtei*, Regensburg 1993.

Winfried TÖPLER, *Das Kloster Neuzelle und die weltlichen und geistlichen Mächte 1268–1817*, Berlin 2003.

Stanislav ULMAN, *Církevní politika Karla IV. v korunních zemích se zaměřením na Horní Lužici a Slezsko*, bakalářská práce obhájena na FF UK, Praha 2018.

Stanislav ULMAN, *Ke slávě Boha i krále. Církevní politika Jana Lucemburského se zaměřením na Horní Lužici a Slezsko*, diplomová práce, FF UK, Praha 2020.

Josef VÁLKA, *Karlova integrace Moravy do českého státu*, *Jižní Morava* 16, 1980, s. 43–53.

Josef VÁLKA, *Stavovství a krize českého státu ve druhé polovině 15. století*, *Fontes rerum bohemicarum* 6, 1984, 68–98.

Judita VAŇKOVÁ, *Publicistika Jana Kaprasy v prvorepublikovém diskurzu o česko-německých vztazích (1918–1938)*, bakalářská práce obhájena na FF MUNI, Brno 2017.

Ivan VÁVRA, *Žitavská cesta*, *Historická geografie* 12, 1974, s. 27–91.

Veronika VEČEŘOVÁ, *Prachatický solný obchod v pozdním středověku: právo, cesty, konkurence*, *Zlatá stezka* 25, 2018, s. 13–56.

Veronika VEČEŘOVÁ, *Sůl nad zlato? Právní a ekonomické postavení města Prachatic v pozdním středověku*, diplomová práce obhájena na FF UK, Praha 2019, s. 44–46.

Veronika VEČEŘOVÁ, *Královské město a jeho obchodní privilegia na příkladu Písku*, in: *Ceny, mzdy a peníze*, ed. Martin Musílek, Praha 2023, s. 145–161.

Tomáš VELIČKA, *Boj o Vratislavsko 1290–1341*, diplomová práce obhájena na FF UK, Praha 2010.

Tomáš VELIČKA, *Nejstarší kopiář města Svídnice*, *Slezský sborník historický* 112/2, 2014, s. 251–274.

Tomáš VELIČKA, *Lantkrabata z Leuchtenberka v politice lucemburských králů a jejich lenní knihy s ohledem na majetky na Chebsku a Loketsku*, *Sborník muzea Karlovarského kraje* 22, 2014, s. 185–212.

Tomáš VELIČKA, *Zeměpanské konfirmační listiny pro slezská města do počátku 15. století*, *Roczniki historyczne* 82, 2016, s. 7–62.

Jana VÍTOVÁ, *Moravský markrabě Prokop Lucemburský*, diplomová práce obhájená na FF MUNI, Brno 2012.

Tereza VLKOVÁ, *Termín "koruna" v označení Aragonského a Českého království ve středověku*, bakalářská práce obhájená na FF UK, Praha 2015.

Heinrich WENDT, *Schlesien und der Orient. Ein geschichtlicher Überblick*, Breslau 1916.

Kai WENZEL, *Die Franziskanerklosterkirche St. Marien*, in: *Bautzens verschwundene Kirchen*, edd. Silke Kosbab – Kai Wenzel, Bautzen 2008, s. 51–85.

Wilhelm der Einäugige. Markgraf von Meissen (1346–1407), Dresden 2009 (= Saxonica. Schriften des Vereins für sächsische Landesgeschichte 11).

Matthias WILHELM, *Die Bautzener Ortenburg*, in: *Besunzane – Milzener – Sorben*, ed. Jasper von Richthofen, Görlitz/Zittau 2004, s. 44–53.

Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906.

Marius WINZELER, *Die Oberlausitz im Mittelalter: Skizze einer Kunstlandschaft zwischen Sachsen, Böhmen und Schlesien*, Denkmalpflege in Sachsen: Mitteilungen des Landesamtes für Denkmalpflege Sachsen 2000, s. 118–131.

Marius WINZELER, *Die Evangelische Stadtkirche St. Peter und Paul Görlitz, Wettin/Löbejün* 2019.

Marius WINZELER, *Für Krone, Salz und Kelch: Wege von Prag nach Zittau*, Görlitz 2011.

Marius WINZELER, *Das Kloster St. Marienstern: leuchtender Stern im Kamenzer Land*, Panschwitz/Kuckau 2022.

Jacek WITOWSKI, *Posągi na wieży ratuszowej w Jaworze. Warsztat, czas i okoliczności fundacji*, *Biuletyn Historii Sztuki* 56/3, 1994, s. 229–240.

Joanna WOJNICZ, *Burg- und Klosteranlage Oybin*, Dresden 2002.

Ewa WÓLKIEWICZ, *Capitaneus Slesie. Królewscy namiestnicy księstwa wrocławskiego i Śląska w XIV i XV wieku*, in: *Monarchia w średniowieczu. Władza nad ludźmi, władza nad terytorium. Studia ofiarowane Profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi*. edd. Jerzy Pysiak – Marcin Rafał Pauk – Aneta Pieniądz-Skrzypczak, Warszawa 2002.

Ewa WÓLKIEWICZ, *Kapituła kolegiacka Św. Mikołaja w Otmuchowie. Dzieje — organizacja — skład osobowy (1386–1477)*, Opole 2004.

Ewa WÓLKIEWICZ, *Habitus facit hominem. Społeczne funkcje ubioru w średniowieczu i w epoce nowożytnej*, Warszawa 2017.

Johann Gottlob WORBS, *Geschichte von Cottbus*, NLM 1, Görlitz 1822, s. 1–22.

Wojciech WRZEZIŃSKI a kol., *Dolny Śląsk. Monografia historyczna*, Wrocław 2006.

Kurt ZAHN, *Die Strehle, die ersten Herren von Storkow und Beeskow, um 1200 bis um 1400* (= Beiträge zur Geschichte von Stadt und Amt Storkow 2), Storkow 2002.

Jan ZDICHYNEC, *Marienthal v českém Žitavsku od založení do husitských válek*, in: *Gotické umění a jeho historické souvislosti 1*, edd. Jaromír Homolka – Michaela Hrubá – Petr Hrubý – Michaela Ottová, Ústí nad Labem 2001, s. 107–145.

Jan ZDICHYNEC, *Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*, nevydaná disertační práce obhájená na FF UK, Praha 2006.

Jan ZDICHYNEC, *Sources, Forms and Functions of Monastic Historiography of the Early Modern Age in the Czech Lands (2014–2016)*, in: *(Trans)missions – Monasteries as sites of cultural transfers*, ed. Monika Brenišínová, Oxford 2022, s. 129–130.

Jaroslav ZELENKA, *Zápas o Svídnicko-Javorsko za vlády Lucemburků*, diplomová práce obhájená na FF UK, Praha 2006.

Jan ZELENKA, *Beneficium et feudum. Podoba a proměny lenního institutu*, Praha 2016.

František ZNEBEJÁNEK, *Mezi konfliktem a kooperací. Jednotná teorie konfliktu a kooperace*, Praha 2013.

František ZNEBEJÁNEK, *Sociologie konfliktu*, Praha 2015.

Rudolf ŽÁČEK, *Slezsko*, Praha 2005 (= *Stručná historie států*).

Seznam obrázků

Obrázek 1. Pískovcová mužská konzola na jižním portále farního kostela sv. Mikuláše v dolnolužickém Luckau (vznik po 1370). Zdroj: fotoarchiv Lenky Bobkové

Obrázek 2. Sochařská výzdoba na radnici ve slezském Javoru, vyobrazující Václava IV. (s korunou) a knížata Bolka II. Svidnického s Jindřichem II. Javorským (vznik po 1392). Zdroj: fotoarchiv autorky.

Seznam příloh

Příloha I. Katalog písemností vydaných králem Václavem IV. pro korunní země mezi lety 1378–1419

Příloha II. Mapy

Příloha III. Konkordance vybraných geografických názvů

Příloha IV. Obrazová příloha